

Francesc Costa Oller

MATARÓ

DE LA CIUTAT QUE CREIX

ARXIU D'HISTÒRIA I

Mataró. De la ciutat que creix

Francesc Costa Oller

Mataró. De la ciutat que creix

Arxiu d’història I

Mataró, 2017

Articles que es varen publicar en diverses revistes, en general els reprodueixo tal com varen sortir, amb la referència editorial.

Índex

De la ciutat que creix

De la indústria i dels vapors

Dels que treballaven a la fàbrica

Del vi i del blat. I del rellotge i el ferro, també

Temps de política

De la ciutat que creix

Treball i habitatge al Mataró de l'Antic Règim
L'*Apeo* de 1716

L'estudi històric de les activitats econòmiques desenvolupades a Mataró té el problema de la manca de documents quantificables com més endarrere es situa la investigació. La font documental del Cadastre instaurat el segle divuit és una eina única per a intentar aquests tipus d'anàlisi que per a segles anteriors s'ha de fer de manera indicativa sobre documentació no sistemàtica. Ara interessa l'anàlisi de la població activa de la ciutat a través del document quantificable més antic i complet que posseïm: l'*Apeo* de l'any 1716, ordenat per a fer possible el repartiment impositiu del Cadastre, que es conserva a l'Arxiu Municipal.

Interessa la part de l'*Apeo* que es refereix al cens de cases, de gran importància, ja que, a diferència d'altres censos d'aquestes característiques, aquí hi ha enregistrat els habitants, aclarint si es tracta del propietari o d'un rellogat, amb la descripció de l'activitat professional que realitza. Així, del planteig estadístic de les dades de totes les cases de la ciutat es pot deduir-ne un model de població activa masculina. Els buits informatius, pel que fa als casos en que es cita el propietari però no diu de què treballa, no són massa elevats, i en general els he pogut esbrinar amb d'altres documents fiscals de l'època, llevat d'un petit conjunt de 30/40 cases de les quals no ha estat possible aclarir l'activitat professional de la persona que hi habita, tot i que intuïm que es tracta de rendistes, incidència mínima en una mostra de 1096 cases (1).

A través de l'anàlisi dels quadres formats apareix l'estructura professional, dels recursos humans, d'una economia típica d'Antic Règim, que podem resseguir en les seves característiques fonamentals, llevat del treball femení, del qual ho desconeixem tot des d'un punt de vista estadístic, i que segurament estava relacionat amb l'artesania tèxtil i en la ma d'obra auxiliar en

d'altres oficis. La relació de les persones que treballaven amb els habitants la podem establir a través de les dades que posseïm de l'any 1719, quan Mataró comptava amb 5918 habitants, que si traslladem a la població activa de l'any 1716, de ll53 persones, suposa un 19'48%: una de cada cinc treballava, una persona per casa, més o menys, si tenim en compte els 1096 edificis censats.

L'estudi té com a fonament l'anàlisi dels quadres estadístics 1, 2, 3, i 4, resum de les variables que és possible concretar: la població activa i les activitats productives; formes d'ocupació de la residència (lloguer, propietat) de cada grup professional; formes d'ocupació de la residència per carrers i nombre de cases edificades en cada un d'ells; i, en darrer terme, el detall, per carrers, de l'ofici dels habitants de cada casa (2).

El treball del mar, la pesca, el realitzaven 84 persones, un 7'28% de la població activa. Els pescadors vivien en els carrers de marina, i el fet que un 58% d'ells fos propietari de les cases que habitaven indica la importància del seu treball i l'arrelament del comerç del peix, cabdal en la dieta popular. El carrer Pou de Sant Pere rebia el nom perquè hi havia l'estatge de la Confraria de Sant Pere, germandat que aplegava els pescadors, que en un sector de la platja tenien el cobert *de la fragata*, per a us dels seus agremiats, on guardaven els ormeigs del vaixell corsari bastit el 1694.

Els treballs de la terra es centraven en el cultiu de la vinya i les labors d'horta ocupant 245 persones, un 21'24% de la població activa, que habitaven els carrers fora ciutat de la part de la muntanya, i els veïnats de Mata, Cirera, Valldeix, etc. Els jornalers eren els que treballaven la terra, la mà d'obra de vinyes i horts, i els pagesos eren els propietaris directament relacionats amb la producció agrícola, a diferència dels hisendats i altres posseïdors de terres, que les llogaven i en treien una renda. La vinya constituïa la riquesa fonamental de la ciutat donat l'increment del seu conreu a les darreries del segle disset, en ser comercialitzat el vi i l'aiguardent al mercat nacional. Per a aquest comerç s'havia rebut privilegi l'any 1699, i el 1716, quan es forma el primer Cadastre, la superfície sembrada de vinya produïa una collita de vi de 6806 hls. Els altres conreus eren menors. Els cereals abastaven per pocs mesos, i calia importar blat sovint; però amb l'horta es cobrien les necessitats de la ciutat. Entre els jornalers, el percentatge de propietaris és de 43'50%, i també és significatiu el 33'50% de rellogats, dades que indiquen

que un important sector de gent de la terra era implicada en els beneficis del creixement, i que un grup important de jornalers es llogava en èpoques de feina.

Les activitats del món del transport ocupaven 164 mariners i 41 traginers, elements clau en el comerç de mercaderies per mar i terra, i en la relació amb altres localitats, arribant a un 18'21% de la població activa. Els trobem instal·lats sobretot al Camí Ral i al carrer Pou d'Avall, llocs idonis al seu menester. Entre ells hi ha un 50% de propietaris, cosa que indica l'arrelament de la seva important feina.

Entre els professionals, sector que representa un 2'68% de la població activa, notem la importància numèrica dels metges, i el fet de la gran significació econòmica d'aquestes professions que els duia a viure als carrers principals de la ciutat: Barcelona, Santa Maria, Palau i Pujol. Entre ells es compta un 64% de propietaris.

Les 74 persones (6'41%) que es dedicaven al comerç també formen part del sector benestant de la ciutat, residint als carrers de Barcelona, Santa Maria, Riera i Pujol, amb un 77% de propietaris, tots ells de gran relleu econòmic i social. El títol de mercader era el màxim honor social de les persones d'origen no noble, que els suposava diversos drets polítics. Mataró havia rebut privilegi per crear-ne l'any 1702, i era gent que comerciava a l'engròs amb tota mena de productes. Els negociants duien a terme les mateixes activitats de comerç a l'engròs que els mercaders, sense pertànyer a aquella categoria social; posteriorment es designaran amb el qualificatiu de comerciants. Els botiguers i els revenedors venen queviures al detall (pesca salada, llenya, carbó, licors, etc.), i altres productes, a places i botigues. Potser hi ha una diferència qualitativa, ja que els botiguers són els de més importància econòmica, venen teles i productes de preu: tots ells propietaris del seu establiment, cosa que no passa amb els revenedors. Els corredors d'orella, o de canvis, es formen a partir del privilegi de 1702, i intervenien en els contractes de compra-venda de tota mena de productes d'importació, en la negociació de lletres de canvi, peritatges, etc.

El grup dels pobres és mínim, amb 6 persones, a diferència dels religiosos que que amb 123 persones són un 10'66% de la població activa, comprenent els tres convents de la ciutat i la parròquia. El grup d'hisendats format per 20 persones, tots ells propietaris de terres i cases, habiten el carrer de Barcelona, Santa

Maria, Riera i Palau: són els Sanromà, Tarau, Vilallonga, Llauder, Tria, Arnau, etc., les persones que juntament amb els mercaders formen els sectors de més poder econòmic de la ciutat, i que en el mateix *Apeo*, en l'apartat dels censalistes, es troben als llocs capdavanters.

Pel que fa a la indústria artesana, és formada per 360 persones, un 31'22% de la població activa. Habiten a tot arreu però fonamentalment dins la ciutat, hereus d'una tradició medieval. Hi ha un únic carrer denominat per l'activitat que s'hi realitzava: el de les Moles (3), on hi treballen alguns daguers movent gran soroll amb els estris de l'ofici. Al carrer de Sant Antoni hi trobem força boters, però a cap altre carrer hi ha traces d'especialització. Els artesans són en general gent d'una estabilitat econòmica notable, com indica el que un 54% d'ells fos propietari de la casa on vivia i treballava. Els oficis més nombrosos són: els daguers (16), amb una tradició que venia de les darreres dècades del segle anterior, devien fer comerç dels seus productes en un àmbit més ampli que la ciutat; els boters (17), de gran expansió arran del comerç del vi; els adroguers (20), que treballaven els confits, sucre, i venien drogues, tabac, etc.; els sastres (22), el conjunt professional més nombrós, aplegant també a calceters, roba-vellers, etc.; hi ha altres dedicacions que com la dels sastres indiquen el creixement humà de la ciutat a través de l'expansió dels oficis de vestir la gent: espardenyers (17) i sabaters (28); també indiquen el creixement, aquesta vegada físic, l'elevat nombre de persones dedicades a menesters de l'edificació: mestres de cases (22), ferrers (11), i fusters (19).

Si ens fixem en àrees econòmiques concretes es fa evident la importància cabdal del vi en els seus dos aspectes de la producció i el comerç: jornalers, pagesos, boters, calderers, mariners, traginers, hisendats, mercaders, mestres d'aixa, calafats, carreters, etc. tenien la raó primera de la seva activitat en la vida econòmica generada per aquell producte, tot i que també feien alguns d'ells negocis d'altre origen, sobretot els mercaders i hisendats dedicats a l'exportació-importació de diversos béns de consum. La venda creixent del vi i l'aiguardent duia a noves plantacions de vinya amb l'augment de jornalers; a la construcció de botes per emmagatzemar-lo; a l'augment de mariners i traginers que el transportaven; a la construcció de carros i vaixells per a fer-ne possible el transport; i així moltes indústries florien al seu redós. Calculem en un 40/50% la població activa que s'hi relacionava de

manera prioritària l'any 1716, dependència econòmica del comerç del vi que dóna la imatge d'una ciutat oberta als intercanvis, a diferència d'altres localitats més autàrquiques.

L'altra àrea econòmica clau és la que té com a objecte el manteniment i la reproducció de l'estructura econòmica de la ciutat, i atendre les necessitats de creixement: l'alimentació, del vestir, del subministre d'estris a l'artesanat, l'edificació, etc., que podem quantificar en un 40% de la població activa.

L'*Apeo* de 1716 dóna la imatge d'una ciutat tancada dins de muralles que manifesta, però, la puixança econòmica en l'edificació d'un seguit de carrers fora muralles que es dirigeixen al mar i a la muntanya, seguint els camins d'accés al nucli urbà. Les primeres edificacions en els nous emplaçaments havien començat a plantejar-se la segona meitat del segle disset donada l'empenta econòmica d'aleshores, amb l'important desplaçament del comerç de Barcelona cap a Mataró a causa dels elevats drets que patia el comerç en aquella ciutat. Expansió que es concreta en la immigració de famílies barcelonines i d'altres llocs, la implantació d'indústries del metall (esmolets), comerç marítim generalitzat, i l'edificació de molins de farina per a alimentar a una població en augment.

L'anàlisi de l'*Apeo* dóna certes precisions pel que fa a aquest creixement a les darreries del segle disset, si ens fixem en els oficis dels que habiten els carrers de nova implantació fora muralla, la gent que és objecte i subjecte d'aquell temps de riquesa econòmica. El 1716 hi havia a la ciutat 1096 cases de les quals 635 (57'93%) eren fora muralles: 432 (68'03%) en els carrers del sector del mar, i 203 (31'96%) en el sector de muntanya. A la marina (Camí Ral, Sant Antoni, Sant Francesc de Paula, Sant Joan, Pescadors, Pou de Sant Pere, Ravalet, *Orilla del mar*, i Pou d'Avall) de les 407 persones que hi realitzen el seu ofici, els treballs principals són: la gent de mar 210 (5l'59%, pescadors 81,mariners 121, altres 8), els jornalers del camp 46 (11'30%), i els traginers 29 (7'12%), junt amb diverses activitats artesanals. En el sector de muntanya (Fora Sant Josep, Fora Argentona, Sant Sadurní, Massavà, Fora Valldeix, Genovesos, Corrals, Traià, les Illes, Mata, Valldeix, Cirera) hi treballen 220 persones la majoria de les quals són jornalers del camp: 123 (55%), seguits per 15 mariners (6'81%), i un important gruix d'artesans de diversa dedicació.

Què indiquen aquestes xifres? Doncs resulta evident la

polarització del creixement de les darreries del segle disset en l'activitat primària fonamental del treball del camp: el conreu de la vinya, i la comercialització del vi i l'aiguardent a través de mariners i traginers. La importància d'aquest comerç és el que duu al creixement fora muralla del caseriu, en augmentar la gent que s'hi dedicava. I si tenim en compte l'elevat nombre de propietaris (Quadre 2) entre aquestes professions ens adonem de l'important grau de benestar que va produir el dit comerç a tot el cos social, encara que, segons consta per altra documentació, les cases bastides als nous carrers eren, en general, de construcció precària.

El caseriu urbà tal com el descriu l'*Apeo* és format en la seva majoria per cases de planta baixa i un pis: "consisteix en dos aposentos, y una eixida baix, y un dalt", en alguns casos dos pisos i en d'altres cap. En les cases de les persones riques que viuen a la Riera i als carrers de Barcelona, Santa Maria, Palma, Palau, etc., tot i la migradesa de la informació documental, hi notem més espai i luxe: "sinch aposentos baix ab sa eixida, y sinch aposentos dalt". En el cas de Magí de Vilallonga, la casa "consisteix en set aposentos, y un jardí baix, deu aposentos al primer alt, y tres porxades al segon", amb una *cotxeria*.

Els mercaders, hisendats, etc., són propietaris de moltes de les cases llogades. També trobem rellogats a cases de vídues, que tenien d'aquesta manera uns ingressos per suplir la manca del treball del marit. De tota manera la forma d'ocupació fonamental (Quadre 3) és la propietat, ja que un 68 per cent dels edificis són habitats pel seu propietari, un 11 per cent dels quals tenen rellogats, quedant en un 30 per cent les cases llogades. L'elevada quantitat de propietaris és un indici més que torna a fer evident els beneficis generals de l'empenta econòmica de les darreries del segle disset.

A l'Apeo hi apareixen tots els edificis utilitzats per a fins públics: al lloc dels Corrals hi havia uns estatges propis de la ciutat composats per: "dos barracas per guarda de dits corrals"; al carrer Pou d'Avall hi havia l'Hospital: "ahont habitan y son acsistits los pobres malalts"; al carrer de Palau hi havia dues cases del municipi, una d'elles servia: "per los postims, o flecas de aquellas", i l'altra pel *forn de puja*, on es coïa el pa pastat pels clients; també era municipal, al carrer Santa Maria, un cobert: "ahont se talla y ven la carn al públich, junt ab un pati o corral per recullir lo bestiar a la nit"; al costat del Portal de Barcelona hi

havia una casa habitada pel verguer: "lo qual hi està per tenir cuydado de tancar, y obrir dit portal"; l'edifici de l'Ajuntament, a la Riera, tenia quatre habitacions a la planta baixa i una capella dedicada a Santa Magdalena, tres al primer pis, i dos al segon: "serveix dita casa per congragar-se los jurats o consell per lo que se offereix tractar, per aula de gramàtica, y presons"; diverses cases particulars llogades s'utilitzaven per estatges militars: a les Escaletes/Muralla n'hi havia una "ocupada per quarter per oficials", una altra al carrer Nou servia al mateix fi, i al carrer de Sant Antoni hi havia un casal "ocupat per los quarters de cavalleria", la infanteria s'estava en un conjunt de cinc cases llogades a l'illa Riera/Sant Pere més Alt/Muralla; als afores de la ciutat hi havia tres molins fariners de dues moles cada un d'ells; d'altres edificis d'interès són els de caràcter religiós: el convent de caputxins amb 38 frares, el de carmelites amb 30 frares, i el de les carmelites amb 19 monges. La parròquia de Santa Maria comptava amb un rector i 31 residents, i tenia al seu voltant el cementiri de la ciutat format pel fossar gran, el xic, i el lloc on s'enterraven els forasters.

Com a nota curiosa podem fixar-nos en alguns dels habitants que enregistra l'*Apeo*: al carrer Palau hi vivia el cònsol de França, fet que indica la importància del comerç amb aquella nació, que havia establert un aquí delegat; al mateix carrer de Palau hi havia l'Escrivania Major, arrendada per Antoni Cusi; al carrer Nou s'hi estava *Ma Dama de Indice*, i a la Riera la *Baronessa Tarré*, personatges de qui ho desconeixem tot, però que tal vegada formaven part de la petita noblesa austriacista que es va establir provisionalment a Mataró després de la guerra; altres habitants singulars eren els mestres d'escriure i comptar, els de minyons, i els de gramàtica, funcionariat de l'educació a càrrec del municipi. I un *cego oracioner*.

Al text hi apareixen un seguit de noms de lloc que convé ressenyar: camí de les Escaletes, camí de Sant Simó, camí Ral de Barcelona, camí del Massavà, camí dels Corrals i camí que va a Cirera; riera del Pou d'Avall, riera de Cirera, i torrent d'en Fogueras; el carrer de Fra Jaume és l'actual Carreró; el carrer de Na Pau és l'actual la Pau, designat així per deformació; plaça Major, l'actual plaça Gran; en aquesta època el carrer de Santa Maria anava de l'actual plaça de la peixateria (a vegades citada a *l'Apeo* com *placeta de las peñas*) a la plaça de Santa Maria; un cop hi és citat el carreró d'en Creus, l'actual carrer Padró; el

carrer Pou d'Avall és ara els carrers Hospital i Sant Pere, i es va formar seguint la riera del mateix nom. Per això a vegades és citat com a Riera, i també per la denominació popular: "dit carrer de St. Pere". Al seu final hi havia el Pou de Sant Pere i el carrer dels pescadors.

Notes

1.- La representativitat de la mostra sembla elevada tot i que si ens fixem en documents paral·lels hi ha alguna discordan-ça. Pensem en les dades del Personal de 1717 que resumit per J.Llovet: *Mataró 1680-1719: el pas de vila a ciutat i a cap de Corregiment* (Mataró, 1969, p.43 n.69), dóna les següents variants: gents de mar 251 (26'6%), artesans i menestrals 452 (48%), i jornalers 240 (25'4%), un total de 943 persones. Si fem la reducció de les xifres que proposem per l'any 1716 a aquestes tres categories les diferències no son excessives: la gent de mar són 263 persones (pescadors, mariners, mestres d'aixa, calafats); els artesans i menestrals 471 (tots els oficis i professions del comerç); i els jornalers 245 (amb l'additament d'hortolans i pagesos); deixant de banda els religiosos, hisendats i professionals, tenim un conjunt de 979 persones, xifra molt aproximada a la del Personal de 1717. Una qüestió metodològica relativa al criteri utilitzat per a fer el recompte estadístic: he tingut en compte per a formar el Quadre 1 l'ofici de les persones que habiten cada casa, siguin o no els propietaris de les mateixes, el nom i l'ofici dels quals consta en les descripcions, però que no tenim en compte per evitar duplicitats. També aclarir que ens interessen les persones en quant són inserides dins l'estructura econòmica de la ciutat, i no per la seva posició social, l'anàlisi de la qual no és ara el centre del nostre interès.

2.- Pels antecedents històrics seguim l'obra de J.Llovet *La ciutat de Mataró*, vol 1 (Barcelona 1959, pp.87-126). I de l'obra del mateix autor abans citada.

3.- El nom d'aquest carrer és recollit en la documentació de l'època de tres maneres Moles / les Moles / d'en Moles, essent aquesta denominació darrera la més moderna, i que ha quallat fins ara mateix. El fet és que en aquest carrer s'hi agrupaven alguns daguers que tenien com a instrument clau i sorollós del seu ofici la mola, que passa a denominar el lloc on es realitzaven

aquell tipus de tasques. Per això el nom correcte és: Carrer de les Moles. En perdre's l'hàbit d'aquelles activitats el nom va anar evolucionant cap aquest *d'en Moles* desconegut.

III Sessió d'Estudis Mataronins (Abril, 1986).

QUADRE 1:

LA POBLACIÓ ACTIVA L'ANY 1716

Activitats	Persones	Total	Percentatge
EL MAR		84.	7,28
Pescadors	84		
LA TERRA		245.	21,24
Jornalers	200		
Pagesos	19		
Hortalans	26		
COMERÇ		74.	6,41
Botiguers	7		
Negociants	39		
Revenedors	6		
Corr. d'orella	11		
Mercaders	9		
Sacataires	2		
SERVEIS		210.	18,21
Hostalers	4		
Traginers	41		
Paquetaire	1		
Mariners	164		
PROFESSIONALS		31.	2,68
Notaris	5		
Procurador	1		
Escrivà	1		
Apotecaris	5		
Metges	13		
Mestres	6		
DIVERSOS			
Pobres		6.	0,52
Hisendats		20.	1,73
Religiosos		123.	10,66
INDÚSTRIES (Total)		360.	31,22
INDÚSTRIA DEL VESTIR		128.	11,10
Passamaners	8		
Velluters	4		
Barreters	2		
Calceters	4		
Velers	6		
Assaonadors	6		
Teixidors	9		
Espardenyers	17		
Perxers	2		
Cinters	2		
Sastres	32		
Tintorers	3		
Sabaters	28		
Retorcedor seda	1		
Paraire	1		
Blanquers	3		
INDÚSTRIA DEL FERRO		52.	4,50
Calderers	3		
Agullers	3		
Ferrers	11		
Argenters	5		
Manyans	3		
Courers	2		
Estisorers	4		
Pedrenyalers	3		
Daguers	16		
Rellotger	1		
Cerraller	1		
INDÚSTRIA DE LA FUSTA		76.	6,59
Mestres d'aixa	12		
Calafats	3		
Serradors	3		
Carreters	14		
Encepadors	2		
Boters	17		
Escultors	2		
Fusters	19		
Cadiraire	1		
Torner	1		
Guitarrer	1		
Rosariaire	1		
INDÚSTRIA DE L'ALIMENTACIÓ		36.	3,12
Adroguers	20		
Escorxadors	2		
Forners	5		
Carnicers	2		
Semolers	3		
Cavallaire	1		
Moliner	1		
Xocolater	1		
Pastor	1		
FIBRES DIVERSES		20.	1,73
Basters	2		
Corders	14		
Espartera	3		
Cisteller	1		
INDÚSTRIA DE CERÀMICA		13.	1,12
Rajolers	3		
Gerrer	1		
Ollers	9		
INDÚSTRIES DIVERSES		35.	3,03
Mestres cases	22		
Lapidari	1		
Candelers	4		
Vidriers	6		
Pentiners	2		
TOTAL GENERAL		1.153	

QUADRE 2:
TREBALL I HABITACLE
(Formes d'ocupació de la residència).

	A	B	C	Total
EL MAR				
Pescadors	49	17	18	84
	49 (58)	17 (20)	18 (21)	84
LA TERRA				
Jornalers	87	67	46	200
Pagesos	18	1	–	19
Hortalans	6	9	11	26
	111 (45)	77 (31)	57 (23)	245
COMERÇ				
Botiguers	7	–	–	7
Negociants	29	1	9	39
Revenedors	3	–	3	6
Corr. d'orella	10	1	–	11
Mercaders	7	2	–	9
Sacataires	1	1	–	2
	57 (77)	5 (6)	12 (16)	74
SERVEIS				
Hostalers	1	1	2	4
Traginers	15	7	19	41
Paquetaire	–	1	–	1
Mariners	90	45	29	164
	106 (50)	54 (25)	50 (23)	210
PROFESSIONALS				
Notaris	5	–	–	5
Procurador	1	–	–	1
Escrivà	1	–	–	1
Apotecaris	2	2	1	5
Metges	9	1	3	13
Mestres	2	3	1	6
	20 (64)	6 (19)	5 (16)	31
DIVERSOS				
Pobres	2 (33)	4 (66)	–	6
Hisendats	20 (100)	–	–	20
Religiosos	1 (25)	–	3 (75)	4
INDÚSTRIA DEL VESTIR				
Passamaners	4	1	3	8
Velluters	2	2	–	4
Barreters	2	–	–	2
Calceters	2	–	2	4
Velers	2	3	1	6
Assaonadors	4	2	–	6
Teixidors	4	2	3	9
Espardenyers	5	6	6	17
Perxers	–	1	1	2
Cinters	–	1	1	2
Sastres	22	6	4	32
Tintorers	–	2	1	3
Sabaters	10	5	13	28
Retorcedor seda	–	1	–	1
Paraire	–	1	–	1
Blanquers	–	1	2	3
	57 (44)	34 (26)	37 (28)	128

	A	B	C	Total
INDÚSTRIA DEL FERRO				
Calderers	1	1	1	3
Agullers	–	–	3	3
Ferrers	9	1	1	11
Argenters	4	–	1	5
Manyans	1	–	2	3
Courers	–	1	1	2
Estisorers	4	–	–	4
Pedrenyalers	3	–	–	3
Daguers	7	5	4	16
Rellotger	–	–	1	1
Cerraller	–	1	–	1
	29 (55)	9 (17)	14 (26)	52
INDÚSTRIA DE LA FUSTA				
Mestres d'aixa	5	4	3	12
Calafats	2	1	–	3
Serradors	1	2	–	3
Carreters	6	5	3	14
Encepadors	1	–	1	2
Boters	16	–	1	17
Escultors	2	–	–	2
Fusters	11	4	4	19
Cadiraire	–	1	–	1
Torner	–	–	1	1
Guitarrer	–	–	1	1
Rosariaire	–	–	1	1
	44 (57)	17 (22)	15 (19)	76
INDÚSTRIA DE L'ALIMENTACIÓ				
Adroguers	11	4	5	20
Escorxadors	2	–	–	2
Forners	–	5	–	5
Carnicers	1	–	1	2
Semolers	2	–	1	3
Cavallaire	–	1	–	1
Moliner	1	–	–	1
Xocolater	1	–	–	1
Pastor	1	–	–	1
	19 (52)	10 (27)	7 (19)	36
INDÚSTRIES DE FIBRES DIVERSES				
Basters	2	–	–	2
Corders	6	4	4	14
Esparters	2	–	1	3
Cisteller	1	–	–	1
	11 (55)	4 (20)	5 (25)	20
INDÚSTRIA DE LA CERÀMICA				
Rajolers	2	–	1	3
Gerrer	1	–	–	1
Ollers	6	1	2	9
	9 (69)	1 (7)	3 (23)	13
INDÚSTRIES DIVERSES				
Mestres cases	19	3	–	22
Lapidari	–	–	1	1
Candelers	4	–	–	4
Vidriers	5	–	1	6
Pentiners	–	1	1	2
	28 (80)	4 (11)	3 (8)	35

	A	B	C	Total
TOTAL GENERAL	563 (54,44)	242 (23,40)	229 (22,14)	1.034

NOTES:

* A = propietari de l'habitacle que ocupa. B = rellogat en un habitacle ocupat pel propietari. C = rellogat en un habitacle del seu únic ús.

* El percentatge expressa la importància relativa de cada tipus d'ocupació de residència dins el propi grup professional.

* Del total de religiosos en segreguem 119 de residència conventual, per no deformar la xifra relativa d'ocupació.

QUADRE 3:

CASERIU URBÀ I FORMES DE RESIDÈNCIA

CARRERS	CASES	I	II	III
DINS MURALLA:				
Barcelona	46	12	7	26
Santa Maria	33	6	3	23
Santa Maria (pl.)	4	1	–	3
Pl. Major	12	2	–	10
Na Pau	6	4	–	1
Beat Salvador	7	2	–	5
Palma	19	6	2	11
Sant Simó	20	8	–	12
Don Magí	8	4	–	2
Sant Francesc	13	6	2	4
Bonaire	20	3	–	17
Sant Pere més Alt	8	5	–	3
Riera	61	18	2	41
Argentona	21	6	3	12
Les Moles	34	13	6	14
Sant Josep	23	9	2	11
Nou	39	15	6	18
Fra Jaume	22	6	1	15
Palau	26	3	6	17
Pujol	39	12	6	21
FORA MURALLA:				
Fora Sant Josep	19	7	6	5
Fora Argentona	46	13	10	23
Sant Sadurní	6	1	–	5
Massaví	22	5	3	14
Camí Ral	117	34	18	65
Sant Antoni	72	20	5	46
Sant Francesc de Paula	28	6	4	18
Sant Joan	45	14	7	24
Dels Pescadors	11	5	-	6
Pou de Sant Pere	10	4	-	6
Ravalet	50	13	8	28
"Orilla del mar"	17	6	1	8
Fora Valldeix	65	18	9	36
Genovesos	2	2	-	
Corrals	2	2		-
Pou d'Avall	82	31	7	44
Traià	2			2
Les Illes	6	6		-
Mata	15	4		11
Valldeix	13	2		10
Cirera	5	1		4
Total	1.096	335	124	621
		30.56 per cent	11.31 per cent	56.66 per cent

NOTES:

I = Casa llogada. II = Casa habitada pel propietari amb rellogats. III = Casa habitada pel propietari.

NOTES ALS QUADRES SEGÜENTS: TREBALL I HABITACLE (Detall).

* A = propietari de l'habitacle que ocupa; B = rellogat en un habitacle ocupat pel propietari; i C = rellogat en un habitacle del seu ús exclusiu.

* De les llistes precedents n'hem exclòs, per qüestions pràctiques, les activitats que només realitza una sola persona, que aquí detallem: paraire (Palma, B), retorcedor de seda (Ravalet, B), moliner (Bonaire, A), procurador (Sant Simó, A), pastor (Sant Antoni, A), paquetaire (Pujol, B), lapidari (Barcelona, C), escrivà (Barcelona, A), xocolater (Riera, A), cavallaire (Riera, B), gerrer (Sant Joan, A), rellotger (Sant Antoni, C), cerraller (Fora Valldeix, B), cadiraire (Les Moles, B), torner (Ravalet, C), guitarrer (Riera, C), rosariaire (Camí Ral, C), cisteller (Nou, A).

* També segreguem els 119 religiosos conventuals i de la parròquia per no deformar les variables del quadre resultant.

		pescador	mariner	mestre d'aixa	calafat	jornaler	pagès	hortalà		botiguer	negociant	revenedor	corredor d'orella	mercader		hostaler	traginer		notari	apotecari	metge	mestre		pobre	hisendat	religiós		passamaner	velluter	barreter	calceter	veler	assaonador	teixidor	espardenyer	perxer	cinter	sastre
Barcelona	A	2	3			1					3		2	2							1				2	1		1										1
	B		1																	1								1										
	C										2																											
Santa Maria	A										5	1	2	1						1	1				2						1	1						
	B										1			1						1																		
	C										2																				1						1	
Santa Maria (Plaça)	A													1							1																	
	B																																					
	C																																					
Pl. Major	A					1				2			1												1						1							
	B																																					
	C																											1			1							
Na Pau	A					1																																
	B																																					
	C					1						1																										
Beat Salvador (Pl.)	A																																					1
	B																																					
	C																																					
Palma	A		1			2	1				1		2				1				1													1				1
	B																																					1
	C					1																																
Sant Simó	A												1						1						1													3
	B																																		1		1	
	C																1																		2			
Don Magí	A																								1													
	B																																					
	C					1																						1										
Sant Francesc	A																		2																			
	B				1																	1										1						1
	C					1						1																										1
Bonaire	A					1	1				2										1	1			1													3
	B																																					
	C																																					
Sant Pere més Alt	A					1																			1													
	B					1																																
	C					4																																
Riera	A		3				1			1	7	1	1	2											7								1					1
	B																				1																	1
	C		1								2									1																1		1
Argentona	A																				1											1			1			2
	B		1			3																																
	C										1						1																					

		tintorer	sabater	blanquer	calderer	aguller	ferrer	argenter	manyà	courer	estisorer	pedrenyaler	daguer	serrador	carreter	encepador	boter	escultor	fuster	adroguer	escorxador	forner	carnicer	semoler	baster	sacataire	corder	esparter	rajoler	oller	mestre de cases	candeler	vidrier	pentiner				
Barcelona	A						1						1					2		1													1					
	B									1									1	2																		
	C		2		1			1		1										1																		
Santa Maria	A																			2												2						
	B		1																																			
	C																			1																		
Santa Maria (plaça)	A																			1																		
	B																																					
	C																			1																		
Pl. Major	A							1																			1											
	B																																					
	C																																					
Na Pau	A																																					
	B																																					
	C					1																																
Beat Salvador (plaça)	A		1														1																					
	B																																					
	C																						1															
Palma	A																																					
	B																																					
	C																		1																			
Sant Simó	A		1																	1																		
	B																																					
	C		2			1																																
Don Magí	A																																					
	B																																					
	C		1																										1									
Sant Francesc	A																1																					
	B																									1												
	C																																					
Bonaire	A											1							1												1							
	B																																					
	C																																					
Sant Pere més Alt	A																																					
	B																														1							
	C																																					
Riera	A		1				1	1									1			4				2	1		1											
	B																										1				1							
	C		1																	1																		
Argentona	A		1				1																					2		1								
	B													1					1												1							
	C		1																																			

		pescador	mariner	mestre d'aixa	calafat	jornaler	pagès	hortalà		botiguer	negociant	revenedor	corredor d'orella	mercader		hostaler	traginer		notari	apotecari	metge	mestre		pobre	hisendat	religiós		passamaner	velluter	barreter	calceter	veler	assaonador	teixidor	espardenyer	perxer	cinter	sastre
Les Moles	A		1										1				2																					1
	B		2			1																										1						
	C		1			2											1									1												1
Sant Josep	A		2				1				1																	1						1				1
	B		2			1																											1		2			
	C											1																1										
Nou	A					1					3									1	1				1			1							2			1
	B					1							1	1			1					1													1			
	C		1																							1						1						
Fra Jaume	A										1																			2			1					3
	B		1																																			
	C																																		2			
Palau	A		2							1		1							2		2				2				1						1			
	B						1																										1		1			1
	C															1																						
Pujol	A		3			4		1		2	2			1																				1				
	B		3													1								1										1				1
	C					1					2						1									1								1				
Fora Porta Sant Josep	A		2			2																												1				1
	B					8																													1			
	C					1											1																					
Fora Porta Argentona	A		4			15																		1														
	B		2			12																		2										1				
	C					5											2																					
Sant Sadurní	A					5																																
	B																																					
	C					1																																
Massavà	A		1			15																																
	B		1			4																																
	C					2																																
Camí Ral	A	8	18	1		3		2								1	4											1	1				1					2
	B	4	4			7		1									4												2							1		
	C	1	5			3		1								1	3				2	1												1	2			1
Sant Antoni	A	2	16					1			1																											
	B	1	13																																			
	C		7			1		1																										1				
Sant Francesc de Paula	A		13		1						1						1							1														
	B		3			3																																
	C					1											1																					
Sant Joan	A	3	6			3	2				1						1																					
	B	1	7			1											1					1																
	C		5			2																																

		tintorer	sabater	blanquer	calderer	aguller	ferrer	argenter	manyà	courer	estisorer	pedrenyaler	daguer	serrador	carreter	encepador	boter	escultor	fuster	adroguer	escorxador	forner	carnicer	semoler	baster	sacataire	corder	esparter	rajoler	oller	mestre de cases	candeler	vidrier	pentiner				
Les Moles	A							1			1	1	2			1	2														2							
	B												5						1																			
	C			1									1			1			1																			
Sant Josep	A																		1											1								
	B																			1																		
	C								1										1																			
Nou	A		1					1																	1		1											
	B			1																																		
	C		2	1																				1				1										
Fra Jaume	A		3																1																			
	B																					1																
	C		1																															1				
Palau	A		1																1	1							1				2	1						
	B		1																			2					1											
	C																																					
Pujol	A																		1											1			2					
	B																																					
	C		1																														1					
Fora Porta Sant Josep	A						1							1																1								
	B						1							1																1								
	C								1				1																	1								
Fora Porta Argentona	A						1						2								1								1		4							
	B																					1					1											
	C												1														1											
Sant Sadurní	A																																					
	B																																					
	C																																					
Massavà	A																													1								
	B																					1																
	C																																					
Camí Ral	A						1		1		1						1		3		1					1	2				1	1						
	B		2												2					1																		
	C		1												1					1							1											
Sant Antoni	A										1		2		3		7		1	1									1		2		2					
	B				1										1																							
	C		1			1							1				1																					
Sant Francesc de Paula	A																		1											1	1							
	B																		1																			
	C																																					
Sant Joan	A														2		1														1							
	B														1																							
	C														1												1			1								

		pescador	mariner	mestre d'aixa	calafat	jornaler	pagès	hortolà		botiguer	negociant	revenedor	corredor d'orella	mercader		hostaler	traginer		notari	apotecari	metge	mestre		pobre	hisendat	religiós		passamaner	velluter	barreter	calceter	veler	assaonador	teixidor	espardenyer	perxer	cinter	sastre
Dels Pescadors	A	3																																				
	B																																					
	C	3																																				
Pou de Sant Pere	A	2	1		1												2																					
	B																																					
	C	3																																				
Ravalet	A	7	8			3																1																
	B	6				2		2																1														
	C	2	3			1		1									2																					
"Orilla del mar"	A	6		1						1																						1						
	B																																					
	C	5	2	1		1											2																					
Fora Porta Valldeix	A		2	1		22																													1			1
	B		2	4		11		2									1															1						1
	C		1	1		7		1																														
Genovesos	A							1																														
	B							3																														
	C																																					
Corrals	A																																					
	B					2		1																														
	C																																					
Pou d'Avall	A	16	4	2		3	1	1									4																					
	B	5	3			10																																
	C	4	3	1		3		1									4				1																	
Traià	A																																					
	B																																					
	C																																					
Les Illes	A																																					
	B																																					
	C							6																														
Mata	A					3	4				1																											
	B																																					
	C					4																																
Valldeix	A						5																		1													
	B																																					
	C					2																																
Cirera	A					1	2																															
	B																																					
	C					1																																
	A																																					
	B																																					
	C																																					

		tintorer	sabater	blanquer	calderer	aguller	ferrer	argenter	manyà	courer	estisorer	pedrenyaler	daguer	serrador	carreter	encepador	boter	escultor	fuster	adroguer	escorxador	forner	carnicer	semoler	baster	sacataire	corder	esparter	rajoler	oller	mestre de cases	candeler	vidrier	pentiner				
Dels Pescadors	A																																					
	B																																					
	C																																					
Pou de Sant Pere	A																																					
	B																																					
	C																																					
Ravalet	A				1		1					1																			1							
	B																																					
	C	1																																				
"Orilla del mar"	A																																					
	B																																					
	C																																					
Fora Porta Valldeix	A						2				1						1						1								2							
	B																																					
	C																		1																			
Genovesos	A																																					
	B	1																																				
	C																																					
Corrals	A																																					
	B	1																																				
	C																																					
Pou d'Avall	A		1												1		1		1												2							
	B		1												1												1							1				
	C						1								1												1											
Traià	A																																					
	B																																					
	C																																					
Les Illes	A																																					
	B																																					
	C																																					
Mata	A																																					
	B																																					
	C																																					
Valldeix	A																																					
	B																																					
	C																																					
Cirera	A																																					
	B																																					
	C																																					
	A																																					
	B																																					
	C																																					

Mataró 1716-1819, gent, cases i carrers

1. El caseriu urbà

Creixement de l'edificació

En aquests cent anys el creixement de l'edificació és tant positiu que el nombre d'habitatges té un increment del 120%. De 1716 a 1757 l'increment és del 43%, i de 1757 a 1819 del 53%. Analitzant els cadastres ens adonem que els períodes constructius més dinàmics són les dècades dels anys vint i trenta, i també les dels setanta i vuitanta, moment de màxim creixement de l'economia de la ciutat.

Creixement dins i fora muralla

La màxima expansió constructiva de la ciutat es produeix lògicament als terrenys que envoltaven la muralla per la part exterior, i de l'any 1716 al 1819 les cases dins la muralla passen a ser del 42% del total al 25%. Tot i així assenyalem que de l'any 1757 al 1819 l'edificació dins la muralla creix un 25%, la qual cosa indica que hi havia encara terreny per establir. Les cases de fora muralla en cent anys passen del 57% al 75% del conjunt d'edificis de la ciutat, amb un creixement del 71% de l'any 1716 al 1757, i d'un 66% de l'any 1757 al 1819.

Creixement zones de mar i muntanya

Situats als carrers que neixen i creixen fora muralla notem com es detecta una diferèn-cia entre els carrers de la zona de mar i els de la zona de muntan-ya. La zona de marina té un creixement regular, així de 1716 a 1757 creixen les edificacions un 35%, i del 1757 al 1819 un 30%. Però la seva importància relativa al conjunt de l'edificació fora muralla passa en aquests cent anys del 68% al 42%. I és que el creixement de l'edificació a la part de muntanya és molt més important, així en els mateixos anys passa del 31% al 57%, amb creixements espectaculars, de 1716 a 1757 augmenten els edifica un 151%, i de 1757 a 1819 un 107%. Darrera aquestes xifres hi ha una realitat molt clara, la major part dels nous habitatges són dedicats a allotjar bracers del camp que treballen a les tasques de recol·lecció de la vinya, la principal riquesa de la ciutat en aquest període, i que manifesta un

creixement potent arran l'exportació americana.

Cases i carrers

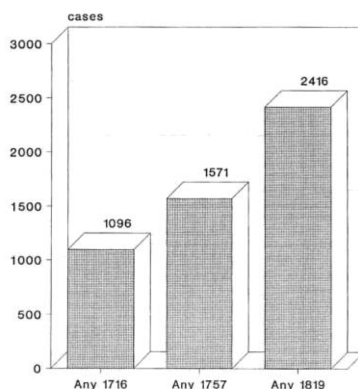
Vet aquí el detall de l'evolució de cada carrer i l'aparició de nous. Dins la muralla els carrers de màxim creixement són els de Barcelona, Sant Cristòfol, Na Pau, Palma, Santa Maria, Sant Francesc d'Assis, Riera, Pujol, i Palau, carrers tots ells que a començaments del segle divuit ja eren gairebé *plens*, així es constata que el creixement és a causa de la divisió de cases d'un o dos cossos o més en d'altres d'un cos. Sabem que una casa senyorial a la Riera és enderrocada per construir-hi cinc nous domicilis, i també tenim dades del mateix al carrer de Barcelona.

Fora muralla l'evolució no té cap misteri, i és conseqüència d'anar allargant els carrers i d'obrir-ne de nous. Els carrers que apareixen per primer cop al registre de l'any 1757 són: plaça de la Rambla (de l'any 1721), Santa Teresa (1723), Sant Pau (1729), i Sant Albert (c1757). Al registre de 1819 hi apareixen també carrers de nova formació, són els de Sant Ramon (1758), Mercè (1760), Santa Marta (1764), Sant Rafael (1765), Sant Elies (1766), Carme (1778), Caputxines (c1778), Sant Bru (c1778), Sant Llorenç (c1787), Concepció (1788), l'Havana (c1789), Sant Agustí (1789), Santa Rita (1789), Sant Benet (1789), Sant Bonaventura (1791), Sant Joaquim (1791), Caminet (c1796), Sant Pelegrí (c1797), Camí Fondo i Muralla del Tigre.

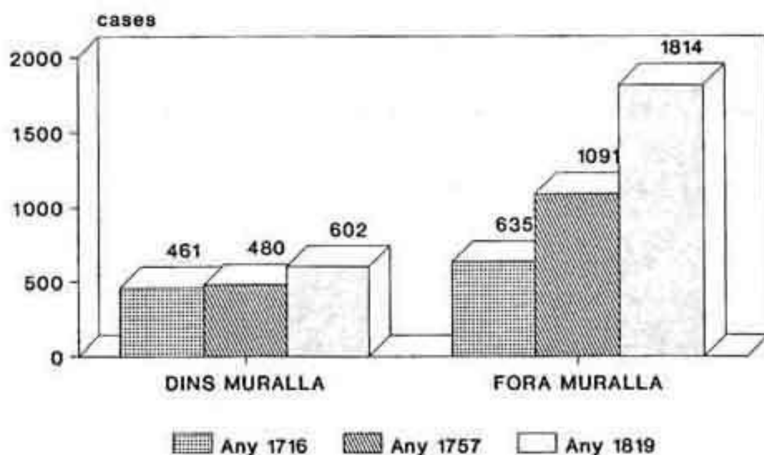
Notes. En els noms de carrer hi ha algunes diferències entre els registres de 1717 i 1757, que he resolt per fer més planera l'anàlisi. Els carrers de Santa Maria (33 cases), plaça de Santa Maria (4), i plaça Major (12), de l'any 1717, els sumem al carrer de Santa Maria, per homologar-ho amb el carrer del mateix nom que l'any 1757 recull el total de cases d'aquests tres indrets, que eren 49, les mateixes que l'any 1757 s'hi adjuntem les del carrer de Sant Cristòfol, que no apareix el 1717. Les cases de la plaça del Beat Salvador i el carrer de Na Pau de l'any 1717 queden concentrades en el carrer de Na Pau. Les cases que l'any 1717 consten al carrer dels Pescadors (11) i del Pou de Sant Pere (10), les adjuntem al carrer de Sant Pere. Les cases al lloc dels Genovesos (2), de l'any 1717, les sumem al carrer Porta de Valldeix. Les cases dels Corrals (2), de l'any 1717, les sumem al carrer Pou d'Avall. I les cases del veïnat de les Illes (6), de l'any 1717, les agreguem a Horta.

A efectes de normalització estadística he canviat el nom del carrer a set cases: una casa que consta a Tras Santa Anna passa a Camí Ral; una que consta al racó de Sant Pere, passa a Sant Pere; tres al Pou d'Avall passen a Hospital; quatre cases al carrer de les Santes passen al carrer Pujol; i dues a nom de Plaça Major passen a Plaça Real. Pels mateixos motius considero algunes localitzacions dins carrers veïns més importants: tres cases a Creu d'en Ramis passen a Camí Ral; dues cases al carrer Padró passen a la Riera; quatre cases a la plaça de la Parròquia i dues al carrer dels Dolors passen al carrer de Santa Maria; vuit cases al lloc de les Figueretes passen al carrer de l'Hospital; dues casses al lloc de Lloscà passen a Horta; i quatre cases a la plaça del Beat Salvador passen al carrer Na Pau. Com a *Marina* consten el que els anys 1716 i 1757 són les *cases de mar* i el 1819 les de Marina. A les 94 cases del carrer de Sant Pere les hi sumem les 12 del de la Marina de Llevant, que abans es coneixia com Pou de Sant Pere.

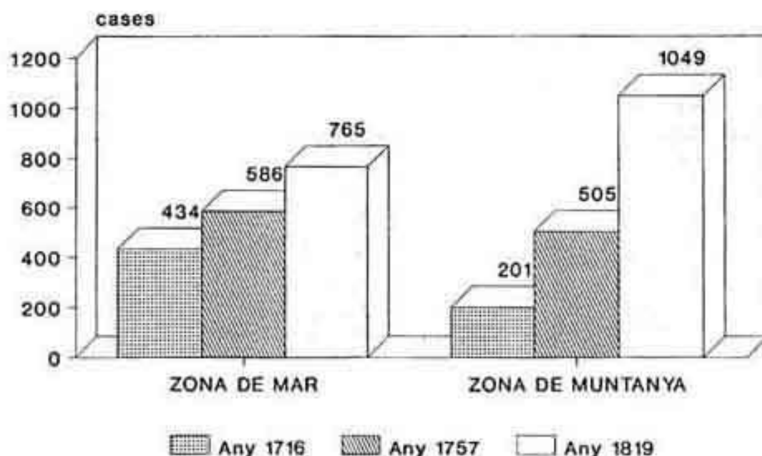
Les nostres xifres de cases no concorden amb les que donen Albert Garcia i Manuel Guàrdia al llibre *La construcció d'una ciutat: Mataró 1500-1900*. Per l'any 1716 donen la xifra de 1060 i la nostra és de 1096, per l'any 1757 la discrepància és de 1454 contra 1571, i per l'any 1819 és més acusada ja que donen 2086 edificis contra els 2416 que localitzem nosaltres després d'haver tractat de manera informàtica un *Apeo* molt confós ja que les cases van relacionades per propietaris i no per carrers.

2.- EL CASERIU URBÀ
Creixement dins i fora muralla

3.- EL CASERIU URBÀ
Creixement zones de mar i muntanya

4.- CENT ANYS DE CASES I CARRER

CENT ANYS DE CASES I CARRER	1716	1757	1819
CARRERS DE DINS LA MURALLA			
Barcelona	46	48	55
Sant Cristofol	13	13	24
Na Pau	13	18	19
Palma	19	18	25
Sant Simo	20	19	25
Don Magi	8	9	9
Santa Maria	20	20	34
Plaça Santa Maria	4	4	4
Sant Francesc Assis	13	18	26
Bonaire	20	19	26
Sant Pere mes Alt	8	6	5
Riera	61	58	84
Pujol	39	46	58
Palau	26	27	43
Carrero (Fra Jaume)	22	25	29
Nou	39	39	42
Argentona (dins muralla)	21	21	21
Les Moles (Moles)	34	35	40
Sant Josep (dins muralla)	23	25	25
Placa Major (Real)	12	12	8
	461	480	602
CARRERS DE LA ZONA DE MAR			
Cami Ral	117	125	141
Sant Antoni	72	77	85
Sant Francesc Paula	28	59	79
Sant Joan	45	80	83
Sant Pere	21	101	106
Ravalet	50	67	75
Marina	17	14	46
Hospital (Pou d'Avall)	84	63	53
Havanna			40
Santa Anna (baixada)			5
Plaça Santa Anna			2
Sant Agusti			49
Santa Rita			1
	434	586	765

CARRERS DE LA ZONA DE MUNTANYA			
Porta Valldeix	67	99	52
Massava	22	26	58
Sant Sadurni	6	53	71
Argentona (fora muralla)	46	78	76
Sant Josep (fora muralla)	19	22	24
Horta	6	49	48
Traia	2	4	5
Cirera	5	6	6
Mata	15	20	15
Valldeix	13	12	12
Sant Albert		19	21
Santa Teresa		59	63
Sant Pau		10	9
Rambla		23	33
Cami Fondo			47
Cami Llevaneres			5
Caminet			20
Caputxines			42
Carme			4
Concepcio			29
Merce			73
Muralla Tigre			3
Sant Benet			27
Sant Bonaventura			26
Sant Bru			21
Sant Elies			22
Sant Joaquim			10
Sant Llorenç			22
Sant Pelegri			33
Sant Rafael			54
Sant Ramon			71
Santa Marta			42
No localitzades		25	5
	201	505	1049
Total	1096	1571	2416

5.- LA POBLACIÓ ACTIVA ELS ANYS 1716, 1757 I 1819.

	1716	%	1757	%	1819	%
SECTOR PRIMARI						
EL MAR						
Pescadors	84		83		45	
Total	84	8,195	83	3,702	45	2,728
LA TERRA						
Jornalers o bracers	200		447		234	
Hortolans i masovers	26		83		81	
Llauradors o pagesos	19		37		23	
Total	245	23,90	567	25,28	338	20,49
SECTOR SECUNDARI						
INDUSTRIA DEL VESTIR						
Teixidors	9		44		84	
Teixidors seda i randers	27		138		16	
Filadors amb f{brica					10	
Mitgers					110	
Assaonadors i blanquers	9		20		21	
Tintorers i pintadors	3		7		14	
Sastres i robers	33		92		50	
Sabaters i esperdenyers	45		74		77	
Perruquers			4		3	
Sombrerers	2		2		7	
Total	128	12,48	381	16,99	392	23,77
INDUSTRIA METALURGICA						
Ganiveters i estisorers	20		31		4	
Manyans	4		15		23	
Agullers, hamers, clavaters	3		14		13	
Armers i pedrenyalers	3		3		2	
Courers i quincallers	2		8		5	
Ferrers	11		16		8	
Argenters	5		10		11	
Calderers i galladaires	3		5		16	
Rellotgers	1				1	
Total	52	5,073	102	4,549	83	5,033

INDUSTRIA DE LA FUSTA						
Boters	17		49		13	
Serradors	3		16		10	
Fusters i ebanistes	19		39		44	
Carreters	14		7		8	
Torners i esculptors	3		2		6	
Cadiraires	1		1		7	
Mestres d'aixa	12		14		10	
Calafats	3		7		5	
Altres	5		6		2	
Total	77	7,512	141	6,289	105	6,367
INDUSTRIA DE L'ALIMENTACIO						
Adroguers i confiters	24		36		24	
Semolers	3		21		17	
Xocolaters	1		3		9	
Forners	5		5		29	
Carnicers i pastors	6		7		6	
Moliners	1		4		7	
Altres			2		1	
Total	40	3,902	78	3,479	93	5,639
INDUSTRIA FIBRES DIVERSES						
Cistallers	1		2		3	
Esparters	3		3		6	
Corders	14		57		48	
Basters	2		6		3	
Altres			2		3	
Total	20	1,951	70	3,122	63	3,820
INDUSTRIA DE LA CERAMICA						
Terrissaires	10		11		20	
Rajolers	3		12		10	
Total	13	1,268	23	1,025	30	1,819
INDUSTRIES DIVERSES						
Paletes	22		66		53	
Vidriers	6		5		10	
Aprenents			20			
Altres	3		5		4	
Total	31	3,024	96	4,281	67	4,063

SECTOR TERCIARI

SERVEIS						
Mariners, patrons i pilots	164		476		160	
Traginers i calassers	41		36		44	
Hostalers	4		6		10	
Altres	3		1		5	
Total	212	20,68	519	23,14	219	13,28
COMER\						
Revenedors	6		5		42	
Corredors canvis	11		5		8	
Negociants	55		80		83	
Hisendats	20		20		32	
Total	92	8,975	110	4,906	165	10,00
PROFESSIONALS						
Escrivans i escrivents	6		17		12	
Menescals i sagnadors			1		7	
Cirurgians	13		15		6	
Apotecaris	5		7		5	
Procuradors i advocats	1		4		9	
Músics			2		1	
Funcionaris	6		26		9	
Total	31	3,024	72	3,211	49	2,971
Sector Primari	329	32,09	650	28,99	383	23,22
Sector Secundari	361	35,21	891	39,74	833	50,51
Sector Terciari	335	32,68	701	31,26	433	26,25
Total	1025		2242		1649	

2. La població activa

Sectors econòmics

Notem el fort increment de la població activa que del 1716 al 1757 creix un 119%. En canvi l'any 1819 la realitat és molt diferent, i la ciutat ha perdut l'antiga vigoria que manté fins els inicis de la guerra del francès. També és clar l'equilibri entre els tres sectors l'any 1716 en xifra absoluta de persones ocupades. L'any 1757 hi ha un increment de les persones empleades en activitats de transformació i disminució en el mateix nombre dels actius del sector primari. L'any 1819 gran augment al sector secundari, i continua la disminució relativa d'empleats al primari, que també afecta als serveis. En definitiva, el procés de decantació cap al sector secundari és l'aspecte més destacat de l'evolució econòmica de la ciutat.

Sector primari

En quant al nombre de persones ocupades a les activitats de la pesca notem una progressiva disminució, però entre els ocupats en tasques agrícoles hi ha un gran augment de 1716 a 1757, temps d'èxit per les exportacions de vi. Si tenim en compte els valors relatius es constata com els pescadors passen en cent anys del 8% al 2%, o sia que havien disminuït en el nombre total de persones que s'hi dedicaven però també en importància relativa. En l'activitat agrícola l'augment espectacu-lar de persones de 1716 a 1757 no es tradueix en un creixement tan pronunciat en les xifres relatives ja que es passa del 23% al 25%, i el període 1757 a 1819 una disminució que fa arribar la xifra a 20%.

Sector secundari

Les xifres absolutes de persones empleades a les diverses indústries indiquen un important augment en aquests cent anys, però de manera més acusada les que es dedicaven a tots els treballs relacionats amb les arts tèxtils. En quant als valors relatius sobre persones empleades al sector secundari notem la relativa estabilitat de totes les activitats, augmenta l'alimentació que passa del 3% al 5%, les fibres diverses del 1% al 3%, però en primer lloc el tèxtil que passa del 12% al 23%.

Sector terciari

El nombre de persones empleades als serveis augmenta molt del

1716 al 1757 a causa de les activitats de relació comercial que efectuen els mariners. Al comerç es manifesta un augment seguit, al redós de la bonança econòmica. Les xifres relatives sobre el total d'actius també recullen l'augment dels serveis de 1716 a 1757 a conseqüència de l'èxit de les exportacions, i la xifra crítica de l'any 1819 és producte de la manca de moviment comercial després de la guerra del francès.

Oficis practicants els anys 1716, 1757 i 1819
Taula general de les activitats productives desenrotllades a Mataró en aquests cent anys i de les persones que s'hi dedicaven. Notem com els diferents oficis configuren dues grans àrees econòmiques: el vi en la seva vessant de producció, comerç i construcció d'utillatge necessari; i la indústria tèxtil, també amb la seva vessant de comercialització.

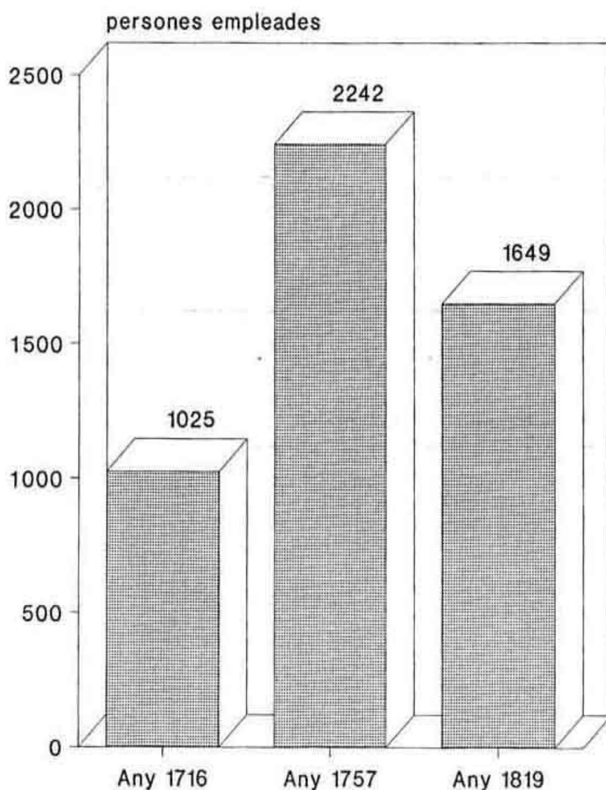
Notes. De les tres fonts documentals utilitzades no comptabi-litzo les següents dades: l'any 1716 (123 religiosos i 6 pobres), l'any 1757 (32 religiosos i 13 pobres), i l'any 1819 (11 religiosos i 2 pobres). A efectes estadístics he acumulat alguns oficis practicats per poques persones en denominacions més genèri-ques, vet aquí el detall.

Any 1716: teixidors seda (1 torcedor, 8 passamaners, 4 velluters, 2 cinters, 6 velers, 2 perxers, 4 calceters); altres fusta (1 guitarrer, 2 encepadors, 1 rosariaire, 1 gravador); adroguers (4 candelers); altres indústries diverses (1 lapidari, 2 pentiners); altres serveis (2 sacataires, 1 paquetaire); i funcionaris (6 mestres).

Any 1757: teixidors seda (14 torcedors, 13 randers, 8 cordoners); altres fusta (2 dauradors, 3 guitarrers, 1 gravador); altres alimentació (2 fideuers); altres fibres (2 matalassers); altres indústries diverses (1 pintor, 1 paperer, 1 capser, 1 pentiner, 1 lapidari); altres serveis (1 bastaix); altres funcionaris (1 adminis-trador de la bolla, 1 administrador de correus, 3 administradors de la renda, 1 administrador de la sal, 3 guardes de la renda, 2 guardes de la sal, 1 mesurador de la sal, 3 agutzils, 1 carceller, 1 hospitaler, 1 macer, 1 verguer, 5 mestres d'escola, 1 porter, 1 credencer).

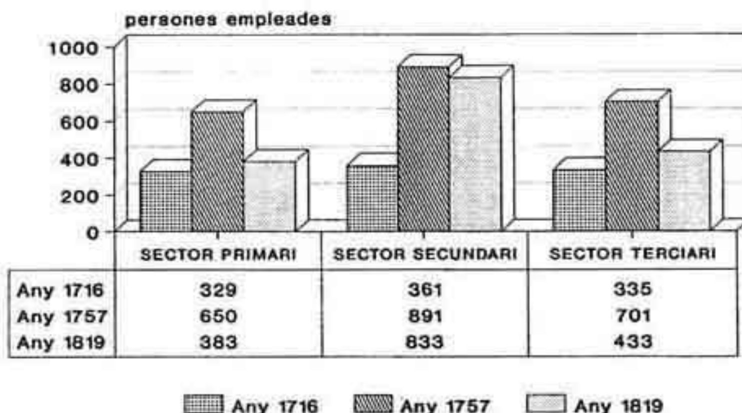
Any 1819: teixidors seda (4 cinters, 7 galoners, 1 cordoner, 4 torcedors); altres fusta (1 baguler, 1 daurador); altres alimentació (1 pinyoner); altres fibres diverses (2 taloners, 1 corda-violer);

altres indústries diverses (3 naipers, 1 impressor); altres serveis (2 cafeters, 1 taverner, 1 sacataire, 1 bastaix); funcionaris (1 magatzemer de la sal, 1 mestre d'escola, 2 mesuradors, 3 militars, 2 administradors).

1.1.- LA POBLACIÓ ACTIVA

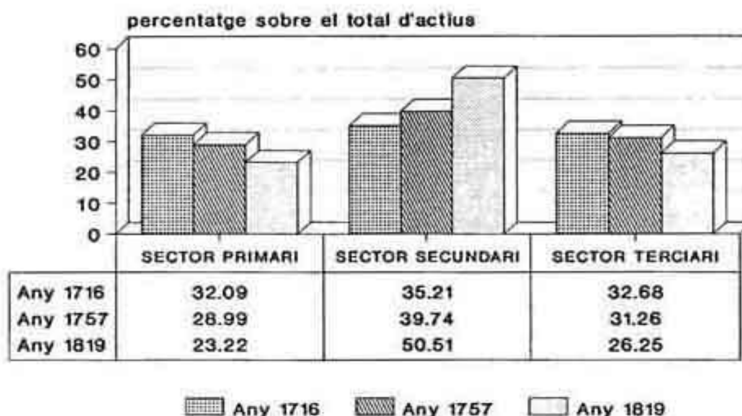
Sectors econòmics 1716-1819 (1)

	SECTOR PRIMARI	SECTOR SECUNDARI	SECTOR TERCIARI
Any 1716	329	361	335
Any 1757	650	891	701
Any 1819	383	833	433

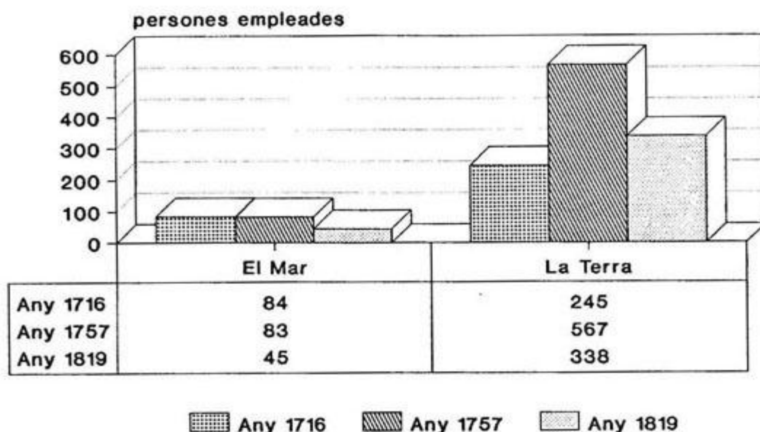
1.2.- LA POBLACIÓ ACTIVA

Sectors econòmics 1716-1819 (2)

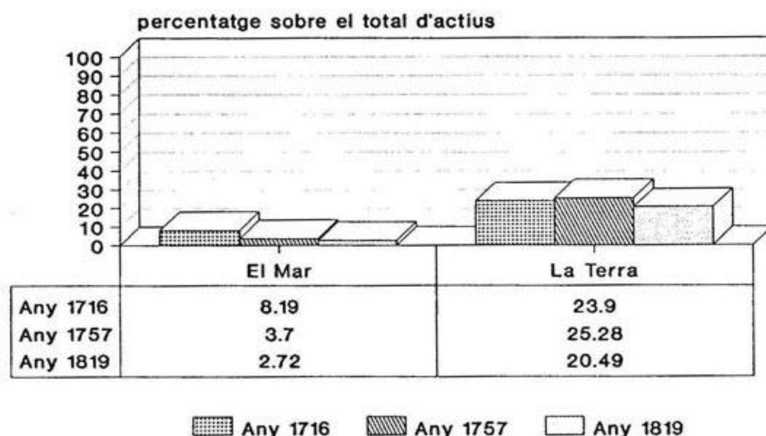
	SECTOR PRIMARI	SECTOR SECUNDARI	SECTOR TERCIARI
Any 1716	32.09	35.21	32.68
Any 1757	28.99	39.74	31.26
Any 1819	23.22	50.51	26.25

2.1.- LA POBLACIÓ ACTIVA
Sector primari (1)

	El Mar	La Terra
Any 1716	84	245
Any 1757	83	567
Any 1819	45	338

2.2.- LA POBLACIÓ ACTIVA
Sector primari (2)

	El Mar	La Terra
Any 1716	8.19	23.9
Any 1757	3.7	25.28
Any 1819	2.72	20.49

3. Renda i propietat

La propietat

En aquests cent anys es constata l'augment del nombre absolut de propietaris, però augmenta de manera més acusada la xifra de cases, que es duplica de sobres, i com a conseqüència creix la magnitud relativa de propietaris de més d'una casa. El nombre de propietaris d'una sola casa disminueix del 81% al 65%, i el de propietaris de més d'una casa passa del 19% al 35%. El procés de concentració de la propietat és prou evident.

Però aquest procés és més significatiu si el relacionem amb les xifres relatives de les propietats per cada propietari. Així ens adonem que aquell 81% de propietaris que l'any 1716 tenien el 63% de les cases de Mataró, l'any 1819 s'han convertit en el 65% que tenen el 32% de les cases, i el 68% restant de cases eren en mans del 34% de propietaris. De la qual cosa en resulta que la concentració mitjana, que el 1716 era de 3/1, l'any 1757 és de 4/1 i l'any 1819 arriba a 5/1, una dada prou significativa.

Notem que en la franja més adinerada, els amos de cinc cases o més, que l'any 1716 eren el 0'4% dels propietaris i tenien el 2'6% de cases, l'any 1819 la situació és ben diversa ara són el 9% dels propietaris que tenen el 36% dels edificis. Què ha passat? Doncs que els grans propietaris de terrenys a l'entorn de la ciutat s'han decidit a establir-los per tal de treure rendes positives a l'escalf del creixement econòmic de la ciutat, tant notable al segle divuit.

Així és, també, una altre conseqüència lògica l'evolució del nombre de cases llogades, que passen de 241 (22%) l'any 1716, a ser 499 (32%) l'any 1757, i 1240 (51%) l'any 1819, en cent anys el lloguer com a forma d'ocupació del domicili ha passat de ser menys de la quarta part de les cases de la ciutat, a ser la meitat de les mateixes. Una evolució que mostra bé la naturalesa dels canvis al si de la societat mataronina arran la primera industrialització tèxtil, i amb un sector vitivinícola en auge, que demanaven una mà d'obra nombrosa i la trobaven en els pobles de la comarca i altres localitats més llunyanes, gent que passava a residir a Mataró i necessitava sostre.

La renda

Es tracta de la renda anual estimada sobre la qual es pagava la contribució que gravava totes les cases i edificis. L'augment

d'aquesta magnitud és constant al llarg d'aquests cent anys, i s'arriba a multiplicar per més de tres la xifra absoluta del valor quantificat. I com a conseqüència la pressió fiscal sobre la propietat immobiliària passa a tenir un pes que no tenia. Si tenim en compte els grups de renda les cases de més d'onze lliures l'any 1716 són les que veuen com augmenta més la pressió fiscal, i els habitacles de menys d'onze lliures, tant pel què fa al nombre absolut de cases com, i encara més, per la quantitat de lliures amb que contribueixen, disminueixen de manera notable. Aleshores la pressió fiscal s'exerceix fonamentalment l'any 1757 i el 1819 pel grups de cases que estan entre les 10 i 20 lliures; però assenyalem que el total acumulat de la renda de 1 a 20 lliures passa en aquests dos períodes d'un total de 64'9% al 52'4%, o sia que el grup més nombrós de cases veia com la seva renda disminuïa en xifres relatives. I les cases amb rendes superiors, les de més de 20 lliures, en el mateix període passen de ser el 9'1% a ser el 15'5%, però en la quantia de la renda passen de ser el 25'4% al 35'5%. Augmenta la pressió fiscal absoluta però en xifres relatives els benestants suporten una pressió superior.

El seguiment d'uns casos mostra la magnitud d'aquesta realitat: Magí de Vilallonga al seu casal del carrer del seu nom passa en aquest cent anys de pagar 60 lliures a pagar-ne 100; els Feliu de la Penya-Sisternes al carrer de Sant Simó passen de pagar 50 lliures a pagar-ne 90; els Vendrell a la plaça Xica passen de 50 lliures a 75; els Palau al carrer d'en Palau de 50 lliures a 70; els Camín al carrer de Santa Maria de 45 lliures a 90; i els Spa a la plaça de Santa Maria de 25 lliures a 75.

Els benestants

El quadre 7 és prou explícit de com evoluciona la propietat en mans dels benestants, en aquest cas els que tenen cinc cases o més. En aquests cent anys augmenta el percentatge de persones d'aquesta categoria del 0'8% al 8'6%, però és que el nombre de cases posseïdes passa del 4'2% al 35'5%, i la renda quantificada del 5'4% al 37%. El procés de concentració és espectacular.

I la llista de les persones que tenien la propietat dels immobles és un recorregut per les activitats d'èxit d'aquell Mataró que tot just iniciava de manera fràgil el camí del desenvolupament econòmic. Però que a principis del segle dinou ja invertia en el lloguer com una manera gens exposada d'obtenir rendes segures. Activitat a la qual es dedicaran els mataronins rics amb tota

l'alegria. Tant és així que les empreses tèxtils que donaran la pauta el període de la industrialització les hauran de muntar capitalistes forans, que els d'aquí ja en tenien prou amb l'especulació immobiliària, i no veien més enllà d'aquella renda constant, i no massa crescuda, però que era feta a la mesura de les seves aspiracions.

1.- LA PROPIETAT

Distribució de la propietat urbana l'any 1757.

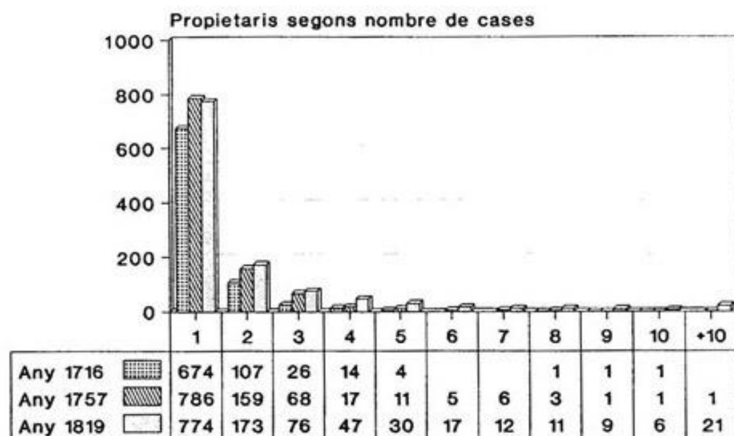
Cases mateix propietari	Total propietaris	Acumulat	%	Total cases	Acumulat	%
1	786	786	74'2	786	786	50'4
2	159	945	89'3	318	1104	70'9
3	68	1013	95'7	204	1308	84'0
4	17	1030	97'3	68	1376	88'3
5	11	1041	98'3	55	1431	91'9
6	5	1046	98'8	30	1461	93'8
7	6	1052	99'4	42	1503	96'5
8	3	1055	99'7	24	1527	98'0
9	1	1056	99'8	9	1536	98'6
10	1	1057	99'9	10	1546	99'2
11	1	1058	100	11	1557	100

Distribució de la propietat urbana l'any 1819

Cases mateix propietari	Total propietaris	Acumulat	%	Total cases	Acumulat	%
1	774	774	65'8	774	774	32'0
2	173	947	80'5	346	1120	46'3
3	76	1023	86'9	228	1348	55'7
4	47	1070	90'9	188	1536	63'5
5	30	1100	93'5	150	1686	69'7
6	17	1117	94'9	102	1788	74'0
7	12	1129	96'0	84	1872	77'4
8	11	1140	96'9	88	1960	81'1
9	9	1149	97'7	81	2041	84'4
10	6	1155	98'2	60	2101	86'9
11	4	1159	98'5	44	2145	88'7
12	2	1161	98'7	24	2169	89'7
13	4	1165	99'0	52	2221	91'9
14	2	1167	99'2	28	2249	93'0
15	4	1171	99'5	60	2309	95'5
18	2	1173	99'7	36	2345	97'0
19	2	1175	99'9	38	2383	98'6
33	1	1176	100	33	2416	100

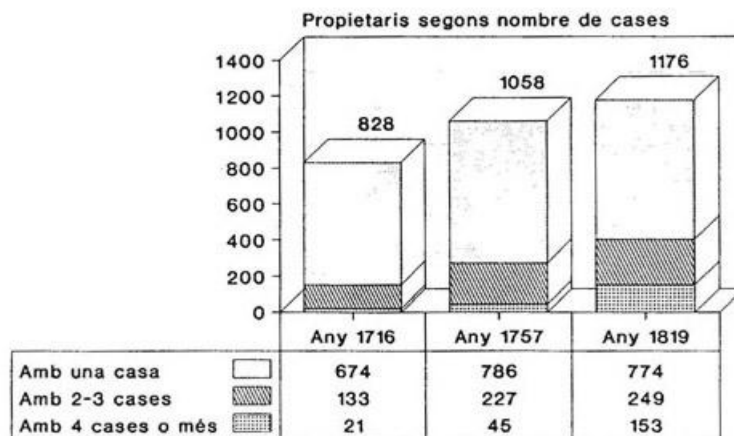
El quadre de l'any 1716 es pot consultar als <<Fulls del Museu-Arxiu de Santa Maria>>, d'abril de 1988, el.laborat per Joaquim Llovet.

2.1.-LA PROPIETAT
Els propietaris

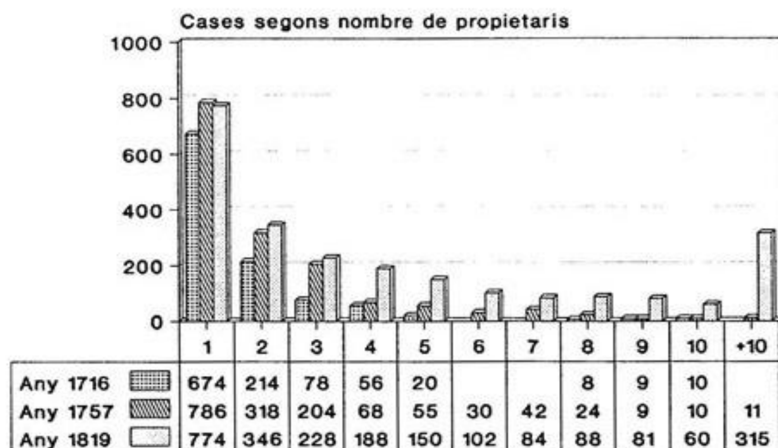
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	+10
Any 1716	674	107	26	14	4			1	1	1	
Any 1757	786	159	68	17	11	5	6	3	1	1	1
Any 1819	774	173	76	47	30	17	12	11	9	6	21

2.2-LA PROPIETAT
Els propietaris

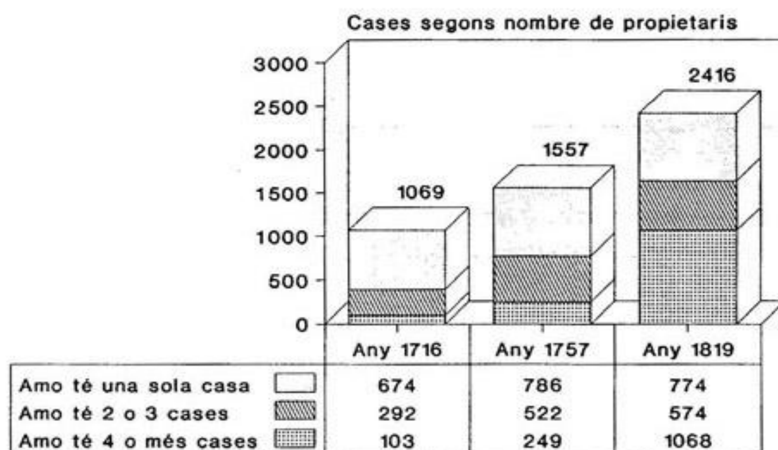
	Any 1716	Any 1757	Any 1819
Amb una casa	674	786	774
Amb 2-3 cases	133	227	249
Amb 4 cases o més	21	45	153

3.1-LA PROPIETAT
Les propietats

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	+10
Any 1716	674	214	78	56	20			8	9	10	
Any 1757	786	318	204	68	55	30	42	24	9	10	11
Any 1819	774	346	228	188	150	102	84	88	81	60	315

3.2-LA PROPIETAT
Les propietats

	Any 1716	Any 1757	Any 1819
Amo té una sola casa	674	786	774
Amo té 2 o 3 cases	292	522	574
Amo té 4 o més cases	103	249	1068

4.- LA RENDA

Cases segons la renda anual estimada l'any 1757

Quantia rendes	Nombre cases	Acumulat	%	Total rendes	Acumulat	%
De 1 a 5	99	99	6'3	390	390	1'7
De 6 a 10	572	671	43'0	5036	5426	23'7
De 11 a 15	410	1081	69'4	5175	10601	46'3
De 16 a 20	240	1321	84'8	4255	14856	64'9
De 21 a 25	95	1416	90'9	2208	17064	74'6
De 26 a 30	39	1455	93'4	1114	18178	79'4
De 31 a 40	60	1515	97'3	2187	20365	89'0
De 41 a 50	17	1532	98'3	783	21148	92'4
de 51 a 60	15	1547	99'3	853	22001	96'2
De 61 a 70	6	1553	99'7	411	22412	98'0
De 71 a 80	2	1555	99'8	155	22567	98'6
De 81 a 100	1	1556	99'9	100	22667	99'1
De 101 a 200	1	1557	100	200	22867	100

* Quantia en lliures

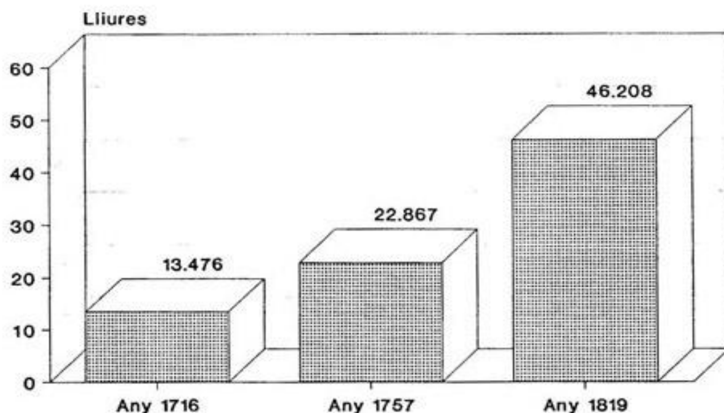
Cases segons la renda anual estimada l'any 1819

Quantia rendes	Nombre cases	Acumulat	%	Total rendes	Acumulat	%
De 1 a 5	31	31	1'2	95	95	0'2
De 6 a 10	516	547	22'6	4576	4671	10'1
De 11 a 15	641	1188	49'1	8496	13167	28'4
De 16 a 20	614	1802	74'5	11054	24221	52'4
De 21 a 25	240	2042	84'5	5614	29835	64'5
De 26 a 30	116	2158	89'3	3362	33197	71'8
De 31 a 40	142	2300	95'1	5070	38267	82'8
De 41 a 50	23	2323	96'1	1102	39369	85'1
de 51 a 60	29	2352	97'3	1690	41059	88'8
De 61 a 70	12	2364	97'8	813	41872	90'6
De 71 a 80	35	2399	99'2	2648	44520	96'3
De 81 a 100	14	2413	99'8	1288	45808	99'1
De 101 a 140	3	2416	100	400	46208	100

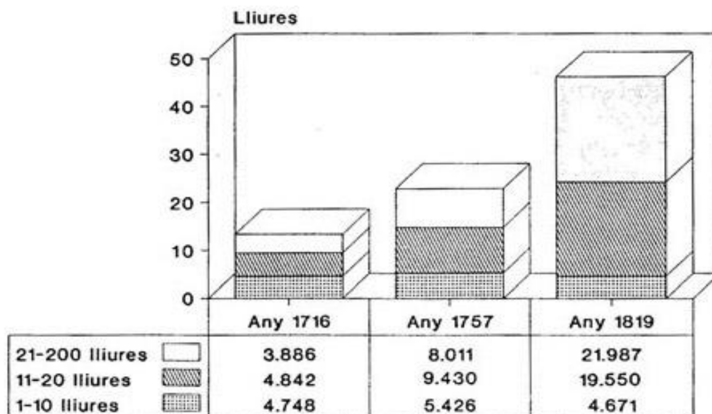
* Quantia en lliures
Hi ha 8 cases de quantia 0 que sumem a de 1 a 5.

El quadre de l'any 1716 es pot consultar als <<Fulls del Museu-Arxiu de Santa Maria>>, d'abril de 1988, el.laborat per Joaquim Llovet.

5.1- LA RENDA
Renda anual estimada

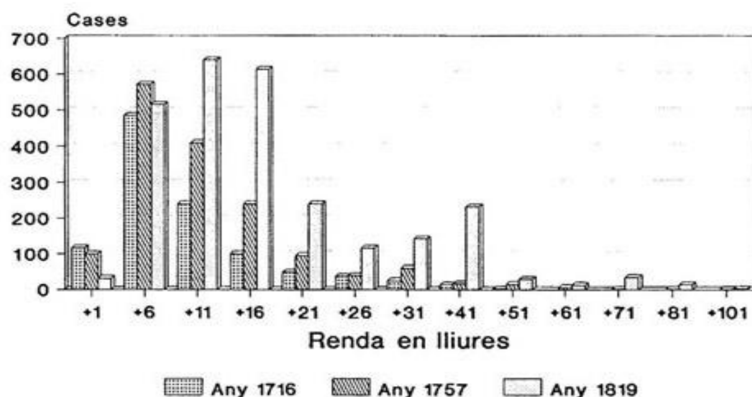

5.2.- LA RENDA
Cases en grups de renda estimada

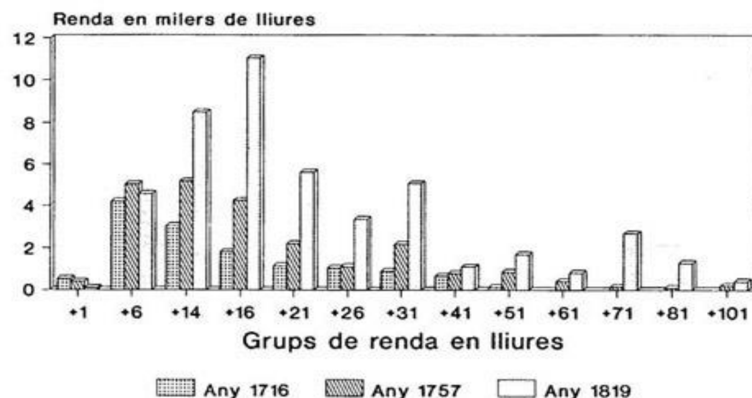

	Any 1716	Any 1757	Any 1819
21-200 lliures	3.886	8.011	21.987
11-20 lliures	4.842	9.430	19.550
1-10 lliures	4.748	5.426	4.671

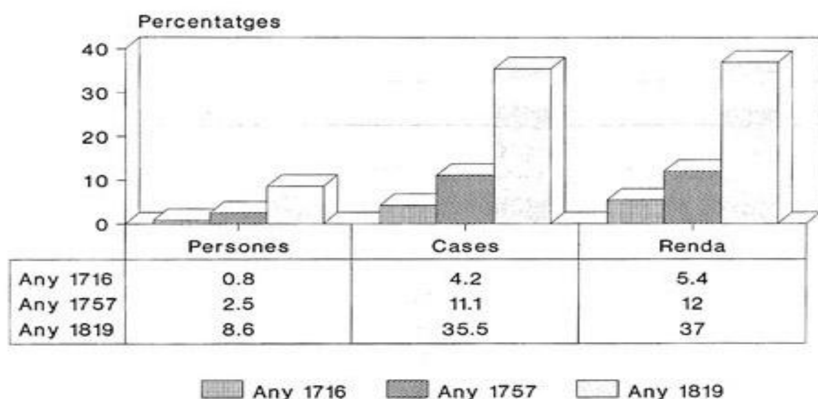
6.1.- LA RENDA
Cases segons la renda

6.2.- LA RENDA
Cases segons la renda

7.- ELS BENESTANTS
Propietaris de 5 cases o més

	Persones	Cases	Renda
Any 1716	0.8	4.2	5.4
Any 1757	2.5	11.1	12
Any 1819	8.6	35.5	37

8.- ELS BENESTANTS

Propietaris de cinc cases o m¿s

ANY 1716		CASES
Josep Aimeric	negociant	9
Salvador Baró	hisendat	8
M.Teresa Feliu Feu	hisendat	8
Josep Vendrell	hisendat	5
Gaspar Salla Tarau	mercader	5
Josep Carbonell	adroguer	5
Marianna Andreu	adroguer	5

ANY 1757		CASES
Francesc Feliu de la Penya	hisendat	11
Josep Antoni Andreu	negociant	10
Antoni Pasant	cer{mica	9
Religioses caputxines		8
Josep Aimeric Costa	mariner	8
Magí de Vilallonga	hisendat	7
Marianna Recoder Blanc	negociant	7
Josep Gemmir	mariner	7
Salvador Fins	negociant	7
Jaume Carbonell Serra	adroguer	7
Caterina Baro Solà	hisendat	7
Salvador Vert	paleta	6
Religiosos carmelites		6
Pau Figaró	fuster	6
Bonaventura Ferrer	llaurador	5
Francesc Boter	hisendat	6
Llorenç Vendrell	negociant	5
Josepa Sanromà Pou	negociant	6
Francesca Salla Tarau	hisendat	5
Josep Mandri	religiós	5
Antoni Llauder Mates	hisendat	5
Eulalia Jofre	hisendat	5
Felip Esmandia Cantallops	negociant	5
Esglesia de Santa Maria		5
Agustí Coronado Tarau	hisendat	5
Sadurní Català	llaurador	5
Ferran Albareda	teix.seda	5

ANY 1819		CASES
Domingo Caralt	hisendat	33
Josep Lloberes	adroguer	19
Josep Boet	hisendat	19
Vicenç de Sisternes	hisendat	18
Antoni Peris	comerciant	18
Pere Parera	botiguer	18
Magi de Vilallonga	hisendat	15
Rita Isart Carbonell	comerciant	15
Els Fortuny i Sanromà	hisendats	15
Pere M. Viladessau	hisendat	14
Josep Boter	hisendat	14
Josep Arquer	negociant	14
Desideri Torres	notari	13
Francesc Planes	fuster	13
Josep de Migliaresi	hisendat	13
Josep Francesc Llauder	hisendat	13
Jaume Ferrer Peramas	mariner	12
Magí Bofarull	comerciant	12
Antonia Pere Tria	hisendat	11
Hospital		11
Gertrudis Auladell		11
Rafael Pasan	rajoler	10
Magdalena Miralles	comerciant	10
Josepa Mas	mitger	10
Feliu Campllonc Guarro	hisendat	10
Josep Boter Genís	hisendat	10
Feliu Vilardebò	assaonador	9
Ramon Spa	apotecari	9
Antoni Ros	mitger	9
Religioses carmelites		9
Llorenç de Llentisclar	advocat	9
Francesc Ibora	comerciant	9
Joan Bautista Coll	comerciant	9
Francesc Careta	comerciant	9
Joan Camín	apotecari	9
Hereus de Pere Borrell		9
Antonia Torner	hisendat	8
Onofre Sala	comerciant	8
Hereus de Josep Rovira	serrador	8
Francesc Rius	assaonador	8
Eulalia Riera	comerciant	8
Gaspar Poi	notari	8
Pau Peramas	hisendat	8
Hereus de Jaume Mateu		8
Maria Lalana	hisendat	8
Anna Campllonc Jofre	hisendat	8
Sever Vila	oller	7
Margarida Sanroma	hisendat	7
Francesc Recoder	comerciant	7
Jaume Mateu		7
Jacint Mainou	comerciant	7
Francesc Lessús Pou	fuster	7

Margarida Gibert	negociant	7
Francesca Font Cot	mariner	7
Francesc Fins	notari	7
Joan Bautista Castanyer	teixidor	7
Joan Bautista Campaner	sabater	7
Joan Simon	notari	6
Eduard Serra	comerciant	6
Teresa Rossell	moliner	6
Josep Riera	cwerraller	6
Salvador Prat	mariner	6
Josep A. Peradejordi	hisendat	6
Manuela Palau Catala	hisendat	6
Jaume Orriols	bracer	6
Josep Antoni Nonell	hisendat	6
Francesc Marxuac	comerciant	6
Pere Martí	oller	6
Teresa Gració́s	pilot	6
Maria Ferrer		6
Joan Bautista Codina	comerciant	6
Joan Bruguera	comerciant	6
Francesc Barnés	comerciant	6
Hereus de Teresa Xicola	comerciant	5
Joan Vives	argenter	5
Hereus Catalina Vilardebò	mitger	5
Josep Vila Man¿n	comerciant	5
Joaquim Vendrell	hisendat	5
Joan Tomàs Puig	oller	5
Josep Saiol	religiós	5
Eulàlia Rafart	pilot	5
Pere Jaume Puig	mitger	5
Joan Bta Palau de Soler	hisendat	5
Francesc Lloberes	botiguer	5
Hospital de Barcelona		5
Catalina Gusi	procurador	5
Salvador Gener	negociant	5
Josefa Frexes	hisendat	5
Isidre Font	notari	5
Bertomeu Estruc		5
Eulalia esmandia	hisendat	5
Gaspar Cusacs	comerciant	5
Hereus de Pere Cortina	mitger	5
Josep Comes	hostaler	5
Antoni Francesc Coll	sastre	5
Marià Castells	hisendat	5
Els Cailà i Cusacs		5
Francesc Bunyol	galladaire	5
Pau Bova	fabricant	5
Pere Artigues	adroguer	5
Ignasi Arnau	hisendat	5
Joan Pau Arenes Clavillat	mitger	5

9.- ELS BENESTANTS

Les cases de renda mes alta

ANY 1716			LLIURES
Vilallonga, Magí de	hisendat	Don Magí	60
Tarau, Teresa	mercader	Barcelona	60
Reniu Padró, Josep	hisendat	Riera	50
Tria Sanroma, Maria	hisendat	Bonaire	50
Vendrell, Josep	hisendat	Santa Maria	50
Bruguera, Jeroni	sastre	Riera	50
Baró, Salvador	hisendat	Riera	50
Feliu Feu, M.Teresa	hisendat	Sant Simó	50
Jofre, Marià	hisendat	Riera	50
Oms, Josep	forner	Palau	50
Palau Riera, Josep	hisendat	Palau	50
Simon, Josep	candeler	Santa Maria	45
Andreu, Marianna	adroguer	Plaça Major	45
Arnau, Salvador	pagès	Nou	45
Camín, Joan	apotecari	Santa Maria	45
Correu, Margarida		Santa Maria	45
Fornés, Maria	negociant	Santa Maria	45
Gener, Pere	mitger	Santa Maria	45
Nabona, Rafael de	advocat	Santa Maria	45
Pont, Francesca		Nou	45
Cabanyes, Antoni Pau	hisendat	Plaça Major	40
França, Cònsol de		Palau	40
Lleonart, Esperança		Palau	40
Portell, Gaspar	hisendat	Palau	40
Pou, Joan	mercader	Pl.Santa Maria	40
Roldós, Francesc	mestre cases	Palau	40
Salla, Gaspar	mercader	Riera	40

ANY 1757			LLIURES
Andreu, Joan Antoni	negociant	Santa Maria	100
Baró Mateu, Eulalia	hisendat	Riera	80
Feliu de la Penya, Franceschisendat		Sant Simó	75
Forn¿s, Francesc	religiós	Pl.St.Cristofol	70
Sanroma, Hereus Carles	hisendat	Bonaire	70
Cantallops, Josep	negociant	Riera	70
Sanroma Pou, Josepa	negociant	Nou	70
Jofre, Eulalia	hisendat	Riera	65
Llauder Mates, Antoni	hisendat	Nou	65
Coronado, Agustí	hisendat	Barcelona	60
Colomer, Francesc	negociant	Barcelona	60

Vilardebò, Magí	hisendat	Na Pau	60
Vilallonga, Magí de	hisendat	Don Magí	60
Spa, Raimon	apotecari	Santa Maria	60
Vendrell, Llorenç	negociant	Pl.St.Cristofol	58
Guarro, Antoni	negociant	Pl.St.Cristofol	55
Nadal, Joan	negociant	Palma	55
Reniu Padró, Salvador	hisendat	Riera	55
Carles, Francesca	hisendat	Riera	55
Arnau Escardó, M.Teresa	hisendat	Riera	55
Salla Tarau, Francesca	hisendat	Riera	55
Palau, Salvador	hisendat	Palau	55
Llinàs, Baronessa	notari	Palau	55
Mates, Esteve	adroguer	Nou	55
Torner, Miquel	negociant	Santa Maria	55
Caralt, Joan Bautista	negociant	Santa Maria	50
Simon Pou, Josep	adroguer	Santa Maria	50
Pou, Joan	negociant	Santa Maria	50
Solei, Josep	religiós	Pl.St.Cristofol	50
Massot Portell, Gertrudis	llaurador	Sant Francesc A	49
Velada, Pere A.	negociant	Fra Jaume	48
Guarro, Antoni	negociant	Pl.St.Cristofol	47
Simon Riera, Josep	notari	Sant Simó	45
Pi, Joan Bautista	religiós	Riera	45
Raimir Padró, Maria	negociant	Riera	45
Carbonell Serra, Jaume	adroguer	Pujol	45
Campllonc Guarro, Manuela	negociant	Nou	45
Feliu de la Penya, Fco.	hisendat	Na Pau	44
Fàbregues, Eulàlia	jornaler	Barcelona	42
Arnau Partella, Josep	negociant	Bonaire	42
Carles, Francesca	hisendat	Santa Maria	41

ANY 1819			LLIURES
Campllonc Guarro, Feliu	hisendat	Riera	140
Viladessau, Pere Martir	hisendat	Bonaire	140
Els Fortuny i Sanroma	hisendat	Bonaire	100
Botei, Antonia	hostaler	Camí Ral	100
Bofarull, Magí	negociant	Argentona	100
Vilallonga, Magí	hisendat	Don Magí	100
Viladessau, Pere Martir	hisendat	Camí Ral	100
Caralt, Domingo	hisendat	Santa Maria	100
Monges caputxines		Caputxines	96
Joan, Camín	apotecari	Santa Maria	90
Torres, Desideri	notari	Argentona	90
Sisternes, Vicenç de	hisendat	Sant Simó	90
Boter, Josep	hisendat	Barcelona	90

Simon Quintana, Gaspar	negociant	Santa Maria	85
Sala, Feliu	adroguer	Santa Maria	85
Nabot Pou ,Agustina de	hisendat	Nou	81
Llauder, Hereus Josefa	hisendat	Nou	81
Vives, Agustí		Plaça Real	80
Peredejordi, Josep Antoni	hisendat	Barcelona	80
Martí Arquer, Pere	comerciant	Riera	80
Els Fortuny i Sanroma	hisendat	Riera	80
Campllonc Guarro, Anna	hisendat	Riera	78
Betlloc, Melcior de	hisendat	Rambla	75
Llauder, Josep Francesc	hisendat	Camí Ral	75
Jonullà, Josep Ignasi	mitger	Camí Ral	75
Viladessau, Josep	negociant	Barcelona	75
Mandri, Josep	metge	Barcelona	75
Reniu Padró, Albert	hisendat	Riera	75
Vendrell, Joaquim	hisendat	Pl.St.Cristofol	75
Boet, Josep	hisendat	Riera	75
Palau de Soler, Joan Bta	hisendat	Riera	75
Serra, Eduard	negociant	Barcelona	75
Peredejordi, Josep Antoni	hisendat	Barcelona	75
Isart Carbonell, Rita	negociant	Riera	75
Mas, Josepa	mitger	Barcelona	75
Dorda, Josep	negociant	Barcelona	75
Pineda, Antoni	hisendat	Barcelona	75
Camín, Joan	apotecari	Santa Maria	75
Estruc, Bertomeu		Santa Maria	75
Spa, Ramon	apotecari	Santa Maria	75
Lloberes, Josep	adroguer	Santa Maria	75
Vilar Espona, Josep		Nou	75
Ferrer Peramas, Jaume	mariner	Plaça Real	75
Arnau, Ignasi	hisendat	Bonaire	75
Parera, Pere	botiguer	Santa Maria	75
Migliaresi, Josep de	hisendat	Nou	75
Peramas, Pau	hisendat	Nou	75
Pou, Marià	negociant	Santa Maria	75
Gener, Salvador	negociant	Santa Maria	75
Vila Man¿n, Josep	negociant	S.Francesc A	75
Torner Mel¿, Miquel	notari	Argentona	75
Anglada, Josep	comerciant	Plaça Real	75
Arquer, Josep	negociant	Sant Antoni	70
Estruc, Esteve		Santa Maria	70
Mates, Josep Antoni	hisendat	Santa Maria	70
Ruiz, Hereus de Feliu	botiguer	Riera	70
Margenat, Joan Bautista	revenedor	Pujol	70
Palau, Josep Antoni	hisendat	Palau	70
Peris, Antoni	comerciant	Pujol	70
Vives, Agustí		Sant Simó	65
Borràs, Maria Rosa	sastre	Riera	65
Tururet, Francesc	adroguer	Riera	65

Riera, Eulalia	comerciant	Sant Simó	65
Font Espona, Ramon		Riera	63
Cau¿, Teresa	forner	Sant Josep	60
Rossell, Teresa	moliner	Camí Ral	60
Cortina, Hereus de Pere	mitger	Hospital	60
Cot, Catalina	pilot	Sant Joan	60
Confraria de la Minerva		Sant Antoni	60
Lloberes, Francesc	botiguer	Santa Maria	60
Clavell Berenguer, Joan Bta		Santa Maria	60
Font, Isidre	notari	Palau	60
Torres, Desideri	notari	Sant Bru	60
Lladó, Narcís	regidor	Moles	60
Margenat, Esteve	fuster	Argentona	60
Martí, Joan Bta	comerciant	Santa Maria	60
Camín, Joan	apotecari	Riera	60
Rolandi, Josep		Riera	60
Estruc, Bertomeu		Santa Maria	60
Sala, Joan	adroguer	Santa Maria	60
Serra, Eduard	negociant	Pujol	60
Ferrer Peramas, Jaume	mariner	Nou	60
Anglada, Josep	calceter	Santa Maria	60
Sanabra, Josep	religiós	Sant Francesc A	60
Sanpere, Salvador	hostaler	Camí Ral	56
Marxuac Prats, Joan		Marina	55
Graner, Jaume	sastre	Santa Maria	55
Baró, Joan	hisendat	Riera	55
Frexes Vieta, Josefa	hisendat	Riera	55
Simon, Joan	notari	Sant Simó	55
Poi, Gaspar	notari	Nou	55
Pares franciscans		Camí Ral	52
Estruc, Bertomeu		Pl.St.Cristofol	52
Pares franciscans		Camí Ral	50
Tomas Puig, Joan	peroler	Rambla	50
Puig Travasset, Salvador	negociant	Rambla	50
Xicola, Hereus de Teresa	comerciant	Riera	50
Barn¿s, Francesc	negociant	Sant Antoni	50
Guiu, Josep	galoner	Santa Maria	50
Abril, Antoni	hostaler	Camí Ral	50
Falguera, Feliu	escriva	Sant Francesc A	50
Gibert Guarro, Rosa		Pl.St.Cristofol	50
Rafart, Joaquim	procurador	Sant Francesc A	50
Lessús Pou, Francesc	fuster	Riera	50
Viladessau, Pere Martir	hisendat	Camí Ral	50
Font Madriguera, Francesc	apotecari	Barcelona	50
Bofarull, Magí	negociant	Pujol	50
Bruguera, Joan	comerciant	Santa Maria	50
Guanyabens, Hereus Esteve	comerciant	Sant Francesc P	46
Cusacs, Gaspar	negociant	Pujol	45
Canyes, Rita	galoner	Pl.St.Cristofol	45
Bori, Maria Vicenç	negociant	Palau	45
Sala, Onofre	negociant	Sant Joan	44
Pavet, Josep	negociant	Pl.St.Cristofol	43
Tomàs Puig, Joan	peroler	Pl.Beat Salvado	42
Artigues, Pere	adroguer	Pl.St.Cristofol	42

===

En quant al *apeo* de 1716 ja el vàrem analitzar a: *Treball i habitatge al Mataró de l'Antic Règim. L'apeo de 1716* (III Sessió d'estudis mataronins. Mataró, 1987). Cal tenir en compte que he normalitzat els noms de persona ja que hi ha un autèntic embolic en les grafies: Toll/Toi/Tol, Illa/Ylla/Hilla, Baixés/Bagés/Baxés, Fabré/Fabrer/Febré, també Viada/Biada, Homs/Oms, etc.

Apeo 1757

Les dades de la població activa de l'any 1757 deriven de l'*Apeo* (2231 registres) i del *Personal* (2274 registres) del mateix any, ambdós documents donen la indicació del número de casa, i es poden ajuntar bé. Vet aquí alguns detalls del procés realitzat: els aprenents que consten com a tals els considerem exercint la professió del principal que els emplea, menys en el cas dels apotecaris, negociants i activitats profes-sionals; no tenim en compte a fins estadístics els sense ofici, els hereus o les persones de les quals manquen dades; els hortolans són els mossos de llauradors rics, o masovers d'amos de propietats agrícoles que no exploten directament; també eliminem les dones, menys les titulars d'algun negoci o hisenda. El resultat d'aquest procés són els 2091 registres que vàrem editar a *Migliaresi* Nº10 (abril, 1991).

Com a detall curiós anotem alguns personatges singulars: els músics Pau Pi i Anton Aiguacenosa, aquest darrer combinava l'activitat de músic i la de teixidor, el guitarrer Marquès i el gravador Joan Panyó.

Apeo 1819

L'*Apeo general de todas las casas de la ciudad de Mataró*, és format arran l'ordre de la Junta d'Estadística del Partit del 24 d'agost de 1818, i datat el 6 de setembre de 1819, i suposa 2416 registres. He eliminant les repeticions de persones per propietat múltiple, i la resultant l'he creuat amb el *Personal* de l'any 1815 (lligall 129 del Cadastre), de la qual cosa en resulta una població activa de 1868 persones, de 206 dels quals (gairebé tot dones) ha estat impossible aclarir-ne l'ofici, així que queden 1662 persones. Nota de la base de dades: PPP (propietari que hi viu), NNN (propietari que no hi viu), XXX (provinent de les dades del Personal de 1815).

Les fonts documentals presenten divergències en designar els oficis que exerceixen les mateixes persones: cirurgià/metge;

mariner/pescador, a vegades són intercanviables; i negociant, botiguer, comerciant o mercader serveixen per descriure la mateixa professió. Cal fet notar que aquest *Apeo* és equívoc en quan als termes de la comparació amb l'any 1757, ja que respon a un temps de crisi després de la guerra del francès i no detalla el gran creixement de la població activa que hi va haver fins l'any 1808. Vet aquí alguna informació curiosa: costen algunes adoberies, el lloc dels forns de rajoles, el forn de vidre de Lluís Oms, la fàbrica de Campllonc, i diversos hostals, el d'Ignasi Farrés al carrer Pujol, i el altres tots al Camí Ral, el de Josep Comes, el *Mesón del Pilar*, el *Mesón de Montserrate*, el *Mesón de la Cruz*, i el *Mesón de los Reyes*.

Migliaresi (Març, 1993)

Obra nova a Mataró de 1877 a 1900

La recent informatització dels expedient d'obra nova del segle dinou, a l'Arxiu Municipal de Mataró, permet fer algunes aproximacions estadístiques al creixement urbà entre els anys 1877 al 1900, que són els que han estat sotmesos al procés esmentat. Abans d'aquesta data es conserven pocs expedients d'obra i són en un estat de difícil catalogació, i no tenen cap interès a nivell estadístic, per haver-n'hi molt pocs. Tractem només la sèrie d'expedients, sense tenir en compte les llicències d'obres, que es recullen als llibres d'acords, que poden afectar les xifres absolutes d'obra construïda però difícilment les tendències que aquí apareixen. Els expedients són en la seva immensa majoria d'obra de cases, i els quantifiquem per cada unitat d'intervenció, o sia per cada casa, i també considerem una unitat els magatzems i les fàbriques que hi surten, molt poques quantitativament. Hi ha tres obres singulars: l'any 1879 al carrer Altafulla 21-23 Salvador Llovet fa edificar un safareig públic i uns banys; l'any 1893 al carrer Onofre Arnau s'aixeca el convent de les Serventes de Maria; i l'any 1900 es fa una nova sala de ball al local de l'Ateneu Mataroní, al carrer Bonaire.

Els carrers on s'edifica cases de nova planta amb més ocasions en aquests anys són: Fray Luís de León 73 cases, Churruca 69,

Cuba 61, Jorge Juan 56, Guifré el Pilós 51, Iluro 50, Llauder 46, Balmes 43, Plaça de Cuba 40, Prat de la Riba 39, Coma 37, Argüelles 34, Lepanto 31, Camí Ral 26, Parc 25, Cooperativa 25, Rierot 23, Roger de Flor 23, Isern 23, Castaños 23, Milans 23, Moreto 21, Meléndez 20, Sant Isidor 19, Sant Joaquim 17, Tetuan 16, Colon 16, Goya 15, Altafulla 15, Ibran 14, Catalunya 13, Gravina 13, i Marina de Llevant 11.

Els promotors amb més obra construida són: Marià Riera i Salvà 87 cases, Rafael Carreras i Carbonès 78, Jaume Martí i Gual 48, Manuel Cabot i Baixés 35, Salvador Carreras i Vila 34, Joan Buscà i Font 31, Pere Comas i Rosselló 31, Josep Dominguez i Singla 30, Josep Casanovas i Carbonell 29, Llorenç Peradejordi i Marquès 22, Jaume Busqué i Juncadella 22, Gregori Arch i Pila 22, i Gabriel Borràs i Oller 21.

Indústries de nova edificació: 1878 c/Joan d'Austria, Pere Cuadrada, fàbrica de pells. 1879 Pl.Cuba, Feliu Fontanals, fàbrica. 1879 c/Cuba 18-22, Vicenç Matas, fàbrica de tints. 1879 (Avda.Maresme), Josep Subirà, fàbrica gènere de punt. 1879 c/Ramon Llull, Feliu Fontanals, fàbrica de cera. 1880 c/Ibran-Balmes, Cuadrada i Cia, fàbrica gènere de punt. 1880 c/Biada-Iluro, Sala, Baladia i Cia, fàbrica de teixits. 1881 c/Tetuan, Cia Massallera, fàbrica de vidre. 1882 c/Coma, Antoni Fàbregas, fàbrica de cartró. 1882 c/Coma, Antoni Fàbregas, fàbrica de cartró. 1883 c/Campeny 27, Pere Ribas, fàbrica gènere de punt. 1887 c/Churruca, Josep Sala, fàbrica. 1889 c/Churruca, Cia Cabot i Alabau, fàbrica gènere de punt. 1890 c/Castaños, Silvestre Pujolà, fàbrica de tints. 1892 c/Juan de Austria, Joan Catarineu, fàbrica de pells. 1893 c/Goya, Francesc Julià, fàbrica gènere de punt. 1893 c/Biada, Cia Fradera i Fonrodona, fàbrica de teixits. 1899 c/Callao-Navarro, A.Fernandez, fàbrica d'asserrar. 1899 c/Moratin, Rafael Carreras, fàbrica. 1899 c/Tetuan, Josep Anglès, forn de vidre. 1900 c/St.Isidor, Cia Roldós i Fradera, fàbrica gènere de punt. 1900 c/St.Ramon 52-58, Tomàs Colomer, fàbrica gènere de punt. 1900 c/Tetuan, Clavell Germans, fàbrica de bombetes.

Migliaresi (Octubre, 1990)

+

Llum als carrers: del gas a l’electricitat

La innovació més característica del segle dinou, quant a il·luminació pública, és l'aplicació a aquest menester del gas obtingut per mitja de la destil·lació de l'hulla. Una tecnologia que a Mataró serà utilitzada al llarg de 44 anys. Els llums de gas apareixen per primer cop a Londres l'any 1807, essent introduïts a Espanya l'any 1826, quan a Barcelona el catedràtic de química Josep Roura instal·la un fanal de gas a l'aula de dibuix de la Llotja. Però aquell primer contacte amb la nova aplicació química queda, al cap i a la fi, com una raresa d’investigadors.

No és fins a l'any 1842 quan la iniciativa privada s'interessa per les aplicacions comercials del gas, que prenen cos amb la construcció d'un gasòmetre a la Barceloneta. Aleshores moltes persones benestants es fan col·locar la nova font de llum, neta i intensa, als seus domicilis. Més decisiu per a la incipient indústria del gas és el bastiment d'una xarxa de llums als carrers de la capital, que es realitza aviat, substituint els antics i poc eficients quinqués d'oli. L’any 1843 la creació de la *Sociedad Catalana del Alumbrado por Gas* ve a afermar industrialment les expectatives de la nova aplicació.

A Mataró, del gas, se'n comença a parlar quan a Barcelona els carrers fa quatre anys que lluen amb claror desconeguda. L'Ajuntament entra en contacte amb diverses persones per tirar endevant l'enllumenat públic. Així, l'any 1846 hi ha intercanvi de posicions amb Guillermo Partington que, des de Madrid, fa la proposta de convertir els 400 fanals d'oli en funcionament, en 200 de gas. Però es presenta un inconvenient greu: la despesa anual prevista, que el Consistori no es veu capaç d’afrontar.

D'aquesta manera Mataró veu retardar la seva incorporació a la revolució lumínica. Una prova que resultarà decisòria, es produeix l'any 1852 quan Pere Màrtir Golferich s'ofereix a il·luminar amb gas la Rambla durant les festes de Les Santes. L’efecte positiu de l'experiència, ben acollida pels ciutadans, renova l'interès del Consistori que torna a plantejar-se el tema. I les diverses gestions que s'inicien s'acaben de consolidar quan un grup d'homes emprenedors es constitueixen en companyia per proveir Mataró de gas.

El juliol de 1855, davant d'un notari barceloní, es forma la

societat en comandita *Alexander, Clavell y C.* que, amb un capital social de 150.000 ptes., té com a objecte fabricar i subministrar gas per a l'enllumenat de Mataró, comptant amb la cessió feta per l'Ajuntament a l'enginyer maquinista Thomas Alexander, el febrer de 1854, per un període de vint anys, privilegi que és traspassat a la companyia. El setembre de 1858 la societat és reformada; causen baixa els germans Alexander, Thomas, David i William, i el comerciant de Barcelona Joan Coma i Xipell, i s'augmenta el capital social a 225.000 ptes.

La nova societat pren el nom de *Clavell i Cia*., dirigida i administrada pel procurador Narcís Clavell i Isern. Els socis són el comerciant de Tarragona Pau Maria Tintoré (94.000 ptes.), el comerciant de Barcelona Antoni Rovira i Borrell (42.500 ptes.), el comerciant de Granollers Erasme Ciuró i Auler (14.000 ptes.), els comerciants de Mataró Jaume Clavell i Isern (14.000 ptes.), Ignasi Coll i Casella (12.500 ptes.), Demetri Solans i Mayans (12.5 00 ptes.), i els fabricants, també de Mataró, Jacint Arenas i Maynou (2.500 ptes.) i Josep Arenas i Maynou (10.000 ptes.).

La societat, amb oficines a la Riera núm. 43, construeix, sota la direcció d'una companyia anglesa, un gasòmetre al sector de llevant de la ciutat, vora la platja, i munta una xarxa de distribució a base de canonades de plom enterrades. La fàbrica de gas de Mataró és la tercera en obrir-se a Catalunya, després de la de la Barceloneta (1842) i la de Gràcia (1852). La inauguració oficial de l'enllumenat es produeix el dia 24 de juliol de 1855, deixant desconeguts els carrers foscos que la llum d'oli no encertava a il·luminar. Els llums s'obrien a la posta del sol, i es tancaven a mitjanit; uns quants es deixaven oberts fins a la matinada. I per estalviar, es tancaven en la seva totalitat els dies de lluna plena, però l'abril de 1878 es posà fi a aquest costum.

De seguida els membres més destacats de la burgesia varen fer instal·lar gas als seus domicilis particulars i a les seves fàbriques. En alguns casos representava una millora en les condicions de producció i en els altres un objecte de luxe i comoditat. El primer client de la companyia va ser el *Casino Mataronés* i a finals de 1856 ja hi havia 116 abonats, que l'any 1860 arribaven a 200, un 9 per cent de les cases de la ciutat. Quant al consum, el 1881 era de 500 metres cúbics al dia, i el 1918 arribava als 1.500/1000 metres cúbics, també diaris. En aquest darrer any, el carbó que gastava la central era de 15.000 kgs. al dia.

Amb la instal·lació del gas apareixen problemes nous, uns de

manipulació, amb casos greus d'explosió, i altres, resultat del monopoli concedit a la companyia, la mala qualitat del gas i el seu elevat cost. Pel que fa als accidents, sovint hi ha desgràcies a causa de pèrdues i instal·lacions en mal estat. Fàbriques, domicilis particulars, i fins i tot l'Ajuntament, són escenaris de greus explosions i incendis. Precisament a l'edifici consistorial es produeix un dels fets més lamentables dels que tenim notícia. Era el 5 d'agost de 1875 quan: "Sentint-se lo mal olor del gas que sortia del quartet abont hi ha lo contador, sota la escala, l'han obert lo conserje Sr. Pruna y al moment s'hi ha acostat, ab una cerilla, lo regidor en Joaquim Fontrodona (..) tenint tan mala sort que, estant ple dit cuarto de gas, al veurer lo llum s'ensenguí tot plegat dit vapor, fent un gran estruendo, y pujant la flama per l'escala fins al segon pis". Hi va haver tres afectats, el conserge: "que sembla un monstruo", la seva muller, que mor uns dies després, i el regidor i fabricant Fontrodona, amb greus cremades.

Notem que hi ha queixes constants dels consumidors per la poca qualitat del producte, a causa de la manca de força del gas. Sovint l'Ajuntament ha d'intervenir davant la societat per garantir els drets dels consumidors, i en algun moment s'arriba a fer la proposta per part dels regidors de substituir els llums de gas per llums de petroli, dels que es diu que tenien més lluminositat i economia. Quan l'any 1897 es basteixen a Mataró les línies elèctriques, un periòdic exclama amb satisfacció: "con el establecimiento de la electricidad, viene a redimirse a Mataró del ominoso yugo con que le oprimían unos explotadores que, sordos a las justas quejas y fundados clamores, no pensaban sinó en su egoista negocio".

El preu elevat del gas fa que tingui poca aplicació per a usos domèstics. A Mataró l'any 1877 costava el m3 la quantitat de 0,375 ptes., i l'empresa considerava que si el consum que es feia, uns 500 metres cúbics al dia, augmentava a 1.100, es podria rebaixar al mateix cost de Barcelona, o sigui a 0,310 ptes. El 1898 s'estableix un preu més econòmic, que l'any 1918 serà de 0,300 ptes. L'any 1901 el preu a Barcelona era de 0,276 ptes. el m3, i a Madrid .0,178.

La il·luminació pren nova embranzida el 1878 quan es decideix d'il·luminar tots els carrers de la ciutat. Aleshores la companyia es reforma per augmentar el capital fins a 450.000 ptes., que el 1895 arriben a 625.000, i es prorroga el pacte per a 25 anys més. El 1882 per tal de fer front als augments de demanda s'instal·la

un motor de gas. Però els dies del monopoli arriben a la fi quan l'any 1889 l'Ajuntament trenca el contracte d'exclusivitat amb *Clavell i Cia*., degut a les expectatives obertes per l'electricitat, i deu anys després la companyia veu desaparèixer el seu principal client.

L'any 1901 mor Narcís Clavell i Isern, el director de la companyia, que és succeït pel seu fill Emili Clavell i Planas, que mor quatre anys després. Per aquest motiu el febrer de 1905 es nomenat gerent Jaume Arenas i Cabot, i la societat passa a nomenar-se *J. Arenas, sociedad en comandita*. Mesos després, però, es liquida l'antiga societat i en neix una de nova, *Gas de Mataró*, continuadora de l'anterior, i amb la mateixa gerència. El subministrament de gas dura fins a l'any 1918, llavors s'atura fins a l'agost de 1927. Durant la guerra civil la manca de carbó duu de nou a la suspensió del servei, que es converteix en permanent l'any 1940. El 27 de maig de 1950 es reprèn el servei per la companyia *Catalana de Gas*, que s'havia fet amb les accions de l'antiga societat.

La manca d'un client clau com l'Ajuntament, va ser substituïda d'alguna manera pel consum industrial. En els anys 80/90 es produeix l'auge dels motors de gas, dels quals s'instal.len un centenar en tota mena d'indústries. Però quan es produeix l'electrificació general, els anys 1916-1917, la companyia deixa de ser rendible, a causa del poc consum domèstic, tot i les nombroses instal·lacions fetes, unes tres mil.

A tall d'anècdota consta que moltes famílies amb cuina de gas només la usaven per al dinar del diumenge. Una notícia molt de l'època lliga l'estricta moral catòlica amb el negoci del gas, quan la companyia, l'any 1884, nega el servei a un mestre pel fet de ser protestant.

La dura competència que suposa la implantació de l'electricitat es reflecteix en els contractes de la companyia. Així l'any 1905, una de les causes de la suspensió del subministrament és deixar de consumir durant un mes, I "por haber en igual período hecho uso de la electricidad en lugar de gas". Una iniciativa per a intentar fer front al canvi energètic és l'aparició de nous models de llum de més qualitat, són els *Auer*, de poc consum i gran intensitat. L'any 1897 s'instal·len a la Riera, en un darrer intent d'aturar l'enllumenat per energia elèctrica.

A part de ser utilitzat com a il·luminació i per fer anar motors, el gas té aplicacions domèstiques diverses. L'any 1877 apareix a

la premsa de Mataró un anunci oferint el *Mechero Torres* que fa anar amb gas cuines, forns, aparells d'escalfar aigua, i planxes, productes que aviat es fabricaran en foneries locals. La vida domèstica començava a patir uns canvis revolucionaris, tot i que durant moltes dècades només se'n beneficiaran els membres de la burgesia. Per a competir amb l'electricitat, la companyia del gas ofereix serveis complementaris; lloga cuines a 0,25 ptes. al mes, deixa calefactors a l'hivern, instal·la canonades de manera gratuïta.

És l'any 1873 quan l'enginyer Narcís Xifra introdueix a Barcelona la màquina de Gramme, dinàmic-eléctrica, generadora de corrent continu, que, moguda per motors de gas, produeix energia elèctrica. De seguida es basteix una petita central, la primera d'Espanya, per distribuir electricitat a algunes fàbriques. Els primers moments de l'electrificació: l'any 1875 la fàbrica *La Maquinista Terrestre y Marítima* estableix un llum d'arc voltaic; el 1876 ho fa una fàbrica de Sabadell; el 1877 dues fàbriques de teixits, una de Barcelona i la Cooperativa Mataronense. Totes les instal·lacions són dirigides per Xifra, que al darrera tenia l'empresari Francesc Dalmau, posseïdor del privilegi de fabricació i la introducció de màquines Gramme per deu anys. El 1881 s'instal·len bombetes en alguns cafès de Barcelona, i poc després s'il·luminen diversos carrers.

A partir d'aleshores la implantació de 1'electricitat és progressiva, ja que és més econòmica i menys perillosa que el gas, per a la il·luminació, i que el vapor, per fer anar motors. En crear-se empreses i centrals, i bastir-se una xarxa de distribució, es consolida la nova energia. Peró la substitució energètica del vapor i el gas no farà un salt endavant fins al període 1910-1918, sobretot en els anys de la guerra mundial, quan augmenta la producció fabril a l'escalf del conflicte, i la demanda d'electricitat creix. En pocs anys es produeix l'electrificació general de la indústria, que a Mataró té l'any clau de 1916. Al canvi, hi va contribuir decisivament l'origen de l'energia, que si primer es feia per sistemes tèrmics, motors de vapor o gas, amb el carbó com a combustible que encaria considerablement el producte, després evoluciona cap a la construcció de centrals hidroelèctriques als marges dels rius, que abarateixen el cost de l'energia, fent-la competitiva davant dels seus adversaris.

A Mataró hem vist com el primer contacte amb l'electricitat es

produeix el 1877, pel setembre: "los Srs. Francisco Dalmau e hijo, ópticos, fabricantes de Barcelona, hicieron la prueba del alumbrado eléctrico en la hermosa fábrica modelo de la sociedad Cooperativa la Obrera Mataronesa". La nit de la prova varen funcionar dos mecheros a gust de tothom: "cuantos lo presenciamos reconocimos que sólo con el alumbrado eléctrico es como los grandes talleres deberían ser alumbrados. Allí vimos dar luz por igual a todos los ámbitos de aquel vasto taller, y a los trabajadores no escapárseles el más insignificante detalle del trabajo, como si estuvieran en pleno día".

En difondre l'electricitat com a producte mig màgic, mig totpoderós, hi contribuïen espectacles com el que té lloc pel març de 1878, quan es presenta a Mataró una atracció d'experiments elèctrics, amb molt d'èxit. L'estiu de 1879 el fabricant de motors de gas Escuder col·loca unes dinamos unides a aquests motors per a fer llum al cafè del parc, màquines que després es quedaran dos fabricants. L'Ajuntament davant la magnificència del nou invent intenta l'any 1888 que s'electrifiqui la il·luminació dels carrers, i en subhasta pública atorga, per 22.500 pessetes, la concessió a l'únic postor, Bartomeu Lluró i Fabrés. Peró pocs mesos després abandona l'obra de bastir la xarxa, i l'Ajuntament li retira la concessió.

De tota manera, els prodigis de la llum elèctrica podien ser assaborits pels mataronins en alguna ocasió, ja que hi havia fàbriques, com Baladia i Sala del carrer Sant Agustí, que a través dels seus motors de vapor feien anar dinamos, per alimentar la xarxa pròpia de llums elèctrics, i que, en algunes ocasions, subministren electricitat per a usos públics, com la diada dels Reis de 1892, quan s'il·lumina la Riera.

Mataró haurà d’esperar encara uns anys per incorporar-se a la revolució elèctrica. El gener de 1897 es constitueix a Barcelona la *Sociedad General de Electricidad S.A.* (SGESA), que, amb un capital de 100.000 ptes., augmentades l'any següent a 300.000, té com objecte aplicar el nou enllumenat a Mataró. La companyia era obligada a subministrar durant vint anys llum pels carrers, a partir del dia 1 de gener de 1899. Es tractava de 600 làmpades de 16 bugies, i arcs voltaics als llocs més necessitats d'intensitat, Riera, Rambla, platja i places. Els llums havien d'estar encesos en pondre's el sol, fins a les onze de la nit, de novembre a maig, i fins a les dotze, els altres mesos. Durant la nit havia de quedar un equip de 250 llums fins al matí. La despesa anual de la

il·luminació seria de 40.000 ptes. l'any, contra les 41.543 ptes. que costava el gas.

El director gerent de SGESA era l'enginyer Gaspar Brunet, i els accionistes Josep i Delmir de Caralt, Jaume Baladia, i altres persones que no eren de Mataró. Al carrer Lepanto, cantonada Pinzón s'aixeca, a partir de 1895, la fabrica de la companyia, que l'agost de 1897 rep dos generadors de vapor sistema Brunet, de 400 cv, per fer anar les dinamos productores de l'energia. La xarxa de distribució que es basteix té diversos ramals; el primer passa pel carrer Sant Agustí i la Riera, fins a la plaça de Santa Maria, el segon segueix el Camí Ral, i el tercer passa pel carrer de Montserrat fins al d'Argentona, amb dues derivacions, una cap a la Riera i l'altra cap a la fi del carrer. El mes de novembre de 1897 s'inaugura oficialment la fabrica de l'electricitat, i de seguida es dóna subministrament per a usos particulars, encara que, durant Les Santes, ja s'havien fet il·luminacions públiques provisionals.

Quant a la il·luminació dels carrers de seguida es col·locaran els fanals de llum als llocs pactats, i la inauguració del servei es produirà el dia 1 de gener de 1899. En els primers temps hi ha problemes de subministrament, i el periòdic *La Costa de Llevant* duu a terme una autèntica campanya contra els llums elèctrics, a casua del que anomenen *fosquedat de los carrers*, ja que a part dels arcs voltaics, les bombetes, segons afirmen, no eren res de l'altre món. L’electricitat en els primers moments té una vida una mica letàrgica, fins que entraran en funcionament les centrals hidroelèctriques, abaratint l'energia. És llavors quan s'implanta de manera massiva a les fàbriques per fer anar motors elèctrics, i dóna lloc a l'aparició de moltes indústries relacionades amb la construcció i el manteniment de motors, aparells de llum, i d'altres, com la fàbrica de bombetes Ray, al carrer Biada, etc.

Fulls del Museu-Arxiu de Santa Maria (Abril, 1988)

De la indústria i dels vapors

Origen i fallida del vapor Gordils

Anys trenta del segle dinou, un temps de guerra civil amb els carlins revoltats i canvis polítics i socials a gran velocitat, amb la industrialització que comença en aquests temps incerts de conflicte. Malgrat les dificultats hi ha gent amb diners que es llença a invertir capitals per aixecar les primeres factories modernes del sector tèxtil, que aniran amb motors de vapor. I a Mataró s'hi va establir una d'aquestes fàbriques modernes quan el mes de maig de 1835 dues persones que no eren de la ciutat, Salvi Dalmau i Ferran i Joan Gordils i Vivas, tots dos nascuts a Tossa, pacten la formació d'una companyia per a l'establiment d'una filatura accionada per la força de vapor. ¿Però qui eren aquests personatges que varen escollir aquesta localitat pels seus negocis?

Els Dalmau provenien de Tossa d'on era **Salvi Dalmau Ferran** (c1770-1845), fill de Francesc. L'any 1794, aleshores un jove comerciant, fa capítols matrimonials i es casa a Tossa amb Maria Axandri i Esteva, del mateix poble i filla d'un notari. El seu negoci li va proporcionar força ingressos, i coneixem algunes de les seves inversions: el 1793 compra una casa a Tossa, el 1800 dues més, i el 1816 diferents béns i una part del Mas Ferran. Amb els anys també es fa amb altres peces de terres de conreu, té censos i disposaven també de diner en efectiu que deixaven a crèdit. Sabem que el matrimoni l'any 1835 residia a Barcelona. Salvi va fer testament l'any 1840 i mort el 1845 a Santa Coloma de Farnés.

El matrimoni té dos fills. Francesca Dalmau i Axandri nascuda a Tossa que es casarà amb Joan Gordils i Vivas. I Ferran Dalmau i Axandri que es casa el 1846 amb la mataronina Ramona Rabassa i Camín i tenen diversos fills: Joan, Pilar, Lluís, Manuel i Maria. L'anada de Ferran a Mataró es resultat de l'establiment de la fàbrica de vapor que havien format el seu pare i el marit de

la seva germana. Els anys seixanta trasllada la seva residència a Barcelona, i deixa al davant de la fàbrica un encarregat fins la fallida.

La nissaga dels Gordils arrela a Tossa i a Malgrat on ja trobem persones d'aquest cognom el segle disset. Joan Gordils casat amb Caterina seran els pares de Joan Gordils i Mont que es casa el 1752 a Tossa amb Maria Costa.

Benet Gordils Costa, també de Tossa, es casa amb Tecla Vivas cap el 1790. I d'aquest sabem que tenia negocis a San Juan de Puerto Rico, on hi va l'any 1792 cridat pel seu soci Miguel Rovira. A inicis de segle dinou consta com botiguer a Malgrat i fa diverses inversions, el 1804 compra peces de terra, i el 1813 una altra. Benet va emprendre moltes empreses, i sovint s'associa amb el seu germà Joan Gordils i Costa, patró de marina dedicat al tràfec comercial que l'any 1798 compra a Gènova el bergantí *Sacra Familia*, conegut com *El Correo de Cádiz*. Diversos papers ensenyen la seva gran i variada activitat: navega cap al Bàltic, a Amèrica i arreu del Mediterrà, portant rajoles, blat, civada, fabes, arròs i tota mena de productes.

De l'activitat atlàntica de la família tenim diverses dades. L'any 1804 Benet Gordils i Vivas i el seu cosí Antonio Torró es treslladen a "San Juan de Puerto Rico a sustituir a su hermano y primo, respectivamente, Jaime Torró, en la casa de comercio y tienda de ropas que éste tiene establecida en dicha ciudad". L'any 1826Benet era veí de Barcelona i estaba casat, i agafa un barco per anar a San Juan de Puerto Rico amb la intenció d'estar-hi dos anys: "a recoger intereses propios depositados allí y a ejercitarse en el comercio".

Joan Gordils Vivas (Tossa 1790-Mataró, 1852) es casa l'any 1821 a Tossa amb Francesca Dalmau i Axandri (Tossa-Barcelona,1873), i amb la seva muller, seguin la petja del seu germà i altres membres de la família, fan el salt cap el continent americà a Veneçuela on l’any 1824 neix el seu fill Valentí, a Caracas. Una notícia del 1828 situa a Cuba un dels seus negocis: "Poncio Torro y Cuní, natural y vecino de Malgrat (...) solicita licencia para pasar a La Habana a incorporarse a la tienda que allí tiene Juan Gordils, vecino y del comercio de Barcelona". Tornen a Catalunya els anys trenta. El 1835 residia a Barcelona i tenia alguns béns de poca consideració a Malgrat: dues cases, uns trossos de terra sembrats de vinya i algun petit cens. Es llavors quan Joan i el seu sogre decideixen de muntar la fàbrica a

Mataró. Valentí, el seu únic fill, encarregat de manejar la màquina de vapor, mort ben jove i nomenen hereu dels seus bens al nebot Salvador Gordils, que també treballava a la fàbrica i es casa el 1851 amb Mercè Domènech.

Els Gordils i els Dalmau, dues famílies, lligades pel matrimoni, varen contraure una relació més estreta en formar la societat. Aquesta es va pactar l'any 1835, i "en son principi consistia únicament en lo terreno (..) y en varios edificis y uns fonaments de consideració, sobre los que estaban y estan plantificadas las molas de un molí fariner, mogudas per força de vapor". Tot situat a la part del carrer Sant Agustí prop de mar, a l'antiga horta de Les Illes, propietat de l'advocat Pompeu Serra i Carbonell, que va ser establerta en emfiteusi el maig de 1838.

El vapor amb un motor de 20 cv. va començar a funcionar cap al 1838, i era un dels quinze que hi havia a Catalunya, i potser l'únic que va tenir aquella primera utilització de moldre blat. Notem que la molta era un bon negoci i que aquest molí va treure clients als que hi havia a la ciutat moguts per la força d'aigua. Les xifres de l'impost de 1843 ens ho indiquen. En uns moments en què la fàbrica de filar era en ple rendiment, pagaven 320 rls pel molí, 264 rls per les màquines de filar i 94 rls per la productivitat més elevada en comparació a les fàbriques que no anaven amb vapor.

La fàbrica de filats la varen determinar d'aixecar Joan Gordils, Salvi Dalmau i el seu fill Ferran, i aquests darrers varen avançar els diners per construir l'edifici i comprar la maquinària. Dues terceres parts de la Cª van quedar en mans dels Dalmau i l'altra part va ser per a Gordils. L'obra va durar uns anys però una part de la mateixa va començar les tasques productives ben aviat, i el maig de l'any 1839 la filatura a vapor era en actiu.

Els capitals que varen fer possible la inversió devien provenir de l'esmentada activitat mercantil dels dos socis, però no en coneixem el detall. Gordils havia rebut, en casar-se, una dot de 16.020 rls i, l'any 1836, la legítima de la seva muller de 32.040 rls, capitals que, com consta notarialment, va invertir en la indústria. També coneixem alguna operació menor de cessió de terrenys en emfiteusi, que devia ajudar a aquella capitalització necessària, però en no trobar cap document de liquidació de crèdits cal suposar que els diners provenien dels mateixos socis. La inversió en terreny, edifici i màquina de vapor va ser, segons declaració dels interessats, de 480.000 rls.

Les xifres que tenim de la mecanització de l'establiment no coincideixen massa en els detalls, però es pot afirmar que el nombre de fusos sempre es va mantenir al voltant d'una quantitat de 4.000/5.000. L'any 1841 hi havia 20 màquines de filar de 240 fusos, que feien un total de 4.800. L'any 1848 els 4.050 fusos que hi ha documentals pertanyien exclusivament a màquines selfactines. Ells van ser els primers de Mataró a utilitzar-les. L'estadística de 1850, en canvi, diu que els 4.048 fusos eren 1648 de selfactines i 2400 de mule-gennies. I en l'inventari de la fallida de la fàbrica, fet l'any 1867, consten 4 mule-gennies amb un total de 960 fusos i 10 selfactines amb 3088 fusos, que donen una xifra global de 4048, juntament amb 12 cardes angleses, metxeres, etc. L'any 1850 hi treballaven 66 obrers i es produïen mensualment 15.406 lliures de fil, i era la segona fàbrica en importància de la ciutat.

La indústria sembla estable en aquesta dimensió des del començament, i només hi podem constatar la transformació, cap a 1844, que resulta d'incorporar màquines de teixir al procés productiu. L'any 1852 tenien 52 telers jacquard i utilitzaven els serveis d'un taller de recomposició de màquines adjunt a l'establiment. El anys seixanta comptaven amb 8 telers mecànics per al tissatge.

Tenim informació de molts casos de protestes de Gordils per la quantitat de l'impost d'indústria i comerç que recaptava l'ajuntament, que a vegades se li tenien en compte, com, per exemple, quan va explicar que l'any 1840 havia tingut la fàbrica tancada. Però més sovint havia de pagar la quota. Així, l'any 1841 no li va ser acceptat el recurs per l'ajuntament, que argumenta les utilitats que li donava la fàbrica de vapor, molt crescudes en comparació als altres establiments. L'any 1844 va tornar a protestar i en la discussió amb els regidors "se notaron algunas expresiones fuertes e indecorosas", cosa que va dur a una querella que va ser resolta amb una multa per a Gordils. Noves reclamacions l'any 1847 en no voler donar dades referents a la seva producció, i després es queixa de la xifra imposada. Va intervenir-hi, fins i tot, el cap polític per calmar els ànims, ja que Gordils era regidor i algun company de consistori li donava suport. Notem que Joan Gordils l'any 1837 era de la Junta de Comerç de Catalunya, i va ser regidor els anys 1846 i 1848. Ferran Dalmau també va ser regidor, els anys 1850 i 1852, i comptador de la primera junta de la Caixa d'Estalvis l'any 1862.

Gordils, en morir el 1852, tenia tot el seu capital invertit a la fàbrica, i passa a mans de la seva muller. Francesca i el seu germà continuen el negoci fins a la fallida de l'any 1864. La fàbrica tanca les portes i és una víctima més de la crisi industrial d'aquella època que coneixem com la 'fam de cotó', motivada per la guerra de secessió nord-americana que va aturar les trameses d'aquesta matèria primera i les fàbriques es varen aturar. Can Gordils va ser una: "de las fabricas mas importantes de géneros de algodón de Cataluña, en que los trabajos están paralizados por completo".

Gordils i Dalmau entra en una dinàmica que precipitarà la crisi: la pèrdua de més de 150.000 rls l'any 1864, junt amb d'altres pèrdues anteriors, es va intentar superar amb una progressiva captació de capitals a crèdit. Endeutament que, en fer-se en un marc d'estancament econòmic, no va poder donar els resultats de rellançament esperats, i al final s'optà per la fallida que, segons diversos documents no massa precisos, podem situar per sobre 1.600.000 rls. El plet a conseqüència d'aquest fet es va perllongar més de deu anys, entre els diferents interessos afectats, produint una voluminosa documentació legal, que encara es conserva.

En l'operació de liquidació es va formar un inventari de l'actiu de la companyia, valorant-se l'edifici de la fàbrica en 680.000 rls i les existències de materials i màquines en 400.000 rls, xifra que en una segona valoració és reduïda a 360.000 rls, ja que les màquines de filar i de preparar el teixit "son bastante atrasadas y (..) ofrecen pocas garantías de provecho", fet que ajuda a explicar la fallida també en qüestions de productivitat. Tenien màquines antigues i no varen poder mantenir la competència.

Vet aquí la llista de les persones i entitats amb crèdits o productes venuts a la companyia, que sumaven un deute de 20.000 pessetes: Societat Catalana General de Crèdit, Manuel Larrosa, Marià Grané, Rita Martí, Companyia Amell Germans (cotó), Marquès de Caralt i Companyia, Jaume Trias, Domènec i Companyia (màquines), Jaume Anglada, Plandolit Germans, Isabel Alfonsa de Milà, Ignasi Rocafort, Batlló Germans, Vicenç Vilaró, Ignasi Giralt, Resés i Companyia, Francesca Andreu d'Albà, i d'altres. La demanda judicial començada l'any 1865 compta amb diverses sentències fetes en les successives instàncies, que eren recorregudes per les parts, fins la definitiva del Suprem l'any 1872. El síndic de la fallida va ser l'advocat, hisendat i industrial, Delmir de Caralt i Matheu i va comprar

l'establiment en subhasta pública Rosa Pous, vídua de Julià Viñas, que hi era establerta el 1869. Cap a finals de segle la raó social s'havia convertit en Viñas i Sanglas.

La industrialització a Mataró el segle dinou

L'any 1839, ara en fa cent-cinquanta, Mataró experimenta un canvi d'envergadura en la seva economia. La manufactura tèxtil, que ja era l'ànima de l'activitat local, és sotraguejada per la instal·lació de la primera fàbrica a vapor, revolució maquinista amb la qual s'inicia una època que durà un gran creixement industrial i humà. Els vapors a partir d'aleshores amb les seves xemeneies i fum negre passen a donar caràcter industrial a la ciutat, fins que l'energia elèctrica els substitueix. El mateix any, com a contrapunt, neix el primer sindicat de la història local: l'Associació de Teixidors, amb l'objecte de lluitar per la millora de les condicions de vida de la classe obrera.

El Vapor

La màquina que va perfeccionar l'anglès James Watt, a les darreries del segle divuit, era un enginy del màxim profit, ja que permetia la mecanització d'alguns treballs que feia l'home amb el seu esforç. Així tota una sèrie d'activitats varen adoptar la màquina de vapor per la seva autonomia i la major productivitat que s'en derivava. Un exemple ho són els molins de blat, que podien prescindir de l'aigua, i era tant rendible la seva utilització que el primer vapor de la història de Mataró va tenir el seu origen en l'activitat farinera. Però on varen imposar-se és al sector tèxtil, que amb la nova força motriu podia abastar produccions més crescudes, i rebaixar costos. L'economia de la ciutat, a partir de 1839, va lligada a aquests enginys, que tot i la revolució que aportaven duien també nous problemes.

Un d'aquests era el subministre del carbó que alimentava els vapors. Es comprava a Anglaterra i el seu alt cost feia incrementar molt el preu dels productes tèxtils acabats, pels anglesos el cost del combustible era un 10% del que pagaven els industrials catalans, i la competitivitat s'en ressentia. En alguna ocasió se

n'havia comprat a Astúries, però els preus i la qualitat ho desaconsellaven. La quantitat del consum està en relació amb l'increment de la vida industrial: l'any 1844 eren sis-cents mil quilos, que l'any 1872 havien augmentat a sis milions. En els períodes de manca de carbó les màquines les feien anar amb llenya, però el rendiment baixava.

Els motors a vapor eren perillosos a causa de les calderes de combustió, que en moltes ocasions explotaven provocant incendis de gran envergadura, destruint indústries i matant persones. La gran quantitats d'incendis va dur, l'any 1858, a formar una companyia de bombers, però tot i així el desastres es repetien molt sovint. A tall d'exemple recordem el foc que el dia 6 d'abril de 1860, divendres sant, va cremar la fàbrica de la companyia Busqueta i Sala al carrer de Sant Agustí, la filatura més important de la ciutat. A les 9 del matí: "Los pitos de los bomberos anunciaron el siniestro. Acudieron muchos: el fuego habia tomado tanto incremento que hubiera sido temeridad detenerse en ahogarlo, así que solo se trabajó para que no comunicara con los edificios contiguos (..) y las fábricas de Esquerra y Gordils cuyas ventanas y tejados besaron mas de dos veces las llamas del edificio incendiado (..). Era aquel espectáculo, sorprendente, horroroso y triste. Se dice que se salvó de la fábrica la caja que contenía algunos miles de duros, algunos papeles, etc".

Però el que va passar a aquesta indústria, amb més o menys intensitat, ho varen patir la majoria de les de Mataró, perquè les calderes eren una mica d'estar per casa, i augmentava el perill el fet que molts fabricants en compressin de segona mà per estalviar, com en alguna ocasió denuncia l'Ajuntament.

80 anys de vapor

La revolució energètica s'inicia l'any 1839 quan comença a funcionar la filatura Vapor Gordils, la primera fàbrica que anava amb aquelles màquines, però l'arrancada al sector tèxtil va venir uns anys després. Ressaltem que Mataró no s'industrialitza com a resultat de la sort, sinó que la llarga tradició artesanal en el camp de la filatura i el tissatge, i les despeses relativament menors de la inversió varen fer que molts empresa-ris forans decidissin d'aportar-hi capitals, iniciat-se d'aquesta manera l'arrelament del tèxtil modern. Assenyalem que el sector patirà mals estructurals endèmics: maquinària mai a l'alçada dels països capdavanters,

baixa productivitat, cost alt del carbó, etc., els fabricants només podien competir reduint els salaris, amb moltes hores de treball, i amb l'indispensable proteccionisme estatal.

L'any 1844, després d'un llarg període de crisi política i social, arran la transició de l'absolutisme al règim liberal, i amb la situació estabilitzada sota control dels moderats, és un moment de grans inversions. A Mataró s'estableixen filatures i indústries del teixit amb potents motors de vapor, que de seguida arrelen, després de patir la crisi conjuntural de 1847, i la del bienni 64-65, coneguda com la *fam de cotó* provocada per la manca de matèries primeres a causa de la guerra americana. En canvi són anys molts bons els 56-61, i 69-77, en aquesta darrera època és quan s'instal·len bateries i el gènere de punt comença a prendre volada.

Però és al llarg de les dues darreres dècades del segle, llevat dels anys 85-91, quan s'experimenta l'auge econòmic més important, que converteix Mataró en un centre industrial de primer ordre en el sector tèxtil, a l'escalf de l'aranzel proteccionista de 1891. És el moment quan es plantegen noves fàbriques d'envergadura, les que hi havia amplien la seva capacitat productiva, i al redos del tèxtil floreixen tints, foneries, tallers de tota mena, el comerç, i la vida econòmica en general. I Mataró esdevé una ciutat plena de xemeneies fumejant.

L'any 1898 es perden les colònies americanes, que eren el principal mercat de les fàbriques, on s'enviaven els mitjons, mitges, camisetes, teixits, i tot allò que sortia dels obradors locals. I comencen uns anys de crisi total al sector tèxtil, que són decisius per la filatura i els tissatge, ja que les principals fàbriques que s'hi dedicaven tanquen per no tornar a obrir més. Aleshores el gènere de punt, activitat més dinàmica i necessitada de menys inversions, pren el relleu, i el 1911 comencen uns anys de bonança degut a una lenta recuperació dels mercats americans. Els anys de la guerra mundial s'experimenta un gran creixement conjuntural, que s'aprofita per electrificar les indústries, fet que significa la desaparició de la major part de les instal·lacions de vapor.

El tèxtil mataroní al llarg d'aquest període té uns noms cabdals. En quant a filatures: Arenas, Busqueta i Sala, Gordils, Biada, Mas, Esquerra, Rafart, Roldós i Cia, etc. En el tissatge: Arenas, Busqueta i Sala, Baulenas, Escubós, Fonrodona i Cia, Cooperativa, Mas, etc. Pel què fa al gènere de punt: Marfà, Sala, Baladia i Cia, Regàs, Minguell, Germans Colomer, Cabot, Carrau, Font-

devila i Torres, Asensio, Gassol, Imbern, Martí Deas, Vilatersana, Ramos, Rectoret, Coll, Ponsa, Ordeig, etc. Però també hi ha indústries importants en altres sectors: Clavell (bombetes), Font i Roure (foneries), Fité (química), Marchal, Llinàs i Llobet (tints), Fàbregas (paper), etc.

La contribució d'indústria, que era l'únic impost que gravava directament la producció, es recaptava anualment i en relació a l'envergadura de cada establiment. La màquina de vapor, i les relacionades amb el procés productiu, com els telers, el nombre de fusos, etc., eren l'element decisiu en la taxa aplicada. Per la qual cosa els industrials espavilats sovint prescindien de demanar l'obligat permís de l'Ajuntament d'instal·lar un motor, i d'altres màquines, així en diverses ocasions es fan inspeccions per a trobar les màquines clandestines. Interessava aquest control, a més de la qüestió d'hisenda, per a controlar la seguretat de la indústria i dels veïns.

Els fabricants

Hereus d'una tradició d'artesans i comerciants un grapat d'homes decideix invertir en la plantificació d'indústries tèxtils mogudes per vapor. En alguns casos es tractava d'aconse-guir una major productivitat en les fàbriques que ja funcionaven, i en d'altres era una autèntica estratègia inversionista: tenien diners i els dedicaven a l'activitat més remuneradora.

Els principals fabricants de primera hora, els que fan construir indústries a vapor, en la seva major part no són de Mataró: Joan Gordils, Josep Mataró, Ignasi Sala, i Jaume Busqueta, eren burgesos enriquits en el comerç en altres localitats que troben aquí uns avantatges que els duen a invertir, moguts per l'ànim de negoci que els anys quaranta del segle dinou sotragueja la societat catalana. Què els va dur a aveïnar-se a Mataró? Pot ser la tradició tèxtil local, l'economia que oferia el cost de la inversió en terrenys, la mà d'obra abundant, la facilitat de l'accés dels vaixells amb carbó, l'experiència comercial, les comunicacions accessibles, etc. El cert és que varen aixecar les fàbriques de filats i teixits més importants, junt amb l'esforç d'alguns mataronins d'ample tradició tèxtil, no tan rics, però que amb crèdits obren indústries d'avançada, són els Arenas, Esquerra, Gironès, etc., que instal·len vapors per fer progressar el negoci.

En l'anàlisi menut de l'evolució dels negocis notem el canvi de persones: un primer grup de peoners dels anys quaranta, seguits

pels fabricants que s'incorporen els anys setanta, i pels homes de la *febre d'or*, industrials del gènere de punt, que en el traspàs de segle recullen la torxa de la iniciativa que els fabricants de teixits i de filats havien perdut.

En les primeres dècades de l'empenta industrial els fabricants són, en general, persones lligades al món dels negocis i que controlen ells mateixos tot l'entramat de la fàbrica. Però es va produint una subtil evolució social al si de la burgesia, quan neixen de les cendres de l'aristocràcia, els senyors. I pren força la cultura del rendista: com ho havia estat en l'Antic Règim, el treball torna a estar mal vist en les classes elevades, i els benestants adopten l'estratègia de la renda fàcil: compren cases, terres de cultiu, accions, fan préstecs hipotecaris, etc. I posen un gerent a dirigir la fàbrica.

Els anys quaranta l'estructura de classes típica del capitalisme és en procés de formació, fins que qualla amb els governs moderats. Llavors la burgesia consolida el seu poder i conforma una sociabilitat bastida sobre el sentiment de superioritat: edifiquen domicilis aparents, obren casinos selectes on les festes de societat són el centre de la seva magnificència, les associacions patronals reafirmen els seus interessos, etc.

Els obrers

Analfabets, treballant en unes condicions socials molt dures, i amb un nivell de vida de subsistència, la classe obrera va contribuir decisivament al progrés econòmic de la ciutat. El proletariat, un 70% de la població local, treballava al sector tèxtil, el de més importància, però també en altres indústries, i en les hortes i camps de vinya. Homes, dones i criatures es veien obligats, per guanyar-se la vida, a suportar horaris de 14 i 16 hores, en fàbriques que metges mataronins qualificaven de: "lugar de enfermedad y muerte (..) antro de tormento", on s'incubava la tuberculosi, i malalties cardíaques. Algunes màquines eren de gran perillositat, com, en les filatures, l'anomenada *diable*, que segava les mans dels obrers cansats que perdien els reflexes.

Els salaris de misèria abastaven per ben poca cosa: menjar, dormir i vestir pobrement. La casa obrera, llogada, suposava un dispendi de la meitat del sou, i es limitava a una cuina i una o dues habitacions. L'escola guardava les criatures fins l'edat d'anar a treballar, en un ambient poc salubre, que originava moltes

morts infantils. L'alimentació era mínima, i la componien el pa, patates, mongetes, i sardina, de la carn i altres menjars selectes no en sabien res la major part dels mataronins. La precarietat del sosteniment dels obrers s'agreujava els períodes de manca de blat, i encariment del pa, que duia la gana a les classes populars. I també eren de desesperança les èpoques de crisi econòmica, quan tancaven les fàbriques per manca de comandes, o de matèries primeres, i els obrers anaven a l'atur.

L'any 1839 una colla de teixidors demanen a l'Ajuntament que se'ls deixi organitzar, i l'any següent neix la primera agrupació sindical de la ciutat. A partir d'aleshores, i amb alguns moments de prohibició, hi ha vagues reivindicant millores salarials i de dignitat, com s'anomenava a les relacions amb l'amo, les condicions del treball, etc. Els anys del Sexenni Democràtic, amb la implantació del sindicalisme marxista, i els anys vuitanta i noranta amb el sorgiment del socialisme i l'anarquisme, són de gran activitat reivindicativa, i els atemptats contra les fàbriques, els amos i els encarregats es succeeixen.

Amb la força del sindicalisme i els partits d'esquerra, es va consolidant una cultura obrera alternativa, assentada en l'anticlericalisme, l'escola racionalista, les cooperatives de producció i de consum, la solidaritat de classe, i, en general, la lluita antiburgesa.

Revolució tècnica

Amb l'aplicació industrial del vapor s'inicia un segle d'invents que havien de dur tants canvis tecnològics, que els mataronins no se'n sabien avenir. Perquè centenars d'anys d'història havien passat sense una evolució tan profunda, i ara en poques dècades tot era nou, i les mentalitats havien de fer un esforç per adequarse als canvis de tot allò que es considerava inalterable.

En l'àmbit del transport Mataró estrena tren l'any 1848, i el transport individual el facilita els anys setanta la bicicleta. En quant a les energies hi ha la del vapor (1839), la del gas, que el 1855 serveix per enllumenat públic i privat, i a partir de 1876 per motors industrials; i el 1899, quan el segle era a punt d'acabar obra la fàbrica d'electricitat, tot i que a partir de 1877, s'il·lumina amb magnetos la fàbrica de la Cooperativa i la Rambla en ocasions de fira i festa major.

El telègraf comunica la ciutat amb l'exterior el 1872. El sistema mètric decimal normalitza les mesures el 1871. La fotografia

sorprèn tothom els anys cinquanta, quan retratistes ambulants fan estades a la ciutat. En la mateixa dècada s'acosten espectacles de vistes i panorames. A fi de segle es comença a comercialitzar gramòfons, i per la mateixes dates el rellotge de butxaca i el de paret es popularitzen, arran el creixement del poder adquisitiu.

El Vapor Gordils

La primera indústria que va adoptar la revolucionària energia la formaven dos socis que no eren de la ciutat, un d'ells, Joan Gordils i Vivas, el cap de l'operació, provenia de Tossa. El pare del nostre heroi era el comerciant Benet Gordils, botiguer a Vilanova de Palafolls, Malgrat i Tossa, que es trasllade a Barcelona per dedicar-se al negoci d'exportació i importació amb Amèrica, com tantes famílies catalanes. Joan neix a Tossa l'any 1790, es va a viure a Barcelona, i en aquesta ciutat es casa l'any 1823 amb Francesca Dalmau, també de Tossa. Llavors, per seguir els negocis de prop, el matrimoni va a Veneçuela.

Els anys trenta torna a Catalunya, i s'instal·la a Mataró el 1838, associant-se amb el seu sogre i el cunyat Ferran Dalmau (Tossa,1814). Llavors duen endavant la plantificació d'una màquina de vapor en un terreny del carrer de Sant Agustí, propietat de l'advocat Pompeu Serra i Carbonell, establert en emfiteusi el maig de 1838, i que aquest tenia com hereu de Joan Roig de la Penya. El vapor tenia 20cv, l'obra i la màquina costa 24.000 duros, i comença a funcionar l'any 1839. Els primers mesos va servir per fer anar un molí fariner, però aviat els socis volen rendabilitzar la inversió aixecant una fàbrica de filar cotó, que entra en funcionament a les darreries del mateix any.

La indústria la dirigia personalment Joan Gordils, tenint al costat al seu fill Valentí (Caracas, 1824), encarregat de fer anar la màquina de vapor comprada a l'estranger. En el moment de començar el negoci era la fàbrica més gran de la ciutat, comptava amb 5.000 fusos de màquines selfactines, que eren els primers en utilitzar a Mataró, i hi treballaven 66 obrers. Posteriorment, l'any 1844, eixamplen la producció cap el tissatge amb modernes màquines jacquard.

Gordils era un personatge una mica geniüt, ja que gairebé cada any protagonitza autèntiques trifurques en no voler pagar l'impost d'indústria, protestant amb energia, havent sovint de intervenir-hi l'Ajuntament per a què de les amenaces no passés a l'acció. Era el cap de la patronal de la ciutat, delegat davant el Foment de

Treball, i, els anys quaranta, regidor dins els rengles del partit moderat. Va morir l'any 1852, i la seva dona i el cunyat, mancats de la seva capacitat empresarial, aboquen la indústria a una fallida definitiva l'any 1864.

Mataroescrit (Octubre, 1989)

Revolució industrial a Mataró: etapes de la mecanització

La revolució industrial suposa la substitució del treball manual pel mecànic, i es concreta en la incorporació, en el procés productiu, de màquines que elaboren energia i fan anar a gran velocitat altres màquines, directament lligades a la fabricació, augmentant de manera revolucionària la capacitat productiva. L'element clau del procés és la màquina inventada per l'anglès Watt, motor tèrmic alternatiu que, a través del vapor generat per l’ebullició de l'aigua, produeix moviment, que es reparteix per la nau industrial gràcies a un sistema de politges i un embarrat que connecten la font d'energia a les altres màquines que convé moure. En un primer moment els *vapors* són d'importació, anglesos i francesos, i al cap d'uns anys es comencen a fabricar a Catalunya. Un dels primers tallers el munten l'any 1844 els escocesos germans Alexander, que ja en tenien un altre a París.

A Catalunya, l'inici d'aquest canvi en les formes de producció té lloc a Barcelona l'any 1835 quan s'instal·la la primera màquina de vapor, en una fàbrica del sector tèxtil. A partir d'aquell moment la revolució maquinista és constant, i es mou en dos fronts: el de les màquines que produeixen moviment, i el de les màquines transformadores de matèries primeres i elaborades de productes acabats. El sector tèxtil és el que fa possible a Catalunya la mecanització, el primer destinatari durant molts anys de les noves aplicacions dels motors a vapor, degut a ser l’única indústria capaç d'amortitzar les grans quantitats de diners que suposava la inversió en maquinària. El sorgiment dels motors de gas i d'electricitat *democratitzaran* l'accés dels motors a les petites indústries de tota mena, en reduir els costos de compra i de combustible, i facilitar la instal·lació per les seves reduïdes dimensions.

El motor de vapor

La implantació de motors a vapor comença a Mataró l'any 1839, quan entra en funcionament la primera fàbrica de filats moguda per un motor de vapor de 20 cavalls. Aquest fet és l'inici de la revolució industrial a la localitat. La instal·lació de vapors es va afermant al llarg del segle dinou, i així l'any 1854 ja hi havia nou fàbriques de filats que totalitzaven uns 200 cavalls. Cap als anys setanta, en construir-se'n de potències baixes i preus més econòmics, se n'instal·len a altres indústries, fusteries, productes químics, tints, destil·leries, bombes d'aigua per al regadiu, etc. La primera fàbrica que utilitza un motor a vapor per fer anar una indústria no relacionada amb el tèxtil és la foneria de Josep Ricart, l'any 1869.

El Quadre 1 indica el ritme de la implantació dels motors de vapor i les potències instal·lades. Ens adonarem de seguida de l'íntima dependència de les instal·lacions amb les èpoques de més eufòria econòmica. Així de l'estadística es desprèn una cronologia de l'èxit industrial a Mataró la segona meitat del segle dinou, que té com a punts clau els anys 1875-1877, 1882-1884, i 1893-1898. El canvi de segle, amb l'èxit dels motors de gas i d'electricitat, és decisiu en l'abandó de la inversió en noves màquines de vapor, es mantindran en funcionament les antigues sense implantar-se'n gaires de noves.

Un dels problemes que pateixen les indústries amb vapor és el preu del combustible. Utilitzaven carbó que arribava d'Anglaterra. Les xifres d'aquest consum van lligades a l'augment de la importància industrial de la ciutat. El 1844 és de 626.700 quilos, el 1845 de 602.300 quilos, el 1872 de 6.000.000 quilos. El carbó era molt car, cal només adonar-se que el cost del cavall de vapor a Anglaterra era un 10% del que costava aquí, això durà a la recerca de carbó a Catalunya, empresa que, en fer fallida, dona pas al desplaçament de les filatures i indústries cotoneres cap a les riberes dels rius, per aprofitar l'energia hidràulica. El preu del carbó l'any 1876, en un moment d'eufòria fabril, pateix un augment impositiu per part de l'Ajuntament de Mataró, que crea una taxa de 50 cts. cada 100 quilos, que, si tenim en compte el consum que es feia a la ciutat, suposa per a les arques municipals unes 30.000 pts. En èpoques de manca de carbó les màquines anaven amb llenya, baixant el rendiment energètic.

La plantificació de vapors, la industrialització, es va fent al ritme de les bones conjuntures econòmiques de l'època, i sovint

d'una manera mig clandestina. El permís obligat que havia de concedir l'Ajuntament a vegades era negligit per part dels industrials. El juny de 1876 el Consistori s'adona que s'estan posant motors de vapor molt potents sense permís, i fa una crida a regularitzar la situació. Tot i així sovint s'ha d'advertir els fabricants: Gaietà Marfà el troben dos cops col·locant motors sense permís, etc. En algunes èpoques és l'Ajuntament qui manifesta una gran descurança en el control i l'autorització de nous motors, singularment els anys 50-60.

Per aclarir la situació a vegades es fan inspeccions de motors, com els anys 1882, el 1896 i el 1906. El 1882 es comprova que hi ha molts motors de vapor il·legals en les hortes del pla de Mataró, utilitzats per a fer anar bombes d'aigua; després de l'avís se'n regularitzen una dotzena. L'any 1906 es fa un dictàmen sobre calderes i màquines de vapor on es constata que n'hi ha 106 d'instal·lades, però que només en funcionen 43 (1600 cv) a causa d'haver tancat moltes indústries per la crisi econòmica, per trasllats, etc., i que n'hi ha 6 (160 cv) de no legalitzades. Però el mes greu és la perillositat d'alguna d'aquestes màquines a causa: "de la tendència iniciada de algunos años a esta parte por casi todos los industriales, de instalar un generador de vapor comprado de lance", cosa que facilitava els incendis, sempre greus, com els de Baladia i Sala, Escubós, Bonet, Arenas, etc.

Amb els anys es produeix el perfeccionament d'aquests motors; una fita serà l'aplicació de vapors rotatius, de turbina. L'any 1867 s'instal·la a la fàbrica Pesant un motor anglès Roper; es tracta d'un nou invent que funciona com un calorífic, en el qual el vapor comprimeix un pistó que produeix l'energia. Tenia dos cavalls i era molt econòmic i manejable. És un precedent dels motors a gas. Un mataroní, Vicenç Alsina, participa en aquest món d'invencions a través d'un motor a vapor perfeccionat, de quatre cavalls, posat a punt l'any 1884. També cal citar, per la seva singularitat, el vapor instal·lat l'any 1862 a Busqueta i Sala, la fàbrica de filats i teixits més important de la ciutat; tenia 80 cavalls i havia estat fabricat durant set mesos a La Maquinista de Barcelona. Era el motor més potent de Catalunya en aquell moment.

A Mataró no consten fenòmens luddites, o sia, intents de destrucció de màquines, llevat de l'equívoca agitació de l'any 1854, protagonitzada per pagesos d'Argentona, que creien que el fum de les xemeneies havia provocat la malura de les vinyes. De

tota manera hi havia qui mirava la mecanització amb recel, així el periòdic *La Costa de Llevant* informa complagut (juny de 1898) que el conegut industrial Brunet no ha reeixit en les proves fetes a Calella per tal d'implantar la màquina a vapor en un barca de pesca.

El motor de gas

La primera reforma energètica en el terreny dels motors és l'aplicació del gas com a generador de força motriu. Els motors de gas es comencen a difondre en la dècada dels anys setanta, i prenen un ràpid increment a causa de la disminució del cost de la màquina i del combustible, tot i que s'han de considerar com a complementaris dels de vapor, ja que, en no desenvolupar grans potències, quedaran limitats a funcions molt concretes.

El motor de gas funciona a explosió, és endotèrmic, a diferència del de vapor, que és exotèrmic, i també se'n fabricaven de rotatius i alternatius. A Mataró el primer motor a gas s'instal·la per l'agost de 1876, amb molta oposició dels veïns a causa del soroll. És el de Josep Andreu, fabricant de xocolata al Carreró núm. 17; es tracta d'una màquina Otto, de 3 cv, que provoca un gran dossier municipal per a autoritzar-lo. A partir d'aquell moment hi ha un increment constant d'aquests motors, utilitzats en grans i petites indústries, degut a la seva versatilitat.

Seguint les autoritzacions municipals i els registres de motors, podem establir una certa cronologia de la implantació i potències dels motors de gas, de l'any 1876 al 1916, tot i que en alguna altra font municipal hi ha lleugeres variacions, i que el frau de motors no declarats, era alt. De l'estadística es desprèn la continuada instal·lació de motors d'aquest tipus, que a diferència dels de vapor no estan tan lligats als períodes d'èxit industrial. Aquests motors, segons un llibre de registre del període 1877-1904, eren de diversos models, però fonamentalment de dos, sistema Otto Langen (33) i Escuder (28). Altres eren Koerting (4), Gardner (1), Torres (2), Crossley (1), Bloss (2), Esteve (6), Worting (1), Fielding (1), Stochport (1).

L'auge dels motors de gas és constant, i en la inspecció dels motors que ordena l'Ajuntament el 1906 se'n troben 94 de legals i uns quaranta d'il·legals. La comissió explica que, pel que fa als motors de gas i electromotors, hi ha molt de frau en instal·lacions no declarades, degut a la facilitat de la seva aplicació a la indústria pel poc volum. I que "el bajo precio a que resulta la

fuerza motriz" duu a "la instalación de gran número de máquinas con destino a los usos más variados". Dels 75 motors enregistrats els anys 1876-1898, n'hi ha 34 en indústries tèxtils, i els altres en fàbriques de pintures, pastes, espardenyes, fonedors, fusters, serrallers, bombes d'aigua, etc. Però l'energia elèctrica aviat acabarà amb aquesta tecnologia, i els primers anys del segle vint s'atura progressivament la seva implantació, així l’abril de 1914 només en funcionaven 25, que totalitzaven una força de 80 cv.

El motor de gas va ser molt popular per les seves possibilitats en les petites indústries, per treure aigües dels pous, per fer anar petites màquines domèstiques, etc. L'estiu de 1879 el fabricant de màquines de cosir, Miquel Escuder, que havia obtingut privilegi per a construir motors de gas, col·loca dos motors de dos cavalls al cafè del Parc per a fer anar una dinamo que produïa llum elèctrica, amb gran èxit popular. Després les màquines varen anar a parar a un taller de sabates, i a una petita fàbrica de punt. Escuder anunciava a la premsa de Mataró els seus motors, els de més èxit a Mataró, "fáciles de manejar y colocar en cualquier piso por ser silenciosos". No serà fins a l'any 1900 que la factoria barcelonina de La Maquinista en fabriqui de propis. L'estadística dels motors fets en aquesta indústria indica la substitució del motor de vapor pel de gas. Entre 1856 i 1900 fabrica 539 vapors i cap motor de gas; de 1901 a 1910, 22 vapors i 177 de gas; de 1911 a 1920, 9 vapors i 49 de gas; de 1921 a 1935,1 vapor i 4 de gas.

A Mataró les dades indiquen que el gas no és utilitzat com a substitutiu, sinó com a complementari en les grans fàbriques tèxtils, i que, a més, produeix una revolució mecànica en les petites indústries, que no podien invertir en vapor pel seu alt cost. La substitució del vapor de gas, segons el Quadre 1, es produeix a Mataró en els anys 1904-1907, en un moment de crisi general de la indústria tèxtil, que durà a moltes indústries a traslladar-se als marges dels rius per aprofitar l'energia hidràulica, mentre que d'altres rebaixaran costos instal·lant motors de gas pobre d'alta potència. En col·loquen les empreses més importants del sector tèxtil, Colomer (40 cv), Esquerra (150 cv), Carbonell (20 cv), Minguell (200 cv), i les d'altres activitats, Fàbregas - cartró - (60 cv), Farinera Mataronina (60 cv), etc. Però la seva vida és només conjuntural, ja que pocs anys després l'electricitat revolucionarà el món energètic.

El motor elèctric

Mataró té fàbrica d'electricitat des de 1897. La basteix la Sociedad General de Electricidad S.A. (SGESA), i la primera indústria a electrificar-se és, l'any 1899, la de gènere de punt pròpia d'Isidre Sanfeliu, amb una màquina de 4 cv. Per electrificació hem d'entendre inversió en motors elèctrics per a fer anar les indústries, i no pas fer corrent per a il·luminar els establiments, cosa que abans de l'electrificació ja feien algunes fàbriques, amb màquines de Gramme incorporades als seus motors de vapor i gas (Colomer, Cabot, Fonrodona, Escubós, Marfà, etc.). Indústria precursora havia estat Busqueta i Sala que sovint, en ocasions de grans festivitats, donava llum a la Riera.

Els electromotors enregistrats oficialment des de 1899 a 1904 són 33, dels quals 14 corresponen al sector tèxtil (10 al gènere de punt), i els altres a fàbriques d'adobs, pastes de sopa, bombes d'aigua, fusters, etc. De tota manera, en la *Relación de los electromotores instalados en Mataró* de l'any 1901, hi consten 56 fàbriques amb un total de 172 cavalls de força. Les instal·lacions il·legals eren nombroses i aclarir quants motors funcionen sovint és impossible. De tota manera, fins a la dècada dels anys deu, no devien passar del centenar. En els primers anys la indústria clau, la tèxtil, que vivia una greu crisi de comandes que provocarà la reconversió de la filatura al punt, no s'interessa per l'electricitat, degut a la pròpia crisi i al cost d'aquesta energia. La fabrica de Mataró era tèrmica, composta per potents motors de vapor que feien anar les dinamos, i que s'alimentaven de carbó; en conseqüència, el preu resultant no estimulava el canvi. El consum domèstic també era ben escàs, per les mateixes raons, i poques famílies utilitzaven l'electricitat perquè el gas era més barat. Així la companyia tira endavant degut al contracte d'enllumenat públic.

El 1912 la companyia Energia Elèctrica de Catalunya S.A. (EECSA) fa un projecte de distribució de força i enllumenat a partir d'energia provinent de la central amb turbina de vapor de Sant Adrià del Besos, i ofereix bastir una xarxa elèctrica en tots els carrers principals. El 1914 EECSA és autoritzada a instal·lar una línia d'alta tensió, però subroga el permís a la SGESA. En l'anàlisi de la situació la companyia afirma que a Mataró moltes fàbriques encara van amb màquines de vapor, que tenen un preu cavall/hora excessiu, en no haver-se decidit per la substitució per l'elevat cost del cavall/hora del quilowatt de la companyia local.

Ara, la nova explotació reduirà els costos, i les fàbriques es podran aprofitar de l'estalvi.

Així comença la incorporació massiva al consum elèctric, a partir de 1914. L'any 1915 l'Ajuntament obre un expedient de legalització de motors elèctrics, del qual resulta l'existència de 459 (2851 cv), dels quals el Quadre 1 mostra que només n'eren legalitzats un centenar. Dels 459 motors, n'hi havia 173 en la indústria tèxtil, que suposen el 37% del total dels motors locals, però el 59% de la força en cavalls. Corresponen a 72 fàbriques, de les quals 63 son dedicades al gènere de punt. Les més potents són Baladia (26 motors, 314 cv), Vinyas i Sanglas (6 motors, 212 cv), Vda. Minguell i Cia. (4 motors, 170 cv), Filies de P. Ribas (8 motors, 72 cv), Imbern (4 motors, 70 cv), Gassol (4 motors, 61 cv), que elles soles totalitzen el 53% de la potència en cavalls del sector tèxtil. A partir d'aleshores les instal·lacions de motors es regularitzen administrativament, i sembla que els tràmits legals són seguits majoritàriament.

El canvi energètic es produeix a Catalunya durant els anys 1910-1918. En pocs anys es produeix l'electrificació general de la indústria. Com exemple, al tèxtil de Terrassa l'any 1915 hi ha 200 fàbriques mogudes amb vapor i 40 amb electricitat, i el 1920 la tendència s'ha invertit, les de vapor són 5 i les elèctriques 160. A Mataró l'electrificació es produeix a partir de 1914, sobretot des de 1916, i el 1923 la instal·lació d'electricitat és pràcticament total en la indústria; les fàbriques de punt utilitzaven elles soles 2.898 cv de força.

Fulls del Museu-Arxiu de Santa Maria (Juliol, 1988)

La *Febre d'or* a Mataró. El tèxtil la segona meitat del segle dinou

La indústria tèxtil a Mataró a partir de mitjan segle dinou es converteix en l'eix de la vida econòmica local. Com a indicadors de la seva importància relativa tenim les matrícules industrials i de comerç dels anys 1862 i 1882, i una relació de les bases impositives, també de la industria i el comerç, de l'any 1870, documents que mostren com el sector tèxtil es situa en vint anys

d'un 34% de la recaptació impositiva local a un 47%. L'any 1862 sobre un total de 59.879 ptes., la indústria tèxtil en paga 20.401 (34,07%), de les quals la filatura i el tissatge mecànic, realitzat en les mateixes factories, suposa un 79,42% de l'impost sectorial. L'any 1870 les bases impositives sumen 1.240.370 ptes., de les quals 549.857 (44,33%) pertanyen al tèxtil; de nou la filatura i el tissatge mecànic són els capdavanters, amb un 85,94% de les bases del sector. L'any 1882 sobre un total de 133.593 ptes. d'impost el sector tèxtil contribueix amb 63.375 (47,43%), essent el tissatge i la filatura mecànica els subsectors claus amb 89,55%.

A partir de 1882 no tenim, en el que resta de segle, matrícules industrials ni cap document que permeti copsar clarament l'evolució del tèxtil dins l'activitat económica local. Pero fonts fragmentàries, notícies de premsa, i l'indicador dels motors instal.lats, mostren prou bé la tendència evolutiva: permanència de la filatura i el tissatge mecànic com a eix del sector, i aparició constant d'indústries del gènere de punt de diversa envergadura.

Crisi i creixement

La vida de la indústria tèxtil es mou al voltant de les crisis de comandes, i l'èxit generat pels conflictes bèl.lics forans i les mesures proteccionistes. Bastirem una cronologia de les línies generals d'aquesta evolució a Mataró, des d'una perspectiva estrictament econòmica, deixant de banda, tot i la seva rellevància, els conflictes provocats pel moviment obrer, que també hi incideix, encara que de manera menor.

A partir de l'any 1849 l'activitat de la indústria tèxtil es manifesta puixant, i en els anys 1854-1856 es basteixen tres filatures, quan feia deu anys que no se'n construien de noves. La crisi conjuntural, a causa dels fets polítics i l'epidèmia de còlera, del mateix bienni 1854-1856 no va afectar massa Mataró i la conjuntura de creixement s'aferma passades aquelles circumstàncies, continuant els bons temps per al tèxtil. Els anys 1856-1861 son excel.lents, sobretot el 1858, quan, tot i l'atur relatiu del mes de març, augmenten en un 33% els fusos instal·lats a la filatura, els telers mecànics en un 180%, els telers manuals en un 85%, i en quatre de les fàbriques de filats i teixits s'incorporen potents motors de vapor.

La crisi de la *fam de coto*, arran la guerra americana, es fa aguda els 1864-65. El desembre de 1864 les fàbriques més importants de Mataró son aturades, i haurem d'esperar els darrers

mesos de 1865 perqué la situació canvii. Des de novembre d'aquell any es considera que les circumstàncies crítiques "felizmente han terminado". De tota manera, són gairebé trenta les empreses de tissatge i punt que tancaran definitivament, les de menys recursos per a resistir la crisi.

A partir d'aleshores assistim a un cicle de desplegament continuat de la vida econòmica. De 1869 a 1873 es viuen uns anys en general bons al redós del conflicte franco-prusià, i son excel·lents els de 1875, 76 i 77: obren 15 fàbriques de tissatge, 41 de gènere de punt, i la filatura augmenta la capacitat productiva incorporant nous motors i més màquines, situació favorable que aprofita l'Ajuntament per crear un nou impost destinat a les indústries: hauran de pagar 50 cts. per cada 100 quilos de carbó.

La crisi de demanda iniciada l'any 1874, a causa de la política lliurecanvista, té els seus efectes a Mataró a finals de 1878, i l'any 1879 la crisi és general: el març hi ha tancades tres fàbriques, el novembre la situació dels obrers sense feina és crítica i s'ha de donar socors als aturats, circumstància que dura fins a l'estiu de 1881. Per a resoldre els problemes estructurals els cotoners demanen canvis aranzelaris, amb la baixada d'impostos a les exportacions antillanes, que havien de pagar igual i competir amb desavantatge amb els productes estrangers. De 1882 a 1885 es torna a viure uns anys bons, pero a la fi de 1885 torna a plantejar-se la crisi, que s'aguditza la primavera de 1886, l'octubre d'aquest any a moltes de les filatures es treballa mitja jornada i fàbriques de teixits tancaven, situació que es complica el 1887; l'estiu d'aquest any la crisi és general. El clima econòmic recessiu es va mantenint, amb períodes d'alguna activitat, però a final de 1890 tanca alguna fàbrica de filats.

La llei de relacions comercials antillana de 1891 provoca gran demanda d'articles tèxtils, en obrir aquells mercats al comerç peninsular. A Mataró la filatura treballa a ple rendiment, el tissatge continua endavant i apareix alguna indústria nova, però el sector més dinàmic és el del gènere de punt que es mecanitza ràpidament, obrint noves indústries de gran empenta. Anys excel·lents que s'estronquen el 1898 a causa de la fallida colonial, en independitzar-se les colònies antillanes. A Mataró es parla de *debacle* per la pèrdua d'aquells mercats, i la conseqüent paràlisi progressiva de la fabricació.

De 1899 a 1914 la crisi va arrelant en l'activitat industrial. El setembre de 1900 les fàbriques de filats treballen a mitja jornada i

es van paralitzant; el febrer de 1901 s'atura Mas; el febrer de 1903 s'atura Baladia i Sala i es comenta que és possible que no torni a obrir, com efectivament succeeix. Al punt es treballa 3/4 de jornal, i hom es queixa dels elevats preus del cotó. L'any 1904 la fallida és total, dades de 1906 indiquen que a Mataró, dels 106 vapors instal·lats, en funcionen nomes 43. És en aquest temps quan desapareixen, menys una, totes les grans fábriques de filats i teixits mecánics. Les societats propietàries liquiden els negocis per manca de resultats positius, i una d'elles, Arenas, intenta la reobertura de nous establiments a la vora d'algun riu, per aprofitar l'energia hidroelèctrica, i reduir els elevats costos de combustible. És llavors quan Mataró queda configurada com a ciutat del gènere de punt, per la fallida dels altres subsectors del tèxtil, i a causa de l'eficàcia de les indústries del punt, que, tot i la conjuntura desfavorable, troben una sortida en un cert comerç americà, fins a la guerra europea de 1914-1918, que provoca una gran demanda de productes.

Estructura dels subsectors

Indicarem les línies estructurals en les quals es mouen els subsectors del tèxtil: filat, tissatge i punt, i la seva articulació a la ciutat: evolució global, durada dels negocis i aparició de nous, mecanització, etc., a través d'una anàlisi indicativa dels Quadres 1-4. Cal recordar, també, que hi havia un seguit d'indústries auxiliars del tèxtil, que no tractem en aquesta anàlisi per la seva marginalitat quantitativa: blanqueja-dors, tintorers, reparadors i constructors de màquines, etc., algunes de tanta importància com Massana, Llinàs, Marchal, Layret, Coll i Regás, etc.

Filats

És l'activitat fonamental en el període analitzat, ja que els fusos augmenten contínuament, junt amb el tissatge mecànic, que es realitzava a les mateixes factories. Són els subsectors cabdals del tèxtil local fins a la dècada dels vuitanta, des d'un punt de vista impositiu, 89% del sector l'any 1882. No podem distingir la importància relativa de cada subsector degut a les característiques de les fonts fiscals, llevat de l'any 1862 quan la filatura representa un 43% del sector i el tissatge mecànic un 35%, de tota manera, s'ha d'entendre la fàbrica de filar i teixir com una unitat de producció.

L'èxit econòmic del tèxtil els anys cinquanta, duu a la

implantació de més fusos a les fàbriques en funcionament. De 1855 a 1862 es passa de 23.760 a 39.675, augment considerable, que es fonamenta en la inversió duta a terme, fonamentalment l'any 1858, a Busqueta i Sala, Germans Arenas, Germans Biada i Antonio Bonet, tot i que en empreses més petites també hi ha augments de menys consideració, i s'implanta una factoria nova, la de Melcior Alsina. De l'any 1862 a 1882 es torna a produir un augment de fusos a l'escalf de la conjuntura de creixement, arribant als 64.083. Les indústries augmenten la capacitat productiva i n'apareixen de noves: els anys 1862-1863 Escubós i Fill (motor de 12 cv), Miquel Ferrer i Fill, i la Cia. Rafart i Roldós que basteix una gran filatura al carrer de la Mercè amb un motor de 69 cv; l'any 1868 s'estableixen Sala Baladia i Coll amb un motor de 50 cv (1868), el 1869 els Germans Biada venen la fábrica als Germans Mas que inverteixen de seguida en millores, i també el mateix any Germans Alsina es converteix en la Cia. Alsina i Ferrer, una nova amplicació de capital; l'any 1875 Mas amplia la fàbrica; l'any 1876 Arenas incorpora un motor de 70 cv; el 1877 és Baladia i Sala que implanta dos vapors de 100 cavalls cada un d'ells; el 1880 obre Fonrodona i Cia., i l'any després la Cia. Jordana i Espiell amb un motor de 40 cv.

La crisi industrial es fa palesa en la filatura amb algunes fallides, com la de Gordils i Dalmau l'any 1864; a resultes de la *fam de coto* i la manca de competitivitat d'una empresa amb l'utillatge tecnològicament endarrerit, la fàbrica passa a mans de la vídua de Julià Vinyas. Gironès, que havia tancat l'any 1856, torna a obrir el 1860 sota la raó social Estol, Gironès i Carrau, a l'estímul del moment, i tanca altre cop dos anys després per la crisi. La Cia. Planell i Bonet tancarà l'any 1879, a causa de la nova crisi i, per les mateixes raons, l'any 1886, la Cia. Alsina i Ferrer instal·lada a l'edifici fàbrica de l'Havana núm.1, propietat dels hereus Baladia, que llogaran l'estatge als Germans Esquerra. La fàbrica de la Cia. Rafart i Roldos tanca cap a 1889, passant a mans de Joaquim Coll i Regàs, que la destina a fabricació de punt. Una nova fallida conjuntural és la de Fonrodona i Cia., que es produeix l'any 1891.

A partir del 1882 tenim l'indicador dels motors instal·lats en aquestes indústries per a conèixer la seva evolució. Ens adonem que gairebé tots els nous vapors, que venen a substituir màquines velles son instal·lats en els anys d'eufòria de la dècada dels noranta: Vinyas i Sanglas (60 cv), Vda. Arenas (50 cv), Sala,

Baladia i Coll (125 cv), Fills Esquerra (2x60 cv, 2x30 cv), i Germans Mas (2x128 cv). La Cia. Baladia, Sala i Coll aixeca una fàbrica a la prolongació del carrer Sant Benet, que entra en funcionament els anys vuitanta, i el 1893 hi posen un nou vapor de 125 cv. Són anys excel.lents per al negoci, sota la protecció de la política aranzelária del govern, pero quan *l'imperi colonial* fa fallida arrossega al seu darrera totes les indústries que en vivien.

En la nova circumstància econòmica, Mataró veurà reconvertir la seva indústria, essent el filat i el tissatge els subsectors que aviat fan fallida. Hi ha empreses que resisteixen alguns anys, treballant de manera intermitent, però la pràctica totalitat acaba baixant la porta, acomiadant els obrers i venent l'utillatge i edificis. Aquest és el camí que segueixen Vda. Arenas, Baladia i Sala, Germans Esquerra, Germans Mas, Rafart i Roldos, Escubós, Jordana i Espiell, etc. La crisi de les grans indústries tèxtils es produeix per la confluència de la pèrdua dels mercats colonials i els elevats costos que suposava l'energia tèrmica, o sia, el preu del carbó que alimentava els vapors.

La fallida més representativa és la de Baladia i Sala (abans Busqueta i Sala, i Rius i Sala), l'empresa més important de Mataró i una de les capdavanteres del Principat en els anys seixanta i setanta del segle dinou, quan era dins el grup directiu de l'Institut Industrial de Catalunya, la patronal cotonera més influent, i havia estat la primera indústria a Espanya a fabricar muselines. Pel que fa a la fàbrica Arenas no es tracta tècnicament d'una fallida, ja que els propietaris tanquen la factoría de Mataró per obrir-ne una a Campdevànol, lloc on podien fer anar la maquinària amb energia hidràulica.

Tissatge

L'ànima del subsector són aviat els telers mecànics, que augmenten extraordinariament la capacitat productiva rebai-xant els costos dels teixits acabats. Les xifres indiquen un increment constant dels telers mecànics i disminució progressiva dels manuals.

A partir de l'any 1855 l'èxit dels productes tèxtils duu a plante-jar noves inversions en el sector, que en el tissatge es manifesta en l'augment dels telers mecànics i manuals, i en la implantació d'onze noves empreses. El 1858 hi ha una eufòria general: l'industrial de Reus, Jacint Barrau, inventor d'un teler mecànic famós a totes les nacions industrialitzades, i propietari de

diverses fàbriques a diferents indrets, obre una indústria de panes amb 85 telers mecànics, i Biada Germans, dedicats a muselina, elefants, florets, percalines i empeses, en col·loquen 40 de nous. L'any 1860 noves fàbriques implanten telers mecànics: Gordils i Dalmau, Arenas, Rafart i Roldós i Rafart, Escubós i Fills, i el 1861 tornen a entrar en funcionament els de Busqueta i Sala, indústria que l'any abans havia patit un incendi total en les seves instal·lacions.

Els telers mecànics tenen una ràpida implantació. De 1855 a 1862 passen de 135 a 577, creixement d'un 325%, i l'any 1882 s'arriba a la xifra de 1.376. L'èxit industrial del període 1869-1877 es manifesta en l'aparició de 15 noves empreses dedicades al tissatge, algunes d'elles molt importants: la Cooperativa Obrera Mataronense, Escubós (fabricants de faixes), Oliver i Fonrodona (especialistes en lones), etc.

Les crisis afecten de manera diversa aquestes empreses: Roldós i Rafart, i Barrau tanquen arran la *fam de coto*, que duu a la fallida a dotze empreses del tissatge. La crisi dels anys vuitanta suposa el final de Fonrodona i Cia., Rafart i Roldos, i quatre factories menors. La Cooperativa que havia col·locat un motor de 50 cv l'any 1883 es traspassa a Barrera, fabricant de Vilassar, el 1897, etc.

En el període 1882-1898 les fàbriques de telers mecànics continuen progressant i mecanitzant-se, i n'apareixen de noves, Julià, Suari i Cia. (1886), Jaume Mas (1893), Fradera, Fonrodona i Cia. (1894), i Dionisi Serra (1897), en general a l'escalf dels bons negocis a partir de 1891, època daurada que acaba el 1898. Llavors, les empreses més importants del tissatge que, com hem vist, també eren filatures, pateixen progressivament la pèrdua dels mercats colonials, i van tancant.

Els telers manuals també progressen el període 1855-1862, sobretot l'any 1858: obra la fàbrica de Josep Escubós i Fills, amb 24 telers manuals, i sorgeixen moltes iniciatives, com la que protagonitza *La Igualadina Algodonera*, que munta una fàbrica amb 44 telers manuals, que curiosament només és en actiu sis mesos. L'any 1858 és el sostre de l'activitat dels telers manuals, que conjunturalment són molt rendibles al llarg de la dècada dels seixanta, però que aniran essent substituïts pels mecànics. Així, disminueixen les fàbriques que els usen i el nombre de màquines en funcionament; el fet és que dels 295 telers manuals dedicats al tissatge que hi havia l'any 1855, passem als 140 del 1882; en el

mateix període els establiments fabrils que s'hi dedicaven passen de 22 a 13; el tissatge manual era un subsector en decadència.

Hi ha indústries importants de telers manuals que tanquen arran la crisi de la *fam de coto*: Aleix Baulenas (79 telers), Joan Campos (25 telers), la Cia. Martorell i Batlle, Tomàs Volart, etc. Algunes nascudes els anys cinquanta es mecanitzen: Francesc Oliver i Germans Escubós; d'altres mantenen l'activitat durant molts anys: Josep Cortina (24 telers), Joan Finestras (23 telers), Francesc Sadó (53 telers, decreixent els anys vuitanta), i Sert Germans, industrials de Barcelona que basteixen factoria a Mataró a començaments dels seixanta. Les altres indústries aquí no citades eren compostes per molt pocs telers.

Punt

Des de la perspectiva de la contribució industrial, el gènere de punt és un sector marginal; l'any 1882 representa un 6 per cent del tèxtil, però en la realitat económica de Mataró s'anirà consolidant com a indústria clau. El gènere de punt, lloc de confluència de múltiples iniciatives, experimenta un gran creixement a partir de mitjan segle. Així, dels 44 telers circulars de l'any 1855, passem als 158 el 1861, i en el mateix període neixen 19 noves empreses. En els anys 1869-1877 es produeixen uns resultats espectaculars amb l'establiment de 41 noves empreses, i les primeres fàbriques amb bateries: Marfà, Recasens, Julià, Barbosa, Minguell, Masoliver, etc.; i l'any 1882 s'arriba als 264 telers circulars. La crisi també afecta aquestes indústries; la de la *fam de coto* és definitiva per a 15 fàbriques que tanquen, i la dels anys setanta provoca la fallida de 10 petites empreses.

En la decisiva mecanització a través de la incorporado de les *bateries* mogudes per motors de vapor i gas, Mataró és capdavantera, i les 63 de l'any 1882 es multipliquen ràpidament. A partir d'aleshores, i fins a l'any 1898, hi ha més de 55 motors nous, que s'incorporen a l'activitat productiva en 33 fàbriques, de les quals 20 són noves, indicador clar de la importància creixent del gènere de punt mecànic, sobretot en els períodes bons 1882/85: 25 motors a 17 empreses, i 1891/98: 20 motors a 19 empreses. Més dades de l'èxit del punt: l'any 1886 tanca la fàbrica de filats de la Cia. Alsina i Ferrer que a partir d'aleshores es dedicarà al gènere de punt sota la raó de Vda. Regàs, i en el mateix any sabem que la fàbrica de filats Arenas tenia 250 telers circulars. La dinàmica del subsector era puixant.

Si ens fixem en les indústries cabdals, n'hi ha que són successores dels antics mitgers que, a través de l'acumulació de capitals, han anat mecanitzant-se. Es el cas de Gaietà Marfà, que de jove havia marxat a Amèrica a comerciar, muntant cap a 1851 una fàbrica de punt amb 6 telers al Camí Ral; posteriorment té factoria a les Figueretes, i al Rabalet hi basteix la indústria més important de la ciutat, en la qual els seus successors hi col·loquen, els anys 1883-1884, quatre motors d'un total de 80 cv. Altres casos d'antics mitgers que deriven al gènere de punt i mantenen l'establiment d'una certa importància molt de temps són: els Escapa, instal·lats els anys trenta, i que dissoldran l'empresa el 1908; els Coll, dels anys quaranta; els Regàs, dels anys cinquanta, etc. D'altres fabricants de primera línia a finals de segle són: Francesc Julià, Narcís Colomer, la Cia. Falero i Recasens, la Cia. Cabot i Alabau, Nebots d'Antoni Regàs, i la Cia. Minguell i Peradejordi.

La continua mecanització i perfeccionament de les màquines (bateries, telers rectilinis,cotons. etc.), duu a un gran augment en la productivitat i a la consegüent disminució dels preus, cosa que fa que el gènere de punt mataroní, amb la seva producció de mitges, mitjons, pantalons, camisetes, samarretes, guants, etc., domini aviat els mercats protegits de Filipines i les Antilles, on venien els productes de més categoria, quedant per al mercat nacional els més senzills. L'any 1879, al gènere de punt hi treballaven 1.700 dones i 90 homes, indústria que: “mantiene por si solo a una cuarta parte de la población trabajadora”, produïnt diàriament 19.200 camisetes i 42.000 mitjons. En els anys noranta hi havia al punt 5.000 obrers, dels quals tres quartes parts eren dones.

La crisi del 1898 també afecta el gènere de punt, però no de la manera crítica del filat i el tissatge. L'any 1903 hi havia una producció de 5.000 camisetes i 10.000 mitges i mitjons al dia, i hom considerava que el subsector havia patit un descens d'un 40 per cent, degut a la disminució de comandes antillanes i a l'augment del preu del cotó.

QUADRE 1: INDUSTRIES TEXTILS: FILAT, TEIXIT I PUNT, DE 1855 A 1882.

FABRIQUES DE FILATS.

EMPRESA	CARRER	1855	1861	1870	1882
Germans Arenas	Merce 9	3200f	6600f	+	7900f
Josep Girones i Fill	Rabalet 19	1680f			
Girones,Estol,i Carrau	Rabalet 19		2000f		
Busqueta/Baladia&Sala	S.Agusti 59	6200f	9000f	+	15.970f
Planell i Bonet/A.Bonet	S.Ramon 13	1500f	4000f	+	
Antoni Roldos	Hospital 28	2040f	1800f		
Gordils i Dalmau	S.Agusti 62	4040f	4040f		
Germans Biada	S.Joan 53	2760f	7960f		
Joaquim Esquerra	S.Agusti 52	2340f	3500f	+	5270f
Rafart,Roldos i C.	Massot/Merce 55		1920f	+	6188f
Germans Alsina	Habana 1		855f		
Alsina i Ferrer	Habana 1			+	1355f
Mas Germans	S.Joan 53			+	12.320f
Escubos i Fill	Merce 55 bis			+	1960f
Vda.Julia Vinyas	S.Agusti 62			+	3100f
Sala,Baladia i Coll	Cuba 44/Unio			+	3300f
Miquel Ferrer i Fill	S.Joan 70			+	40f
Fonrodona i C.	S.Ramon 15				5000f
Cª Jordana i Espiell	Rabalet 19				1680f

FABRIQUES DE TEIXITS.

EMPRESA	CARRER	1855	1861	1870	1882
M.Alsina/Alsina&Ferrer	Habana		14 tc	tc	14 tc
Josep Arenas	Merce		90 tm	tm	172 tm
Josep Agusti	S.Francesc P.	3 tc	3 tc	tc	
Valeria/Joan Agusti	Pujol		3 tc	tc	
Cª Busqueta i Sala	S.Agusti	120 tm	160 tm	tm	346 tm
Jacint Barrau	Hospital		85 tm		
Ignasi Babra	Rabalet			tc	
Aleix Baulenas	Cuba/Unio	47 tc	79 tc		
Joan Campos	Figueretas	25 tc			
Josep Cortina	S.Rafael 1				24 tc
Francesc Casellas	Pujol 26			tc	1 tc
Felicia Cabot	S.Joan 14				3 tc
Enric Casoliva		12 tc			
Francesc Casanovas	Merce 29	13 tc	15 tc	tc	7 tc
Ramon Cardona	S.Pere 38	4 tc	6 tc	tc	
Fills Escubos	Habana		10tm/30tc	tm	150 tm
Antoni Esplugas	Cami Ral 28			tc	2 tc
Joan Finestras	Cami Ral 85	13 tc	15 tc	tc	23 tc
Joan Fabrellas		5 tc			
Felix Fonrodona	Cami Ral	18 tc	18 tc		
Miquel Ferrer i Fills	S.Joan 70				4 tm
Fonrodona i Cª	S.Ramon 15				101 tm

C°Gordils i Dalmau	S.Agusti		8 tm		
Josep Julia	Prat 2			tc	
C°Martorell i Batlle	Habana	25 tc			
Mas Germans	S.Joan			tm	348 tm
Joan Millach		2 tc			
Francesc Oliver	Rabalet	24 tc	23 tc		
C°Oliver i Fontrodona	Rabalet 6			tm	52 tm
Salvador Pages i C°	Horta Barea				77 tm
Dionisi Puig	Sta.Marta 48	3 tc	3 tc	tc	1 tc
Andreu Pons	Montserrat 20				1 tc
Tomas Prat	Sta.Marta 36			tc	
Jaume Presas	Cami Ral	10 tc	15 tc		
Rafart,Roldos i C°	Merce 55		15 tm	tm	126 tm
C°Roldos i Rafart	Rabalet		30 tm		
Antoni/Germans Roldos	Hospital	15 tm	15 tm		
Vda.Miquel Riera	Rambla	14 tc	20 tc		
Antoni Rosal i C°	Montserrat	55 tc			
Felip Ruiz	Argentona	2 tc	2 tc		
Sert Germans	Montserrat 35			tc	21 tc
Francesc Sado	Montserrat 37		53 tc	tc	36 tc
Tomas Sague	S.Antoni	6 tc			
Didac Sola	Rabalet 38	1 tc	5 tc	tc	4 tc
Joan Saborit	Montserrat	6 tc			
Salvador Esmandia	Rabalet 4	4 tc	4 tc	tc	3 tc
Germans Viada	S.Joan		160 tm		
Tomas Volart	Argentona		29 tc		
Agusti Vallterra	Pujol	3 tc			

FABRIQUES DE GENERE DE PUNT.

EMPRESA	CARRER	1855	1861	1870	1882
Francesc Aymerich	Cuba 10				2 tci
Pasqual Aymerich	Cuba 12			tci	6 tci
Felip Alomar	Rabalet 51				3 tci
Salvador/Francesc Arno.	S.Joan 33		2 tci	tci	6 tci
Josep/Salvador Ayet	S.Antoni 15	4 tci	4 tci	tq	4 tq
Josep Alsina		4 tci			
C°Alsina i Ferrer	Habana				5 tci
Vda.Barbosa i fills	S.Teresa 48				4 bv
Jaume Bunyol	S.Joan		2 tci	tci	
Felix Blanch	S.Francesc P.		1 tci		
Josep Badia	S.Francesc P 26				2 tci
Casabo i C°	S.Bru 18				2 tci
Teresa Cuyas		9 tci			
Jose Casteyo	Cami Ral 74				1 tci
Cuadrada i C°	Caputxines 16				4 tci
Ferran/Bernat Cliville	Molas		6 tci	tci	
Domenec Castanyer	S.Benet 32				11 tci
Bonaventura Colomer	Caputxines				7 tci
Lluis Codina	S.Joan		24 tci		

C*Cabot,Massa,Espin	S.Antoni 60				10tci/3tp
C*Cabot i Llavina	S.Antoni 60			tci	
Francesc Coll	S.Agusti 35	3 tci	6 tci	tci	10 tci
Maria Coll	S.Joan 23				3 tci
Salvador/Antoni Escapa	Figueretas	2 tci	2 tci	tci	12 tci
Joan Frigola	Espenyes	5 tci	7 tci		
Buinovart i C*	Pujol 10				3 bg
Ermengou Jutglar	Pujol 50				1 tci
Francesc Julia	S.Antoni 84			tci	7 bv
C*Llavina i Iniesta	S.Joan 21				8 tci
C*Llovet i Torras	Pujol 14				3 tci
Josep Lloix	S.Rita		2 tci		
Gaieta Marfa	Cami Ral 82	6 tci	6 tci	tci	22bv/3tci
Llorenc Marfa	Riera		9 tci		
Enric Marcilla	S.Agusti 44				7 tci
Ramon Mulera	S.Ramon 20			tci	
Josep Mula			2 tci		
Joan Maymo	S.Ramon		3 tci		
Masoliver i C*	Amalia 2				10bv/20tci
Ramon Manen	S.Agusti 41			tci	2tci/2b
F.Xavier Minguell	Hospital 9				5 bv
Claudi Nevat	S.Joan 23			tci	
Josep Nogues	Cristobal		12 tci		
Baltasar Miella	Argentona 70			tci	2 tci
Salvador Puig Nualart	Rabalet 51				4 tci
Tomas Prat	Prat		10 tci		
Miquel/Josep Pou	Riera	2 tci	4 tci		
Manuel Puig i Gali	Pujol				4 tci
Manuel Plana	S.Sadurni		3 tci		4 tci
Joan Riu	Sta.Teresa 9			tq	
Felicia/Vda Regas	Molas 5	5 tci	7 tci	tci	3 tci
Joaquim Regas	Molas 6				1 tci
Antoni Regas	Molas 22		3 tci	tci	9 tci
Carles Rabell		2 tci			
Josep A.Recasens	Real 95				9 tci
C*Recasens i Falero	S.Marta 44				.5b/10tq/10tci
Josep/Emili Rovira	S.Joan 8	2 tci	5 tci	tci	
Ribas i Ortiz/P.Ribas	Figueretas 1			tci	6 tci
Joan/Andreu Sans	S.Agusti 46		3 tci	tci	11 tci
Joan B.Sauri	Riera		1 tci		
Joan Sala	Montserrat		16 tci		
Josep Subira	S.Francesc P.22			tci	7 tci
Sebastia Salvador	Argentona 49				7tci/5tq
Josep Sagrera	S.Joan 43		2 tci	tci	
Sala,Baladia i C*	Cuba/Unio				26tci/5bv
Ignasi Trinche	Cristina		5 tci		
Joan Viza	F.Padua			tq	
Pere Valls Baques	Caminet 12			tci	11 tci
Agusti Viniegre	S.Antoni		11 tci		
Vicens Xirau	S.Antoni 80			tci	

NOTES: tci=telers circulars; bv=bateries a vapor; bg=bateries a gas; f=fusos; tp=teler pla; tq=teler quadrat; tm=telers mecanics; tc=telers comuns.

QUADRE 2: INDUSTRIES I MECANITZACIO: 1855-1882.

INDUSTRIES	1855	1856	1857	1858	1860	1861	1862	1870	1882
FILATURES	8	10	9	8	9	10	9	11	12
TISSATGE MECANIC	2	3	3	4	8	9	9	6	9
PUNT MECANIC									9
TISSATGE MANUAL	22					17		16	13
PUNT MANUAL	11					27		25	33
TISSATGE I PUNT MANUAL		45	49	53	39		44		

MECANITZACIO	1855	1856	1857	1858	1860	1861	1862	1882
FUSOS	23.760	29.846	35.790	37.960	32.275	41.675	39.675	64.083
TELERS MECANICS	135	207	288	413	398	573	577	1.376
BATERIES								63
TELERS MANUALS TISSATGE	295					337		140
TELERS MANUALS PUNT	44					158		264
TELERS MANUALS TIS/PUNT		570	597	626	483		488	

FONTS: AMM. Contribucions d'Industria, tenim en compte l'any real, no el fiscal.

QUADRE 3: CRONOLOGIA DE LA INSTAL.LACIO DE MOTORS DE VAPOR I GAS A LA INDUSTRIA TEXTIL: 1857-1898.

ANY	MV	CV/V	MG	CV/G	TM	CV/T	ANY	MV	CV/V	MG	CV/G	TM	CV/T
1857:	-	-	-	-	-	-	1878:	-	-	1	2	1	2
1858:	1	?	-	-	1	?	1879:	2	8	-	-	2	8
1859:	-	-	-	-	-	-	1880:	1	4	2	4	3	8
1860:	2	?	-	-	2	?	1881:	2	6	6	13	8	19
1861:	-	-	-	-	-	-	1882:	5	97	1	2	6	99
1862:	2	+80	-	-	2	+80	1883:	9	108	1	2	10	110
1863:	3	97	-	-	3	97	1884:	6	214	2	3	8	217
1864:	1	4	-	-	1	4	1885:	1	2	1	1	2	3
1865:	-	-	-	-	-	-	1886:	3	19	1	1	4	20
1866:	-	-	-	-	-	-	1887:	1	30	-	-	1	30
1867:	1	2	-	-	1	2	1888:	-	-	3	5	3	5
1868:	2	50	-	-	2	50	1889:	1	60	2	2	3	62
1869:	-	-	-	-	-	-	1890:	1	60	1	2	2	62
1870:	-	-	-	-	-	-	1891:	3	8	4	9	7	17
1871:	-	-	-	-	-	-	1892:	1	50	-	-	1	50
1872:	2	4	-	-	2	4	1893:	3	133	2	2	5	135
1873:	2	4	-	-	2	4	1894:	4	32	-	-	4	32
1874:	-	-	-	-	-	-	1895:	2	32	1	2	3	34
1875:	2	52	-	-	2	52	1896:	2	120	1	2	3	122
1876:	2	72	-	-	2	72	1897:	3	286	1	2	4	288
1877:	3	209	-	-	3	209	1898:	-	-	3	10	3	10

NOTES: MV=motor a vapor; CV/V=cavalls a vapor; MG=motors a gas; CV/G=cavalls a gas; TM=total motors; CV/T=total cavalls. Un signe positiu davant la potencia en cavalls indica que, a manca d'alguna dada de potencia d'algun motor, els cavalls col.locats son mes que els indicats.

QUADRE 4: MOTORS INSTAL.LATS EN LA INDUSTRIA TEXTIL: 1857-1898.

EMPRESA	ANY	MES	CARRER	ACTIVITAT	POTENCIA
Jacint Barrau	(1858)		Hospital	teixits	?cvv
Melcior Alsina	(1860)		Habana 1	fil/teix	?cvv
Escubos i Fill	(1860)		Figueretas	teixits	?cvv
Miquel Ferrer i Fill	(1862)		S.Joan 70	fil/teix	?cvv
C* Busqueta i Sala	(1862)		S.Agusti	fil/teix	80cvv
C* Oliver i Fonrodona	(1863)		Rabalet	teixits	16cvv
Rafart i Roldos	(1863)		Merce 55	fil/teix	69cvv
Escubos i Fill	(1863)		Merce 55	fil/teix	12cvv
Jaume Baulenas	1864	(3/5)	Unio/Cuba	teixits	4cvv
C* Sala,Baladia i Coll	1868	(4/9)	Unio/Cuba 40	punt	2x25cvv
Gaieta Marfa	1872	(23/4)	Cami Ral 88	punt	2cvv
Francesc Julia Majo	1872	(8/9)	S.Felicia 16	punt	2cvv
Gaieta Marfa	1873	(19/12)	Figueretas 1	punt	2cvv
C* Requesens i Nebot	1873	(24/12)	S.Marta 44	punt	2cvv
Joaquim Viada	1875	(15/1)	Amalia 2	punt	2cvv
Salvador Pages i C*	(1875)		Merce	teixits	50cvv
Josep Arenas	1876	(6/9)	Merce	fil/teix	70cvv
Josep Barbosa	1876	(31/10)	Sta.Marta 43	punt	2cvc
C* Baladia i Sala	1877	(20/4)	S.Agusti	fil/teix	2x100cvc
Manuel Guanyabens	1877	(23/2)	Cristina 17	teixits	7cvc
Josep Sagrera	1877	(24/4)	S.Juan 23	punt	2cvv
Pere Guinovart i C*	1878	(7/5)	Pujol 10	punt	2cvg
Minguell i C*	1879	(18/3)	Pl.Cuba/S.Joaquim	punt	4cvv
Masoliver Germans	1879	(29/4)	Amalia 2	punt	4cvv
Josep Garcia Oliver	1880	(9/12)	Habana	teixits	4cvv
C* Baladia i Sala	1880	(9/4)	S.Agusti	fil/teix	3cvg
Enric Inesta	1880	(1/10)	S.Francesc P.27	punt	1cvg
Pere Guinovart	1881	(2/7)	Prat 2	punt	2cvg
Pere Ribas	1881	(17/9)	Figueretas	punt	2cvg
Francesc Regas	1881	(8/7)	Molas	punt	3cvg
Cuadrada i C*	1881	(16/11)	Ibran/Balmes	punt	2cvg
C* Llavina i Inesta	1881	(16/11)	S.Francesc P.27	punt	2cvg
Narcis Colomer	1881	(16/12)	S.Benet 46	punt	2cvg
C* Llavina e Inesta	1881	(16/11)	S.Francesc P.25-29	punt	2cvv
Joan Maristany	1881	(3/8)	Cami Ral 81	punt	4cvv
Antoni Calsapeu	1882	(8/3)	S.Antoni 38	punt	1cvv
Llorenc Salvador	1882	(9/6)	Argentona 49-51	punt	2cvv
C* Jordana i Espiell	1882	(16/6)	Rabalet 19	filats	40cvv
C* Nebots d'Antoni Regas	1882	(2/8)	S.Joaquim 43-45	punt	4cvv
C* Mas germans	1882	(17/11)	S.Joan	filats	50cvv
Andreu Sans	1882	(4/1)	S.Agusti	punt	2cvg
Francesc Coll Puig	1883	(19/2)	S.Agusti 37	punt	2cvg
C* Fills de Gaieta Marfa	1883	(20/4)	Rabalet	punt	20cvv
Narcis Colomer	1883	(12/1)	S.Benet 52	punt	5cvv

Josep Casanyas	1896	(21/1)	S.Antoni 72	punt	2cvg
Dionisi Serra	1897	(6/10)	Garcia Oliver	teixits	2cvg
Germans Mas	(1897)		S.Joan	fil/teix	2X128cvv
Fills Esquerra	1897	(11/3)	Habana 1	filats	30cvv
C* Comas, Blanc i Solanas	1898	(10/2)	Tras Sta.Ana 19	punt	4cvg
Vicens Joseph	1898	(10/2)	Churruca 80	punt	2cvg
Enric Escapa	1898	(24/2)	Habana	punt	4cvg

NOTES: cvg=cavalls a gas, cvv=cavalls a vapor. Quan l'any es entre parentesi indica que la font de la informacio no son els acords municipals.

Francesc Julia Majo	1886	(25/5)	S.Felicia 16	punt	6cvv
C* Cabot, Alabau i Coll	1886	(1/6)	S.Antoni 51	punt	10cvv
Julia Suari i C*	1886	(1/6)	S.Joaquim 65-67	teixits	3cvv
Pere Valls Baques	1886	(26/3)	S.Felicia 20	punt	1cvg
Vda. i Fills J.Esquerra	1887	(17/11)	Habana/Prat	filats	30cvv
Francesc Ponsa	1888	(19/1)	Balmes/Campeny	punt	2cvg
Agusti Pinyol	1888	(19/7)	S.Agusti 25	punt	1cvg
C* Cabot i Alabau	1888	(28/6)	S.Antoni 60	punt	2cvg
Salvador Comas	1889	(21/6)	Cami Ral 31	punt	1cvg
C* Marti i Torrent	1889	(4/4)	Riera 30	punt	1cvg
Fills d'Antoni Escubos	1889	(12/12)	Merce	filats	60cvv
C* Vinyas & Sangles	1890	(2/3)	S.Agusti 62	filats	60cvv
Emili Aranyo	1890	(6/2)	Cami Ral 81	punt	2cvg
Joaquim Pujols	1891	(11/9)	S.Joan 47	punt	1cvg
Salvador Comas i Germa	1891	(25/9)	Cami Ral 38	punt	4cvg
Joan Subira	1891	(3/5)	S.Francesc P.24	punt	1cvg
Manuel Pesant	1891	(11/8)	Rierot 14	punt	3cvg
Josep Viladevall	1891	(24/3)	S.Agusti 39	punt	4cvv
Joan Ponsa	1891	(7/4)	Balmes 31	punt	2cvv
Tomas Colomer	1891	(11/8)	Churruca	punt	2cvv
Vda. Arenas	1892	(2/6)	Merce	fil/teix	50cvv
Enric Escapa	1893	(2/3)	S.Joan 24	punt	1cvg
Jaume Mas	1893	(9/2)	Rabalet 38	teixits	1cvg
Sala,Baladia i C*	1893	(26/9)	S.Benet (prol.)	fil/teix	125cvv
Miquel Recasens	(1893)			punt	6cvv
C* Ramis i Julia	1893	(2/3)	Nou 9	punt	2cvv
Colomer Germans	1894	(22/2)	Prat 2	punt	6cvv
Pere Esparrech	1894	(18/12)	Vora terme Cabrera	punt	4cvv
Fradera,Fontrodona i C*	1894	(18/12)	S.Benet	teixits	6cvv
Francesc Julia	1894	(18/12)	Goya	punt	16cvv
Gaieta Marfa	1895	(19/2)	Jorge Juan	punt	2cvg
Francesc Arno	1895	(12/3)	Balmes 35	punt	2cvv
Minguell,Peradejordi i C*	1895	(20/6)	S.Joaquim 74	punt	30cvv
Fills Esquerra	1896	(21/1)	S.Agusti	filats	2X60cvv

1. Aquest estudi vol donar una visió general de l'activitat econòmica en tèxtil a partir de mitjan segle dinou. I ve a continuar l'anàlisi iniciat al meu llibre: *Mataró Liberal, 1820-1956.* Mataró, 1985, p. 103-195. El treball s'articula el voltant de les contribucions d'indústria i comerç dels anys 1855-1862, i la de 1882. També de les bases imponibles de l'any 1870 (lligall 186 de l'Arxiu Municipal de Mataró) a manca de sèries sistemàtiques directes. Tambe he bastit una aproximació al sector tèxtil a través dels permisos d'instal·lacions de motors de vapor i gas, tot i que les instal·lacions il·legals eren moltes.

2. Les contribucions d'indústria i comerç es troben a l'Arxiu Municipal, menys la de 1882, de la que he localitzat una còpia en un arxiu particular. Estic treballant el seu estudi, però en donaré una visió general a través dels percentatges relatius de les cotitzacions, tenint en compte les seves divisions legals: Tarifa Primera = 35'05% (comerç =25'33% i artesania =9'72%). Tarifa Segona =3'57% algunes activitats del sector serveis. Tarifa Tercera = 56'33% de la Indústria manufacturera. Tarifa Quarta = 4'73% professionals. Tarifa Cinquena =0'26% diversos.

3. A.M.M. Acs. 24/3/1858; 16/10/1874; 12, 14, 21/11/1878; 19/10, 9/11/1881; 14, 21/7/1885; 12, 19/7, 4, 18/8/1887; 23, 25/12/1890. A.M.M. Fom 1/7/5, i matrícules industrials dels anys 1854, 1856, 1858, i 1861. *La Costa de Llevant,* 23/9, 25/11/1900; 24/2, 3/3/1901; 8/2/1903. *El Mataronés*, 6/1, 17, 31/3, 7, 14, 21/4/1878; 17/10/1886. *La Costa de Llevant,* 26/6/1898.

4. A.M.M. Ac. 13/9/1861. A.M.M. Arxiu de Protocols (AP). Tunyí, 1886. I, 3, II, 212; 1896. I,138, II, 342; 1905, III, f.1949; 1906.I, f.250, Cabanyes 1898, núm 98; 1899 núm, 121.

5. A.M.M. AP. Tunyí, 1877, f. 68; 29/7/1884; 1891, I, 93; II, 206; 1892,I,103.

6. A.M.M. AP. Tunyí, 1886. I, 117, 137; 1896, III, 391; 1908, I, 41. *El Clamor de la Marina*, 6 juliol 1879. *El Mataronés*, 11 novembre 1877.

El tèxtil a Mataró, de la guerra de Cuba a la guerra civil

Després de la fallida colonial de 1898 es produeix una desacceleració industrial al sector tèxtil català, degut a l'escassa potència del consum interior, ja que l'exportació absorbia un elevat percentatge de la producció total. A Mataró l'any 1901 tanca la Cia Baladia i Sala, dedicada a la filatura i el tissatge, subsectors en els quals era la indústria més important de la ciutat. Però el control de les xarxes de distribució a les Filipines i Cuba per part de catalans, i mesures com la depreciació de la pesseta eviten el col·lapse total de la venda a l'exterior, i es pot parlar

d'un lleuger progrés econòmic de 1901 a 1910. De fet a Mataró aquesta revifalla va suposar l'assentament del subsector del gènere de punt, un tipus d'indústria més dinàmic que les grans filatures i les fàbriques de teixits, així obren o amplien el negoci les fàbriques Vilatersana (l'any 1900), Martí Deas (1902), la Cia. Fonts, Coll i Clavell (1903), la Cia. Trias i Carrau (1907), i Martí Pasqual (1911).

La guerra europea provoca un breu cicle expansiu de circumstància a causa de l'augment de l'exportació, però els problemes que en aquells anys es manifesten són de gravetat: el mercat interior perd força, ja que cauen els salaris reals, i la productivitat mitjana també disminueix. Tot i així a Mataró amb els beneficis de la guerra es financia l'electrificació de les empreses tèxtils. Com a conseqüència dels problemes apuntats de l'any 1916 al 1921 es pateix una crisi aguda en totes les activitats econòmiques, que duu a una progressiva disminució dels salaris, retroalimentant la davallada dels intercanvis.

La producció industrial viu una etapa bona de 1922 a 1930, quan es manifesta un creixement desconegut des de la dècada dels setanta del segle anterior, llevat de l'any 1929, que és dolent degut a la contracció mundial dels mercats provocada pel *crac* americà. Els anys de la República, hi ha una lleugera caiguda de la producció i estancament dels negocis, que s'accentua el 1933, de fet de 1930 a 1933 es duplica l'atur obrer.

A Mataró la situació econòmica en aquests anys és especialment greu en ésser una ciutat industrial decantada de manera predominant al sector tèxtil, que vivia en gran part del comerç exterior, i a partir de l'agost de 1931 creix l'atur obrer als rams tèxtil i de la construcció.

Els textos que publico són una guia per a conèixer de primera ma la crisi més o menys permanent que viu la indústria local.

1900 (*Diario de Mataró*, 25, setembre). "La crisi cotonera. (..) lo que més hi ha influhit es la transformació que ve sofrint nostra indústria de tres a cuatre anys, y l'altre la pèrdua de las colònies, pèrdua que que inevitablement, dada nostra organitsació comercial, havía de portar falta de venda, y, per lo tant, excés de producció. Molts de nostres industrials no son tal cosa; son senzillament comerciants quins coneixements quedan reduhits a comprar lo més barato y vendre lo mes car possible, que no saben ni volen fer res més que produhir molt y barato per treure la

major utilitat. (..) Si algun genero fan nou, es copiat (..) copia de las mostras que de París los envian. (..) Ells ab ells se copian los articles y sempre fentlos més dolents pera darlos més baratos. Pocas vegadas se'ls ocorre probar de fer la competència al vehí fent millor roba. (..) Mentres s'enviava a las colònias, y fins després de perdudas, a causa d'haver tingut la agricultura peninsular dos anys seguits de cullitas inmillorables, que foren adinerades al mateix temps a causa dels cambis, (la crisi) no va notarse. N'hi havia per tothom! (..) Pero are ha vingut la creu de la medalla. Havem perdut las colònias; las cullitas han sigut las normals, lo desgobern y la filoxera ha acabat d'arruinar al comers y al pagès, y nostras fàbricas han produit tant com han pogut. Inevitablement ha succehit lo que devia succehir, que han sobrat uns articles mentres altres s'importavan".

1903 (*La Costa de Llevant*, 8, febrer). "Són vàrias las fábricas de gèneros de punt que travallan sols tres quarts de jornal y ya's parla de reduhir en las mateixas lo trevall a mitj jornal. Si en això si afageix lo paro de la important fàbrica dels senyors Sala y Baladia, ahont hi tenian colocació unas mil personas, se comprendrà be que a Mataró hi hagi famílies enteras que passin ab molta privació y que altres vagin emigrant en busca del travall que aquí los falta".

1903 (*La Costa de Llevant*, 25, octubre). "Mataró, avuy està atravessant un período sumament anguniós y's trova en un estat de decadència qu'espahordeix (..). Aquell moviment qu'anys enrera's notava en el sens de notra ciutat en las horas de empendre y deixar el trevall, s'es esvahit (..) avuy es escàs el número d'obrers qu'en ditas horas s'encreuhan en deferentas direccion"s.

1903 (*El Exportador Español*, desembre). El gènere de punt: "En la actualidad ha decrecido en un 40 por 100, atribuyéndose el descenso a la menor demanda por parte de los mercados de la Habana y de Manila, y al aumento del precio de los algodones. Muchos de estos géneros, los ordinarios o de menor coste, han embarcado para los mercados de Ultramar con bandera francesa o alemana. (..) No falta quien teme, para pasados cuatro años, un decrecimiento de la producción con motivo de que los 'yankees' acapararán los mercados de Cuba y Filipinas, cesados los efectos

del tratado de París".

1904 (*Diario de Mataró*, 27, gener). "Grave crisis de la indústria cotonera. (..) Primer y principal és l'haver perdut els mercats de las nostras ex colonias; segonament, que per diferents conceptes produim car, comparat ab altres nacions, y tercerament, l'encariment de la primera matèria". En segon lloc es fa responsable de la situació a l'excessiu preu del treball i a la jornada de vuit hores, com a resultat de les reivindicacions sindicals.

1907 (Arxiu Municipal, estadística d'agost). Les fàbriques de punt podrien duplicar l'activitat, i hi ha molta dificultat en col.locar l'excés de producció, calculat en un un 50%, al mercat interior, que està saturat. S'exporta a Amèrica Central, Filipines i a la India. I ha desaparescut pràcticament el tissatge de cotó.

1908 (*Diario de Mataró*, 25, maig). "Avui a Mataró hi regna una crisi espantosa; a tot hora veyem obrers pels carrers que, am molts desitjos de trevallar, tenen necessitat de vagar".

1908 (*Nuevo Ideal*, 13, novembre). "Crisis. Hondísima es la que atraviesa Mataró. Su principal fuente de vida es al industria del género de punto, y de las muchas fábricas que se dedican a esa industria, no hay ninguna en que se trabaje toda la semana; las hay, y son las mas, que no llegan a trabajar tres dias".

1909 (*El Liberal*, 10, juliol). "El trabajo industrial en Mataró anda bastante decaido (..). Muchas familias, que atraidas por la fama de que gozábamos vinieron a nuestra ciudad donde el trabajo de la mujer era excepcionalmente retribuido, han tenido que volver a sus antiguos lares, o que emigrar, desde que el género de punto no es demandado por la especulación colonial perdida, y otras pocas que venian de años subsistiendo de los trabajos de la hilatura y del tegido, con el cierre de un par de fábricas y la completa desaparición de estas manufacturas, se esfuerzan en buscar su subsistencia por otras vias que les son cerradas, sin decidirse a abandonar la población".

1911 (*El Liberal*, 28, enero). "La crisis de trabajo por que pasa Barcelona, mas intensamente sentida en Mataró por su poca

variedad de industrias, es ya una normalidad a la que hay que someterse necesariamente".

1911 (*La Costa de Llevant*, 13, agost). Exposició d'indústries locals: "una resposta als qui creyen morta la capital de nostra costa llevantina (..) que fa pochs anys tots sabem les causes que desgraciadament feren detenirla en lo franch camí de la prosperitat que havia emprès; és cert que la inventiva dels industrials de la urbs mataronina, han procurat salvar de la catástrofe una bona part de sa indústria, que avuy se mostra tant potenta altre vegada y sobre tot en grau tant perfeccionat".

1911 (*Diario de Mataró*, 29, setembre). "Al presente empieza la ciudad a reponerse de la pérdida de las colonias, tras la crisis industrial que la ha afligido. Després de perdre les colònies es passen uns anys difícils, però es perfecciones les indústries i per aquest motiu pogueren els géneres de punt atrevessar les duanes que aquells nous paisos havien posat als productes espanyols". Els centres principals d'exportació eren les repúbliques centro-americanes, Cuba, Veneçuela, Colòmbia, Perú, Xile, Paraguai, Argentina, Uruguai, les Filipines i països orientals, i es volia comerciar amb Brasil, Puerto Rico, Santo Domingo, i països africans i asiàtics, però hi havia el problema de la dificultat dels trasports, la manca de tractats comercials, i facilitats bancàries.

1911 (*Diario de Mataró*, 14, novembre, 4, setembre). De l'any 1905 a 1910 l'exportació nacional de gènere de punt baixa de 1.779.031 quilos a 1.007.971, a causa de la fallida de les comandes provinents de la India anglesa, els mercats asiàtics, Itàlia, Cuba, Argentina, Brasil, Colòmbia, etc. En canvi s'havien pogut obrir mercats abans tancats a Centroamèrica i Turquia, tot i que s'hi exportava poc.

1914 (*El Liberal*, 19, setembre). "Es la actual situación otra de las mas azarosas por las que habrá estado sometida la industria de nuestra ciudad, y decimos la industria de nuestra ciudad, porque la de tejidos de género de punto es la principal, la única, puesto que sin ella vivir no podrian todas las demás tales como hilados, tintorerias, embalajes, aprestos y las artes y oficios sus anexos. Azarosa es en los momentos actuales la vida de tal industria, porque efecto de la anormal situación financiera que se padece,

estamos en visperas de vernos lentamente paralizadas las fábricas y consecuentemente sin trabajo".

1915 (*El Liberal,* 30, octubre). "Desde hace algun tiempo se observa aumento de trabajo en determinadas zonas industriales españolas. La declaración de la guerra europea trajo a España como primer resultado la paralización en las exportaciones e importaciones, aumentando tan solo algunas, tales como las que procedian de la región catalana, que fabricaba tejidos de lana y algodón". En els primers mesos de l'any les xifres del comerç exterior manifesten un augment substancial.

1916 (*Diario de Mataró,* 27, octubre). "Una accentuada y persistente crisis de trabajo general en el país durante el primer lustro del presente siglo debido a funestas disposiciones de franquicia arancelaria, repercutió muy sensiblemente en nuestra ciudad afectando directamente a la industria de generos de punto que es nervio principal del sostenimiento de la población. Las pequeñas fábricas y aun importantes centros de producción que notaban decrecer sensiblemente los encargos que periódicamente les reservaban estimados clientes peninsulares e importantes casas de Ultramar, viéronse obligados a paralizar muchas máquinas y aun secciones enteras de la fábrica, lo cual se traducía en brazos que quedaban inactivos". Aleshores molt obrers, preferentment els joves, marxen de la ciutat cap a Amèrica: "en busca del pan para la familia ya que no podian ganarlo en el suelo patrio (..). El proteccionismo arancelario que dispensaba el Gobierno a la importación, mataba las industrias patrias".

1917 (*Diario de Mataró,* 3, octubre). "Las salpicaduras de la guerra no fueron para Mataró de efectos funestos; bien al contrario. La industria debió quintuplicar sus productos y estos alcanzaron precios de venta sumamente remuneradores en el mercado extranjero. (..) Importa prevenirse para la epoca de normalidad (..). La superproducción de entonces sólo podrá ser ventajosamente colocada fuera de España si en ventajosas condiciones para el consumidor se fabrica y se exporta, dependiendo también en gran parte de que nuestros industriales hayan tenido habilidad para simpatizar con su nueva clientela accidental, por llamarla com mayor propiedad, forzosa".

1918 (*La Nau*, 27, abril). "Si abans els gèneres de punt de nostres marques eren ben rebuts per tot, ara sols queda l'Amèrica Llatina, únic lloc del mon aon podem enviar-los (..). Actualment i amb motiu de la guerra sembla que hi ha febre de treball, mes aquesta nerviositat en la demanda de gèneres no és igual en totes les classes de l'article de punt, sinó que frueixen de la predilecció els fabricants de articles fins; aquests són els únics que no's veuen la cartera buida de comandes ja que paralisades les més de les produccions estrangeres, els mercats deuen surtir-se de sos articles i són els de classes superiors els qui reben els honors de la demanda ja que és la classe adinerada la que pot comprar sens mirar preus". Hi a també el problema de la manca de cotó, ja que el que arriba: "cubreix molt pobrement les necessitats de nostra indústria". També contribuïa a la crisi l'elevat preu de la ma d'obra a Mataró, comparant-ho amb els altres pobles del Maresme, quantificable en una pesseta per dotzena: "lo que fa que a Mataró rebem pedidos o encàrrecs quan els demés fabricants de la Costa refusen acceptar-los", tot i així també s'assenyala les grans dificultats de la vida de l'obrer: "puix no sols els queviures augmenten de preu sino que'ls teixits, lloguers de casa, etz, pujen exorbitadament, fent-se la vida impossible".

1918 (*Diario de Mataró*, 30, juliol). Hi havia quaranta fàbriques de punt, amb maquinària moderna adquirida a Alemanya. Hi treballaven 12000 obrers, i alguns milers més en indústries anexes. "Degut a la gran elevació del preu del cotó i de les matèries tintòries es pot casi assegurar que la producció que anyalment desenrotlla la indústria d'ençà de la guerra, ascendeix a uns trenta milions de pessetes. La producció de dotzenes dels diversos articles es pot calcular en quatre milions i mig de dotzenes". Amb la guerra es perden els mercats americans que s'havien anat reconstruïnt, per manca de comunicacions, i s'exporta molt a França:"s'ha hagut de treballar en torns de dia i de nit per donar abast a les demandes de França, quadruplicant-se la producció", però ara s'atura aquesta exportació pels entrebancs del govern veí, que volia dedicar els recursos a productes més urgents. Tot i així: "Mentre duri la guerra, la situació de la indústria serà bona perquè no hi ha competència d'enlloc". Els fabricants opinaven que després del conflicte bèl.lic hi tornaria a haver contactes amb Sudamèrica, i que podrien obrir-se al mercat

brasileny, ja que la indústria alemanya, més avançada i eficaç: "no podran produir tan a baix preu, perquè el dèficit de la guerra pesarà damunt les seves indústries durant alguns anys".

1919 (*Diari de Mataró*, 18, novembre). "D'anys ençà la decadència de nostra ciutat és ben notòria. Tothom pot veurer fàbriques importants com la de la Viuda Mas, definitivament abolides; altres transformades per a donar estada a petites indústries; altre, de les que més obrers mantenia, servint de cuartels; la del gas i la de bombetes elèctriques, tancades".

1921 (*Semanari de Mataró*, 12, febrer). ·Les fàbriques van parant, les petites del tot, les grans redueixen el treball a alguns dies de la setmana per a no deixar als llurs obrers al carrer; els tallers, sobretot els de metalúrgia, també van reduint les feines i els obrers se passegen".

1921 (*Pensament Marià*, 16, març). Hi ha una fonda paralització de les indústries, degut a: "l'apatia i pessimisme del consumidor qui, veient la baixa, no compra ni una pessa (..) hi ha hagut la precisió de sospendre per complert la producció".

1921 (*El Liberal*, 14, maig). "Observase actualmente en España un grado de crisis, qu es, indudablemente, el mayor desde que surgió a principio del último verano. Esta crisis no se exteriorizó al público hasta el mes de enero, en que, a consecuencia de la anormal situación bancaria de Barcelona, explotó con la subsiguiente desfavorabilidad representada por el despido de obreros y la paralización de las ventas que sostiene la huelga de compradores. Estamos, pues, en uno de esos momentos en que las industrias se resienten de la falta de pedidos. (..) La actividad industrial, el movimiento de mercancias, el alza de jornales y otras circunstancias favorables que subsistieron desde el año 1917 a mitad de 1920, se ha tonado en angustia económica general".

1928 (*Pensament Marià*, 13, maig). "Filipines es avui un mercat del tot perdut. Les repúbliques sud i centro-americanes han continuat essent clients nostres i durant els anys de la guerra europea ens convertirem en els seus quasi únics proveedors. Ara, però, la competencia estrangera ens les disputa i ens ha pres bona

part de les posicions adquirides. Abans de la guerra a més dels mercats americans s'exportava a França, Turquia, Egipte, Itàlia, Grècia, Marroc i Argèlia, i durant el conflicte les nostres fàbriques quintuplicaren ràpidament llur producció (..). L'actual decenni marca un aturament i una sensible reculada. L'indústria estrangera refeta i renovada bona part de llur organització, ens arrabassa els mercats conquerits i també el mercat interior experimenta una forta depressió a causa de la crisi general. (..) La disminució del mercat exterior ha estat en part compensada per l'augment de consum interior, determinat per l'importància que la moda ha donat a la mitgeria. Tots aquests canvis i revaloritzacions han permès una gran difusió de la petita indústria, que ha pogut barrejar-se en la lluita, lliure de feixugues amortitzacions i amb maquinària moderna adequada per a seguir de prop la volubilitat de la moda i, malgrat la crisi oficialment reconeguda, algunes d'aquestes indústries s'han obert pas d'una manera insospitada".

1929 (*Diari de Mataró*, 9, març). "El mal de la fabricació catalana és la pobresa del mercat interior que ha de consumir els seus productes". I al fet que no es pugui competir al mercat exterior ja que altres indústries: "ofereixen llurs productes a un preu inferior al que la nostra fabricació es veu en la necessitat de cotitzar. (..) Avui la indústria treballa més aviat per a sostenir unes despeses que per assolir uns beneficis. En el transcurs d'un any, si hom pogués controlar totes les operacions d'una explotació, trobaria com se n'han realitzades bona pila que no han pas deixat el marge de guany degut. I encara ens aventurem a dir mes. Trobaria que s'han fet negocis ruinosos en absolut".

Migliaresi (Abril, 1991)

Notes sobre la indústria tèxtil a Mataró, 1898-1920

L'anàlisi de la indústria tèxtil des de la pèrdua de les colònies espanyoles l'any 1898 a la postguerra mundial compta, pel que fa a Mataró, amb el problema de la manca de documents sistemàtics que mostrin els detalls d'aquesta evolució. Pensem que de la

contribució d'indústria i comerç es conserven exemplars fins l'any 1862; que per la resta de segle només hi ha la de 1881, que he localitzat en un arxiu particular i editem en aquest volum [veure la publicació original, on hi ha l'esmentat document en facsímil]; i que les del segle vint comencen amb la de 1920, cosa que suposa un buit de quaranta anys. Per tot això ens hem de documentar a través d'altra mena de papers que comptin amb algun tipus de sistematització. El quadre que segueix informa de les fàbriques del sector tèxtil que hi havia a la ciutat en els anys 1903-1920. En el cas dels anys 1907 i 1920 l'estadística reflecteix la totalitat de les indústries en funcionament. En canvi als altres anys, les informacions utilitzades només proporcionen dades de les indústries més importants.

Índex de la mecanització
Fusos de filar: 1881=64.083, 1920=20.335, 1925=11.685.
Telers mecànics: 1881=1.376, 1920=0..
Telers circulars de punt: 1881=63, 1920=2.287, 1925=3.190.
Altres telers: 1920=666 (189 rectilinis, 430 cotton, 47 d'agulles creuades), total 405 mts., que l'any 1925 són 561.

El 1898 suposa a Mataró la fallida del subsector de la filatura i del tissatge mecànic, que en pocs anys veu desaparèixer les factories més importants que s'hi dedicaven, i la pèrdua d'uns mercats protegits als quals s'enviaven un gran percentatge dels productes elaborats. Així, l'índex de mecanització mostra la desaparició del tissatge mecànic i la caiguda dels fusos de filar. De l'any 1881 al 1920, però, cal tenir en compte que la crisi és més acusada, ja que totes les filatures de 1881, llevat d'una, pleguen als anys del traspàs de segle. Els fusos que indica la contribució de 1920 són en la seva majoria de noves filatures bastides a l'escalf de l'èxit del gènere de punt. Tot i així, l'any 1925 el descens continua. Pel que fa als telers circulars de punt passen dels anys 1881 al 1920 de 63 a 2287, i l'any 1925 continua el seu progrés. L'augment és revolucionari i és degut a la implantació de la gran fabrica dels Marfà, i d'altres de la categoria de Vda.Minguell i Cia, Germans Colomer, Cia.Trias i Carrau, i Cia.Fontdevila i Torres, cinc indústries que l'any 1920 totalitzen el 62%. dels telers circulars en actiu.

La crisi industrial de 1898 va afectar Mataró en el nervi de la seva economia. L'any 1904 dels 106 vapors que hi havia

instal·lats només en funcionen 43, i en el tèxtil les comandes baixen un 40'%, degut als augments del preu del cotó i el baix comerç amb Cuba i Filipines. L'any 1907 continua la poca demanda i la paralització de l'alta capacitat productiva del gènere de punt, que treballava a mitja màquina, i hom es queixava de l'atur induït en les indústries que depenien del comerç del punt: les foneries, les fàbriques de capses de cartró, de corretges, els tintorers, etc. En aquell moment els industrials es varen veure obligats a reconstruir el sistema d'intercanvis amb el mercat sud-americà, aprofitant-se de l'experiència que hi tenien, de la xarxa de corresponsals i les afinitats culturals. I varen anar reeixint en l'operació. El 1911 l'empresa Germans Colomer exportava el 60% dels seus productes de gènere de punt a Filipines, Europa i Hispanoamèrica.

La Guerra Europea de 1914-1918 suposa l'ampliació de la demanda i provoca una època de prosperitat. Els mercats americans, singularment Argentina, queden en mans del tèxtil català degut a la manca de competència dels països en guerra, però després d'aquell fet de circumstàncies, la competència es va fer més dura. Així, els anys vint suposen un temps d'atur i de reculada, i a la pèrdua de mercats exteriors s'hi ajunta l'afluixament de la demanda nacional en viure's temps de crisi i de depressió. La moda, però, va actuar com a mecanisme d'una certa recuperació del tèxtil.

La contribució de comerç i indústria del període 1920-1921, que duu per data d'acabament de la seva formació el 10 de març de 1920, dóna les següents xifres: la tarifa 1, la del comerç, paga 43.565 ptes. (23'32%), la tarifa 2, d'activitats relacionades amb els serveis, paga 13.897 ptes. (7'43%), la tarifa 3, de la indústria, paga 108.538 ptes. (58'10%), la tarifa 4, de l'artesania i les activitats professionals, paga 20.289 ptes. (10'86%), i la tarifa 5, residual, 506 ptes. El total és doncs, de 186.797 ptes. i, si comparem el 58% d' importància relativa de la indústria dins l'impost amb la de l'any 1882, quan era el 56%, ens adonem de la continuïtat del pes fiscal del sector secundari.

La contribució de la tarifa tercera, de 108.538 ptes., es divideix en 82.468 ptes (76%), que paga el tèxtil, i en 26.070 (24%) les altres indústries, les més importants de les quals són la fabricació de maquinària (5.540 ptes), la de paper i cartró (3.195 ptes), assaonadors (1.799 ptes), química (1.739 ptes), sabó (1.610 ptes), pastes de sopa (1.488 ptes), i làmpades elèctriques (1.325 ptes).

Activitats menors són la impremta, la fusteria, les fàbriques de joguines, la ceràmica, la pedra artificial, les rajoles, les gasoses, el gel, les galetes i la xocolata. Els industrials de punta de l'economia mataronina, els que paguen més de 5.000 ptes. d'impostos, són les tres fàbriques cabdals del tèxtil: Fills de Marfà (filatura, gènere de punt), 20.482 ptes; Vda.Minguell i Cia (filatura, gènere de punt), 7.793 ptes; i Fontdevila i Torres (gènere de punt), 5.351 ptes.

Segons les contribucions de 1920 i 1925 al tèxtil la maquinària anava en la seva totalitat amb energia de vapor i l'electricitat, introduïda a la majoria d'establiments, només tenia la funció d'il·luminar les naus i oficines de les fàbriques. Però aquesta dada no correspon a la veritat, ja que sabem prou bé que hi havia indústries totalment electrificades.

Nota: La base documental és la següent: *El Exportador Español,* desembre 1903; Arxiu Municipal de Mataró, fulls estadístics de 1907; *Revista Hispano Americana Ilustrada*, agost 1911; *Revista Comercial Ibero-Americana*, agost 1911; *AMM, matrícula industrial de 1920*.

La lletra de la història (Març, 1988)

FÀBRIQUES DELS ANYS 1903-1920.

	1903	1907	1911	1920	
FILATS					
Cia.Vinyas i Sanglas	X	X	X	6050 f	
Fills J.Esquerra	X	X			
Fills Marfà	X	X	X	4770 f	
Vda.Minguell i Cia.	X	X	X	6915 f	
Jaume Carrau Renau			X	2600 f	
TEIXITS PUNT					
Fills Marfà	X	X	X	889tp/	3724cmtr
Vda.Minguell i Cia.	X	X	X	184tp/	204cmtr
Cia.Escapa i Mora	X	X	X	11tp/	160cmtr
Germans Colomer	X	X	X	64tp/	15644cmtr
Cia.Trias i Carrau		X	X	54tp/	1040cmtr
Pelegrí Rigualt Vinardell		X	X		330cmtr
Joan Espiell		X	X	10tp/	76cmtr
Joaquim Carbonell	X	X			
Antoni Gassol		X	X		
Cia.Ribas i Maseras	X	X	X	17tp/	202cmtr
Fills de Pere Ribas	X	X	X	124tp/	476cmtr
Cia.Gasau i Pratdepàdua		X	X	7tp	
Josep Viladevall Codina	X	X	X	66tp/	640cmtr
Emili Aranyó		X	X	2tp/	1500cmtr
Ginabreda i Cia		X			
Cia.Llach i Pina		X			
Josep Cabot	X	X	X		192cmtr
Josep Vilatersana		X	X	7tp/	1702cmtr
Josep Roca i Pineda		X	X	9tp/	366cmtr
Cia.Fonts,Coll i Clavell	X	X	X	196tp/	320cmtr
Cia.Fontdevila i Torres	X	X	X	239tp/	846cmtr
Joan Ordeig		X	X		
Cia.Monteys i Planas		X			
Salvador Julià Ginesta		X	X	10tp	
Joan Ramos Massuet		X	X		240cmtr
Joan Novellas Pons		X	X	35tp/	376cmtr
Cia.Roldós i Fradera		X			
Serapi Vinyals		X	X	9tp	
Salvador Subirà Mora		X	X		396cmtr
Antoni Sans i Coy	X	X			
Manuel Pascual		X			
Francesc Sabatés		X			
Domènec Amat		X	X		
Josep Regàs		X	X	17tp	
Francesc Ponsa	X	X	X	24tp/	1842cmtr
Vda. Manuel Pla		X	X	6tp/	145cmtr
Josep M.Rovira		X			

	1903	1907	1911	1920	
Germans Sabatès		X			
Salvador Bofill		X			
Successors Alsina i Cia	X				
Llorenç Salvador	X				
Lluís Vilardebò	X				
Masoliver i Cia	X				
Fills Escubós	X				
J.Barrera	X				
Joaquim Gasau				5tp	
Ernest Schneider			X		
M.Asensio			X		
Isidre Vinardell			X		
Germans Castany			X		
Cia Vidal i Moran			X		
Genís Trias					1220cmtr
Ramon Masó					148cmtr
Josep Andreu Argemí					180cmtr
Martí Deas i Cia			X		6088cmtr
Vda.Terricabris				2tp	
Manuel Vilatersana				2tp	
Cia Borràs i Masó				37tp	
Ramon Domingo				12tp	
Denegri di Gius				2tp	
Pere Espàrrech				1tp	
Josep Ginesta i Fills			X	12tp	
Vda.Janè i Bas				5tp	
Jaume Ymbern				171tp/	750cmtr
J.Rectoret i Cia				6tp	
Eduard Juvinyà				3tp	
Cia.Layret i Massana				6tp	
Manuel Masriera				9tp	
Costantí Marro				1tp	
Joan Llaudó				4tp	
Josep Martí Pascual				9tp/	991cmtr
Cia.Morera i Guadayol				6tp	
Elionor Monzonis				3tp	
Francesca Pujades				4tp/	162cmtr
Estanislau Reverter				22tp	
Josep Roca Tió				13tp/	152cm

NOTA: X=indústria en actiu; f=fusos; tp=telers de punt cmtr=centímetres de teler rectilini.

La Junta de Fàbriques

Al *Foment del Treball* a Barcelona, es conserven els llibres d'oficis de la *Comissió de Fàbriques*, després anomenada *Junta de Fàbriques*. Ens fixarem amb algunes notes dels anys 1829-1856, que fan referència a Mataró.

Any 1833.- Document de 27 de març, on s'exposa que degut al proteccionisme del període 1796-1808 el sector tèxtil català va créixer amb molta rapidesa, i que moltes ciutats, i entre elles Mataró: "levantaban grandiosos edificios, para establecer en ellos nuevas máquinas para los hilados, y talleres para los tejidos". Prosperitat que es va paralitzar per les guerres, i que es reprèn el 1814, però aleshores la introducció de manufactures estrangeres fa entrar en crisi la indústria catalana.

Any 1834.- Es un any de gran crisi industrial, cau la demanda a causa del contraban i les importacions. La Comissió el dia 12 de maig envia un escrit a les fàbriques de Mataró on demana als propietaris que facin el possible per a sostenir els treballs: "a fin de que no falte el jornal a tantos operarios que se ocupan en los ramos de algodon". El 10 de juny en un escrit es diu: "Los pueblos mas fabriles de Cataluña se ven todavia en mayores apuros, porque no poseiendo la mayor parte de ellos los capitales propios, y siendo unos dependientes de las grandes fábricas, y de otros capitalistas, no pueden alimentar sus operarios desde el momento en que sus principales, o dejen de comprarles sus artefactos, o no les remitan materias primeras para su elaboración. Las noticias que diariamente llegan a esta comissión de Berga, Manresa, Olot, Mataró, Reus (..) no dejan ya esperanzas de sostener por mas tiempo esta fabricación". Els estralls del contraban duien als fabricants a tancar fàbriques i acomiadar treballadors.

Any 1835.- La crisi industrial continuava, i es produïen molts acomiadaments. Els obrers que tenien feina cobraven segons la seva capacitat, i podien anar de 10 a 20 pts la setmana. Una comissió de la Junta ve a Mataró per examinar la fàbrica de Pau Puig, una indústria de teixits que feia tres anys era tancada, i l'edifici s'havia mig derruït. Puig arruïnat va anar a viure a Barcelona pobrament, i els tribunals varen subhastar les dues cases que tenia a Mataró.

Any 1838.- En un ofici dirigit el dia 31 de juliol a l'Ajuntament de Mataró la Junta explica que a Catalunya hi ha 15 màquines de vapor, de les quals nou són a Barcelona, i una a Mataró.

Any 1841.- El gener hi ha una referència a noves màquines de vapor importades a Catalunya i que s'estaven muntant, entre elles la de Bonaventura Guanyabens, a Mataró, que tenia 20 cavalls. En aquest any funcionava dins la Junta els grup de *Comisionados de Mataró*, encarregats de la relació amb els fabricants, i de recaptar diners per al sosteniment de l'entitat.

Any 1843.- El 9 de març Jaume Roca es queixa de l'impost del dret de portes, la Junta demana que no se li exigeixi ja que introdueix peces no acabades: "tiene establecida en la ciudad de Mataró una fabrica de tejidos de algodón llamados Cutis, Terlises, Bombasis y otros de esta clase, pero con la condición de que las primeras materias que se emplean en dichos tejidos salen de esta ciudad, en donde se prepara también el urdido, y el trabajador no hace mas que tejer la pieza; tal como sale del telar el artefacto, y antes de recibir ningún adobo, viene a esta ciudad para continuarse en él las demás operaciones que son necesarias hasta dejarlo acabado y en disposición de pasar a su venta que se verifica en esta ciudad".

Any 1844.- El juny s'estableixen *comisiones ausiliares* a les principals poblacions fabrils, entre elles Mataró.

Any 1849.- El fabricant de filats Joan Gordils és nomenat representant del districte industrial, però la Junta demana que es nomeni una persona que habitualment resideixi a Barcelona.

Any 1852.- L'industrial Jaume Baladia en nom de la *Comisión del distrito industrial de Mataró*, es queixa de la prolongació del tren a Arenys, però la Junta no se l'escolta perquè ja s'havia fet un informe favorable al Governador.

Any 1854.- L'octubre de 1852 s'havia produït una reforma impositiva que augmenta molt l'impost de la contribució industrial i de comerç. Els fabricants mataronins fan un manifest el 12 de març de 1854 queixant-se que a la ciutat la modificació suposava un increment del 40%, i que a això s'hi havia de sumar les despeses del trasllat dels productes al mercat de Barcelona, i que en cas de tenir magatzem a la capital havien de pagar una altre contribució.

Migliaresi (Abril, 1991)

La batalla contra els impostos del Sindicat Gremial

El dia 31 de desembre de 1881, el govern decideix reformar les tarifes de la Contribució Industrial augmentant la pressió impositiva. L'increment d'impostos, mesura sempre impopular, va ser molt mal acollida pels industrials, sobre els quals pesava la liquidació del gravamen, per la gran quantia que suposava amb relació a l'antiga tarifa. Com a exemple, la ciutat de Mataró passava de pagar 66.650 pessetes, a pagar-ne 85.640, un creixement del 22%. La indignació de les persones afectades va ser general a tot el país, i aviat es comencen a organitzar per fer front de manera coordinada als propòsits del govern. Aixi, la creació de sindicats gremials fou unànime a les capitals de província i a les localitats importants, seguint l'exemple de Madrid, on els industrials de seguida s'associen i van plantant cara als intents de cobrar la nova tarifa de l'impost, mostrant, com a actitud de protesta, la decisió a deixar-se embargar els béns. La seva actitud va ser tan enèrgica que als dirigents del sindicat els varen tancar a la presó, on milers de persones van a visitar-los en acte de solidaritat, i els porten vi, pastissos i tabac. Barcelona també es va fer ressò de l'oposició a la nova tarifa de l'impost, i de la qüestió que aviat s'hi va afegir, el tractat de comerç amb Franca, que va ser rebutjat per l'actitud fermament proteccionista dels industrials catalans.

Un cop creat, el Sindicat Gremial de Barcelona va impulsar la creació d'organitzacions del propi sindicat a tots els districtes judicials. En el de Mataró, la iniciativa la varen recollir el fabricant de teixits Jaume Fonrodona, el fabricant de xocolata Josep Andreu i el botiguer de teixits Fèlix Castany, que actuen com a promotors i s'encarreguen de coordinar les accions. Aquestes varen conduir a la constitució, el dia 20 de febrer de 1882, del Sindicat Gremial del Partit de Mataró, en la reunió que en aquell dia va tenir lloc al Saló d'en Vila, al carrer Nou. Al sindicat s'hi varen adherir 558 industrials, de tots els pobles del districte, menys Orrius. Algunes persones no en varen voler formar part per ser membres del Foment de la Producció Nacional i del Foment de la Producció Espanyola. D'altres, com l'alcalde de Llavaneres, va contestar que com a tal no podia fer oposició al govern, però que, com a propietari d'un molí fariner

decidia donar de baixa la indústria per no poder pagar la nova quota.

La junta directiva va quedar formada per les següents persones: Jaume Fonrodona (president honorari), Francesc Sala (president), Josep Gualba (vicepresident), Antoni Clavell (comptador), Josep Andreu (tresorer), Antoni Larroca (vocal), Froilà Moré (vocal), Ignasi Caballol (vocal), Josep Gallifa (secretari), Casimir Guinot (vicesecretari), Josep Guitart (suplent), Domènec Colomer (suplent), Pere Màrtir Serra (suplent), Josep Casanovas (suplent), Josep Estaper (suplent), i Fèlix Castany (suplent). Gualba era l'autor dels estatuts i del reglament, on s'especificava que l'entitat tenia com a objecte la protecció dels seus associats, el foment dels negocis, i procurar l'equitat en els impostos.

Com a mesures per fer front a la conjuntura el sindicat de Madrid havia proposat donar-se de baixa de la matrícula industrial i tancar els negocis, cosa que a Barcelona es va considerar excessiva, decantant-se per recomanar als afiliats que no paguessin els augments i que fessin front de manera col·lectiva als embargaments a que procedís Hisenda, per la qual cosa s'havia de fer una derrama entre els membres del gremi per indemnitzar els afectats. El 15 de març el sindicat de Mataró va fer una exposició a l'Ajuntament per tal que aquest organisme recolzés les seves peticions davant el Consell de Ministres, cosa que va aconseguir. En un primer moment el boicot va tenir èxit; així sabem que el 21 de març, a Sant Joan de Vilassar, dels 112 contribuents només 5 havien pagat, i que el dia 22, a Argentona, el recaptador només havia cobrat 28 pessetes, de les 2.328 que tocaven al poble.

En la polèmica que es va obrir a la premsa entre els que criticaven les mesures i els que els hi donaven suport, els adeptes al govern consideraven justes les noves tarifes ja que, segons ells, les quotes que hi havia eren insignificants, però els fabricants de gènere de punt locals afirmaven que en la seva especialitat l'augment arribava a un 1440%. El 20 de març es va celebrar una gran assemblea a Barcelona amb la participació de la Comissió de Fabricants, el Sindicat Gremial, el Centre Industrial de Catalunya, el Centre de la Unió Mercantil i el Centre de les Societats Obreres Federades de Catalunya, que es varen aplegar per manifestar la seva oposició contra les mesures que duia a terme el govern. Davant la inutilitat de les gestions, es varen començar a plantejar mesures de força, concretades a Barcelona

en el tancament de botigues i l'aturada de les fàbriques el dia 31 de març. Els de Mataró es varen reunir el dia 28 per analitzar què fer davant els propòsits dels barcelonins, i varen acordar per unanimitat: "no separarse en todos sus actos de las vias legales", i no fer res perquè les fabriques tanquessin. Tot i aquesta resolució, el sector decidit a dur a terme mesures radicals comptava amb seguidors a Mataró, que varen secundar la vaga de Barcelona duent a terme algunes accions de protesta. El dia 31 al matí tanquen dotze fàbriques, i una tercera part dels comerços. Als carrers principals hi va haver 88 botigues tancades i 167 d'obertes. Però al migdia es promulga l'estat de guerra a Catalunya, i es mana d'obrir tots els establiments que havien secundat la vaga. Havia passat que a Barcelona, al redós d'aquest moviment, que va tenir un seguiment ampli, els obrers de fàbrica, sense feina per haver tancat les indústries, anaven pels carrers esvalotant l'ambient, parant trens i cremant els burots, incidents que es perllongaren tot el dia i que varen provocar la mort de quatre soldats.

El moviment d'atur a Mataró no va tenir el recolzament del Sindicat Gremial. Així, el mateix dia 31 Antoni Clavell va escriure al president Francesc Sala explicant-li que l'havien citat les autoritats civils i militars acusant-lo d'instigador de la vaga, i que en aquell tràngol no havia tingut el suport de cap membre del sindicat ni de ningú, per la qual cosa plegava de l'organització. Això també li va passar a Fèlix Castany, que va abandonar el càrrec pels mateixos motius. El dia 14 d'abril es va reunir la direcció del sindicat mataroní per fer-se ressò d'un comunicat dels de Barcelona on s'aclaria que, quant al tema de les indemnitzacions als embargaments, cada localitat s'hauria d'espavilar per ella mateixa; la solidaritat dels primers moments començava a fer aigües. El moviment d'oposició anava malament i els compromisos acceptats en els moments d'eufòria es deixen de banda. Així els d'Argentona, veient el caire que prenien els esdeveniments es varen separar del sindicat i varen dissoldre la seva organització. Ja decantat l'afer de la banda del govern, el mes de juliol comencen a Mataró els embargaments dels que no havien fet efectiu l'import de la contribució industrial. Llavors l'estratègia d'oposició va fer fallida, i els implicats, com havia succeït en altres localitats, opten per pagar els augments sense recàrrec.

A més del fracàs del moviment, succeïa que la indústria

catalana s'havia d'enfrontar amb un altre problema cabdal: la qüestió del tractat franc-espanyol, que es duia a les Corts per a la seva aprovació. Les forces vives de Catalunya es varen manifestar contra aquell tractat: la Diputació, els diputats a Corts encapçalats per Víctor Balaguer, els industrials, etc. La classe obrera també es va manifestar a favor del proteccionisme i contra les accions lliure-canvistes que s'intentaven. Quan es va aprovar el tractat, la temença que s'acostava un desastre econòmic era general, i la premsa de Mataró titula *Dios salve a Cataluña*.

La lletra de la història (Març, 1988)

LES MÀQUINES

Publiquem diverses estadístiques relatives a l'activitat tèxtil del període 1908-1941. La informació la recullen els llibres d'altes i baixes en la indústria i el comerç de Mataró, dels quals, a l'Arxiu Municipal només es conserven els del període abans esmentat. Els quadres són relatius als telers circulars , els telers rectilins, els fusos de la filatura, i els telers mecànics, i les xifres generals absolutes.

Als llibres oficials, que servien per a pagar impostos per la producció concreta, s'hi inscriuen les màquines en funcionament, no les instal.lades, ja que les estratègies industrial del moment duien a a parar o posar en actiu una part de la maquinària en funció de les comandes. A vegades aquesta operació es feia per uns mesos o setmanes, i un cop acomplida la comanda hom donava de baixa la maquinària. Així podem veure com la mateixa indústria dóna d'alta i de baixa la mateixa maquinària diverses vegades, en sintonia amb els temps productius. Jaume Carrau el juliol de 1914 dóna de baixa 1300 fusos, l'abril de 1915 els torna a donar d'alta, i així ho fa diverses vegades.

De fet, i com acostuma a passar senpre amb les xifres oficials de propòsit fiscal, tot plegat sembla una mica irreal, i les xifres no lliguen, vet aquí l'exemple:

ANY	1920	1925	1925b
Fusos	20335	11685	12741
Telers mecànics	0	0	20
Telers circulars	2287	3190	3365
Telers rectilinis	40500	56100	60374

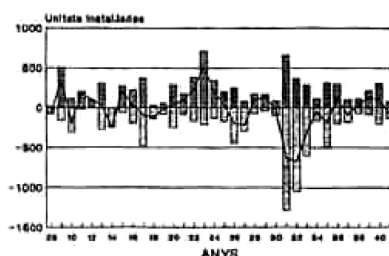
Les xifres dels anys 1920 i 1925 corresponen a les declarades a la Contribució d'Indústria i Comerç, i les de 1925b al volum de la maquinària instal.lada si tinguéssim en compte les altes i baixes declarades el període 1921-1925. Així per a intentar acostar les declaracions empresarials a la realitat en algunes ocasions es produeixen inspeccions a les indústries, per a veure quantes màquines tenien i quines eren en funcionament. N'hem detectat dugues d'importants els anys 1909 i 1911, i d'altres els anys 1912, 1913 i 1917.

Hi ha paradoxes. Si als 11685 fusos legals de l'any 1925 els hi restem totes les baixes que es produeixen fins l'any 1932 dóna la xifra impossible de -1054, ja que no pot ser que s'en donguin de baixa més dels que hi havia instal.lats. I això es més curiós si tenim en compte que segons estadística de 1933 a la ciutat hi havia 22610 fusos (però aquesta darrera xifra potser es relativa a la capacitat productiva, no als fusos actius).

Però, tot i no lligar les dades, les xifres dels quadres que presentem manifesten les grans tendències de l'economia del moment i com afectaven la indústria local. Certament, de l'anàlisi dels quadres estadístics hom en detecta els cicles econòmics del període, d'una irregularitat absoluta. De les diverses estadístiques s'en dedueix que per al tèxtil van ser anys excel.lents el 1915, temps de la primera guerra mundial, i el 1923. I anys dolents el període 1910-1913, els previs a la guerra, el 1920 i els 1923-1927.

El quadre reflexa la situació en els telers circulars (Standart, Bonamy), que feien gènere de punt adequat per mitges i mitjons sense costura. La tendència general és a una lleugera disminució dels que hi havia instal.lats, i és de notar l'aspecte de serreta resultant després de calcular la realitat anual de baixes i altes efectives. Els industrials s'anaven adaptant als temps amb molta elasticitat. Assenyalem els anys 1909 i 1923 com els més bons del període, els més dolents són el 1910, 1927, i notem la greu realitat dels anys de la República.

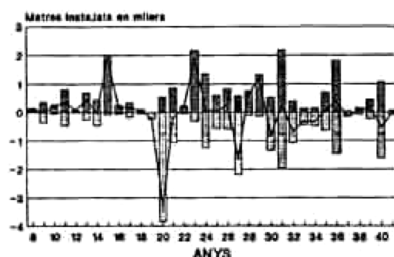
TELERS CIRCULARS
(1908-1941)

altes i baixes

El quadre dóna les xifres dels telers rectilinis (Cotton, Kette, tricotosa), que feien gènere de punt adequat per mitges minvades i peces de confecció. Com al quadre anterior notem la serreta que mostra la contínua alta i baixa de maquinària. Els anys bons són el 1915, 1923 i 1929, en canvi els dolents el 1920 i el 1927, i durant els anys de la república hi ha una general atonia, amb èpoques puntuals d'alguna comanda d'importància, com el 1931 i el 1936, quan es donen d'alta força màquines uns pocs mesos. La tendència general és a una lleugeríssima disminució dels metres instal.lats.

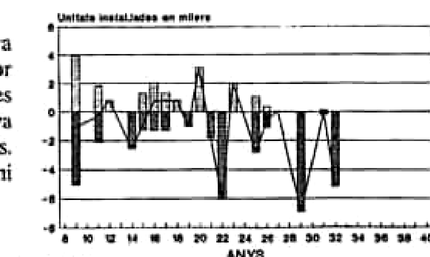
TELERS RECTILINIS
(1908-1941)

altes i baixes

El quadre es refereix a la filatura, que era una activitat de poca empenta dins el sector tèxtil local, a diferència de les darreres dècades del segle passat, i en progressiva reculada, com ho demostren prou les xifres. A partir de 1933 no consta cap més alta ni baixa.

FUSOS DE FILAR
(1908-1941)

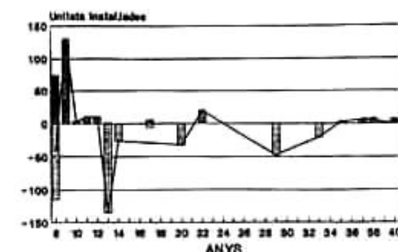

altes i baixes

El quadre fa evident la marginalitat dels telers mecànics, en procés de desaparició després de l'èxit relatiu de l'any 1909. En aquest cas també es notable l'evolució del sector des del segle dinou, quan el tissatge era un subsector d'avançada.

Vet aquí el llistat de les xifres absolutes dels teles i fusos que són donats d'alta i de baixa cada any del període esmentat. Les xifres són en unitats, menys el cas dels telers rectilinis que els contem en centímetres, o sia l'amplada útil de treball.

TELERS MECANICS
(1908-1941)

altes i baixes

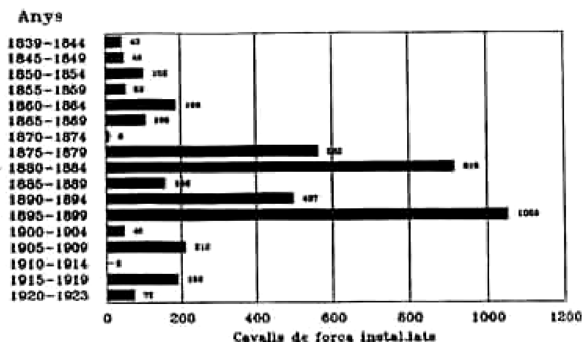
ALTES I BAIXES AL SECTOR TEXTIL EL PERIODE 1908-1941

	Telers circulars			Telers rectilinis			Fusos		
ANY	Altes	Baixes	Total	Altes	Baixes	Total	Altes	Baixes	Total
1908	20	73	-53	1445	0	1445	0	0	0
1909	508	161	347	3757	3632	125	3950	5050	-1100
1910	121	307	-186	2780	486	2294	0	0	0
1911	207	17	190	8052	4641	3411	1800	2110	-310
1912	100	0	100	932	112	820	800	0	800
1913	311	275	36	6923	2524	4399	0	0	0
1914	3	250	-247	4416	4663	-247	0	2570	-2570
1915	282	59	223	20264	946	19318	1300	1300	0
1916	234	199	35	2484	533	1951	2025	1300	725
1917	377	473	-96	3388	1750	1638	1300	1300	0
1918	27	138	-111	1279	431	848	800	0	800
1919	57	81	-24	0	2375	-2375	0	1000	-1000
1920	293	251	42	5187	38407	-33220	3100	0	3100
1921	179	84	95	8664	10532	-1868	0	1800	-1800
1922	392	164	228	2163	476	1687	0	6050	-6050
1923	716	209	507	21641	3107	18534	2000	0	2000
1924	351	135	216	13636	12361	1275	0	0	0
1925	200	168	32	5949	5703	246	1056	2800	-1744
1926	251	446	-195	8352	5822	2530	400	1056	-656
1927	77	293	-216	5729	22011	-16282	56	0	56
1928	171	75	96	7353	990	6363	0	0	0
1929	170	41	129	13332	1330	12002	0	6915	-6915
1930	78	97	-19	5137	13361	-8224	0	0	0
1931	658	1285	-627	21602	19443	2159	140	194	-54
1932	375	1048	-673	4084	10729	-6645	0	5170	-5170
1933	294	604	-310	1332	4549	-3217	0	0	0
1934	110	168	-58	1536	4865	-3329	0	0	0
1935	312	491	-179	7029	6466	563	0	0	0
1936	305	199	106	18197	14513	3684	0	0	0
1937	101	186	-85	293	1593	-1300	0	0	0
1938	112	74	38	1409	896	513	0	0	0
1939	212	92	120	4347	2403	1944	0	0	0
1940	307	205	102	10716	16027	-5311	0	0	0
1941	73	140	-67	663	925	-262	0	0	0

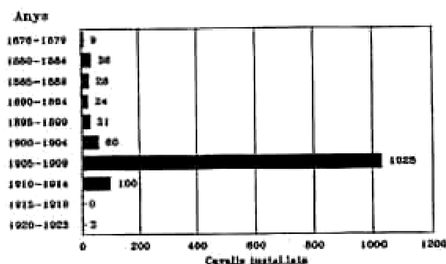
ELS MOTORS

Com a complement publiquem els Quadres relatius a la instal.lació de motors de vapor, gas i electricitat. De la seva lectura se'n desprèn que el vapor és la força motriu pròpia de la industrialització del segle dinou, però d'ençà del 1900 la devallada d'aquesta forma d'energia és total, i només s'utilitzen per feines marginals. El relleu el prenen els motors de gas pobre, dels quals el període 1905-1909 en són instal.lats per la potència de 1028 cavalls en diverses indústries tèxtils. El període 1910-1914 els motors instal.lats, en poca quantia a causa de la greu crisi industrial, són de vapor, gas i electricitat. Però arran els beneficis generats al tèxtil els anys de la primera guerra mundial, es produeix la definitiva electrificació de la indústria de la ciutat, la xifra de 2146 cavalls instal.lats és prou eloqüent.

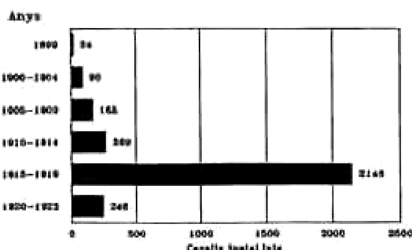
MOTORS DE VAPOR
(1839–1923)

MOTORS DE GAS
(1876–1923)

MOTORS ELECTRICS
(1899–1923)

Migliaresi (Abril, 1991)

Emilia Pardo Bazán visita la fàbrica Marfà, cap al 1900

La proximidad del invierno, que para los ricos es la señal de sacar á relucir terciopelos, felpas y pieles, para la gente de poco pelo da actualidad á los géneros de punto, á la modesta *bonneterie*.

No ha mucho visité en Mataró una fábrica de este artículo, la de los Sres. Marfá. ¿Habéis notado cuánto ignoramos de las cosas más usuales, corrientes y trilladas de la vida? Yo no sabía, es más, ni sospechaba cómo se puede fabricar un par de medias. O por mejor decir: en ese particular me encontraba casi casi en los últimos años del siglo divuit, antes de la invención de los telares mecánicos. Como parte de educación, en el capítulo de labores de mi sexo, me había enseñado una maestra de costura, del tipo más clásicamente español, á calcetar medias, menguando y creciendo lo que Dios manda, con mi correspondiente palillero de plata al cinto y mis agujas relucientes, cuyo 'tiqui tiqui' me parece escuchar aún. Las tales medias hechas á mano tenían, por cierto, una figura muy rara, nada conforme con las reglas de la humana anatomía, la plástica real.

Los primores del género eran los calados, y el sumo refinamiento las medias, no de seda, sino de hilo de Escocia finísimo, que puesto resultaba casi diáfano. Creía, pues, sinceramente en mis primeros años que la mujer bien instituida debe saber hacer media. El progreso ya había dispuesto entonces las cosas de otro modo. Y algunas visitas á las cárceles me han convencido de que los únicos seres que todavía calcetan á fines del dinou son los presidiarios.

La fábrica de Mataró vino á demostrarme, sin embargo, que los géneros de punto siguen siendo labor de mi sexo. En aquella hermosa y activa fábrica apenas trabajan los varones; obreras forman el núcleo del personal. La obrera catalana es una figura inconfundible con la modista ó la chula madrileña, tanto, verbi gracia, como éstas lo son con la aldeana gallega. Un aire extranjero, francés ó belga, cierta elegancia de silueta, cierta sencillez seria en el peinado, el talle hecho flexible por la serie de movimientos á que el trabajo obliga; un vestir aseado, con trajes de indianas claras, un calzar más práctico que coquetón, no desdeñando la alpargata pero esmerándose en la media, esto es la obrera catalana en general, y en especial la mataronense, á que

ahora me refiero. En la fábrica de géneros de punto la mujer encuentra adecuado empleo á sus facultades, admitiendo la suposición, más general que fundada, de que la mujer es mañosa antes que fuerte. Las grandes máquinas tejedoras se encargan de la gruesa labor del punto en grandes proporciones, y arrojan metros y más metros de tejido sólido y flexible, ya liso y clarillo, ya denso y peludo por el revés. Lo que en la fábrica entró en forma de ovillo ó bobina de algodón hilado, tiene que salir para el comercio en forma de camiseta elástica, de calzón de punto, de docena de medias ó calcetines, perfectamente prensados, estirados, presentaditos en su caja de cartón.

El ovillo ó bobina ha sido preparado en otra fábrica regional, porque Cataluña se precia de no deber nada al extranjero, y pocos días antes de mi visita á Mataró había visto blanquear, hilar, teñir, devanar el algodón en los talleres del marqués de Santa Isabel.

Lo que más me interesó en la fábrica de géneros de punto, fueron las ingeniosas y variadas máquinas con las cuales se han resuelto los problemas de tejer el pie de la media, de adaptarlo á la caña, de hacerle la costura, de abrir y orillar los ojales de la elástica, de reforzarla, de realizar infinitas operaciones en que no piensa ni por asomos el que entra en una tienda á adquirir una prenda de abrigo, ahora que están inflando los carrillos los cierzos madrugadores, y las pulmonías se aprestan á emprender su campaña de invierno.

Las máquinas, que con una inteligencia misteriosa, con una especia de comunicación magnética del alma humana, desempeñan esos complicados oficios, son en su mayor parte variaciones sobre el tema de la humilde y casera máquina de coser. Yo tampoco sabía (¡pero repito que es tanto y tanto lo que uno no sabe!) que se hubiese sacado semejante partido de la idea de la tal máquina.

La infatigable costurera de hierro, acero y palo, ha visto acrecentarse su estirpe y nacerle un sinnúmero de hijas y nietas más mañosas, más activas aún que ella misma, que ejecutan mil habilidades y gracias. Una rueda de agujas, parecida a la de Santa Catalina, es la que adhiere el pie á la caña de la media; y es gracioso el interminable vaivén y el caer y picar de tanta agujita, que parecen movidas por el aliento de algún gnomo. La obrera no

tiene más que presentar la labor y colocarla de suerte que la máquina pueda morder en ella.

En pocas manufacturas se disfrutará mejor el espectáculo de la colaboración de la máquina con la mano. La máquina teje, calceta, cose; la obrera corta, prepara, coloca, remata, dobla, marca y empaqueta. Al ver los ingentes montones de peludas elásticas y de chalecos de Bayona, que con sólo su aspecto hacen sudar; al contemplar tales pirámides y hacinamientos de medias blancas, crudas y de mil colorines; al saber los precios, realmente increíbles por su baratura, que todo ello vale y cuesta; al considerar los miles de telares que á estas horas, no sólo en nuestra portentosa Cataluña, sino en todo el mundo civilizado, se dedican á igual faena, pasma que todavía ande por ahí tanta gente llevando desabrigado el tórax y desnudas las extremidades inferiores, “unos por falta de medios y otros por falta de medias”, como dice la copla.

Porque la imagen que surge de esta visita á la fábrica de Marfá es la de una humanidad arropada, muy arropada, á prueba de romadizos, resfriados, corrientes de aire y humedades de todo género. La triste visión del invierno, de los niños arrecidos y las mujeres tiritando, diríase que se aleja aquí. Y no dudéis, oh, vosotros los que clamais contra nuestro pobrecito siglo, que la industria, y el capital, y la maquinaria, y el espíritu emprendedor, dan por fruto —entre otros muy excelentes— el que la gente menesterosa padezca bastante menos el rigor del frío. Estas camisetas gordas y blandas, limpias, hirsutas, son el gabán de pieles, son la chinchilla, la marta zibelina del humilde. Estas medias ásperas, charras, ordinarias, todo lo que se quiera, son lo que distingue la pierna y el pie humano de la pata del animal. Por ellas, la hembra rústica se convierte en mujer.

Ya en mi tierra, en Galicia, la descalcez disminuye, la aldeana cubre sus zancas, y lo que antaño parecía lujo, es necesidad y comodidad y decoro. ¡Vayan benditos de Dios los tiempos de la calceta en el hogar! Un rey de Francia, en el siglo dotze, regalaba, por gran obsequio, medias á sus capellanes, 'á fin de que celebrasen la santa misa con mayor decencia'. No soy partidaria de Rousseau, no tengo pizca de ganas de que volvamos al estado primitivo, y sé reconocer al progreso hasta en una fábrica de géneros de punto.

Emilia Pardo Bazán. *Por la Europa católica* (1902).

Mataró al segle dinou: anys de treball i revolució

En les primeres dècades del segle dinou neix el Mataró que coneixem, és llavors quan es deixa enrere les estructures polítiques, econòmiques i socials de l'Antic Règim, i es forma una societat més moderna i activa, sota els principis constitucionals i la llibertat de treball. Un element simbòlic de la importància creixent de la ciutat és la inauguració, el 28 d'octubre de 1848, del primer tren d'Espanya, símbol de la nova època industrial. Ens fixarem en les línies generals d'aquests canvis.

La intensa activitat econòmica que a les darreries del segle divuit viu Mataró, té el contrapunt dels enfrontaments bèl·lics amb Anglaterra i la guerra d'Independència de 1808-1814, seguida d'una època de depressió, en una economia local basada en el comerç de l'artesania tèxtil, del vi i l'aiguardent. Altres indústries tradicionals de menys envergadura eren la terrissa, els assaonadors, els paletes, els fabricants de sabó, els fusters, els sabaters, etc. En els anys quaranta la revolució industrial al tèxtil, o sia la implantació de màquines de vapor, situa aquest sector al centre de la vida econòmica local, que experimenta un progressiu creixement en tots els àmbits, aconseguint de col·locar els productes de cotó en els mercats nacional i americà.

El Quadre 1 mostra les activitats econòmiques principals, des del punt de vista impositiu, es tracta de les xifres relatives de l'impost de comerç i indústria dels anys respectius: la indústria és la dedicació capdavantera, amb la tendència creixent en importància del sector tèxtil, que passa del 25% l'any 1836 al 47% l'any 1882. El comerç hi és al darrera, fonamentalment l'alimentari i els diversos, concepte que inclou les botigues de robes, sabates, etc., comerç de reproducció de la subsistència, que no deixa massa lloc al consum sumptuari. Activitats d'importància al llarg del segle, que no reflecteix aquest Quadre, són la marinera, la pesca, i el treball al camp de pagesos, hortolans i bracers, que continuen tenint en la comercialització del vi una bona font d'ingressos, fins la plaga de la fil·loxera.

QUADRE 1: La indústria i el comerç

ANY	1836	1854	1882
Comerç Alimentació	20'7%	25'1%	14'4%
Comerç Diversos	14'0%	13'4%	10'9%
Comerç Total	34'9%	38'5%	25'3%
Indústria Tèxtil	25'0%	27'0%	47'3%
Indústria Diversos	25'2%	20'3%	18'6%
Indústria Total	50'2%	47'3%	66'0%
Diversos	14'7%	14'0%	8'5%

QUADRE 2: Fàbriques i mecanització al tèxtil.

ANY	1840	1846	1854	1861	1870	1882
Filatures	1	7	9	10	11	12
Fil. Manual	19	8				
Tissatge Manual	41	32	16	17	16	13
Tissatge Mecànic			4	9	6	9
Punt Manual	40	20	11	27	25	33
Punt Mecànic						9

ANY	1848	1855	1861	1882
Fusos	33.410	23.760	41.675	64.083
Telers Manuals	1181	295	337	140
Telers Mecànics		135	573	1.376
Telers Punt	?	44	158	264
Bateries				63

L'anàlisi del tèxtil, Quadre 2, eix vertebrador de l'economia local a partir mitjan segle, mostra la rellevància creixent de la filatura, i del tissatge mecànic, l'any 1882 ambdós subsectors suposen un 90% de l'impost que paga el tèxtil. La filatura incorpora les màquines de vapor a partir de 1839, aviat s'abandonen les tècniques manuals, i els fusos augmenten constantment, les factories cabdals són *Can Massot* de la C° Baladia i Sala, una de les més importants de Catalunya, la de Gordils i Dalmau, el *Vapor Nou* dels germans Arenas, la dels Germans Mas, etc.

El tissatge fins a mitjan segle es realitza de forma manual, en diverses fàbriques les més importants de les quals són la de Francesc Oliver amb 23 telers, i la de Francesc Sadó amb 53 telers, aquest subsector també es mecanitza, quedant els telers manuals en un lloc artesanal sense rellevància productiva, i passant el tissatge mecànic a fer-se en les grans filatures, indústries d'envergadura que podien invertir en la nova i costosa maquinària: els anys vuitanta a Can Massot hi ha treballant 346 telers mecànics, i a Germans Mas 348.

A començaments de segle la mitgeria tradicional ocupa més de

cent artesans, en una fabricació sense gaire futur, a la qual l'any 1856 s'hi dediquen 11 fàbriques amb 44 telers circulars. És a partir dels anys setanta, amb la mecanització del gènere de punt, que pren cada cop més relleu, l'any 1882 hi ha instal·lades 63 bateries, i contínuament obren indústries del subsector, les més importants de les quals són la de Gaietà Marfà, la dels Nebots d'Antoni Regàs, i la Cia. Cabot i Alabau. A finals de segle treballen al gènere de punt 5000 obrers, en una indústria que la primera dècada del segle vint es converteix en l'activitat tèxtil clau de la ciutat, substituint la filatura i el tissatge.

La mecanització en la indústria és constant, a partir de la instal·lació del primer motor de vapor l'any 1839, fins a la fi de segle, se n'instal·len més de 100, que suposen uns 3000 cavalls de força. A partir de 1876 s'instal·len motors de gas, uns 70/80 fins l'any 1900, que totalitzen 140/150 cavalls, la seva baixa potència els fa molt útils en fàbriques de petites dimensions, i en activitats artesanals. En l'àmbit de la renovació industrial és significativa la incorporació de l'enllumenat; els carrers són il·luminats de 1816 a 1855 amb llums d'oli, que aleshores són substituïts per llums de gas, producte que s'obté en una fàbrica bastida a la ciutat que subministra l'energia per a usos públics i domèstics, i com a il·luminació de fàbriques. A fi de segle acaba la seva utilització exclusiva, quan el 1897 s'inaugura la fàbrica d'electricitat, que dos anys després s'encarrega dels llums públics. De tota manera aquesta energia s'havia utilitzat a partir de 1877 en alguna fàbrica que feia anar les dinamos amb els motors de vapors.

La vitalitat econòmica es manifesta en tots els aspectes: la urbanització és constant, degut a la necessitat de subministrar habitació a les persones que vénen a la ciutat a treballar. D'ençà de començaments de segle es van obrint nous carrers i aixecant edificis, obres que augmenten molt a partir de 1840, i l'any 1850 hi ha 2130 cases, que a fi de segle arriben a tres mil. El creixement demogràfic és constant, l'any 1820 hi ha 11.813 habitants, i el 1850 s'arriba a 13.147, però set anys després ja són 16.595, elevat augment, que ho és més si tenim en compte que el 1854 es pateix una greu epidèmia de còlera que mata més de mil persones. L'any 1900 els habitants són 19.704.

En les primeres dècades del segle es produeix la revolució política liberal, que es concreta en el pas de l'absolutisme al constitucionalisme. Aleshores es realitzen transformacions

decisives en els àmbits jurídic i institucional: la constitució implanta la sobirania nacional, la igualtat teòrica davant la llei, els drets de l'individu, etc. La formació de l'estat liberal té diversos temps, que a Mataró es viuen de manera intensa.

De 1833 a 1843 són els anys de la incertesa quan el model polític que ha de substituir l'absolutisme es va concretant, a través de la lluita entre els diversos interessos i opinions. A Mataró els progressistes, membres de les classes mitjanes, amb el suport del proletariat tèxtil d'ideologia republicana, són els protagonistes del període, encapçalats per l'advocat Josep Ma de Caralt, sempre en una posició radical-democràtica, que els duu a enfrontar-se amb el govern en la revolta centralista de setembre de 1843, quan les tropes de Joan Prim assalten militarment la ciutat. Els moderats de Joan Camin i altres hisendats, queden relegats en un segon lloc del procés polític.

A partir de 1844 els moderats al poder conformaran la societat a través del control del poder legislatiu, fins al setembre de 1868; són els anys clau del segle, que determinaran les estructures administratives i socials per moltes dècades. És el moment d'implantació dels alcaldes nomenats a dit per l'executiu, i quan neixen els cacics, a través dels quals el govern controla el poder local, els més rellevants de la ciutat seran Fèlix Gualba a la Diputació Provincial, i Joaquim Martí i Andreu a les Corts, els quals a través de les influències pròpies dels càrrecs, es fan un grup d'interessats addictes. El poder municipal, afeblit per llei, limita els regidors a la gestió dels pocs àmbits de competències.

El Sexenni Democràtic, 1868-1874, suposa l'aparició de la pluralitat política, la implantació del sistema electoral universal, i l'agudització dels conflictes socials. Els republicans de seguida es constitueixen com el partit obrer de masses, vencedor en tots els comicis electorals, decantats a la subversió d'un ordre constitucional que suposava el règim monàrquic. Els obrers s'apleguen en el sindicat tèxtil de *Les Tres Classes del Vapor*, i aviat organitzen durs enfrontaments amb la patronal, reivindicant millores socials i salarials. La burgesia liberal, representada per Josep Garcia Oliver, protagonitza dels fets de 1868, rebutjarà els resultats del nou model polític, que feia possible el creixent radicalisme polític, i la subversió permanent de les relacions laborals. Garcia es referix a “El despotismo de muchos. El despotismo de los ignorantes”. Enmig d'una greu crisi social i amb la ciutat militaritzada, tement els atacs dels escamots carlins,

la proclamació de la República es presenta com una anècdota en la vida quotidiana dels ciutadans.

La Restauració monàrquica, l'any 1875, suposa de nou el poder polític per als grups tradicionals, i en els primers anys l'eliminació del conflicte social amb la classe obrera, i del polític amb els republicans federals, en ser il·legalitzats els sindicats i apartats del poder els demòcrates. El sistema electoral, primer censatari i després universal, manipulat pels cacics, dóna el control del municipi als sectors benestants, d'obediència liberal i conservadora. Tot i així a partir de la dècada dels vuitanta la situació canvia, el protagonisme de la classe obrera és en un primer pla, i els conflictes socials es succeeixen, es funda a Mataró l'UGT, s'organitza el PSOE, els anarquistes són ben implantats sindicalment, i els republicans federals tenen notable audiència. En aquest àmbit el desastre colonial de l'any 1898 tanca el segle amb una crisi industrial i política d'envergadura.

Amb la liquidació de l'Antic Règim desapareix l'estruc-tura social estamental, en la qual cada grup té una funció pree-determinada, i un règim jurídic precís que es fonamenta en la desigualtat davant el Dret. Es concreta aleshores la societat de classes, en la qual la pertinença al grup social es manifesta a través de la inserció en el procés productiu: propietaris i assalariats. Els grups socials protagonistes, els veurem evolucio-nar al pas dels esdeveniments.

La burgesia s'aferma a partir dels anys quaranta, quan el creixement econòmic de la ciutat va fent sorgir grups de comerciants, fabricants i professionals que s'enriqueixen en el procés. La seva estratègia econòmica en la primera meitat de segle es fonamenta en inversions segures: compren cases i les lloguen, compren vinyes i tenen pagesos que les treballen, etc. posteriorment alguns atrevits, sobretot forans, invertiran en la indústria i en la especulació mercantil, i a fi de segle molts dels actius empresaris s'han convertit en tranquils rendistes. Són gent que s'organitzen a través del partit moderat i conservador, però també al si de l'opinió progressista i liberal. El seu sistema de valors arrela, d'alguna manera, en una actualització dels vells esquemes de l'aristocràcia, fonamentats en les desigualtats socials *naturals*: la riquesa suposa l'honor i l'èxit, i la pobresa la imbecil·litat, com assegura una frase cèlebre de l'època. Aspecte important és la consolidació progressiva d'una sociabilitat de classe, que conforma un vocabulari, i unes maneres de fer. Es

constitueixen àmbits privats on les classes benestants es relacionen i s'admiren: el saló de la casa, i els selectes casinos, les entitats patronals, etc. I també, i de manera destacada, segueixen els costums religiosos tal com havien fet els seus pares i avis.

La *gent de fàbrica* tal com deien els amos, es comença a organitzar l'any 1840, en l'Associació de Teixidors de Mataró, que aviat reivindica millors condicions laborals i salarials per a una classe obrera que viu en un estat de subsistència ben precari, amb una alimentació escassa, habitacles mínims, i amb la inseguretat del treball, ja que en els períodes de crisis de sobreproducció, i poca venda per la competència estrangera, els amos tancaven les fàbriques esperant moments millors per a reemprendre la feina, deixant els obrers en atur forçat. En l'ordre polític, els representa en un primer moment el partit republicà federal, i en les darreres dècades del segle els grups anarquistes i socialistes. Com els burgesos, els proletaris elaboren una cultura obrera que es centra en la fraternitat de la classe, en la laïcitat i l'anticlericalisme, aspectes tots ells d'una actitud antiburgesa global.

Cingles (Octubre, 1987)

Dels que treballaven a la fàbrica

Notes sobre l’organització obrera durant la Restauració

A Mataró, el predomini de la indústria tèxtil fa que el món obrer giri al voltant de les fàbriques de filats, teixits, gènere de punt, tints i d'altres d'auxiliars. És en aquest sector on s'ha de cercar la vida associativa i el nervi reivindicatiu dels proletaris, la part més nombrosa i organitzada de l'obrerisme local.

L'eix del sindicalisme català al tèxtil, les Tres Classes de Vapor (TCV), s'implanta a inicis de 1869, i pel gener de l'any següent comença la seva activitat a Mataró, dirigida per Manuel Vilà, amb seu a la muralla de Sant Llorenç. El sindicat tèxtil serà receptiu a la constitució, el juny de 1870, de la Federació Regional Espanyola de l'AIT, -la Internacional-, de caràcter bakuninista, a la qual s'adhereix. Però en aquest temps ni els mataronins ni la majoria dels obrers catalana no acceptaran els postulats apolitics d'aquell organisme, i donaran suport al Partit Republicà.

A Mataró, el Sexenni Democràtic és molt agitat en el camp social, cosa que es manifesta en la formació de sindicats sectorials i en les vagues reivindicatives en demanda de millors salaris i de condicions laborals més humanes. El conflicte més significatiu és produeix el dia 27 de novembre de 1872, quan els treballadors de les TCV de la fàbrica de filats i teixits Baladia i Sala, coneguda com Can Massot, del carrer de Sant Agustí, ataquen l'establiment, que és defensat per treballadors que no pertanyien al sindicat.

Els primers anys de la Restauració, de 1874 a 1881, són de clandestinitat per al moviment obrer i de pèrdua de pes social. Les TCV es reorganitzen el gener de 1881, amb un caràcter progressivament marxista. Pel setembre es reorganitza la Internacional, sota la designació de Federació de Treballadors Regional Espanyola, d'ideologia anarquista, la qual, al sector tèxtil, basteix el sindicat de la Unió Manufacturera. S'inicia aleshores un període de radicalització dels àcrates que deriven a

posicions nihilistes i terroristes. Són els anys 1891-1896, dels grans atemptats a Barcelona, que a Mataró tenen ressò en els intents d'assassinar alguns empresaris - Fonrodona, Arenas-, i atemptats reeixits com el de l'encarregat de la fàbrica Mas, i d'altres. Clima de violència que desemboca en la repressió indiscriminada dels anarquistes i del moviment obrer en general.

En aquest temps el sindicalisme a Mataró té una manifestació puixant en l'àmbit dels treballadors del tèxtil, amb les TCV com a nervi organitzatiu. Una mostra de la importància del sindicat local és que el president de les TCV mataronines, Manuel Vilà, és elegit el període 1883-1884 cap del sindicat a nivell català. També s'ha de destacar que varen ser obrers del cotó de Mataró, d'ideologia marxista, els que, reunits el dia 4 d'agost de 1887, acorden impulsar la creació d'una central sindical socialista d'àmbit estatal, idea que qualla en el congrés que els dies 12-14 d'agost de 1888 funda la UGT a Barcelona.

El 1895 la Unió Fabril Cotonera, fracció marxista de les Tres Classes, formada essencialment per obrers de Mataró, ingressa a la UGT, i es converteix en el primer col·lectiu de les TCV que abandona el sindicat. La UGT, al 1899, afiliava un 70% dels obrers catalans. En aquests anys, els diversos col·lectius sindicals de resistència s'aplegaven en el Centre de Classes de Mataró, afecte a la UGT, que cap el 1900 esdevé Unió de Corporacions Obreres.

Fins al final del segle el món obrer viu moments crítics, amb èpoques de manca de feina, i l'empenta reivindicativa de millors salaris i les vuit hores de treball. Cal destacar el *locaut* de tretze setmanes que s'inicia el desembre de 1881, i que afecta dos mil obrers, dins una sèrie d'accions que endega la patronal catalana davant la puixança dels sindicats. Una nova acció d'aquesta mena té lloc el 1883. A finals de març de 1890 hi ha vaga en solidaritat amb els obrers de Manresa: aturen 1700 persones. Pel juliol, nou atur per la mateixa raó: paren els obrers de les TCV, els del gènere de punt, etc. Però tots aquests conflictes acaben en la derrota del sindicat, que suposa el declivi per al moviment obrer, i les TCV es divideixen.

Pel setembre de 1899, es produeix un gran moviment associatiu al tèxtil, entre les diverses organitzacions que, de manera precària, representaven els obrers. Així, les TCV, la Fabril Cotonera i una federació d'obrers tèxtils del Ter i el Freser, s'uneixen en la Federació Tèxtil Espanyola, amb dirigents

anarquistes, que de seguida experimenta un gran auge. L'any 1902 els obrers de Mataró demanen que la Federació entri a la UGT, sense aconseguir-ho, i al congrés de 1903 es decanta definitivament cap a l'anarco-sindicalisme, en uns anys que l'obrerisme marxista va perdent terreny.

La Solidaritat Obrera de 1907 aplega els diferents sectors del món del treball en una conjunció obrera que, després dels fets de la Setmana Tràgica, deriva a l'apoliticisme i evoluciona cap a la fundació de l'anarquista Confederació Nacional del Treball, els mesos d'octubre-novembre de 1910, que no integra els socialistes de la UGT. A Mataró, en aquest període, l'activitat de marxistes i anarquistes es àlgida, a l'escalf d'una conf1ictivitat obrera creixent, i enmig de les grans vagues de 1902, 1909 (la Setmana Tràgica), 1911, 1917 (vaga general), i 1919 (la Canadenca), que suposen moments d'eufòria revolucionària i de repressió per al moviment obrer, organitzat en la Societat de l'Art Fabril, que dirigia Vicenç Serra.

El sindicalisme local s'expressa en publicacions com *Vida Nueva* (1911-1913), *Acción* (1914) i *Acción Fabril* (1915-1916), que ressenyen l'activitat obrera en el sector tèxtil, dels peons de paleta, del col·lectiu *El Progreso* d'obrers del camp, etc. Els dos darrers periòdics pertanyen la Federació Nacional de l'Art Tèxtil i Fabril d'Espanya, fundada el 1913 i dirigida pel socialista mataroní Constantino Perlasia. Una iniciativa mataronina per aplegar els obrers catalans davant la disgregació dels sindicats tèxtils arran les persecucions motivades pels conflictes de 1909 i 1911. Hi estaven afiliades organitzacions locals de Barcelona, Mataró, Vilassar de Mar i de Dalt, Arenys de Mar, Calella, i Badalona, d'ideologia diversa, i tenia la seu a Mataró.

En el Tercer Congres de la Federació, celebrat a Igualada el juny de 1916, s'aixequen veus a favor que no es formi part ni de la UGT ni de la CNT fins que no hi hagi una unificació estratègica sindical. En aquells moments el sindicat aplegava 80.000 obrers, 5.000 dels quals eren de Mataró. Els anys següents, els membres del sindicat van ingressant a la CNT, fins que aquesta central mana dissoldre la Federació, el gener de 1920. Les xifres mostren clarament l'evolució política del proletariat català: el 1919 la CNT té 433.000 afiliats i la UGT 211.000.

En els anys 1919-1923, l'època del pistolerisme sindical, s'obre una dinàmica de confrontació total entre classe obrera i

patronal, que a Mataró es concreta en l'atemptat de Ca 1'Aragonès, el més de marc de 1921, que produeix dos morts en una ciutat que fins aquell moment havia estat lluny dels enfrontaments violents. Pel que fa al pes específic de la UGT i la CNT a Mataró, notem la progressiva decantació dels obrers cap a l'anarquisme, tot i que la tradició ugetista local va fer que, a diferència d'altres llocs, no perdés tanta influència sobre els sectors obrers com a la resta de Catalunya. Així, varen ser els obrers del tèxtil mataroní els que formen el gruix de la Federació Nacional Tèxtil i Annexes que funda el sindicat socialista pel juliol de 1927.

L'opinió anarquista es manifesta a través d'alguns periòdics: *Nueva Vida* (1906), portaveu de les seccions d'obrers teixidors mecànics, paletes, filadors, etc., *Nuevo Oriente* (1906-1907), que es fa ressò dels actes organitzats pel col·lectiu àcrata *Nueva Semilla*, que dirigia Miguel Corney. També de la revista *A Todos* (1922-1923), portaveu de diversos grups de cultura de la CNT, i el *Boletín del Sindicato de Obreros del Género de Punto* (1923-1924), del qual és president Ramon Molist, amb estatge al carrer d'Argentona 11, pis.

La representativitat política del món obrer és compartida per diverses organitzacions polítiques. En primer lloc cal assenyalar els republicans, que al Sexenni Democràtic apleguen als seus rengles, gairebé de manera exclusiva, a membres de la classe obrera, i que van augmentant la seva força gràcies a l'establiment del vot universal masculí, i les llibertats d'expressió i associació que suposa el nou règim. Però també és en aquests anys que comença a germinar la llavor de la Internacional en sentit àcrata, impulsant la ideologia de l'apoliticisme i el menyspreu del sistema polític formal. A partir d'aleshores la influència anarquista s'anirà fent més intensa.

Una manifestació política del món obrer que neix en aquests anys és el socialisme marxista. Els dies 23-23 d'agost de 1888 es produeix a Barcelona el Primer Congrés del Partido Socialista Obrero Español (PSOE), autèntica refundació d'aquest grup polític que havia nascut l'any 1879 a Madrid. Des de 1880, a Barcelona hi ha col·lectius socialistes que tenen com a portaveu el periòdic *El Obrero*, i aviat apareixen les primeres agrupacions en pobles industrials, entre ells Mataró. El Círcol Socialista local es funda el 1886 arran de l'estada a la ciutat de Pablo Iglesias, el

mes de juny. En aquells moments hi havia una autèntica qüestió oberta entre socialistes i republicans per a captar l'adhesió política dels obrers, que fins aleshores eren majoritàriament als rengles federals. Pablo Iglesias ve a Mataró per tenir un debat públic amb el jove metge i republicà Antoni Franquesa, i davant 1.600 obrers plantegen les seves posicions polítiques respectives.

Es llavors quan Iglesias coordina els nuclis socialistes de la secció local de les TCV i funda el Círcol Socialista amb dirigents com Jaume Basart i Rafael Orriols. I serà dels socialistes de Mataró que sortirà la iniciativa de fundar la UGT. La primera aparició pública del partit té lloc el maig de 1889, amb motiu de celebrar-se la manifestació cívica per a recordar els morts en la defensa de Mataró dels carlins. A l'acte hi figura “por primera vez el Partido Socialista que ostentaba la bandera roja, por primera vez exhibida”.

Un congrés obrer socialista a Paris acorda, pel juliol de 1889, celebrar cada any el 1 de maig com a festa obrera, per a reivindicar les vuit hores de treball. L'any següent es celebra a Catalunya, i Mataró és una de les ciutats on la manifestació impulsada pels socialistes és més impressionant. Segons les fonts d'informació, el nombre de participants va de 2.500 a 5.000, tot i que hi va haver divisió al sí de les societats obreres, que no eren unànimes en fer aquell acte, ja que els anarquistes volien que fos l'inici d'una vaga general fins que s'aconseguissin les vuit hores.

El 1890 apareix la publicació *El Grito de los Oprimidos*, informant del programa del partit, els membres del qual es reunien cada any pel mes de març per a commemorar l'aniversari de la *Communne* amb un dinar fraternal. L'any 1894 apareix el *Boletín Socialista* com a òrgan del partit, que comptava amb uns 150 militants i tenia la seu al carrer Nou n°13. Les pagines del butlletí es fan ressò de l'activitat de les federacions d'obrers d'àmbit socialista: sabaters, filadors, etc. El butlletí, de vida curta, és seguit per una important publicació, la *República Social* que surt de 1896 a 1898. En aquells moments el partit tenia la residència a la plaça de Cuba nº 10 i el dirigia Jesús Costa. La darrera publicació socialista és *Vida Nueva* (1911-1913), que es fa ressò de les societats de resistència local i dóna suport a la conjunció electoral republicana-socialista, a la gran vaga de pagesos de 1913, etc. El PSOE, des de l'any 1900, té la seu del partit, i la de la UGT, a la Casa del Poble, a la cantonada del carrer de Santa Marta amb les Tereses, on també fan anar una

cooperativa obrera de consum.

Els resultats de les eleccions en el districte de Mataró indiquen l'escassa força electoral del PSOE. En els comicis de 1891 el seu candidat Pablo Iglesias té 394 vots; a les municipals de 1897 en recullen uns 500 i a les legislatives de 1905 només 133. La realitat de la seva poca influència electoral és evident. El gir nacionalista del PSOE l'any 1918 duu a una renovació electoral i l'any 1919 el socialista Manuel Serra i Moret, com a cap d'una conjunció d'esquerres, recull 2.133 vots, un 30% dels emesos. L'hostilitat cap al catalanisme de la nova executiva del PSOE comporta que l'any 1920 els sectors nacionalistes se n'allunyin, fundant tres anys després la Unió Socialista de Catalunya.

Un tema a estudiar és el de la influència del republicanisme en la classe obrera mataronina a partir de 1900. El vell federalisme desprestigiat el reorganitza Lerroux, en una campanya demagògica i exaltada que troba ressò en el moviment obrer, a base de la creació de cases del poble, trobades fraternals, etc. A Mataró, el Partit Republicà Radical de seguida té militància i premsa, però a la vista dels resultats electorals del període, -sense presentar mai candidats a diputat-, sembla que no varen incidir massa en la classe obrera local. De fet, l'apoliticisme anarquista, en fer-se més present entre el proletariat, li devia llevar el suport electoral necessari, tot i la popularitat dels radicals. A Mataró hi ha un fet concret que duu a suposar una certa marginació política dels radicals: l'assassinat l'any 1916 d'un militant dels republicans nacionalistes per pistolers a sou dels homes de Lerroux.

Cal fixar-se en la cultura obrera, en els elements que formen una cosmovisió més o menys autònoma, i en les maneres de fer quotidianes, produïdes per l'obrerisme i l'esquerra de l'època. En aquest terreny es mouen les escoles racionalistes i lliures, l'Ateneu Obrer, els casinos, les cooperatives, les societats corals, les d'assegurances, les formes de bateig, matrimoni i enterrament, i filosofies alternatives com l'espiritisme i la maçoneria, sempre amb l'actitud anticlerical al darrera.

Pel que fa a l'educació, la primera escola racionalista la implanten els socis de la fàbrica de teixits de la *Obrera Mataronesa*, que funciona des de l'any 1875 fins a finals de segle, dirigida per Josep Espinal. Als anys vuitanta, obre el col·legi laic Guttemberg, d'ensenyament primari i secundari, que s'instal·la al carrer de Barcelona nº1, principal, i després al carrer de Sant

Benet n°20, dirigit per Joan Canyellas i Ribas. Cap a 1895 obre al carrer Xurruca n°83, l'escola de la Institució Lliure d'Ensenyança, on hi ha classes de càlcul mercantil, dibuix industrial, tenidoria de llibres, idiomes i mecànica aplicada, que dóna el Dr. José Hernández Ardieta, un personatge d'una vida novel·lesca i autor del llibre *Conflictos entre la razón y el dogma o memorias íntimas de un libre pensador* (1894).

L'Ateneu Mataroní de la Classe Obrera inicia la seva tasca el febrer de 1880 a la Rambla n°41, principal, i va tenir una llarga vida. La seva activitat educativa es pot seguir a través de la premsa de l'època, i singularment del *Boletin Ateneo Obrero*, que té una aparició fugaç - un sol número- l'any 1908, i més continuïtat el període 1911-1913. Es tracta d'una entitat dedicada a la difusió cultural entre els obrers, que dirigia Francesc Calbo i Llauradó. Una de les persones que col·labora assíduament en aquesta tasca és Pau Vila, de la Fundació Horaciana d'Ensenyança. L'Ateneu aplegava diferents sectors de l'esquerra local, socialistes, àcrates i republicans, en una tasca educativa de tipus racionalista, atacada durament pels sectors catòlics per la llibertat religiosa que inculcava. Una altra escola racionalista de la qual tenim notícia es la que manté l'any 1912 el Centre Federalista Radical a la placa Pi i Margall. Per les notícies de la premsa de l'època sabem que l'escola tenia pocs alumnes i que, preferint les escoles religioses, la majoria dels esquerranistes més aferrissats no hi duien els seus fills.

Hi havia casinos vinculats als partits obrers i als sindicats, on s'aplegaven i es feien festes per als membres de la classe, a imitació dels casinos tancats de les persones benestants. Cal tenir en compte que ens movem en una societat estrictament classista, on cada grup produeix manifestacions culturals pròpies i té llocs privatius on exercir-les. Les cooperatives de producció en diversos rams i de consum també són un altre aspecte de l'organització obrera, que passarà per diverses vicissituds. Les associacions corals de seguidors de l'exemple de Clavé tenen força èxit en els ambients proletaris. I amb les entitats d'assegurances s'intentava aconseguir estalvis per a la vellesa, per a prevenir el futur, quan la persona no fos capaç de treballar i de mantenir-se.

El marcat anticlericalisme obrer duu a diverses alternatives a la religió, que passen per l'actitud civil, i a ideologies com l'espiritisme, i, en certa manera, la maçoneria. Durant el Sexenni Democràtic havia començat a Catalunya la difusió de l'espiritisme, molt

ben acollit en els mitjans obrers i menestrals. A Mataró ja consta l'activitat d'aquests grups l'any 1874, i el 1877 es produeix el primer enterrament civil, el d'una dona espiritista. Posteriorment, a la fi dels anys vuitanta, es crea el Centre Espiritista, dirigit pel senyor Arnó, que donava conferències i difonia la literatura del grup. També coneixem l'actuació de la Lliga Lliure Pensadora que sota la direcció de Vicenç Vilanova difonia l'escola laica i les cerimònies civils del matrimoni i l'enterrament.

La laïcitat entre els proletaris té una manifestació clara en les formes d'enterrament, de matrimoni i de tot tipus de cerimònia que fins aleshores era monopoli eclesiàstic. Va ser l'Ajuntament republicà de 1869 el que aprova de manera provisional el matrimoni civil a la ciutat, que serà utilitzat exclusivament per membres de la classe obrera. Com a detall significatiu de la cultura obrera com a cultura de reacció, cal fixar-se en les inscripcions al registre civil, els *bateigs* laics que seguien la traça dels religiosos en posar tres noms al nadó, però amb continguts laics. Així, l'any 1906, dues bessones són anomenades *Amor, Salud, Felicidad*, i *Libertad, Fraternidad, Justicia*. L'any 1910 una nena rep els noms de *Paz, Justa, Liberta*, i la premsa àcrata comenta que cal difondre la laïcitat: "Cunda el ejemplo entre los compañeros y que rabien frailes y curas". Altres apel·latius laics són: *Germinal, Porvenir, Aurora, Cosmopolita*, etc.

La premsa obrera de la Restauració pertany a tres grups: la dels socialistes, la d'algun col·lectiu anarquista i la més pròpiament sindical. A tots els títols, però, hi trobarem la mateixa retòrica d'alliberació obrera i de crítica al capitalisme, en uns textos incisius, que tenen com a subjectes a aquells que han estat "educados para ser esclavos". La premsa àcrata, la més radical, abusa de la demagògia ideològica, amb textos abrandats i messiànics. A les pàgines dels butlletins obrers hi ha, en lloc destacat, el seguiment dels conflictes del moment, a Catalunya i a Mataró, i un interès especial per les grans qüestions europees. Els aspectes recurrents són el de l'anticlericalisme, la decidida actitud antiburgesa, la reivindicació de la *Communne* per part dels socialistes i l'atac a tota forma d'estat pels anarquistes, així com una constant polèmica amb les publicacions dels grups ideològics contraris.

Introducció a L'emancipació dels esclaus. Premsa obrera de la Restauració. La lletra de la Història, juliol, 1987.

La *Rússia petita*, can Massot l'any 1872

El dimecres 27 de novembre de 1872 hi ha a Mataró la revolta obrera més violenta de totes les produïdes a la ciutat fins aleshores. En aquell dia els treballadors sindicats de la fàbrica de filats i teixits Baladia i Sala, coneguda com Can Massot, del carrer Sant Agustí, intenten d'assaltar l'establiment, que és defensat per treballadors no pertanyents al sindicat. La indústria tenia de renom la *Rússia Petita*, a causa de la intransigència dels seus propietaris, que es comparava amb l'absolutisme dels tsars. Hem de situar el fet dins del marc reivindicatiu del proletariat tèxtil, que comptava amb una organització molt eficaç, la Federació de les Tres Classes del Vapor (TCV), sindicat que aplega teixidors, filadors, i jornalers de la indústria tèxtil, i que durant els anys del Sexenni Democràtic organitza moltes vagues per a obtenir reduccions de jornada, augments de salari, i exigències de dignitat, com la relació amb els amos, el tracte rebut en el lloc de treball, i les seves condicions.

Però el conflicte que es produeix a Baladia i Sala té un caràcter peculiar, i mostra aspectes interns del moviment obrer. L'enfrontament és protagonitzat per membre de les TCV i treballadors no sindicats de la fàbrica, que s'embranquen en una lluita que per a les TCV és bàsica per tal d'aconseguir el control del moviment obrer a Mataró i fer evident la disciplina de ferro que vol mantenir sobre la classe. La confrontació no és un fet aïllat, ja que aquesta vaga de Mataró és inclosa en una campanya organitzada a Catalunya per les TCV contra els obrers no sindicats. En el mateix moment, hi ha conflictes d'idèntica motivació a Reus, Monistrol, Sant Andreu de Palomar, Sant Vicenç de Castellet, i altres localitats.

Per a conèixer el detall dels fets, seguirem la premsa de Mataró i de Barcelona, molt atenta a la crisi. El conflicte es va gestar dies abans perquè els empresaris volien trencar la vaga declarada pel sindicat i sostenien “una lucha sorda con la sociedad obrera de resistencia, colocando en el lugar de los obreros huelguistas, a todos los que se ofrecían a trabajar, fúeran o no asociados. Pequeños insultos entre los obreros de uno y otro bando, asociados, así huelguistas como trabajadores, y 'esquirols', anunciaban de antemano el conflicto”. La nit del dia 24 es viu

amb angúnia pel rumor que s'intentaria de cremar la fàbrica Baladia i Sala, que serà vigilada per trenta obrers no sindicats amb armes. El dia 25, a l'hora de començar la feina, hi ha insults entre els obrers, situació que es repeteix l'endemà; s'arriben a treure ganivets i pistoles i hi ha intents d'agressió, que no arriben a produir-se per la intervenció de les autoritats.

A primera hora del matí del 27 de novembre hi torna a haver molt de moviment entre els obrers del tèxtil, reunits a la seu de la Internacional, a Can Xirau, a la Muralla de Sant Llorenç, i a la casa del president del sindicat, Manuel Vilà, en un pis del carrer d'en Pujol. Pels carrers es notava "mucha efervescencia entre los tejedores asociados, y sobre la una y media de la tarde se reunieron, en la calle de San Agustín, en donde se encuentra el establecimiento industrial de los Señores Baladia y Sala, un gran número de trabajadores procedentes de las demás fábricas que se dirigieron a él con ademán hostíl, empezando por poner fuego a la puerta que encontraron cerrada. Los jefes habian tomado la precaución de que a las once de la mañana fuesen a comer los trabajadores, por lo cual los hallaron los amotinados dentro de la fábrica al ir a atacarla.

En el interior del edificio se encontraban, pues, los trabajadores no asociados -uns 25- quienes disponían al parecer de 50 armas. Al ver los intentos y hechos de los de fuera, dispararon contra ellos, contestando éstos y rompiéndose por uno y otro lado un verdadero fuego que duró por larguísimo rato. Al fin consiguieron los del interior de la fábrica que se retiraran los del esterior, que se habían apoderado de algunas de las casas vecinas; pero se hallaban alarmados por lo que pudiese acontecer a la llegada de la noche. Inmediatamente se pidió auxilio a las autoridades de esta capital. A las cinco y media salió para Mataró por el camino de hierro un batallón del regimiento de Bailén número 24 y un escuadrón de caballería".

El cronista del periòdic local *La Voz de lluro* explica que el carrer Sant Agusti era "materialmente atestado de obreros de ambos sexos", que va sentir una vintena de detonacions, i que després va veure "un niño herido en el muslo y la mano, de un perdigonazo", en el moment que un grup d'agitadors animava a atacar la fàbrica. A la porta de Can Massot, hi havia "amontonados varios haces de leña, a los que algunos pretendian pegar fuego, sin escuchar en medio de su indignación las amonestaciones de los alcaldes don José Viñas y don Francisco Fontanals

y de los señores jueces de primera instancia y municipal, don Antonio Pinazo y don Ramón Saborit ... llegando la abnegación de los dos primeros en aquellos críticos momentos hasta el estremo de haberse echado sobre la leña que empezaba a arder, diciendo a los que pegaban el fuego que sólo con sus cuerpos ardería el edificio”.

Aleshores “no bien los defensores de la fábrica vieron levantarse la columna de humo, descargaron algunos tiros y hasta entonces no se retiraron las autoridades, aconsejando a los amotinados que hicieran lo propio; mas todo fue en vano. Bien pronto retirados los pacíficos, acudieron los belicosos armados de escopetas, y empezó el tiroteo que duró hasta las nueve de la noche, en cuya hora llegó el batallón de Bailén, número 24, y más tarde una sección de caballeria, con cuya presencia cesaron las hostilidades”.

Durant aquell dia hi va haver també algun fet menor, agressions a dones d'obrers no sindicats i persones diverses. El cronista local, Josep Manent, explica que “la senyora del Sr.Proubasta, professor del Col.legi de Valldemia, habitant en lo carrer de S. Agustí, fugia per la sinia d'en Rovira ab son filletó, cuant se vejé perseguida, y volent-la matar, pentsant-se que era l'esposa del Sr. Mayol, director de la fàbrica de Massot, quina pobre Sra. estaba amagada ab la família a las golfas de la fàbrica, sufrint las angúnias de la mort”.

L'endemà, dia 28, la tropa recull les armes en poder dels obrers. L'Ajuntament emet un ban relatiu al manteniment de l'ordre públic, i tramet una missiva al Governador Civil explicant els fets i assenyalant que no es tractava d'un conflicte polític, tot i que afecta la majoria d'obrers de la ciutat, que donen suport a la vaga dels de Can Baladia i Sala, a més d'indicar que els primers trets varen sortir de la fàbrica com a resposta a les pedres tirades des de l'exterior, i que dos nens de 13 i 15 anys, havien resultat ferits, i que també, posteriorment hi havia hagut tres ferits més de bala entre els assaltants, un d'ells greu.

El mateix dia 28 es convoca vaga general i “no acudieron los operarios a sus talleres paseando por las calles de la ciudad”. Els següents dies continua la intranquil·litat ciutadana; així ho constata el *Diario de Barcelona*. “Una persona recién llegada de Mataró nos pondera el estado de alarma en que viven allí las personas pacíficas, pues se teme que, en marchándose la tropa, se repita la lucha o mejor, que empiezen las venganzas, puesto que

la lucha ya no es posible habiendo sido desarmados los que defendieron la Fábrica Baladia y Sala”. La premsa local també es fa ressò d'aquest clima quan diu “algunas personas pertenecientes a las familias de 'esquirols' sufrieron varios insultos, y eso a las barbas de los soldados que por doquier pululan. La situación de Mataró es grave, gravísima, y de ello deben convencerse todos. Las coacciones están al orden del día”.

El 8 de desembre el sindicat de teixidors en uns cartells, signats pel president, Manuel Vilà i el secretari, Sebastia Comas, denuncia amb noms i cognoms els treballadors que havien col·laborat amb els patrons: “Unión de las Tres Secciones de Vapor de Mataró. A todos los hermanos de asociación: En virtud del atentado que cometieron el dia 27 de noviembre último algunos malos hermanos de trabajo, que ocupaban la huelga que tenemos pendiente con la fábrica de Baladia y Sala (a) Massot pasamos a publicar lo siguiente: Compañeros: sabéis que un puñado de traidores a la causa del trabajo tirotearon el pueblo e hirieron a tres niños, una niña y un hombre indefenso, sin duda para adquirir la benevolencia del fabricante ... advertirnos que cuando estén a vuestro lado los sepais obsequiar del modo que se merecen, porque de lo contrario mañana volverían a hacer lo mismo para cualquiera otro fabricante que los tuviera colocados. Para que los asociados los tengan presentes, publicamos los nombres de algunos ..”.

El full va causar preocupació ciutadana, perquè amenaçava amb tot un seguit de represàlies. De tota manera, sembla que no es varen produir incidents d'aquesta mena. Contribuí al fet la convocatòria per part de l'autoritat militar d'un acte públic amb veïns seleccionats, on es forma una comissió encarregada de “la organización y sostenimiento de una fuerza popular permanente”, per tal de vetllar per la tranquil·litat de Mataró després que l'exèrcit abandonés la ciutat.

Com a resposta al document sindical, Jacint Vilalta, un dels obrers que havien col.laborat amb els amos de Can Baladia i Sala, al periodic *La Voz de lluro* defensa la seva actuació i els criteris que la sostenien, explicant que: “tengo la conciencia muy tranquila y que lo que sentí muy mucho fue no tener a mi lado, en las horas de la lucha, a mis hijos que defendieran conmigo la verdadera libertad y se vieran resguardados de las repetidas y criminales amenazas que todos los individuos de mi indefensa familia sufrieron por unas turbas pertenecientes al socialismo, las

que considero más dignas de vivir en salvages aduares en el corazón del Africa, que de habitar en una ciudad de un país civilizado”. Afirma que res l'aturava d'exercir: “la libertad de ir a trabajar, sea cual fuere el local o país en donde encuentre trabajo, y que lejos estoy, muy lejos, de humillarme delante de cualquier insensato que se atreva a robarme la libertad del trabajo, en cuyo caso yo y los demás de mi familia estamos dispuestos a hacer el sacrificio de nuestras vidas antes que dejarnos robar tan sagrado derecho”.

La vaga continua fins al gener de 1873. Uns dies abans de la proclamació de la República, els obrers decideixen tornar a la feina, per haver aconseguit les reivindicacions de tipus corporatiu sobre els treballadors no sindicats. L'exit de les TCV és total: “dentro de poco volverá a funcionar la fábrica Massot con los obreros asociados. La cuestión, pues, se ha resuelto en beneficio de éstos, bajo las bases de no poder trabajar en la fábrica los operarios 'esquiroles' forasteros, y hacerlo los no asociados mataroneses que trabajaron en tiempo de huelga, si ingresan en la asociación, bajo ciertas condiciones”.

El periòdic que informa de l'acord el critica: “La conducta observada por los dueños de la citada fábrica para con los obreros no asociados comprometidos en los sucesos ... es altamente censurable, ya que habiendo cedido la fábrica a la fuerza de la Internacional, deja en el más completo abandono a unos operarios que, al fin y al cabo, arrastraron compromisos en favor de los intereses de sus patronos, sin otro beneficio que verse impedidos de trabajar por estar 'recomendados' a todas las fábricas donde trabajan asociados, a quienes se les han pasado las oportunas 'requisitorias'. Resultado de las negociaciones de los dueños de la fábrica Massot con la Internacional, ha sido el cambio de la razón social, en la que no figurará el nombre del señor Baladía”.

Per a celebrar la victòria, els obrers es reuneixen al teatre del Carrer Nou, on el president, Manuel Vilà, explica el desenllaç de l'acció reivindicativa, i demana als seus companys que “no tuvieran resentimiento alguno con los obreros vencidos 'esquirols', antes bien, procurarán favorecerles, puesto que todos eran hermanos e hijos del trabajo”.

El periodista que dóna la notícia no s'està de fer el seguent comentari. “Y tanto más noble sería el proceder de los asociados si, respetando la opinión de los que nunca lo han sido, ni quieren

asociarse, escasos en número y por tanto inofensivos, les permitieran trabajar entre ellos y no reducirles a la miseria y obligarles a abandonar la población, si persisten en mantenerse consecuentes”.

Hi ha un altre aspecte de la qüestió que podem documentar a través de la *Revista Social*, òrgan sindicalista editat a Barcelona. Es tracta de l'actitud dels treballadors cooperatius davant la vaga. Aquests s'havien queixat del mal tracte rebut per les TCV, i el periòdic explica que era degut a: “cuan pérfido y malévolo ha sido el comportamiento de la sociedad cooperativa de telares mecánicos, en el asunto de la huelga de la fábrica de los señores Baladia y Sala. Ellos habían prometido repetidamente en otras ocasiones que nunca perjudicarian con su conducta a las sociedades de resistencia, antes al contrario, que apoyarian moral y materialmente toda huelga que se presentase en provecho del trabajador”.

Però no varen solidaritzar-se amb els vaguistes, i aquests els acusen de “apoyar las injustas pretensiones de los burgueses, y haciendo además declaraciones y propaganda en contra de los intereses de sus hermanos los huelguistas”. Després d'un gruix de consideracions teòriques, la publicació sindicalista arriba a la conclusió que “el cooperativismo, ya en sí muy expuesto a grandes dificultades y a mezquinos resultados, en el movimiento revolucionario socialista actual, representa el individualismo, el atraso, la reacción: todas las feas cualidades que acompañan las cosas de la clase media ... o todos nos salvamos, o todos nos hundirnos ... Esta es la ley de la solidaridad”.

Fulls del Museu-Arxiu de Santa Maria (Abril, 1989)

Aspectes sanitaris de Mataró a finals del segle dinou

De la nombrosa bibliografia que hi ha per a documentar el passat de Mataró destacarem dos treballs realitzats i publicats el segle dinou. En primer lloc l'obra d'Antoni Franquesa i Sivilla, *Topografía médica de Mataró y su zona*, premiada amb un accèssit per la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia. Va ser impresa a Barcelona l'any 1889 per la Tipografia de J.Balmas

Planas, del carrer Correu Vell nº5. En aquells moments Franquesa, que era metge, exercia de forense en el Jutjat de Primera Instància de Mataró.

L'altra obra, un opuscle, va ser editat sis anys després; es tracta de la *Memória sobre el estado sanitario de la ciudad de Mataró*. Els seus autors eren el metge Lluís Viladevall i Malgà, i l'arquitecte municipal Josep Puig i Cadafalch. L'estudi es va publicar per acord de l'Ajuntament i el va estampar a Mataró el tipògraf Pere Vilà i Font, del carrer de Palau nº22, l'any 1895.

Ambdós volums contenen gran quantitat de dades per a la història de la ciutat de Mataró i el territori municipal, i són una font única en alguns aspectes. La *Topografía* analitza i descriu els components físics, botànics i animals de la zona, relacionant les muntanyes, rieres, vies de comunicació, cultius, climatologia, etc. I en un apartat fa un ràpid resum de la història de la ciutat. També, i és potser la part més interessant, analitza la infra-estructura de serveis de la ciutat: les escoles, teatres, mercats, esglésies, fàbriques, habitacles, i d'altres. Dades fonamentals per a fer un estudi dels comportaments socials i descriure la vida quotidiana dels mataronins d'aleshores.

La *Memoria*, fullet de vint-i-set pàgines, té com a centre la descripció de la infraestructura de la ciutat des de la perspectiva de les condicions sanitàries. Els autors ressegueixen l'estat de les cases, les escoles, les fàbriques, els mercats, els llocs d'esbarjo, el cementiri, etc. I, com en el cas del llibre anterior, hi trobem condensada una visió del microcosmos humà del Mataró de finals del segle dinou.

Del grapat de dades que ofereixen aquests treballs en destacarem un aspecte que tracten ambdós textos: la vida de les classes populars, que apareix amb una extraordinària nitidesa reflectida en diversos apartats. Concretament, les condicions de vida del proletariat tèxtil, nucli vertebral de la població, quant a recursos humans, i base de la vida fabril a la ciutat. Resseguirem les dades que informen de les condicions dels habitacles, les escoles i els centres de treball, elements que configuraven la base material de la cultura proletària, que tenia en els sindicats, el republicans, el socialistes i els anarquistes les manifestacions ideològiques fonamentals.

Les fàbriques

Franquesa descriu així els llocs de treball del proletariat tèxtil:

“los edificios (..) son construídos exprofeso para el objeto a que se destinan, y de ahí el que no reunan graves inconvenientes por lo que al punto de vista higiénico corresponde: son ordinariamente espaciosos y el sin número de ventanas abiertas a poca distancia del pavimento en cada uno de los pisos (..) garantizan las condiciones de luz que deben runir dichos locales y sobradamente las de ventilación”.

També es refereix als perills que comporta la maquinària utilitzada i el fet de la gran freqüència que es produïen accidents, afirmant que “la imprevisión y el descuido por parte de los obreros determinan casi siempre esos percances”, i que certes operacions s'haurien de fer amb el motor parat. També incideix en el fet dels nens que treballen a les fàbriques, *niños de corta edad*, que patien amb molta freqüència accidents, i demana no deixar als menors de quinze anys fer aquesta mena de feines.

A les fàbriques de filats i texits sovint hi havia problemes de ventilació: “de manera que el aire encerrado en los locales en cuestión está siempre viciado, siendo tal vez una de las más importantes causas del desarrollo de la tuberculosis entre los obreros”. En altres fàbriques per a mantenir una atmosfera humida hi havia una canal on hi passava aigua calenta: “Así es que los transtornos cardíacos y vasculares en general y las enfermedades de las mucosas están a la orden del día entre los infelices sometidos a tan duras pruebas”.

El to moralista de Franquesa té una evidència curiosa, la proposta: “que desapareciesen la confusión de sexos, común, sin excepción, en todas las fábricas de esta ciudad: el calor sofocante, aumentado por la fatiga obliga a los trabajadores a vestir ropas sobrado lijeras; el insomnio peculiar al género de vida que llevan, estimula vivamente su fantasía; la poca cultura intelectual de los mismos se manifiesta con un lenguaje rico en imágenes y no del todo culto. Este y otros accidentes que mantienen en exacerbación contínua al sistema nervioso, han de impresionar vivamente a multitud de mujeres que en aquel medio viven”. També explica que en ser els encarregats homes es produïen abusos, “en detrimento de la voluntad y de la honradez del bello sexo”.

Viladevall i Puig també descriuen les fàbriques, i ho fan utilitzant un llenguatge més crític. Diuen que “la mayoría de los grandes edificios, llamados, quizás sarcasticamente, templos del trabajo, son para el obrero lugar de enfermedad y muerte. La

maquinaria moderna le ha librado de lo pesado del trabajo manual, pero en cambio le ha convertido en órgano de máquina y le ha dado por habitación la habitación de la máquina". Diuen que a Mataró hi ha fàbriques que segueixen els principis higiènics més estrictes, però que n'hi ha d'altres "que más que lugar habitable parecen antro de tormento".

La vivenda

Franquesa descriu la casa tipus de la ciutat sense fer cap referència a les categories d'habitacles, en canvi a la *Memoria* s'explica que la vivenda de les classes populars patia molts defectes d'higiene degut a l'especulació, parlen de "ciertos barrios donde la especulación abusiva de gente sin conciencia, regatea el aire, la tierra y el sol a los infelices".

Les escoles

A la *Topografía* es parla de l'aglomeració de criatures de totes les edats en una mateixa classe, i que l'educació és molt deficient, conseqüència "lógica de los rutinarios sistemas que adoptan los maestros". Viladevall i Puig es refereixen a la poca higiene dels edificis escolars: "Se utilizan en esta ciudad para tal objeto habitaciones elegidas al acaso, cuyas circunstancias de luz y distribución, en caso alguno se adaptan a las exijidas modernamente al local destinado a tan elevado objeto". Cosa que no passava en els col·legis privats, escolapis i maristes, que reunien excel·lents condicions d'habitabilitat.

A la *Memoria* es planteja un problema interessant relacionat amb el que a l'època feia de guarderies escolars: Merecen "tratarse aparte las 'amigas' o escuelas destinadas a la primera enseñanza, causa eficaz de la mortalidad excesiva que se nota en las primeras edades de la vida. Se reunen en ellas los niños de ambos sexos sin cuidado alguno y sin precauciones que eviten el contacto entre los niños sanos y enfermos, dando lugar tan reprobable sistema al desarrollo de varias enfermedades infecciosas". Aquestes escoles eren una exigència "de una fabricación que emplea casi exclusivamente mujeres", que havien de deixar les criatures en algun lloc per a poder dur un salari a casa.

Com a anècdota podem assenyalar el que explica Franquesa relatiu a la falta de malalts atesos a l'Hospital, deguda "a la repugnancia que causa a los obreros, por faltos que estén de recursos, el acudir a la caridad pública. Nobleza de alma que

honra a las clases proletarias”.

Fulls del Museu-Arxiu de Santa Maria (Juliol, 1983)

El cementiri civil. Un capítol de la cultura laica

Morir-se catòlic a Mataró va ser obligat fins l'any 1876. Els aires laics varen dur un canvi demanat per l'opinió liberal, republicana i socialista, i organitzacions com els maçons i els espiritistes: establir un terreny on poder enterrar les persones no religioses. Notem que al cementiri feia temps, i sense fer soroll, s'enterraven els suïcides, els nonats i les criatures mortes sense batejar. Però els canvis laics varen dur mala maror.

El mes de maig de l'any 1873 el jutjat de Mataró obra una causa criminal arran de “haberse hallado algunos cadáveres enterrados en la parte de afuera del cementerio”. I es descobreix que ho havia ordenat el rector de Santa Maria, tal com declaren els enterramorts, un d'ells diu “que por orden del Sr.Cura se desenterró un niño que había sido sepultado en el nicho de su padre y se enterró fuera del cementerio”. Els regidors assabentats de l'abús ordenen que els cadàvers tornin al cementiri i com que el rector es resisteix l'alcalde envia la brigada municipal a fer-ho cumplir, però el rector va continuar aplicant la caritat a la seva manera.

Així es va fer sentir la necessitat d'un recinte on enterrar dignament els foragitats. L'origen del cementiri civil el podem resseguir al ple de l'Ajuntament de 15 de setembre de 1876 quan diversos ciutadans demanen l'obertura d'un recinte on “dar sepultura a los cadáveres de los que mueran perteneciendo a religión distinta de la católica”. Els regidors ho aproven ja que “dicha petición obedece a una necesidad no solo reconocida por la ley si que también inspirada en un deseo humanitario”, i acorden dedicar a tal fi el terreny on a causa del rector “es costumbre inhumar los abortos y los cuerpos de los suicidas y disidentes”, adequant-lo amb una tanca.

Aviat es fan les obres i es nomena una junta de govern formada pel regidor Pere Valls i els ciutadans Diego Arenas, Manuel Bach, Francesc Cabot i Joaquim Gibernau, i el mes de febrer de

1877 s'hi fa el primer enterrament, el d'una dona espiritista. El desembre de 1879 s'aprova el reglament del *Cementerio Municipal de Mataró*, que aclareix que tothom pot demanar ser-hi enterrat, “mayormente si por haber fallecido fuera de la Iglesia Católica no fuesen admitidos en el cementerio de dicha religión”.

La batalla clerical contra les cerimònies civils afecta al lloc de repòs dels cadàvers, i en alguna ocasió mans anònimes varen pintar rètols amb insults als morts a les parets del cementiri dels protestants, espiritistes o dissidents, que morien i eren enterrats com els gossos, segons que deia la gent recta. Cada cerimònia laica es convertia en un *trágala* pels catòlics, ja que hi havia interès en passejar el mort laic per davant l'església de Santa Maria, fins que l'alcalde Cabanyes desvia els enterraments civils pels afores, tal com passa amb el cadàver de Francesc Genisans obligat a anar pel carrer de la Coma.

De problemes n'hi havia sovint. A una filla de Jaume Colomer l'enterren a la catòlica manera ja que l'alcalde Aranyó recolza al rector de Sant Josep contra la voluntat del pare, perquè la nena l'havien batejada d'amagat. El 1919 és enterrat el cadàver d'Agustí Lloberas a qui es nega sepultura catòlica perquè “siendo casado hacía vida marital con una mujer viuda”, i el rector de Santa Maria li nega sepultura com denuncia la premsa republicana “sin acordarse en aquel momento de los muchos que yacen en aquel recinto que habrán cometido otros delitos más abominables”. Un epitafi del cementiri civil parla d'aquesta mena d'hipocresia social:

No son los muertos los que con dulce calma
la paz disfrutan de la tumba fría,
muertos son, los que tienen muerta el alma
y viven todavía.

El cementiri lliure, com era conegut pels adeptes, sempre va estar deixat de la mà de Déu, i els regidors no se'n cuidaven. El 1883 s'arregla una mica el camí d'accés després de moltes queixes, però el cotxe de la funerària no hi podia arribar i s'havia de dur el mort a peu. Això no es va arreglar fins que trenta anys després l'alcalde Fàbregas mana fer el camí per tal de poder dur els cadàvers en cotxe. La capacitat del cementiri era d'uns

quaranta nínxols, l'any 1894 se n'hi afegeixen 36 i el 1905 altres 27.

El gener de l'any 1912 Josep Sans i Montanyà, que havia estat regidor responsable del cementiri, escriu al periòdic republicà *Nuevo Ideal* que el període que va de l'any 1904 al 1911 hi ha una mitjana de sis enterraments civils l'any, quantitat mínima en una ciutat de divuit mil habitants "que en su mayoría son obreros, que a más de luchar incesantemente por la existencia tienen la costumbre, muchos de ellos, de alardear de avanzados". Fet més rar en haver-hi "una nutrida agrupación socialista, con bastantes libertarios, con un partido republicano federalista radical y otros partidos políticos más o menos liberales y demócratas, y con otras escuelas filosóficas y librepensadoras". Resumint, "o que los que pensamos libremente gozamos de la más completa salud, o de que eso de blasonar de avanzado y de querer ser hombre progresivo es pura palabrería".

Els pocs clients del cementiri eren gent d'idees laiques, com Jesús Costa, cap del PSOE local el segle dinou; la família Abril i Argemí, pares de l'alcalde de la Segona República; i el dirigent republicà federal i metge Antoni Franquesa i Sivilla. Però també s'hi enterrava a forasters d'altres religions que vivien a la ciutat, molts d'elles tècnics de fàbriques tèxtils, com Kuerdeling, Schmitz, Fomm, Gnauck, Renart, Pahour, Derodenlintz, i Weible. Ara queden poques de les antigues làpides, malmeses pel temps, i a vegades per l'acció humana, com la d'en Franquesa, mig tapada pel ciment. I de les senyes d'identitat hi ha algun emblema maçó, el mausoleu de Diego Arenas i Mainou, i poca cosa més.

Com a nota festiva, assenyalem l'enterrament l'octubre de 1908 de la florentina Emma Ferrario Piliti, propietària de la primera casa de cites del carrer d'Isabel, que va anar a reposar lluny d'on residien els cossos dels seus clients, que no volien una companyia tan poc recomanable. En una tomba potser la d'Emma, es va conservar molt de temps la següent inscripció:

Todo acabó para mi
alegrias y amarguras
no me quisieron los curas
y encontré un asilo aquí

Mataroescrit (Novembre, 1992)

El comerç d’homes: el servei militar a Mataró

El segle dinou el servei militar, popularment conegut com *contribució de sang*, preocupa a les capes populars, mancades de recursos per a poder-ne eludir el compliment. Hem de tenir en compte que l'estada en l'exèrcit es perllongava molts anys, de sis a vuit a partir de 1851, i més abans; que en aquest període moltes persones perdien l'ofici a manca de poder-lo practicar; i que la mortaldat en campanya era del 50%. Ens fixarem amb alguns dels aspectes principals d'aquesta qüestió.

El sistema de reclutament militar propi de l'Antic Règim, fonamentat en un estricte criteri de jerarquia social, només comprenia els menestrals, i les classes populars. Un exemple: en la lleva de 1771 corresponen a Mataró 23 homes, i de les 1738 cases de la ciutat, 808 eren de famílies exemptes de ser sortejades: 52 d'eclesiàstics, 132 de regidors i militars, 3 de metges, 13 d'escrivans, 2 de procuradors, 286 de matriculats, 66 de l'art de la seda, 28 de pobres, 9 d'invàlids, i 217 de funcionaris de l'estat, adjudicataris d'estancs, mariners, i pescadors. D'altres exempts eren els fills de comerciants majoristes, de canvistes de lletres amb barco propi, de fabricants de llana i seda, els universitaris, i els que tenien la família al seu càrrec.

El Principat comptava, des del segle divuit, amb un privilegi que permetia que els homes designats per a cobrir les lleves poguessin ser-ne redimits per una quantitat en metàl·lic. Aquesta concessió les autoritats intentaven abolir-la, i el juliol de 1824 hi va haver queixes en moltes poblacions catalanes. L'Ajuntament de Mataró explica que en un mateix clam s'unien: "El admirado agricultor que se considera privado de aquel digno compañero con quien colectaba los frutos de un continuo trabajo. El comerciante destituhido de aquel diestro joven que mas cuidaba de la circulación de sus generos, y por ultimo aquel ve en silencio e inacción todas sus fabricas tan privilegiadas por los Goviernos, como envidiadas por las demas Provincias". La situació es manté fins que s'anul·la la redempció en metàl·lic, per llei de 1837 que entra en vigor el 1845, deixant, com a única possibilitat pels que no volien fer el servei, la substitució a través d'una altra persona, fins que l'any 1851 es torna a establir la redempció.

La guerra carlina duu a replantejar la política dels recursos humans de l'exèrcit, davant la gran necessitat d'efectius. Mendizábal ordena l'any 1835 la lleva de 100.000 homes, i el novembre de 1837 una llei reglamenta el servei militar, instituint el sistema utilitzat, amb poques modificacions, fins el segle vint: eren abolides les excepcions gratuïtes que tenien per privilegi certs estaments de la societat, i el servei militar passava a ser de prestació obligatòria en els homes solters de 18 a 40 anys. De tota manera també es reglamentava la substitució a través d'una altre persona, fet que suposa, pels comerciants amb menys escrúpols, grans negocis a base de buscar gent disposada a llogar-se, i subministrar-la a aquells que podien pagar-ho.

L'any 1833 per a complir les obligacions de la quota local es va oferir a l'Ajuntament Agustin Algarra, que des de Madrid escriu demanant 1.440 rals per cada substitut. Però l'acord el varen fer els regidors amb una societat dedicada a aquests afers formada per: Narcís Cabanellas, comerciant de Barcelona, Josep Oller, comerciant de panyos de Terrassa, Francesc Murlans i Bernat Reuxito, de Barcelona, i Francesc Riera, de Girona. La xifra per home era la mateixa que demanava el de Madrid, però l'Ajuntament hi devia de trobar més garanties. L'any 1837 els preus de substituts havien pujat molt, a causa de la intensificació de la guerra carlina, i es situaven en uns 4.000 rals per home. De tota manera la fi del conflicte no va suposar que baixessin les tarifes, i la gran demanda de substituts fa augmentar els preus cap els 5.000 rals que es pagaven el 1843.

Com a mostra de què era el negoci de la substitució tenim una acta notarial de 1843: la societat formada per Jaume Vila i Roig, Manuel Periz i Montoro, de València, Domènec Llata, de Barcelona, i Tomàs Soler, de Mataró, lloguen sis mataronins per a “sentar plaza de soldado en los Ejercitos Nacionales”, com a substituts: Jaume de Plandolit, teixidor, que cobra 2.880 rals; Pelegrí Cabot, peó de paleta, que cobra 3.360 rals; Llucià Costa, bracer, que cobra 3.360 rals; Llorenç Aguilera, teixidor, que cobra 2.880 rals; Joaquim Urban, carreter, que cobra 2.880 rals; i Narcís Pou, bracer, que cobra 2.880 rals. Tots ells eren menors de 25, i menys Aguilera analfabets, que devien de donar aquell pas decisiu en les seves vides davant la crisi aguda de treball que hi ha a la ciutat. La necessitat els duia a caure en mans dels que comerciaven amb homes traient uns beneficis substanciosos:

pagaven al voltant dels 3.000 rals segons aquesta escriptura de 1843, i venien a 5.000 rals.

El negoci de les substitucions va animar alguns mataronins i gent de la comarca a formar societats per a dedicar- s'hi. Coneixem la que l'octubre de 1845 aplega a Joan Abril i Robira, hisendat d'Argentona, Salvi Rodon, hisendat de Cabrera, i Tomàs Soler, comerciant de Barcelona. L'any següent s'en forma una altre: “para la presentación en caja de substitutos en lugar de los mozos que salgan soldados en el sorteo” de 1845-1846, que anirien a buscar pels pobles, i n'eren socis els hisendats Francesc de Batlle i Gual, Josep Grau, i Joan Mateu i Riu.

L'operació de compra venda era segura i sense cap mena de risc, per aquest motiu es varen crear a tot el país grans negocis al seu voltant. Hi havia empreses d'assegurances que acceptaven pòlisses pagables anualment a partir de l'instant del naixement d'un nen, d'altres de crèdits i hipoteques amb tarifes usuràries, i de compra-venda de substituts, que especulaven d'aquella trista situació. Poques varen ser les persones del mon de les finances, la política i la indústria que varen menystenir una font d'ingressos tan sanejada, així entre els que formaven les companyies mes importants hi trobem els Figuerola, Salamanca, Milà de la Roca, Guell, Comillas, Mesonero Romanos, Pascual Madoz, etc. Moderats i progressistes s'unien davant el negoci, i si tenim en compte que eren ells els que feien les lleis, hom s'adona de la irrealitat dels seus propòsits de reforma. La redempció manifesta una desigualtat geogràfica entre regions riques i pobres, així si a Barcelona i Madrid hi ha un 40/60% de redimits, a Astúries i Galícia només un 5/10%.

Els ajuntaments de Mataró consideraven un deure col·lectiu que cap jove deixés la ciutat per anar a l'exèrcit. I per aplegar els diners necessaris es feien recaptes entre les persones que anaven a ser sortejades, es gravaven amb taxes especials els productes alimentaris de consum quotidià, i contribucions especials entre els caps de família en relació directa a la seva riquesa, per a cobrir les quantitats que d'altra manera no arribaven. Però la manca de solidaritat de les persones no afectades pel sorteig feia que el cobrament s'anés retardant, i en algunes ocasions es varen haver de dur a terme mesures executives, singularment en 1842. El mes d'agost l'Ajuntament comanat per Bru Martí reb pressions de les autoritats militars que exigien liquidar els endarreriments de les lleves de 1840 i 1841, ja que els diners de la redempció,

que havien de pagar els subjectes a mobilització, no es feien efectius.

El cap polític va donar ordres al jutge de primera instància d'actuar contra l'Ajuntament: "por no haver aprontado el contingente señalado por los remplazos". En aquest moment crític el Consistori va adoptar: "medidas coactivas extraordinarias a causa de la resistencia que ha encontrado en el pago reclamado. Consistien en: avisos individuales seguidos por llamamiento ante este cabildo, continuado por apremios diarios y concluidos por arrestos en estas Casas Consistoriales, verificados de noche porque de dia se ocultaban los deudores, pero con tal circunspección que no se ha cometido violencia alguna al verificarlo (..) siendo enteramente inecsacto que la tranquilidad pública y el sosiego particular de las familias se haya resentido de estas disposiciones".

Opinió no compartida per tothom, i els membres del Partit Progressista, dels rengles del qual havia estat elegit Bru Martí, varen dur a terme una campanya contra l'alcalde. Un periòdic barceloní d'aquesta tendència informava que a Mataró: “ciudad que tiene la desgracia de ser gobernada por un Ayuntamiento cuyos alcaldes primero y segundo se olvidan de la ley de 3 de febrero, se ven actos de un despotismo tan estraño que admira casi tanto como el ver que este sensato pueblo los haya sufrido callada y resignadamente. A deshora de la noche los alguaciles y serenos acompañados de la fuerza armada llaman desaforadamente por las casas y arrancan del lecho a ciudadanos pacificos dejando en la mayor ansiedad y desconsuelo a sus familias. Veinte y ocho son ya las presas de esta manera inquisitorial y tiranica”.

El cap polític davant aquestes denúncies i el caire que prenien els esdeveniments va fer retirar les detencions, en ser il.legals. Cosa que va duu al Consistori a replicar que ho havien fet en ésser amenaçats oficialment: “de fuertes multas en los bienes de los Concejales”, i amb el desig d'evitar el sorteig personal. També consideraven irrealitzable la proposta d'embargament dels bens de les persones que no pagaven, perquè: “una muy considerable parte de contribuyentes carecia de ellos, por pertenecer a la clase jornalera”, manifestant l'autèntica dimensió social de l'afer. L'any següent es resolia el problema quan el nou Consistori, a pressions de l'autoritat militar, fa el sorteig de la quota entre els que no havien pagat la seva part de contribució.

El 1845 hi ha un clima generalitzat de revolta a moltes poblacions catalanes, en realitzar-se els sorteigs de quintes després de molt de temps de no fer-se, degut a executar-se la llei de 1837 i no admetre's la redempció en metàl·lic. Passava que els preus de persones havien pujat molt, al voltant dels 5.000 rals, cosa que duia a fer unes contribucions elevades, resultant molts impagats. A Mataró hi va haver, el mes d'agost de 1845, uns *azarosos dias* durant el sorteig, i l'exèrcit va intervenir-hi perquè de la protesta no es passés a la revolta. El motiu era que les grans sumes que implicava la substitució eren d'impossible pagament per les classes populars. A tall d'exemple: un obrer de la filatura o el tissatge cobrava uns 3.000/4.000 rals a l'any, i assalariats de baixa categoria com un agutzil, un ajudant de la presó, etc., uns 1.000/2.000 rals, ingressos de subsistència que només allargaven per l'alimentació i llogar la vivenda, i dels quals no es podia estalviar res.

En aquell any crític la comissió que s'ocupava de buscar substituts contracta amb el comerciant barceloní Francesc Cuní l'entrega de 15 homes, dels 54 que tocaven a Mataró, pels quals s'abonaria 5.120 rals per peça, posteriorment s'arriba a un acord amb Cristòfol Lucia i Josep Vila, de València, que oferien persones al preu de 4.800 rals. Els diners necessaris es varen intentar recaptar mitjançant un impost especial molt criticat per les persones benestants, que denunciaven les mesures coactives dutes a terme per cobrar, amb detinguts i empresonats. L'any 1849 es va tornar a fer un repartiment entre els caps de família per a recollir el que no havia estat cobert amb les quotes dels interessats, tot i així els joves que no varen pagar la seva quota foren sortejats.

Per a organitzar tot el referent a quintes actuava a la ciutat en els anys quaranta la *Asociación de padres de familia*, i a partir de 1851 la *Sociedad de Socorros Mutuos para la Quinta*. Entitats que cobraven quotes a les persones amb fills que en els anys a venir havien de passar per l'angúnia del sorteig, i que sovint començaven a pagar tot just nascuda la criatura: “para que ninguna familia tenga que llorar la separación de sus hijos y de quienes depende tal vez su subsistencia y su porvenir. Mayor y mas seguro sera el resultado de la sociedad cuantos mas sean los inscritos; y por esto todos los interesados se hallan de evicción tenidos a que aumente el numero de ellos para lo cual a todos conviene que cada uno escite el interés de los que pueden

disfrutar de las ventajas de dichos socorros mutuos”. Però la vida d'aquests col·lectius era molt precària, ja que els era difícil aconseguir els diners necessaris i, a mes, havien de fer front al problema cabdal de les desercions que es produïen entre els substituts, i que obligaven a posar-hi una altra persona al seu lloc, davant l'amenaça d'incorporar el substituït. La llei de juny de 1851 reglamenta l'allistament a partir de 20 anys, i torna a establir la redempció en metàl·lic, fixant-la en 6.000 rals, i poc després en 8.000. La substitució home a home continuava, regint-se per les lleis del mercat.

L'Ajuntament progressista de 1854-1856 no va voler que marxés de la ciutat cap jove, i va fer un repartiment de 1.400 rals a cada un dels que anaven a ser sortejat, fent-se càrrec de la diferència la caixa del comú. Però en la lleva de 1856 la manca de recursos municipals va dur a la necessitat de quintar. El mes d'abril es celebrant el sorteig, i comenta la premsa local que amb tal motiu: “Llénanse de luto las poblaciones en dias tan aciagos por ser la contribución de sangre la que mas se resiste a la naturaleza del hombre”. Funcionava llavors la *Sociedad mataronesa de socorros mutuos para el reemplazo del ejercito*, amb quotes de 1.260 rals als joves de 18 anys, 1.330 als de 19, i 1.400 als de 20. Xifres impossibles de satisfer pels membres de la classe obrera, per la qual cosa el progressista Joan Amich, des de les pàgines de la *Revista Mataronesa*, proposa que ajudin a pagar la gent de diners, els capellans, empresaris, etc.

El penós afer del servei militar, tan tractat per la narrativa realista i social del segle dinou, va ser present al llarg de moltes generacions, i és la causa de la desaparició de molts capitals mitjans, empleats en lliurar els fills d'una obligació que era la pitjor de les plagues, duent la ruïna a moltes famílies menestrals. El partit republicà de Mataró va fer seva la reivindicació d'abolir les quintes, aconseguint el març de 1869 reunir en manifestació més de vuit mil persones, i l'abril de l'any següent protagonitza un intent de revolta en anar-se a fer el sorteig. L'angúnia de les classes populars ha quedat reflexada en la cançó popular, que n'ha transmès el record: “*Pares i mares d'Espanya / que teniu fills per casar, / mireu's que amb quatre-cents duros / lo fill podeu llibertar. / Veneu quant tingueu a casa / sense que us quedi un llançol”*.

Migliaresi (Abril, 1989)

La cultura de la fàbrica
Anticlericalisme i matrimoni civil al segle dinou

A la dècada dels anys quaranta del segle dinou un membre del sindicat de teixidors que s'acabava de fundar a Mataró, envia, a uns companys de Vic, una carta on explica la situació de la seva lluita amb els fabricants. Diu que aquests "no an encontrado medio alguno que bajarse bajo nuestros pies y decir que ya aumentarían las piezas y que sobre todo dásemos permiso para poder abir las cuadras, pero como nosotros ya teníamos a todos nuestros hermanos socios colocados, éramos sordos a sus reclamasiones". Vet aquí un llenguatge nou, producte de la societat que es va formant, quan burgesos i proletaris reemplacen la vella estructura estamental de l'absolutisme. Assistim, i ho expliquen les paraules i els conceptes que emergeixen, a l'aparició de noves conductes que indiquen els canvis en els vincles de relació dels grups socials, i nous conceptes que les defineixen.

Ens interessa aquesta atmosfera que neix, i les imatges en què es va configurant la cultura dels treballadors: la cultura proletària viva en un llenguatge que identifica el grup. En el seu origen hi trobem la fàbrica, centre també de producció simbòlica, i principi de les relacions socials que inaugura la industrialització. Sense oblidar els aspectes fonamentals de la vida quotidiana de les classes populars: casa, menjar, vestir i educació, elements claus en la conformació d'una mentalitat, en aquells temps difícils, quan els proletaris havien de lluitar per fer-se amb els elements indispensables de la vida, per a l'estricta supervivència.

D'aquí en naixerà la fraternitat sindical reivindicativa que els unirà enfront dels amos. Fraternitat que té les seves arrels en el passat, en les ideologies tradicionals, i que pugna amb el nou l'individualisme de la burgesia liberal. Les dades relatives a Mataró són escasses, però n'hi alguna per fer parlar aquesta cultura del silenci, el fil d'una veu. El fil dels teixidors.

En el llenguatge trobarem els signes d'una mentalitat nova, encara que en els seus orígens no ho sembla tant. Perquè darrera les paraules clau hi ha la retòrica cristiana traduïnt significats de lluita de classes. A Mataró els proletaris s'anomenaven entre ells *germans* i les tasques de solidaritat dins el grup eren notables,

buscant feina a obrers acomiadats a d'altres poblacions. Conceptes com "constància, sofriment, prudència", relatius a la pròpia lluita reivindicativa també es refereixen a aquell món simbòlic heretat. De la mateixa manera els fabricants són l'encarnació del mal absolut "els enemics, els adversaris, els amos", etc., termes que manifesten la confrontació radical menada per aquells que creien no tenir res a perdre, i que arribava a les amenaces contra les persones i la producció. La utopia cristiana del demà venturós és present en una frase simptomàtica, escrita per un proletari mataroní: "llegará un día en que brillaremos con nuestra unión y entonces logaremos el fruto de nuestras fatigas". Resum de les esperances dels que no tenien futur, aliment espiritual en la retòrica.

Aspectes que mostren l'entramat ideològic d'un moviment que neix sota formes de consciència i conductes antigues, reproduint el que s'ha anomenat la *cascada del menyspreu*, sistema de divisió en categories propi de la societat estamental. D'aquesta manera els treballadors del tèxtil es dividien en estrats d'especialització que es menyspreaven mútuament, i a Mataró hi va haver algun tipus de crisi en aquest sentit.

En contacte amb el procés polític liberal i la industrialització, la classe obrera anirà evolucionant, formant progressivament una ideologia depurada d'aquelles adherències del passat. I a la vetlla del Sexenni Democràtic els sectors avançats de l'obrerisme mataroní ja disposen d'una veu pròpia. Dels diversos aspectes que la formen ens interessa ara la gènesi d'un: l'anticlericalisme.

L'anticlericalisme

A Mataró les primeres manifestacions d'anticlericalisme popular es produeixen durant el Trienni Liberal, i l'enderroc per part de l'Ajuntament del convent dels caputxins és la manifestació més espectacular de l'ambient hostil als frares. En aquells moments l'animositat anticlerical és protagonitzada per la gent de carrer,els que formaven part de les milícies, però també per elements de la burgesia il·lustrada. La repressió absolutista posterior, que comptarà a Mataró amb la participació activa del clergat, i la intransigència dels caputxins, anirà reforçat el sentiment de rebuig. Notem que pels proletaris i els jornalers no es tracta d'un anticlericalisme doctrinal, era la passió que orientava l'enemiga,

la identificació dels frares amb el que no treballa, que cobra impostos, que reprimeix i té poder.

Al llarg dels anys trenta les manifestacions d'irreligiositat es van repetint, fins la catarsi dels esdeveniments de 1835: la crema del convent dels caputxins i l'intent de fer-ho amb el dels carmelites, que mostren l'arrelament del sentiment anticlerical en els sectors populars. Contra versions tradicionals que expliquen aquells fets com a resultant d'uns moments de passió protagonitzats per forasters, la documentació ensenya que es tracta de gent de Mataró, i que l'animositat contra el clergat era extesa de molt de temps abans.

Darrera aquests moviments, sovint anàrquics, hi ha els primers nuclis republicans i sindicalistes, i és una manera de manifestar el rebuig a les institucions polítiques i socials. Amb els anys, la pràctica de les actituds laiques serà una de les marques d'identitat d'aquests sectors.

El matrimoni civil

El monopoli que tenia l'Església Catòlica de casar va ser trencat a conseqüència dels postulats ideològics de la Revolució de Setembre. Foren sobretot els republicans, que reivindicaven l'estat laic, que hi varen contribuir. El dret a casar-se pel civil el regula la llei de 18 de juny de 1870, de curta durada ja que va ser derogada durant la Restauració. Però abans de la promulgació de la llei ja s'havien produït matrimonis civils a Mataró.

La primera notícia que tenim en aquest sentit és de l'Ajuntament de majoria republicana que el 12 de febrer de 1869 acorda, per 11 vots contra 2, la següent proposició: “El matrimonio civil quedará establecido en esta ciudad desde el dia primero del prócsimo mes”. La iniciativa era del republicà J.A. Rabella, que havia estat secretari de la Junta Revolucionària. Per a fer ús del matrimoni civil l'Ajuntament obligava els interessats a comprometre's a tenir en compte allò que dictaminessin a aquest respecte les Corts Constituents, com havia passat a Tortosa, Gràcia i a Reus, ciutat capdavantera en aquest tema.

Una vegada establert el matrimoni civil no hi va haver massa empentes, i només trobem dos únics matrimonis registrats en el període de provisionalitat, de 1869-1870. El 6 de juny de 1869 publicava *Crónica Mataronesa* un anunci fent saber que Ramon Ricart i Rosa Serra es volien casar pel civil, i que en cas que algú

conegués algun impediment ho fes saber en el termini de quinze dies. L'acta matrimonial ens dóna els detalls del casament:

"Número uno. En la ciudad de Mataró a los veinte y cinco de junio de mil ochocientos sesenta y nueve. Ante D.Francisco Rafart y Poy, oficial del Registro Civil nombrado por el Ayuntamiento de la misma, han comparecido Ramon Ricart y Anglada de edad cuarenta y nueve años, de oficio tegedor, natural y vecino de la presente, hijo legítimo de José Ricart y Andreu, natural de Vich y vecino de esta ciudad y de Catalina Anglada, natural también de Vich y vecina igualmente de la presente, viudo en primeras instancias de Rosa Rumañá y Susalba, fallecida en esta ciudad en trenta y uno de marzo de mil ochocientos sesenta y cuatro; y Rosa Serra y Rumañá de edad treinta y cuatro años, trabajadora de fábrica, natural y vecina de la presente, soltera, hija legítima de Miguel Serra y Pera y de Antonia Rumañá y Susalba, natural el primero de Canet y la segunda de Sant Celoni y vecinos ambos de esta, al objeto de contraer matrimonio civil; y fijado en cinco del corriente mes de junio en los afueras de las puertas de estas Casas Consitoriales por el término de quince dias el anuncio de este enlace y asimismo en seis del propio mes en el periódico de esta ciudad titulado Crónica Mataronesa sin que se haya presentado reclamación alguna en contra del mismo proyectado matrimonio para el cual no ha debido pedirse el consejo paterno en la forma que prescribe el artículo cincuenta y nueve del proyecto de Código Civíl o sea su libro primero presentado a las Cortes por el Excelentísimo Señor Ministro de Gracia y Justicia por haber muerto los respectivos padres y abuelos de ambos contrayentes, y no habiéndo tampoco denunciado impedimento alguno durante el tiempo en el edicto señalado ni posteriormente; en su virtud el infraescrito oficial del Registro Civil a presencia de los contrayentes y de los dos testigos suscritos leyó en alta voz el artículo cincuenta del citado proyecto del primer libro del Código Civil y preguntó a aquellos si permanecian en la resolución de contraer matrimonio. Habiendo contestado afirmativamente, interrogó acto contínuo a Ramón Ricart y Anglada si quería por su esposa a Rosa Serra y Rumañá y a esta si tomaba por marido a Ramón Ricart y Anglada; y habiendo también contestado los dos afirmativamente en nombre de la ley declaró que quedaban unidos en matrimonio legítimo e indisoluble, estando obligados a ratificarlo en la forma y con las solemnidades que la legislación

estableciese definitivamente caso de ser reformado dicho proyecto de Código Civil, lo que prometieron verificar, y se procedió a estender la presente partida de matrimonio, que no firman Ramón Ricart y Anglada ni Rosa Serra y Rumañá por haber espresado no saber, verificándolo Mauricio Roca y Claret y Francisco de Asís Agell y Sulari el primero de cuarenta y cinco años de edad, de oficio tegedor y vecino de la presente, y el segundo de treinta y nueve años, de oficio carpintero y vecino también de la misma, testigos a dicho acto presentes, quienes afirman conocer a los contratantes".

La segona acta matrimonial repeteix els mateixos elements retòrics, informant que els contraents eren "Ygnacio Salvá y Ximenez, de edad cuarenta y un años, de oficio tejedor de lonas, natural y vecino de la presente, hijo lejítimo y natural de Juan Salvá y Bigas, natural y vecino de esta, y de Semproniana Ximenez y Clavell, natural y vecina también de Mataró, viudo en primeras núpcias de Cristina Berengué y Casanovas fallecido en esta ciudad a los cinco dias del mes de junio de mil ochocientos sesenta y ocho, y Antonia Berengué y Montseina, de edad treinta y ocho años, de oficio costurera, natural y vecina de la presente ciudad, viuda en primeras nupcias de José Canals y Torrilló, fallecido en esta ciudad a los nueve de julio de mil ochocientos sesenta y siete, hija legítima y natural de Juan Berengué y Ortoló y de Olegaria Montesina y Lara, natural el primero de esta ciudad, y la segunda de La Mata obispado de Orihuela". Es varen casar el dia 16 d'octubre de 1869, i els dos testimonis eren: "Ygnacio Ambrós y Lastortras y Juan Gou y Marqués, el primero de cincuenta y ocho años de edad, de oficio tejedor de lonas y vecino de Mataró, y el segundo de cincuenta años de oficio tejedor de lonas y vecino de Mataró".

Tot i la base estadística mínima que ens ofereixen aquests dos casos, informen d'una tendència naixent de la cultura obrera, i proporcionen algunes dades interessants. En primer lloc la constatació que llevat d'un fuster les altres set persones esmentades pertanyen al proletariat tèxtil, cosa que ens mostra que varen ser aquests sectors els capdavanters en la pràctica de nous models de relació social. Pere Anguera, en els setze matrimonis civils que comptabilitza a Reus l'any 1868, informa com tots eren formats per gent proletària i artesans: teixidors, jornalers, ferrers, boters, pagesos, cadiraires, etc.

La personalitat dels que es casen mostra l'endogàmia dels teixidors, es casen amb qui tenen a mà, i el fet de considerar el matrimoni com una exigència de la vida quotidiana. En el primer matrimoni un vidu es casa amb una neboda de la seva muller, i en el segon un vidu es casa amb una cosina vídua de la seva muller. Tot això fa evident una realitat simple: per a les classes populars l'amor, la selecció amorosa, era un luxe, o matèria de les novel·les i fulletons realistes que en aquells anys tant èxit tenien.

Un altre element important és la presència de Maurici Roca com a testimoni. Aquest era el líder més important de la *Societat de Teixits*, sindicat dels treballadors dels teixits i filats que va tenir un paper tan important en la vaga general de 1855. Roca també va destacar anys abans, en la dècada moderada, com a capdavanter de les reivindicacions dels drets dels obrers de Mataró. I en el moment d'aquests fets, el Sexenni Democràtic, pertanyia al Cercle Demòcrata-Republicà d'Instrucció i Propaganda, i havia estat membre de la Junta Revolucionària de 1868, la provisional i la definitiva. Prestant suport amb la seva presència a aquest matrimoni civil, Maurici Roca ens indica el tombant ideològic experimentat per la classe obrera. I la seva activitat política fa evident el lligam estret entre proletaris i republicans que a la vetlla de la Revolució de Setembre s'havia produït.

Serà durant aquests anys agitats quan, sota els aires renovadors del sindicat de la *Unió de les Tres Seccions de Vapor*, i la influència de la Primera Internacional, l'obrerisme mataroní arriba a un grau d'organització que fa possible afrontar dures lluites per reivindicacions salarials. Però també per imposar-se com a força sindical, com en la vaga contra els *esquirols* de novembre de 1872, quan intenten cremar la fàbrica tèxtil de Baladia i Sala, al carrer de Sant Agustí.

Fulls del Museu-Arxiu de Santa Maria (Desembre, 1983)

Del vi i del blat. I del rellotge i el ferro, també

Els molins de blat de Mataró

Els molins d'aigua baix-medievals
La primera constatació de l'existència de molins fariners ve donada per diversos documents de compra-venda que en ressenyen l'existència ja el segle onze. De fet, en aquells temps, i durant molts segles, els molins de l'entorn de Mataró es situen al llarg de les rieres d'Argentona i de Llavaneres, aprofitant el caudal generós que hi transcorria. Els molins d'Argentona, des d'aquesta època tenen una gran activitat, i són, entre d'altres, el d'en Cruanyes i el d'en Mateu. Aquesta indústria argentonina de mòlta el segle dinou era encara ben activa, llavors el molí d'en Mateu era conegut com de les Mateves, i hi havia també el d'en Gual, el d'en Saborit, el d'en Jofre i el d'en Llauder.

Els molins de vent
El terme municipal de Mataró no comptava amb cap deu d'aigua prou important per a fer anar molins de blat, per la qual cosa la gent de la ciutat havia d'anar a moldre a les poblacions veïnes, i això suposava un greu perjudici per les arques municipals, ja que la taxa que es pagava per la seva utilització anava a butxaques foranes. Segurament per a poder fer-se amb aquests recursos econòmics que s'escapaven es varen construir els primers molins dins el terme municipal, i com que no hi havien rieres amb prou caudal es va adoptar la solució de construir molins de vent dalt els turons, al llocs més elevats, per a poder utilitzar l'energia eòlica. El molins de vent del municipi es varen bastir al turó que encara coneixem com Els Molins, en una data no determinada, segurament el segle quinze, el que sabem segur és que l'any 1530 un dels molins de vent el tenia arrendat Domingo Gaxet. Al terme municipal de Mataró es conserva el topònim de Molí de Vent, nom antic de l'actual turó de Can Boada, on ja el segle dotze hi ha documentada la torre del Cogoll d'us militar, enderrocada el

1903. Però el fet que el topònim de Molí de Vent consti com a mínim el segle disset, duu a pensar en l'existència d'un molí en aquell turó.

Els molins d'aigua

Els antics molins de vent, sotmesos a la variable climatologia, i per la qual cosa poc productius, són transformats en molins d'aigua, a través d'una obra de gran envergadura, la canalització de les aigües de la conca de Valldeix cap als molins instal·lats al turó. De fet es devia de refer tota l'obra dels edificis, i cap a 1620 era en funcionament el primer, després de ser autoritzada la captació d'aigües el 1611. L'Ajuntament arrendava l'us del molí a les persones que en subhasta pública hi eren interessades, en general fins les dues darreres dècades del segle disset es tracta d'artesans i moliners que exploten el molí ells mateixos. Això canvia cap a 1675 quan hi ha artesans rics i menestrals que lloguen els molins en considerar-ho una bona inversió, i hi tenen treballadors per fer-los anar. L'any 1626 el període de lloguer era de tres anys, fins que el 1639 es passa a períodes anyals, i el 1660 de cinc anys. El segon molí, situat al costat del que ja era en actiu, entra en funcionament l'any 1646. L'estadística siscentista dels preus anuals de l'arrendament dels molins mostra la davallada dels anys de la Guerra dels Segadors, i l'èxit econòmic de les darreres dècades del segle, que a Mataró són ben actives.

L'interès dels inversors en el lloguer dels dos molins va fer que l'Ajuntament s'adonés d'una font d'ingressos ben interessant, i que amb la administració pròpia en podia treure uns beneficis més alts. Per aquest motiu l'agost de 1707 acorda fer-se'n càrrec, amb l'argument que així es podria pagar els deutes que ofegaven l'hisenda municipal. A tall d'exemple el 1720 això va suposar uns ingressos de 1.200 lliures, per contra de les 400 lliures del darrer arrendament. Però el juny de 1746, i amb la mateixa argumentació que havia servit quaranta anys abans per deixar d'arrendar els molins, els problemes del deute municipal, ara es decideix de tornar a sistema de la subhasta, que continua en períodes de cinc anys, fins que el 1768 es passa a períodes de quatre anys, i el 1797 de tres anys.

El segle divuit comença amb diversos intents de construir un tercer molí, desig que es materialitza l'any 1714, data en la qual consta al llibre de credenceria com acabat de fer a la *gleva i casa d'en Salvador Mataró*.

Dels molins fariners de la ciutat en sortia una part dels ingressos del municipi, i els mataronins que volien moldre gra eren obligats d'anar-hi. Però a causa del fet que les taxes d'utilització eren prou elevades es va generar un corrent de frau que consistia en anar a moldre als molins d'Argentona, ben propers i molt més econòmics. Aquesta actitud duu a una constant vigilància per part dels regidors, i a tot un ample anecdotari d'intents de passar de matuta farina mòlta il·legalment.

L'èxit dels negocis a Mataró a mitjan segle divuit va dur a un gran augment de la població, i, és clar, a una demanda creixent de pa, un dels elements cabdals de la dieta. Els molins anaven ben plens de feina i es va produir l'obertura d'altres edificis de la mateixa dedicació. Josep Antoni Llauder i Duran reb l'any 1750 l'establiment d'aigua per part del Rei, i construeix un petit molí fariner al costat de la Torre Llauder, amb dues rodes de moldre. Era dins el terme municipal d'Argentona però els mataronins eren els seus clients més bons. Aquest no és el que coneixem com a molí d'en Llauder, que era propietat d'una altre persona de la mateixa família i era situat en un altre lloc.

És Anton Llauder i Mates, cosí de Josep Antoni, qui construeix un molí de gran envergadura l'any 1760, de fet Anton administrava les aigües que li havien estat atorgades l'any 1715 al seu sogre, el ric botiguer Josep Mates, privilegi que suposava el dret a cercar aigües des del torrent del Molí de Vent al torrent d'en Bova. El 1760 pare i fill Llauder demanen la ampliació de l'establiment per a poder construir el molí de farina amb l'aigua sobrera, que, un cop bastit, consta de tres moles i era situat al camí del Mig, vora les cases conegudes com a Can Mix. Joan Amich l'any 1849 parla de l'espectacular sobreeixida del molí dels Llauder i de l'aigua de la font que hi rajava, de molt renom. Al manantial hi donava un bell passeig de garrofers freqüentat per molta gent de la ciutat els dies de festa, que a l'entorn del recinte hi trobaven taules on es venien vasos d'aigua amb anissos, xocolata i altres entreteniments dolços.

La davallada dels preus de l'arrendament dels molins el període 1760-1790 coincideix amb l'indicador de les rendes del delme del vi a Mataró, que ha estudiat Josep M. Fradera, que ressalta la depressió 1760-1786, quan cau la producció. La greu situació del 1789 amb els rebomboris del pa suposa el moment més baix del període en quant als preus de l'arrendament. Notem també com es detecta l'espectacular creixement econòmic que viu la ciutat els

anys del tombant de segle. Quan la Guerra del Francès, un dels molins era fora d'us ja que l'ocupaven els soldats forasters, i hom s'adona de la davallada del període 1811-1814. Altres moments crítics són els anys 1817 i 1818, i el 1822, quan la guerra entre constitucionalistes i absolutistes es fa més cruenta.

Per a conèixer al detall la composició dels molins és de gran interès l'inventari que el 18 de febrer de 1823 fa el notari Antoni Simon: “En lo Molí de Dalt.- La mola blanca de un palm y mig de gruix, ab dos cèrcols de ferro, trencada. La sotana de la mateixa, ab un cèrcol, aquella de tres quarts de gruix. La mola morena, també trencada, de dos palms y mitg de gruix, ab dos cèrcols de ferro. La sotana, de dos palms y mig de gruix, també ab dos cèrcols de ferro. Dos tramujas, dos risclas farineras y congrenys, una barra de llevar las molas, dos escaletas, dos corbas, un piló, dos cans, sis corrons, una escala de baixà als corcabans, un regla, quatre torns, un ensacadó, una pala y una manuella, tot junt de valor cent trenta cinch lliuras, un sou y cuatre diners. Dos rodets ab sos banchs y espadellas, de valor junt seixanta lliuras, cinch sous y dos diners. Panys, agullas y daus, en un estat medià.

En lo Molí del Mitg.- Dos tramujas ab sas risclas farineras, congrenys, un torn, una barra de llevar las molas, una manuella y un piló, de valor per junt cent lliuras, tres sous. Dos rodets, un de ells del tot dolent, ab sos banchs y dos espadellas, de valor junt vint y vuit lliuras, dotze sous, y vuit diners. Panys a la última servitut, agullas y daus, en un estat medià. Dos jochs de molas a la última servitut, y dos sotanas en igual estat, estas dos y una de aquellas trencadas, y totas ab un cèrcol de ferro en cada una de ellas.

En lo Molí de Baix.- Dos tramujas, dos risclas farineras y congrenys, una barra de llevar las molas, dos torns, dos escaletas, un nivell, dos corbas, tres corrons, una manuella, una pala, un ensarcadó y un piló, de valor junt cincuanta lliuras, catorse sous y onse diners. Dos rodets ab sos banchs y aspadellas, de valor junt setze lliuras. Los panys corrents, las agullas y daus en un estat medià. La mola morena de sinch quarts de gruix ab dos cèrcols, y la sotana ab un cèrcol, aquella de mitg palm de gruix. La mola blanca de sinch quarts de gruix, ab dos cèrcols de ferro, y la sotana de cinch quarts de gruix, també ab dos cèrcols, totas quatre trencadas. Per lo us de tots tres molins.- Quatre tayans, una aixa, dos parpals, un martell, tot en estat medià”.

Els molins de vapor

El 1838 els socis Gordils i Dalmau instal·len un motor a vapor per fer anar una fàbrica de filar cotó, però el primer us que va tenir va ser per a moure un molí de farina, era al carrer de Sant Agustí i de seguida compta amb una nombrosa clientela. L'any següent l'especulador en grans Manuel B. Guanyabens instal·la un altre molí fariner amb tracció a vapor. La desaparició del monopoli fariner per part del municipi, que es produeix amb el règim liberal, i la introducció dels molins moguts per vapor, va malmetre el valor dels centenaris molins d'aigua municipals, i les taxes que finançaven part les despeses municipals varen desaparèixer. Fins i tot el molí dels Llauder l'any 1883 esdevé fàbrica de farines amb motor de vapor.

Aquesta realitat duu a la progressiva extinció dels molins municipals. El 1847 dues subhastes consecutives queden sense postor, ningú no volia llogar els molins, per la qual cosa els regidors fan tractes de paraula amb Francesc Blanxart, perquè se'n faci càrrec. El negoci li va sortir be a ell i a les arques municipals que ingressen 1.779 lliures els anys 1847 i 1848, al redós de l'èxit econòmic del moment. Però quan el 1849 els molins van a subhasta la situació és ben diferent, i els ingressos passen a 823 lliures de lloguer anual. El darrer ingrés per molins que he localitzat és de l'any 1861 i eren unes escasses 224 lliures, poc després l'Ajuntament ven els edificis a un particular. Dades de 1878 informen que eren propietat de Pau Prats i Capdevila, i els havia comprat el seu pare Agustí Prats. El 1908 els regidors obren tractes amb Victòria Prats per tal de tornar-los a comprar. Recordem que el novembre de 1890 s'inaugura la font del Primer de Maig a l'antic emplaçament del molí del mig.

Vet aquí una història de més de dos-cents anys.

Arrendataris dels molins

1626-1629 Manaut Seda, moliner de Dosrius. 1629-1632 Andreu Joan Coma, carreter. 1632-1635 Pere Pujol. 1635-1638 Pere Ros. 1639 Antoni Llull, de Llavaneres. 1640 Joan Reinalt, moliner. 1642 Pere Pujol. 1643 Bernat Saborit, moliner. 1644 Joan Reinalt, moliner. 1645 Joan Pi, esparter. 1646 Pere Lalbi, carreter. 1647 Rafael Solà, de Cirera. 1648 Saborit, moliner. 1650-1653 Joan Reinalt, moliner. 1654 Joan Roig. 1655 Jaume Soler, de Cirera. 1656 Mateu Bruguera. 1657 Pau Pujol. 1658 Bartomeu Llobet, fuster. 1659 Llorenç Pi. 1660-1665 Francesc Vilapura.

1665-1670 Antoni Ramon, boter. 1670-1675 Joan Ros, bracer. 1675-1685 Gaspar Cantallops, sastre. 1685-1689 Pau Lladó, passamaner. 1690-1691 Antoni Mascort, fuster. 1692-1702 Francesc Boter, sastre. 1702-1707 Miquel Torner, mercader. 1748-1758 Gaspar Rossell, moliner. 1758-1763 Josep Cortina, retorcedor de seda. 1763-1768 Agustina Pujol, vídua de moliner. 1768-1772 Marià Pons Campins, assaonador. 1773-1776 Jaume Blanc, sastre. 1777-1782 Feliu Rodon, moliner. 1783-1784 Ignasi Llibanyes. 1785-1788 Joan Rossell, paleta. 1789-1792 Pau Andreu i altres forners. 1793 Joan Mandri, teixidor de seda. 1794-1796 Josep Barceló, forner. 1797-1799 Melcior Rossell, mitger. 1800-1802 Simó Berenguer, paleta. 1803-1805 Josep Barceló, forner. 1806-1808 Antoni Pujol, forner. 1809-1811 Josep Barceló, forner. 1812-1813 Francesc Masbernat. 1814 Adjutori Perejoan, moliner. 1815-1816 Junta Municipal. 1817-1822 Adjutori Perejoan, moliner. 1823-1825 Narcís Tomàs. 1826-1828 Adjutori Perejoan, moliner. 1829-1831 Francesc Vidal, forner. 1832-1834 Pere Targarona, forner. 1835-1837 Narcís Aimeric, forner. 1838-1840 Antoni Espiell, pinter. 1841-1843 Llorenç Roca. 1844-1846 Josep Bofarull, comerciant. 1847-1851 Francesc Blanchart Grau. 1852-1854 Joaquim Perejoan, negociant. 1855-1859. Just Trias, moliner natural de Seba.

Migliaresi (Setembre, 1991)

Notícies de la metal·lúrgia

El ferro de Ripoll

La metal·lúrgia mataronina, els armers, canoners, encepadors, panyetaires, claveters, armers, i tots els mestres de l'art del foc, compraven el ferro a les fargues del Ripollès, la producció de les quals era de gran importància els segles disset i divuit. Subministraven matèria primera a les fargues locals i n'exportaven a tot Catalunya i a zones d'Espanya. L'autor Eudald Graells al llibre *Els orígens industrials de Catalunya* (Ripoll, 1990), dóna les quantitats de ferro comercialitzat per la casa Jordana a Mataró, entre els anys 1705 i 1758:

1705 a Francesc Rius 16 quintars de ferro per balcons. 1724 a

Salvador Rius 9 quintars de ferro per balcons. 1730 a Josep Guarro 79 quintars de ferro per balcons. 1730 a Jaume Nicolau 20 quintars de vergelina. 1731 a Salvador Fins 38 quintars de ferro comú. 1735 a Nicolau Roig 66 quintars de ferro per balcons. 1747 a Joan Batista 26 quintars de ferro moll. 1748 a Jaume Dorda 87 quintars de vergelina. 1749 a Jaume Dorda 138 quintars de vergelina.1750 a Josep Puig 33 quintars de cèrcols per a botes. 1752 a Jaume Dorda 18 quintars de pales. 1756 a Francesc Bosc 28 quintars de ferro bo. 1756 a Josep Martí 13 quintars de mànecs de paella. 1758 a Josep Martí 29 quintars de ferro per balcons.

El ferro venut per aquesta casa a Mataró totalitza 584 quintars, dels quals 183 són per balcons, i 245 de vergelina, que era com s'anomenava el ferro en barres primes d'una llargada de cinc pams, de perfils convenients per a fer claus de diferents formes. De fet la manufactura de claus els segles disset i divuit té una importància extraordinària a Ripoll, que exportava fins i tot a Amèrica. També coneixem la xifra d'unitats de claus venuts per la casa Jordana entre els anys 1706 i 1804, que sumen un total de més de trenta milions de peces, i tenien a Mataró els millors clients:

1706-1722 a Francesc Rius 2.292.950 unitats de claus. 1730 a Rafael Mas 277.000. 1725-1749 a Josep Guarro 4.351.100. 1731-1733 a Salvador Fins 268.200. 1731 a Marta Anglada 239.500. 1734 a Nicolau Roig 184.000. 1742-1750 a Jaume Dorda 2.180.000. 1744-1746 a Jaume Comas 1.150.000. 1747-1751 a Batista Comas 8.127.000. 1752-1767 a Joan Mandri 9.434.000. 1754-1757 a Francesc Bosc 3.106.100. 1757 a Jaume Carbonell 185.000. 1761-1780 a Narcís Riera 2.329.000. 1804 a Manuel Torres 170.000.

Les foneries

Les foneries arrelen a Mataró el segle dinou, com auxiliars de les grans fàbriques del tèxtil, i es comencen a instal·lar quan la revolució industrial s'intensifica a la ciutat. Però també fabricaven peces auxiliars de la construcció, com baranes, reixes, etc. L'any 1847 obra la primera indústria de fosa, al carrer de Sant Felicià, Vives, Soler i Cia, amb la intenció d'explotar durant quatre anys el negoci. De fet es tracta de la capitalització d'una indústria artesanal dels manyans Serafí Vives i Josep Soler, que en material i útils hi tenien invertit 17.000 rals. Ara hi entren els

capitalistes Melcior Vidal i Gaspar Cusachs que aporten 34.000 rals, per a poder augmentar la producció de ferro colat. L'any 1862, el darrer d'existència del negoci, anava a nom de Joan Soler, que hi tenia sis obrers. L'any 1854 obra Vidal i Cia al carrer Beat Oriol, i el 1857 Roca, Serra i Cia, a Tras Sta.Anna. El 1862 les foneries tenien un total de 49 obrers.

De l'èxit d'aquestes activitats n'és una bona mostra l'exposició industrial de 1865 en la que hi participen els professionals del ram: Segimon Esteve hi mostra baranes de fosa; Miquel Font una màquina de cosir; la Cia Martí i Cambra una premsa d'oli, una màquina de troquelar, i un suport per la transmissió d'arbres de moviment; Roca, Serra i Cia una cuina econòmica de ferro colat, baranes de balcó, una creu de fosa, i cabrestants per vaixell; Antoni Rossettí maquines de fosa per trinxar carn i per fer embotits, llits de ferro, i fornets; i Josep Julià una bomba de ferro colat. L'any 1881 eren actives les foneries de Roca, Martí i Cia, Font, i les dels manyà Julià, i Fradera.

Els manyans Narcís i Francesc Fradera Poch també es dediquen a la fosa, a partir de les darreries dels anys setanta. En diversos temps els trobem situats als carrers: de la Mercè, del 10 de Gener, de Caputxines, de Santa Marta, de Sant Joaquim, etc. El 1901 Josep Cot Pujol compra a Francesc Fradera els tallers dels carrers: Palmarola 1, 10 gener 2, i Pl. Cuba 53, que explota fins la seva mort el 1911.

L'any 1882 obra el *Taller de construcción de máquinas* de la raó social Viuda i Fill d'Antoni Cambra, al carrer de la Mercè, 84. Feien màquines, molins, nòries, premses, bombes d'aigua, transmissions, etc., i reparaven maquinària tèxtil i vapors, però va durar poc. L'any 1900 obra J.Roldós, al carrer de la Coma 10, a l'antiga fàbrica de cartró Fàbregas.

L'any 1907 les foneries consumien les següents quantitats de ferro laminat: Salvador Font 150.000 kg (tenia 29 obrers, i un motor de 4hp); Roure, Bombardó i Cia 110.000 kg, (tenia 38 obrers i un motor de 4hp); Josep Cot 50.000 kg (tenia 28 obrers i un motor de 4hp); i Vda.Gnauck 20.000 kg (tenia 22 obrers i un motor de 2hp).

Gustavo Gnauck obra fàbrica el 1889, i a en començar el segle vint passa a la raó social Vda i Fills de Gustavo Gnauck, que feien màquines de bobinar, i tot allò relatiu al gènere de punt: màquines standard, etc. Gustavo el 1895 era veí de Manresa i tenia 35 anys, i establiment al carrer de Catalunya. Havia

començat de manyà al carrer Catalunya, per passar al carrer del Carme, i al carrer Sant Isidoro 22, on l'any 1922 tenia 40 obrers.

August Klein Deutsch (+1910, fills: Fernand, Gaston, Georges, Raoul, Marcel) arriba a Mataró els anys vuitanta per fer-se càrrec de la gerència de la tintoreria Marchal, Falck i Cia. L'any 1894 representava la Cia francesa d'assegurances contra incendis *La Unión*. El 1906 obra un garatge a la Riera. El 1915 la raó social *August Klein i Fills* te una foneria i fàbrica de màquines dedicada al gènere de punt a la Rambla 10, amb 5 obrers, que el 1917 son 200. El 1917 obren factoria al carrer S.Isidoro cantonada Roger de Flor, però la tanquen el març de 1919, el negoci passa a J.Castellsaguer.

Vet aquí dos establiments emblemàtics:

Foneria Beat Oriol.- L'any 1854 obra la raó social Vidal i Cia, al carrer Beat Oriol 23, i el 1860 passa a Vivas i Cia, amb dotze obrers. L'any 1865 era la Cia Martí i Cambra, i el 1881 Jaume Martí i Cia, amb un vapor de 12 cavalls. El 1884 anava a nom de la raó social Andreu Graupera i Cia, que feien màquines, motllos, i diversos aparells de ferro. L'any 1886 obra Lluch, Roure i Cia, que feien màquines de vapor, calderes, bombes d'aigua, premses hidràuliques, transmissions, i tot allò relatiu a foneria i serralleria. Cap a l'any 1900 el local era dedicat a altres activitats.

Foneria Tras Santa Anna.- L'any 1857 obra la *Fundición y Construcción Mataronesa del Centro*, de la raó social Roca, Serra i Cia, al carrer Tras Sta.Anna 9 (17), a l’antic Hostal dels Tres Reis, amb dotze obrers. L'any 1870 passa a nom d'un dels socis, Josep Roca Botey. El 1884 s'en fa càrrec el mecànic Josep Cot Pujol, i el 1895 anava a nom de Salvador Font Verdaguer.

I les dues foneries més importants de la ciutat:

Foneria Font.- L'any 1830 Sebastià Font obra foneria a Vilassar de Mar. El seu fill Miquel Font Feliu va establir una foneria a Mataró l'any 1864, al Camí Ral 61, però va morir molt jove. Era l'any 1877 i aleshores la raó social passa a ser Successors de Miquel Font, que va durar tres anys, perdent molta empenta. Cap a 1880 la fàbrica passa a denominar-se Vda. Sebastià Font i Cia, societat formada per la vídua i un fill polític, que era oficial de taller. I el 1901 passa a Salvador Font Verdaguer (Vilassar de Mar, 1863), casat amb Teresa Font Lloveras. Ve a Mataró els anys seixanta, de petit. Cap a l'any 1895 la fàbrica es trasllade al Camí Ral (Tras Santa Anna 17), i anys després obren una nova factoria de més envergadura al carrer Cooperativa.

En la seva època de plenitud es dedicava a la fosa de ferro, que compraven a Bilbao, i altres metalls, amb els quals es feien màquines per les indústries, motors a vapor i hidràulics, bombes, nòries, molins, engranatges, etc., i es reparava tota mena d'aparells mecànics. Dedicació preferent de la casa eren les premses, les màquines de serrar, i les peces que conformaven els moviments de transmissió. Una altre de les especialitats eren les peces de fosa en grans partides: fogons, cuines de gas, llums de petroli, saboneres, paraigüers, etc., tot esmaltat. L'any 1903 la indústria era equipada amb motors de vapor i elèctrics, i hi treballaven 50 obrers, que l'any 1922 havien augmentat a 72.

Foneria Roure.- El 1886 es fa càrrec la raó social Lluch, Roure i Cia de l'antiga foneria del carrer Beat Oriol 23. L'empenta que va rebre va fer que es necessités un nou emplaçament, traslladant-lo cap a l'any 1900 al carrer Gravina, 26. Llavors la raó social passa a ser Roure, Bombardó i Cia, en motiu de l'entrada d'un nou soci especialitzat en la construcció de motors de vapor, de tanta demanda aleshores. L'empresa la funda Josep Roure i Roca tècnic de la Maquinista que ve a Mataró a casa dels seus parents a fer de rellotger. L'any 1895 vivia al carrer Racó de Sant Pere, 25, i el seu fill, que segueix la foneria, és Josep Roure i Julià, que els anys trenta es fa càrrec del negoci. Es dedicaven a la fosa de ferro i a la construcció de màquines, i comptaven amb 50 obrers. Treballs preferents eren les premses i motllos per a la indústria de mosaics hidràulics, les bateries de gènere de punt, les premses de vi i oli, les màquines de vapor, engrassadors mecànics, nòries per elevar aigües, màquines de serrar, transmissors de moviment, telers mecànics, etc. Les premses de vi foren guardonades amb medalla d'or l'any 1891 en un concurs a Badalona. El 1908 reben medalla d'or i plata al certamen de Saragossa. De la preocupació social del propietaris és una bona mostra el fet que l'any 1917 funcionés dins l'empresa un grup de socors mutus, que donava ajuts econòmics als obrers incapacitats temporals a causa d'accident o malaltia. L'empresa pagava les despeses mèdiques i la setmanada als obrers malalts. De la correspondència comercial d'aquesta indústria s'en desprèn que els seus productes abastaven fonamentalment el mercat comarcal i el català, però també subministraven a València, Madrid, Cuba, Argentina, etc.. I que s'aprovisionaven a França, Anglaterra i Alemanya de màquines avançades.

Migliaresi (Abril, 1991)

Quan el vi de Mataró era a la taula dels reis

Asseguren les cròniques que el marquès de Las Amarillas, virrei de Mèxic a mitjan segle divuit, quan s'asseia a taula només volia vi de Mataró i no li'n posessin d'enlloc més. La fama dels nostres productes de la terra era tan alta que llavors parlar de vi era pensar en Mataró. D'això fa molt de temps i aquell vi afortunat i la seva memòria s'ha perdut i només en resta el record en la zona d'Alella, encara ben activa. La història del vi a Mataró és la mateixa història de la ciutat, que no s'entén sense aquesta activitat econòmica central al llarg de dos mil anys.

El vi a taula

Els primers bevedors de vi que detecta la història en aquestes latituds són els ibers, gent que vivien del que els donava la terra, i sobretot del blat. Però el raïm també era una activitat a la que es dedicaven per tal d'engrescar el pas dels anys i procurar-se alguns diners fent trafiques. Les feien amb els vaixells de diverses procedències que ancoraven a les nostres platges. De forasters n'hi havia d'itàlics, de púnics, de fenicis, i de grecs emporitans, que s'acostaven per tal de carregar els dipòsits de blat i les àmfores amb vi amb denominació d'origen laietà. El trànsit dels segles obra les cultures ibèriques al romans, que varen ocupar aquestes terres pacífiques i varen donar el seu aire a les coses. Com totes les ocupacions que fan els pobles poderosos dels agregats culturals insolvents, si aquests els imiten acaben fent un pas endavant en la història, com així varen fer els espavilats ibers, que varen oblidar el seus deus, el seu idioma i els seus poblats per seguir els fills de Roma.

El que no varen deixar enrere els nostres parroquians és la vinya i el seu fruit magnífic. Llavors el progrés de la nostra maresme va ser lluminós, que de Barcino a Iluro tot era camp treballat amb vil·les magnífiques que senyorien antics soldats llatins amb el tros de terra que els varen donar per fer-se una vida decent. I que es dedicaven a treballar de manera enèrgica unes terres tan fruitoses que els donaven la benedicció de les collites de raïm. I és que l'explotació agrícola romana per excel·lència era la que tenia com a fi el conreu de la terra, al voltant de la producció de la vinya. I al celler de la vil·la era on el vi prenia

cos i es reservava segur dins les àmfores. D'aquí i gràcies als vaixells emprenia llarg viatge fins i tot a Roma on regalava el paladar dels escollits.

De tristeses i alegries

Un altre pas en la història duu als segles foscos, ja que amb la caiguda de l'imperi romà aquí la cosa va quedar força desorganitzada i els assentaments humans varen patir un entorn de violència tan greu que va provocar la desaparició dels nuclis formats d'antic. Tot i així és segura la continuïtat del poblament, ja que d'alguna manera les vil·les romanes tiren endavant en petites explotacions, cases aïllades, masies, i petits poblets de poques famílies a tot el Maresme. Mataró quan arrenca el segle tretze ja tenia certa envergadura, llavors l'estructura agrària era la mini propietat, amb els conreus clàssics de vinya, oli i cereals, però la vida de les persones era de subsistència, o sia que treballaven només per poder menjar, enmig de la general escassetat, fam i epidèmies. A les darreries del segle tretze a l'entorn de la parròquia de Santa Maria de Mataró comença a enregistrar-se alguna activitat menestral i l'any 1284 el rei Jaume II dóna permís per celebrar un mercat cada dilluns, vet aquí l'origen de la nostra ciutat, un origen certament comercial. I pas a pas es reconstrueix l'antiga activitat, i la platja torna a viure el neguit de les trafiques.

Ja a mitjan segle quinze era el lloc més important de la costa catalana per a l'embarcament de productes forestals amb destinació a Barcelona. Però al darrera de tot ben aviat hi trobem el nostre amic el vi, tot i que als nostres veïns fills del profeta, senyors de gran part del territori d'influència comercial, no els agradés aquest benefici dels déus. Ll'activitat econòmica més important esdevé el conreu de la vinya i la producció de vi i del seu subproducte l'aiguardent, amb uns excedents que eren exportats per mar. Anaven a Itàlia, a França, i també per terra a tota la península. Una xifra ben concreta, els excedents de vi venuts l'any 1616 son 500 botes, i el 1630 ja arriben a mil. I gràcies al fet de la derivació comercial d'aquesta activitat productiva arrela la ciutat enmig del territori. I els pagesos d'aquí varen fer molts diners, que amb el pas dels anys fonamenten molts patrimonis agraris en ésser invertits en l'adquisició de noves parcel·les, origen de les grans cases pairals pageses de la zona. Era el vi i l'aiguardent l'única riquesa per molts recons vilatans, així un

rector d'Alella, de finals del segle disset, escriu: *Si vinum tollis, restat Alella nihil,* tota una sentència.

El vi cap a Amèrica

Vet aquí que el vuit-cents aquella riquesa agrícola emergent explota tot d'una en el miracle d'un vi que preu un relleu internacional de primer ordre. Un viatger anglès que passa en tartana cap a Barcelona deixa escrit en les seves memòries que el millor vi roig era el que es feia a Mataró: "vino tinto muy bueno y de gran suavidad". Un altre foraster també explica que els vins negres produïts a la rodalia de Mataró eren molt exquisits i volguts com a vins de taula per la gent de posició. Com que tots els pobles d'aquest país tenien el mar a quatre passes doncs el comerç marítim hi va arrelar amb decisió, i a finals del set-cents, en trobar-se en connexió amb els trajectes marítims mediterranis i via Cádiz amb el mercat americà, la comercialització del vi i de l'aiguardent va rebre un impuls gran. Llavors l'exportació de vi a Mataró arriba a unes tres mil pipes l'any, i el seu subproducte l'aiguardent a unes 300 pipes, abastant els principals mercats del moment, a Amèrica n'hi anava una gran part, però també hi havia altres destinacions, entre elles sabem que l'any 1794 el negociant Francesc Milans exporta vi negre al port bàltic de Kronstadt.

Es el moment dolç del nostre vi, quan es barallaven per poder-lo consumir les persones refinades, i la ciutat creixia al seu redós. Si ens fixem en els treballs de la gent de l'època ens adonem que Mataró tenia una economia decantada cap els treballs de la terra, a la vinya i el comerç del vi i de l'aiguardent s'hi dedicava la meitat de la població: els pagesos i hisendats posseïen la terra, els brasers la treballaven, els boters feien les botes per emmagatzemar el vi, els traginers i els mariners el transportaven, els carreters i els calafats feien carros i barcos per a fer possible aquest comerç, i moltes indústries en depenien. Llavors les grans famílies de la ciutat tenien terres amb vinya i vivien d'aquest productiu negoci. Un senyor d'una peça, el barceloní Baró de Maldà, en les repetides estades que fa a la ciutat té especial interès en tot allò que es relaciona amb les arts culinàries, i és clar, el vi d'aquí no el deixa reposar ni un sol moment.

Final tràgic del vi

Segur que quan el rei Fernando VII passa per Mataró no va veure ni una gota de vi local, que d'altre manera hauria fet el camí que

el va dur a la derogació de la constitució. La veritat és que la primera part del vuit-cents la collita del vi era decisiva per l'economia de totes les poblacions maresmenques però l'antic renom del vi dels cap-grossos anava derivant cap als vins d'Alella i de Teià, que a partir d'aquesta època esdevenen una marca de garantia per els bons paladars. El vi de Tiana era també tingut com a cosa exquisida i el de Vilassar de Dalt com de molt bona qualitat, mentre que el de Sant Vicenç de Llavaneres era considerat bo per dur-lo mar enllà, però menys per consumir a casa. Som al segle de la revolució industrial quan el Maresme es vesteix de fum de vapor i tantes fàbriques de cotó canvien la imatge agradosa del bucolisme pagesívol per la fabril insolència de la maquinària que feia calçotets i mitjons.

Llavors a mitjan segle al camp tot d'una la cosa comença a anar malament, i és que l'any 1852 la malaltia de l'oïdi ataca les vinyes i deixa la comarca gairebé sense producció vinícola durant una sèrie d'anys seguits. El primer cop de mort sembla començar a superar-se quan un nou assalt de malura serà ja definitiu. Es la plaga de la fil·loxera, que comença cap al 1888 i arruïna totes les vinyes de dalt a baix, la desfeta és terrible i les cròniques de l'època ho relaten prou. Llavors *in extremis* es va optar per replantar les vinyes amb ceps americans, més resistents a les malures, però la superfície de ceps no tornaria a ocupar les grans extensions d'abans. Aquestes muntanyes despullades d’arbres que veiem en les imatges antigues. Si l'any 1890 era de 10.800 hectàrees cap al 1906 la vinya només n'ocupava unes 400. Era el final d'una història mil·lenària, la del vi de Mataró, però hi havia esperança, en aquest mateix 1906 va ser fundada a Alella la cooperativa que havia d'elaborar i comercialitzar les collites de vi de la zona, i la qualitat del seu vi donaria lloc a la magnífica denominació d'origen *Alella*.

El Punt (Fira de Mataró, maig-juny, 1998)

Fa cent anys, els mataronins a l'Exposició Universal

Barcelona celebra el centenari de l’Exposició Universal, la primera feta a Espanya, que es va obrir enmig d'una gran

expectació que feia temps covava entre els catalans. L’exposició era un esdeveniment de gran envergadura, d'aquells que colpegen les societats. Com passa ara mateix amb el 1992, any zenital quan la felicitat i el progrés té nom d'olimpiada, exposició de Sevilla i aniversari del descobriment d’Amèrica. Són moments en els quals conflueixen les esperances de transformació social i el desig del futur inconegut i, és clar, millor.

Un periòdic de Mataró dos anys abans de l'esdeveniment ja se'n feia ressò, explicant que en aquell tipus de mostres: "se decide hasta cierto punto la suerte de los pueblos y el porvenir de la humanidad", i que s’hi produïa: "una gran síntesis del progreso humano (...) dado el vertiginoso movimiento de nuestro siglo y los numerosos inventos que tienen constrantemente lugar".

Va arribar l’esperat 1888, concretament el 20 de maig, quan s'inaugurà la gran exposició, que fa que sigui Catalunya: "en quien se fijan actualmente las miradas del mundo". I Barcelona va canviar de dalt a baix: es van construir grans edificis per hostatjar la mostra en la seva vessant artística, industrial, agrícola, científica i comercial, creant-se el parc de la Ciutadella, per acollir-los. També s'organitzen espectacles i atraccions per acontentar la nombrosa gernació que s'acosta a la capital catalana, i el mes de juny s’inaugura el monument dedicat a Colom, que perviu, junt amb l’Arc de Triomf, i el Palau de Justícia, com a testimonis de les imponents obres realitzades.

A les festes de la inauguració hi van ser presents la família real espanyola, i representants de les monarquies europees, les autoritats polítiques del país, els estaments religiosos, industrials, i la burgesia en ple: "lo más selecto de la sociedad". I tothom va quedar enlluernat enmig de contínues celebracions a base de tecs de cinc forquilles, actes al Liceu, desfilades militars, i tota mena de representacions artístiques.

L'aspecte decisiu de l’exposició eren les mostres relatives al món de l'economia i de l'art que, instal·lades en magnífics edificis de nova planta, s'obrien als ulls dels curiosos. La burgesia negociant es va abocar en una competició per a poder mostrar la instal·lació de més categoria, i donar a conèixer els seus productes a un públic que s'esperava que arribés de molts països.

Pel que fa a Mataró, cal dir que les indústries més importants van participar en la mostra, tot i el poc interès que, segons la premsa, va produir l’exposició entre els homes de negocis locals. La realitat és que la ciutat vivía enmig de la crisi general del

tèxtil. Havien tancat algunes fàbriques dedicades a la filatura i el gènere de punt i l'optimisme de l'exposició no s'encomanava als fabricants que veien disminuir les comandes. Enmig de l'universalisme de l'ocasió van lluir amb personalitat pròpia dos escriptors mataronins.

Un d'ells, Josep Puig i Cadafalch, jovenet de vint anys, va aconseguir dos guardons en els jocs florals celebrats a l'exposició. L'altre era el conegut i reconegut Melcior de Palau, enginyer de mines i autor dels populars *Cantares*, autor de l'himne de l'exposició, que amb tant èxit es va interpretar en la inauguració del certamen. També hi va tenir un paper destacat l'arquitecte Elies Rogent, autor de la presó de Mataró, que era la persona que dirigía la part artística de les edificacions.

De les persones i indústries mataronines que participen en l'exposició algunes reben guardons. D'or, en van obtenir: el doctor Miquel Horta, per una col·lecció de càlculs vesicals; els nebots d'Antoni Regàs, pels fabricats de gènere de punt i Silví Thos per una descripció física i minera de la província de Barcelona. Medalles de plata van anar a parar a mans de Joaquim Finestras, per les lones de cànem teixides a má que feia; a la Cia. Fradera i Fonrodona per mànegues de lona; a la Cia. Fradera i Vilà per mànegues de lona; i a Sala, Baladia i Cia., per filats i teixits.

De medalles de bronze, en tenen: Baladia i Sala, per teixits de cotó, Fonrodona i Cia. per tela de veles; la Cia. Minguell i Peradejordi, per gèneres de punt; les religioses del Cor de Maria, per una casulla brodada i Jaume Roldós per productes químics. I dues mencions d'honor són per als gèneres de punt dels fabricants Colomer i Fills, i De Wildt. També hi participen els fotògrafs Estrany i Fernández, el fabricant de pedra artificial Jeroni Boada, i els Gallifa, propietaris del manantial Ballot d'Argentona, amb mostres d'aigua mineral. Hi va haver una exposició de restes arqueològiques de l'antiga Iluro, i es va poder admirar la màquina del primer tren que va fer el trajecte Barcelona-Mataró, que va ser destruïda després de l'exposició. De la mateixa manera que van enderrocar la pràctica totalitat dels edificis bastits per a l'ocasió, i Barcelona va quedar només amb la memòria de l'esdeveniment més gran del segle. I amb el somni.

Mataroescrit (Maig, 1988)

Mataró a l’hora. Crònica de rellotgers

Hi ha històries de missa i de l'infern, del cel i la terra, de les collites i les fàbriques. Saberuts regiren les pedres i repassen pergamins i lligalls polsosos. S'escriu de la gana i de la cuina. No fa por despullar les idees i es menteixen hipòtesi amb gravetat. Ni de la gent, la roba, o l'alegria, parlarem. Es de l'hora, del temps que passa i ja ha passat, és del tic i del tac.

Lo be de los habitants

Com que els ibers, els romans i els pagesos medievals amb el sol i l'ombra en tenien prou per mesurar el temps, i de fet tampoc venia d'un quart d'hora, doncs vet aquí que la història del rellotge mecànic a Mataró comença el 1532. En aquell any zenital és quan la Universitat de la Vila, que tal era el títol que gastava aleshores l'Ajuntament, es fa ressò de la necessitat que hi havia d'una màquina de comptar el temps, i de com apressava de fer-se amb un objecte de paternitat garantida. Les cròniques d'aleshores ho diuen de manera ben clara, i és que el dia tres de maig: “la vila ha fet fer un relotge lo qual vui en dia és portat, considerant lo bé los habitants en dita vila y terme rebran de aquell”. No sabem on va quedar instal.lat, però el cert és que no devia de ser un lloc massa a propòsit i seixanta anys després és mana el seu trasllat.

El novembre de 1583 l'Ajuntament encarrega al manyà Joan Barceló de canviar-ne l'emplaçament. Ara el posen a l'església de Santa Maria, on es construeix una “cambra per tenir lo relotge (..) sobre lo sostro més alt”, lloc adient per ser la part més visible del poble. En Barceló és el primer personatge documentat responsable de “adobar y trempar lo reloge y tenir lo càrrech de bombarder”, o sia que a més era l'artiller de la vila, i com a pedranyaler tenia cura de l'armament. La feina de rellotger la realitzava ja l'any 1580, però sembla segur que devia de començar un temps abans.

A partir d'aleshores, i durant uns quants segles, la història de la rellotgeria mataronina és la del rellotge de Santa Maria, sempre atentament vigilat per un home de seny, que cobrava del municipi. De fet a partir del segle catorze a les ciutats europees més importants ja hi ha rellotges de paret, de caixa, de taula, i de torra, però Mataró era un nucli de poques cases i pocs recursos

per a gaudir del privilegi de la rellotgeria, només a l'abast dels feudals, els funcionaris reials, i els religiosos.

Durant cent anys la tasca de rellotger municipal la realitzaran tres membres de la família Barceló, el darrer dels quals és Francesc Juvany i Barceló. Tots ells també arreglaven els mosquets i arcabussos de l'Ajuntament, en general els encarregats de vetllar per què el municipi anés a l'hora eren manyàs, artesans del metall, i pedranyalers, que feien el que bonament podien amb el rellotge públic. Però quan la màquina deia prou, s'havia d'encarregar la seva reparació a un especialista rellotger, dels quals a la ciutat no n'hi havia cap: l'any 1590 calia arreglar-lo "de manera que stiga bé, que las horas tocan bé y vaja trampat lo relotjo", i s'encarrega a un foraster del qual en desconeixem les referències; l'any 1636 ve a arreglar-lo el tècnic Joan Spinal; el 1679 el repara Pere Pau Casas, de Palafrugell, que s'hi està quatre dies; i el 1777 l'encàrrec és per Francesc Roca.

El temps dels Balí

Després de dos manyàs de la família Maresma, pare i fill, li arriba el torn a Narcís Valls, mestre d'aixa i també manyà, que: "se obliga en fer tots los reparos se necesitaran en dit rellotge a costa sua menos las cadenas y colladors (..) la qual feyna o reparos se entenga quant se espàtllia alguna pessa o pessas sens violència de algun colp o cosa semblant, prometense-li donar quiscun any sinch quartans de oli que han de servir pera untar lo predit rellotge y per lo llum se tindrà menester en sas ocasions". Però aviat, i amb les mateixes obligacions, passen a fer-se càrrec del campanar els Balí, i amb ells, per primera vegada, uns rellotgers d'ofici.

La dels Balí era una antiga família mataronina d'hortolans amb les arrels al segle setze. Però Josep Balí, fill de Joan, esdevé pedranyaler, i casa el 1685 amb Maria Bonany, filla d'un negociant. Es succeït pel seu fill Josep Balí i Bonany (c1690-1748) que casa el 1713 amb Maria Reniu, filla d'un traginer i vidua d'un mestre de cases. Aquest, que vivia al Camí Ral, treballa de manyà i de pedranyaler, i ben jove obté el càrrec de rellotger municipal, ofici que exerceix de l'any 1717 al 1748. Era un personatge molt actiu en el món de la rellotgeria artesana catalana, de tanta importància la primera part del segle divuit, com a constructor de rellotges de paret, dels quals se n'ha conservat la memòria gràcies a un exemplar signat per ell l'any

1727, que es guarda al Museu Episcopal de Vic, fins ara considerat el rellotge català més antic dels conservats. Però al Museu Comarcal del Maresme hi ha l'esfera repujada en llautó d'un rellotge seu de l'any 1721, que pertanyia al convent de carmelites de Sant Josep de Mataró.

El seu fill, Josep Balí i Reniu (1718-1786), casa el 1733 amb Teresa Busqué, filla d'un boter, i també fa de manyà i de rellotger municipal, succeeïnt el seu pare l'any 1748. El 1753, però, l'Ajuntament es queixa que el rellotge era desballestat, i que Balí, que n'havia de tenir cura, no l'arreglava perquè era absent de la ciutat. El cert és que li he detectat nombrosos viatges lluny de Mataró, a causa de la seva nomenada com a rellotger, que li va produir molts encàrrecs forans. Així sovint es trasllada a poblacions catalanes a construir rellotges, per aquest motiu al registres del cadastre els anys 1753-1764 moltes vegades consta com a absent. A partir de 1765, però, i fins la seva mort, ja no abandona els entorns de la ciutat, ni la casa familiar del Camí Ral. Tot i així construeix alguns rellotges en poblacions de la comarca, singularment el de Sant Vicenç de Montalt el 1774. El seu fill hereu és Josep Balí i Busqué, nascut l'any 1738, del qual no en tenim cap notícia.

Un altre rellotger que es situa a Mataró al segle divuit és Josep Saldari, del qual es coneixen dos rellotges, un d'ells es conservava fa quaranta anys en una masia d'Argentona, i els que el varen veure assenyalen la gran qualitat de la caixa amb ornamentació de gust francès: aplicacions en relleu, disc de les hores esmaltat en porcellana, etc. Potser és el Josep Saldari que consta a l'Apeo de 1757 com a resident al carrer d'Argentona i treballant de ganiveter.

D'ençà mitjan segle divuit la rellotgeria té gran difusió en la ciutadania, arran l'èxit econòmic d'aleshores, lligat al comerç americà, quan força persones superen l'etapa de l'economia de subsistència per a comptar amb un nivell de renda que els permetia la despesa suntuària. Així el rellotge, que fins aleshores era un element que només els poderosos es podien permetre, comença a posar-se a l'abast de les capes mitjanes de la societat. Es quan apareixen els rellotges de paret amb pesos, les conegudes *rateres*, i els rellotges de caixa, decorats per ebenistes i pintors. Aviat Catalunya esdevé un focus ben actiu de fabricació de rellotges artesans, en poblacions com Mataró, Arenys de Mar, Gironella, Moià, Manresa, Igualada i Olot; i a Barcelona s'hi

aveïnen molts rellotgers forasters, provinents de França i d'Alemanya, que ensenyen els avenços de l'art als artesans d'aquí.

Després dels Balí es cuiden del rellotge durant quinze anys els Ros, pare i fill, succeïts pel manyà Pau Rovira, que regeix el rellotge del municipi al llarg de vint-i-cinc anys de 1769 a 1794. Aquest personatge tenia una gran activitat industrial en l'àmbit de la metal·lúrgia, ja que treballava de ferrer, i el municipi li encomanava moltes obres.

El negoci del rellotge

La primera meitat de segle dinou el rellotge, tot i que encara és un objecte de luxe, va abastant un mercat més ample, per la introducció de rellotges forasters, fabricats en països que havien començat processos d'artesania industrial. L'any 1826, davant l'endarreriment que hi havia al país, dos rellotgers assentats a Barcelona, els germans Josep i Lluís Hubert, volen establir, sota la protecció de la Junta de Comerç, una escola de rellotgeria, la primera a Catalunya, l'objecte de la qual era la mecànica i la teoria de l'ofici. Es tractava d'ensenyar a fabricar "toda clase de relojes, péndulos, fornituras, adornos y piezas correspondientes a esta industria". Els tallers a obrir eren de serralleria, foneria, gravat, esmalt, fabricació de peces, i construcció de caixes. I, com a curiositat, ressaltem que també es proposaven obrir "un taller para niñas, donde se les enseñaran las labores de este arte propias de su secso y fuerzas, y será dirigido por señoras de conocida conducta". Els Hubert volen dur a terme aquest projecte per a "sacar a nuestra industria del estado rutinero en que yace", ja que consideraben que "el reloj, este autómato precioso, que en el estado actual de civilización se ha hecho el compañero inseparable y necesario del hombre [formava] un ramo de industria importantisimo, del cual en España es unicamente conocido el consumo, y no la producción".

Les primeres dècades del segle dinou el rellotger municipal de Mataró és Josep Agustí (Cardadeu,c1770-Mataró,1826), manyà de Cardedeu que es traslllada de jove a Mataró i es casa amb Madrona Rovira, filla de Pau Rovira, succeint en el càrrec al seu sogre. El juny de 1827 el seu fill Pau Agustí i Rovira (Mataró, 1797-1862), és nomenat per vida afinador del rellotge, ja exercia el càrrec des del 1817, i el deixa el 1834, degut al important increment del seu patrimoni produït pel negoci de manyà i el comerç de ferro. Sabem que l'any 1827 el rellotge de Santa Maria

era parat i que el repara Agustí sota la direcció del caputxí Andreu de Solsona. Notem que fins fa quatre dies la casa dels descendents de l'Agustí encara era coneguda com Ca l'Afinador.

Algunes notícies esparses donen a conèixer aspectes diversos del món del rellotge. L'any 1816 hi havia a Mataró un rellotger de nom Joan Palmer. El març de 1826 la campana era trencada i els pagesos i els fabricants es queixen que no saben l'hora, però l'Ajuntament diu que no té diners per pagar la corresponent reparació, i fa una recapta voluntària que dóna quatre rals. El setembre de 1843 es torna a trencar la campana tocant a sometent en els fets de la revolta centralista. El 1848 Ramon Jou arregla el rellotge de l'església, i l'octubre del mateix any a l'estació del tren que s'anava a inaugurar, s'hi posa un rellotge perquè els viatgers sabessin l'hora, però per manca de cura aviat es para, i l'any 1867 es comentava que feia anys era parat. Més interessant és la notícia que informa que l'any 1856 l'esparter Joan Clavell, del carrer d'en Pujol 43, construeix un rellotge singular: assenyalava els mesos, els dies de la setmana, els dies de missa, les fases de la lluna, i, per si no n'hi havia prou, les hores i els segons. Funcionava sense pèndol, o sigui amb volant, i només calia donar-li corda cada divuit mesos. D'en Clavell s'assegura que: "no ha recibido ninguna noción de mecánica siéndole natural dicho arte".

La segona meitat de segle dinou el rellotge comença a ser un instrument de consum generalitzat, sobretot arran la prosperitat dels anys de la *febre d'or*, i pel fet que a Suïssa es produeix una accelerada industrialització del producte, que fa baixar els preus. En aquest temps a Catalunya també hi ha alguna iniciativa industrial, així a l'Exposició General que es celebra a Barcelona l'any 1871 hi participen rellotgers del país que fabricaven rellotges de torre, de sobretaula, i màquines de dentar rodes. Es, però, en les dècades dels anys setanta i vuitanta quan la rellotgeria com activitat professional i comercial es va desenvolupant a Mataró, i comencen a haver-hi venedors i reparadors degut a la difusió del rellotge. Els principals artesans mataronins del segle són les famílies Fabré i Riu.

L'any 1834 ja consta com a rellotger Ramon Riu i Saldari, a la Riera 37, i el succeeix el seu fill Josep Riu i Valdé, que l'any 1867 tenia botiga parada a la Riera 1, i a la mort del pare passa a regentar també el seu establiment. El 1904 el negoci va a nom de Melcior Valdé i Vila, i el 1909 al de Josep Tió. Ramon Riu

s'encarrega dels rellotges de la ciutat de 1835 a 1869, feina en la qual és substituït pel seu fill Josep, que exerceix el càrrec fins els anys setanta, i el 1887 torna a ser nomenat encarregat dels rellotges de l'Ajuntament, de Santa Maria i de Sant Josep. Josep Riu era un personatge una mica geniüt, i en algunes ocasions va tenir picabaralles amb l'alcalde Garcia Oliver. L'any 1889 va ser objecte d'un atemptat criminal per part del delinqüent Joan Fornés, més conegut com *Petxina*, que li va engegar una colla de trets de pistola, i el va ferir greument. En anuncis a la premsa local publicats pels Riu s'afirma que la casa havia estat fundada l'any 1750, i cal pensar, com suggereix el segon cognom de Ramon, que era successors d'aquell Saldari, que s'havia fet conegut com a constructor el segle divuit.

En quant a l'altre nissaga important en el mon de l'hora justa, sabem que Francesc Fabré obre el negoci l'any 1836, segons pròpia declaració, tot i que només el trobem en els papers oficials d'ençà de 1842, al carrer de la Concepció, i el 1848 es trasllada a la Rambla 24. El seu successor és Josep Fabré i Blanc, que consta com a rellotger de 1865 fins 1892, personatge que té una àlgida vida política: és regidor republicà de 1868 a 1869, però davant els excessos dels radicals de seu partit passa als rengles liberals, i dins la nova adscripció ideològica és regidor els anys 1874-75, i 1877-89. Es succeït per Francesc Roure i Julià, llavors a la Rambla de Castelar 34, que es fa càrrec del negoci i el reforma, obrint de nou les portes l'abril de 1885, segons la premsa de l'època. Era rellotger, òptic i joier, i a fi de segle anunciava rellotges d'or de senyora des de 39 pts, joies d'or a 4'50 pts el gram, coberts de plata, i moneders, entre d'altres productes.

En quant als rellotges públics de la ciutat l'agost de 1867, dins les obres de reforma de l'Ajuntament dirigides per l'arquitecte Miquel Garriga i Roca, s'instal·la un rellotge a la façana de l'edifici. L'any 1884 es comença a plantejar el canvi del de Santa Maria en substitución del que hoy existe en estado tan deplorable que es poco menos que inútil. Així, el març de l'any següent, l'Ajuntament, que és qui pagava, acorda comprar-ne un “de los que se construyen en Morez, departamento del Jura (Francia)”, els més adequats per campanars. I es fan els tractes precisos amb el representant a Barcelona, Isidre Bofill, que fa un pressupost de 2625 pessetes, per un rellotge carrillon, amb trenta hores de corda, rodes de bronzo, pinyons d'acer, etc. El nou enginy arriba l'any 1888, i els regidors anomenen receptor al rellotger Josep

Roure.

De la dècada dels anys trenta fins els vuitanta els Fabré i els Riu es reparteixen la clientela mataronina, però aleshores comença la competència, obrint botiga altres professionals: els anys 1868-70 Bartomeu Carreras fa reparacions; el 1885 s'anuncia Magí Solanes i Fills, del carrer de Santa Maria 10, que venia rellotges de paret, despertadors, i de butxaca, en níquel, or, i plata; el 1893 obra Rosend Barri a la Riera 49; a Ignasi Tell el trobem al carrer Molas 14 l'any 1881, i és succeït pel seu fill Joaquim, que l'any 1902 s'estava al carrer de la Pau 3, venent rellotges de les marques Unicum, Energie, Felsenburg, Stentor i Superior.

El juny de 1880 apareix a diversos periòdics de la ciutat l'anunci d'un venedor de Besançon (França) que oferia rellotges a un preu molt avantatjós, i ho era tant d'engrescador que l'estalvi va animar alguns mataronins a enviar-li els diners per a fer-se amb una d'aquelles meravelles de precisió i economia, però el setembre es descobreix que es tracta d'una estafa i els que havien picat es queden sense rellotge i sense diners.

De la corda a la pila

Es en les primeres dècades del segle vint quan el negoci de la rellotgeria arriba a la majoria d'edat, a conseqüència de l'increment del poder adquisitiu del comú de la gent, de la disminució progressiva dels preus, i a la difusió del costum de saber l'hora: es el moment del rellotge de butxaca, i del despertador, que tota persona procura de tenir. En quan a la llar, els que tenien possibles, s'hi feien instal·lar magnífics carillons de peu o de paret, que acompanyaven amb melangioses tonades el lent transcórrer de les hores i els dies. Marques populars dels primers anys del segle són: Juvènia, Longines, Omega, i Elgin, tots de procedència suïssa. No serà fins passada la guerra civil que es comptarà amb una mínima infraestructura industrial a Barcelona dedicada a la construcció de rellotges de pared i despertadors, que els anys setanta farà fallida degut a les importacions.

Però és en aquests darrers anys quan la rellotgeria ha patit una revolució tecnològica de socarrel, que ha modificat tots els principis fonamentals de l'art, que, de fet, havien restat invariables des de l'edat mitjana. La introducció comercial, a principis dels anys vuitanta, de la màquina de quartz, ha suposat

l'adopció d'un mecanisme electrònic generador de l'hora d'una precisió impensable amb la tecnologia mecànica. Que, a més, ha permès un considerable abaratiment del producte, i la moda s'ha introduït amb decisió en el món dels rellotges, d'ençà del 1985.

Vet aquí la referència d'alguns rellotgers mataronins de les tres primeres dècades del segle, que he espigolat en la premsa i els documents de l'Arxiu Municipal de Mataró, alguns d'ells només exerceixen l'ofici un temps, d'altres perviuen més anys. Així el 1917 consten només Pons i Campins; i el 1920 aquests més Roura i Arissó. L'any 1923, però, devia de resultar de bona perspectiva en el negoci, ja que hi ha l'alta de cinc rellotgers. I el 1932 els que exercien l'ofici eren: Abenza, Antiga, Campins, Costa, Esteve, Guitart, Roura, Padró, i Fàbregas.

Aquests són els protagonistes de l'ofici les tres primeres dècades del segle: Antoni Puigferrat, Camí Ral 19 (1904); Josep Tio, Pujol 10 (1909); Rafael Cisneros, Sant Rafael 31 (1909); Jaume Buxadera, Gravina 2 (1911); Francesc Jaurés i Puig, Plaça Cuba 2 (1911), Menendez 34 (1924); Josep Arissó i Rosal, Barcelona 57 (1911), Arcadi Arissó (1920); Enric Pons i Pou, Montserrat 33 (1915); Francesc Campins i Lloveras (1917), Domènec Campins Riba, Barcelona 31 (1926); Josep Valls, Montserrat 33 (1922); Francesc Costa i Mir, Estanislau Figueras 5 (1923); Joan Sala i Oliver, Wifredo 12 (1923); Joan Isern, Coma 38 (1923); Antoni Padró, Estanislau Figueras 1 (1923), Fèlix Padró (1924), Vidua de Fèlix Padró (1932); Vicenç Esteve, Barcelona 57 (1923); Josep Subirana, Barcelona 3 (1926); Miquel Guitar, Sant Benet 60 (1928); Francesc Fàbregas, Carreró (1932); Emili Antiga, Montserrat 33 (1932); i Bernat Abenza, Santa Maria 11 (1932).

Rellotgers municipals

1580-1611	Joan Barceló (manyà)
1612-1650	Francesc Juvany i Barceló (manyà)
1651-1679	Antoni Soler i Barceló (manyà)
1680-1683	Joan Bonavent (pedranyaler)
1683-1694	Josep Maresma (manyà)
1695-1704	Josep Maresma (fill) (manyà)
1705-1713	Narcís Valls (manyà, mestre aixa)
1714-1717	Josep Marquès (fuster)
1717-1748	Josep Balí i Bonany (rellotger)
1748-1752	Josep Balí i Reniu (rellotger)

1753-1759 Josep Ros i Monner (manyà)
1759-1768 Llorenç Ros i Mas (manyà)
1769-1794 Pau Rovira (manyà)
1795-1804 Francesc Sellés (manyà)
1804-1817 Josep Agustí (manyà)
1817-1834 Pau Agustí i Rovira (manyà)
1835-1869 Ramon Riu i Saldari (rellotger)
1869 Sixte Albertí (rellotger)
Migliaresi (Juny, 1990)

Història de la tintoreria

Una de les indústries auxiliars del sector tèxtil més important és la tintorera, on es realitzen els acabats del teixit. A la ciutat de Mataró la tradició tèxtil ha acompanyat el naixement de moltes d'aquestes indústries, al pas dels esdeveniments econòmics.

A començaments del segle divuit, cap al 1716, ja hi havia tres blanquejadors i tres tintorers a la ciutat, que treballaven per als petits artesans, en una època en què l'activitat tèxtil era menor, i dedicada exclusivament a la producció per al consum domèstic local. Però el seu art aviat comença a florir seguint el creixement econòmic de la ciutat al voltant de la indústria de fabricació de teixits i estampats, que en aquella època s'anomenaven indianes, pel tipus de dibuixos inspirats en la tradició oriental. Èxit econòmic que neix al redós de les possibilitats de vendre els productes al mercat americà.

Però és el segle dinou el moment més important dels tintorers, quan a partir de l'any 1839 Mataró s'industrialitza ràpidament en incorporar motors de vapor en l'aparell productiu. De fàbriques de filats i teixits, se'n basteixen en gran nombre, i al darrera d'elles la feina dels tints creix. En les factories més importants tot el procés productiu i els acabats es realitzaven en la pròpia indústria, com és el cas de Busqueta i Sala, però era més corrent que les fàbriques enviessin a d'altres establiments especialitzats els seus productes a fer el tintat. A mitjan segle la tintoreria i blanqueria més important, amb una tradició centenària, era la de la família Layret, situada en el sector Camí Ral/Sant Pere.

Els manuals de tintorera de l'època expliquen bé les característiques físiques d'aquestes indústries, que havien de menester un mínim de dues habitacions amb grans finestres per deixar anar els vapors i gasos. En una d'elles es realitzava el tintat dels colors variats, en una altra el tintat del blau anyil, i també calien grans estenedors a l'aire lliure, per assecar la matèria. Hi havia un sistema de calderes que és on es procedia a efectuar l'operació, que s'escalfaven amb llenya, tècnica primitiva que es va transformant al llarg del segle. Primer s'escalfa el líquid injectant-li vapor, però com que això feia canviar la seva densitat i no era convenient, es passa a escalfar-lo per sistemes indirectes, a través de calderes de doble fons, que condensen el vapor i escalfen la caldera principal.

A les darreres dècades del segle es comencen a bastir tota mena de tintoreries: Vicenç Matas al carrer de Cuba, Joan Inglès i Serra al carrer de Montserrat, Joaquim Vives al Callao, etc. En aquests moments la indústria més important és la de Salvador Llobet, al carrer d'Altafulla. Temps després, i degut a l'increment de la feina tèxtil els anys vuitanta i noranta del segle passat, sobretot al gènere de punt, es basteixen indústries auxiliars de tota mena, i entre elles tintoreries de primera línia, la de Llorenç Llinàs i Pi, a l'horta Matas, actual Fray Luís de León, i la de Can Marchal, al mateix indret.

Mataroescrit (Abril, 1987)

A la *Pelleria* de Can Montserrat fan la maleta

El viatge de la pell, de les esquenes cansades de vedells, cavalls i cocodrils, cap a les sabates, sofàs i abrics que comprem a les botigues, és llarg i precís. I només el pot conduir el mestre adober, que amb sabiduria li dóna aquella textura que agrada. A *Can Montserrat* això ho fan des de fa més de cent anys. Ara, però, *La Pelleria* deixa el vell local al carrer d'Isern cantonada amb el de Catalunya, a les parets del qual s'hi acumula la història i el treball de moltes generacions, i es trasllade al polígon Mata-Rocafonda. I a l'antic emplaçament s'hi aixecarà un bloc de pisos anònim, i segurament lleig.

La indústria dels Montserrat té les arrels a l'antiga *pelleria* dels Cuadrada, nissaga que ja trobem a inicis del vuit-cents instal·lats al carrer de Sant Rafael, en una adoberia que regentava Josep Cuadrada, que al llarg del segle esdevindrà capdavantera de la professió. Es succeeixen diverses generacions en el negoci, i emparenten amb els Bernadet, també adobers. Va ser Salvador Cuadrada i Bernadet qui, a les darreries del passat segle, duu el negoci a la màxima categoria tècnica i comercial. Llavors tenia dues fàbriques una de sola de sabata, de gran qualitat i rendiment, que exportava a França fins que una llei ho va prohibir, i una de guarnimentera al carrer Sant Isidor.

L'any 1877 el curtidor Domingo Montserrat i Grau (Valls, 1852) es traslllade a Mataró per casar-se amb Carme Cuadrada, i treballa del seu ofici, fins que l'any 1887 compra una de les fàbriques dels Cuadrada, que tira endavant amb energia. En un text de l'Exposició Industrial a Mataró de l'any 1911 es diu que la fàbrica es dedicava a treballs per "guarnicioneros y albarqueros que tenien gran renom gracias a no haber abandonado los procedimientos antiguos".

Segons dades de l'any 1936 el gerent era Josep Montserrat i Cuadrada, que cobrava 800 pts al mes de sou, i el director tècnic era el seu fill Domingo Montserrat i Recoder, que en cobrava 500, i hi treballaven 12 obrers. Llavors els cuirs els compraven a escorxadors de Barcelona i Madrid, i en gastaven de 1500 a 2000 la setmana. El producte principal era la guarnimentera negre, de la qual en venien mil peces cada setmana a basters de Catalunya, Aragó i València, però també treballaven la pell de sola blanca, i cada setmana en venien 600 a fàbriques de calçats.

Han passat els anys i ara el negoci és tota una altre història, i en Pim Montserrat explica com la crisi s'ha apoderat del sector, pels mateixos motius que pateix el gènere de punt. I és que els teixits plàstics i les pells adobades d'Asia es mengen un mercat que abans era dominat per Alemanya fins els anys setanta, quan és rellevat per Itàlia, amb deu cops més de producció que Espanya, llavors la segona potència al sector. Ara les pells de confecció de Corea del Sud, India, Pakistan, Indonesia, Argentina i Brasil han inundat el mercat. Els motius són clars, uns costos laborals molt baixos i una menor exigència ecològica, cosa que fa el procés productiu més econòmic. A més en tractar-se d'una indústria bruta i artesana i aquí costa de trobar gent de l'ofici.

Tot i els entrebancs, a Can Montserrat, especialitzats en el

tractament de la pell de cavall, continuen treballant, però aquest any han pres una decisió important, de les diverses fases que suposa el curtit han deixat de realitzar el procés de desnaturalització de les pells, i les compren a l'Argentina ja preparades per les etapes més qualitatives de l'adoberia.

Curtit tradicional de la guarnimentera a Mataró

El viatge per l'interior de la fàbrica és força interessant, ja que es poden veure un munt de màquines dedicades a les labors més curioses al voltant del treball de la pell, i és que tot i estar mecanitzades les operacions, el treball de la persona és insubstituïble i fa que tingui encara molts components de l'artesania.

En Pim Montserrat explica pas a pas i sobre el terreny la manera antiga que tenien a Can Montserrat d'adobar les pells dedicades a guarnimentera, o sia a fer els cuirs necessaris per vestir els cavalls, element imprescindible quan no hi havia cotxes. Indústria de gran interès ecològic segons el seu parer, ja que el 95% de les pells que s'utilitzen són un producte de la carn, o sia que no es mata per les pells, i el procés d'adobar les fa útils al consum humà. El procés s'inicia amb les pells que surten de l'escorxador, i abans d'entrar a la fàbrica d'adobar el recol·lector les asseca per mitjà d'unes capes de sal per tal d'eliminar l'aigua i enlentir la putrefacció.

La primera fase és el procés de la Ribera o de l'Enllosat, dit així per fer-se a l'únic departament de la fàbrica amb lloses a terra, a causa de la gran quantitat d'aigua que es necessita. Dins d'uns grans bombos es remullen les pells amb aigua i sulfur de sosa per eliminar la llana, els pels i els restes de carn. El resultat és la destrucció de l'epidermis per a deixar al descobert la dermis, que és la pell que es treballa, aconseguint-se la pell-tripa que assecada es convertiria en pergamí. A Can Montserrat els bombos de l'enllosat són situats en una bonica nau amb arcades, la part més antiga de l'establiment.

La segona fase es el procés d'adobar, en el qual a través d'una sèrie de productes químics es tracta de fer impossible la putrefacció, i aconseguir que un producte orgànic com la pell es desnaturalitzi. El procediment tradicional era el curtit al vegetal, per la qual operació s’havia d'obtenir tanins de l'escorça de pi o de la fusta de castanyer. Però a Mataró s'obtenia del roldor, que recol·lectaven els pagesos de la comarca quan després de batre quedaven sense feina. Amb carros es duia a la fàbrica on es

posava a secar i es molia. El lent procés de curtir o adobar, durava tres mesos, en els quals es posaven les pells a capes en dipòsits plens d'aigua i pols de tanin, llavors les pells s'anaven atrevessant del producte químic aconseguint la desnaturalització. El tanin del roldó feia un curtit tou, i el d'escorça més astringent i de color vermellós.

La tercera fase començava amb el procés d'assecament, que feia que les pells quedessin planes. Sobre un taulell se les estenia i amb una buixeta, una mena de raspall enèrgic, se les estirava per treure les arrugues. Llavors es penjaven de ganxos al sostre perquè l'aire les assequés, sense que toquessin el sol, que oxida els tanins. La pell seca s'engrassava amb seu dins una caldera d'aram on es deixava una nit sencera, i després en un taulell s'estirava per mitjà d'uns corrons, i es tenyia de negre amb tanins naturals. La guarnimentera catalana era sempre negre, i s'acabava amb una capa de sang de bou, que li donava brillantó en assecar-se. Després es penjava per l'assecat final.

El treball dels assaonadors

Des de fa segles a Mataró el treball de la pell l'han practicat artesans amb bona mà. A inicis del segle divuit consten sis assaonadors, però ben aviat l'adoberia pren embranzida, i a mitjan segle ja són quinze. Mostra del seu arrelament és la formació l'any 1753 del Gremi d'Assaonadors, que aplegava, entre altres, tres membres de la nissaga Vilardebò, família que continuarà el negoci més de cent anys. En aquell temps les pells adobades eren un producte de gran demanda als mercats americans i nacionals, i els tallers de Mataró tenien crèdit per la qualitat de les seves labors.

Els que treballaven les pells s'instal·laven fora muralla i vora d'una riera, ja que utilitzaven molta aigua, l'havien de llençar, i a més feien molta pudor. A inicis del segle dinou, molts dels artesans antics havien plegat, i d'altres obren taller al voltant del torrent d'en Bova, al carrer de Sant Rafael, de nova urbanització i dominat per aquestes indústries. Hi tenien fàbrica, l'any 1819, Marc Anglí, Francesc Rius, Josep Cuadrada, Pere Pi, Tomàs Fabrés, i Joan Vilardebò, que en conjunt produïen quatre mil pells a l'any. A mitjan segle els Cuadrada, Bernadet, Pasqués i Mandri eren els artesans més importants, d'un conjunt de catorze que enpleaven trenta obrers.

Llavors molts assaonadors varen anar plegant a causa de la

mecanització progressiva dels oficis, i les petites professions artesanes deixen lloc a unitats productives de més grans dimensions, que suposaven una inversió que no era en mans dels petits assaonadors. Així ens trobem l'any 1881 amb el sector reordenat, amb fàbriques com les dels Cuadrada (Josep, Pere i Francesc), Diego Bernadet, Valentí Mandri, Joan Fabré i Anglí, i Salvador Vilardebò. A començaments del segle vint les quatre fàbriques de pells que funcionaven, tres eren les dels Cuadrada i l'altre la de'n Montserrat, entre tots tenien una producció de 145.000 pells cada any, i enpleaven més de cinquanta obrers, llavors les pells de vacuns costaven a 350 pts. el miler i tenien un gran mercat a Amèrica.

Mataroescrit (Gener, 1992)

Biada (1789-1989), la passió del tren

1848

Aquest any ha passat a la història local per un fet singular, per primera vegada a la península es sentia el xiulet engrescador d'una màquina de tren, i el fum del vapor de lluny assenyalava la seva presència a l'admirada gent del Maresme, que entraven d'aquesta manera, per la porta gran, en la segona meitat d'un segle que havia de dur-los invents de meravella: el telègraf, el telèfon, l'electricitat, i tants d'altres que cap persona no podia ni imaginar.

Però el fet que fos la ciutat de Mataró el destí del primer tren va més enllà del patrocini de l'home tossut que va ser en Miquel Biada, ja que hi havia prou motius per a fer-ho desitjable als inversors. I és que la ciutat, plenament situada en l'àmbit de la revolució de les màquines de vapor, s'havia convertit en una de les localitats de l'avançada industrial catalana, d'ençà que a partir de 1844 hi conflueixen moltes iniciatives en bastir fàbriques de filats i teixits de cotó. El comerç també era un sector en ple auge, i els oficis artesanals de tota mena treballaven de valent per assortir les necessitats de tants homes i dones que s'aveïnaven a Mataró a la recerca d'un treball segur a les fàbriques. Augmenta la població, s'edifiquen més carrers, nous serveis públics es

plantegen, i d'altres iniciatives de tota mena, motivades per l'èxit econòmic de la ciutat, després dels anys revolucionaris de 1835-1843, quan les revoltes proletàries i la guerra carlina sotraguegen la terra.

Aquell 28 d'octubre quan una gran màquina de ferro amb pocs vagons al darrera feia el primer viatge de Barcelona a Mataró, tothom va anar a rebre el progrés industrial a l'estació que s'havia edificat al capdavall del carrer de Sant Agustí. Tothom hi era, menys una persona, en Miquel Biada i Bunyol, l'home que l'havia fet possible i que després de superar tota mena de dificultats, moria mesos abans de veure feta realitat la seva aspiració. Ara fa dos-cents anys del seu naixement, i amb tal motiu resseguirem els aspectes cabdals de la seva vida i de la iniciativa que l'ha fet digne de record.

Joventut

El nostre personatge neix a Mataró el 1789, l'any de la revolució a França, en una modesta llar del número 27 del carrer d'Argentona, fill del paleta Salvador Viada i Pou i de Teresa Bunyol. El seu pare va morir aviat deixant a la família, formada per tretze germans, a càrrec de Salvador, el gran de la colla, que era 26 anys major que Miquel, i es dedicava al negoci del tràfec comercial amb les colònies americanes d'Espanya. L'any 1801 era a Amèrica, on hi havia dut mercaderies per vendre, contant amb diners propis, del seu germà Joan, que era paleta, i de la seva mare. En les estades a Mataró s'estava al carrer Sant Agustí, l'hi trobem el 1805.

Un altre germà és Onofre Viada i Bunyol, que fa estudis de pilot a l'escola de nàutica d'Arenys de Mar l'any 1798. I aviat, seguint l'exemple del seu germà gran, es llença a l'aventura marítima americana. El gener de 1808 per un document notarial el sabem propietari amb altres dos socis del llaüt *Les Animes*, de deu tones, del qual s'en fa càrrec com a patró, i s'apresta a marxar a Amèrica. Per cert aquest document destrueix la versió tradicional que explicava que el canvi de la inicial del cognom de V a B el va efectuar Miquel davant la mala gestió comercial d'un parent seu també de nom Viada, per què no el confonguessin amb ell, en la seva època cubana. Però la realitat és que en aquest any 1808 el seu germà ja signa davant el notari com a Onofre Biada, fet que demostra que el canvi s'havia produït, per motius que ens són desconeguts, anys abans.

De l'etapa juvenil d'en Miquel en sabem poca cosa: que estudiava al col·legi dels escolapis, i que segueix les ensenyances de pilot a l'escola d'Arenys l'any 1806. De fet, i vistos els antecedents, una gran part de la família sembla decantada cap a l'activitat marinera, al redós dels excel·lents moments que viu aquest comerç els anys previs a la guerra del francès. Per aquest motiu quan esclata el conflicte Miquel Biada, segurament seguint algun dels seus germans o cosins, marxa a establir-se a Amèrica, davant la cruesa de l'enfrontament a Mataró, i el col·lapse comercial que s'en deriva. El viatge es va produir el mateix 1808, data que coneixem per pròpia declaració.

Maracaibo

El fet és que l'any 1810 a Miquel el tenim situat a Maracaibo, a l'actual estat de Venezuela, on obra casa de comerç fent d'armador i consignatari. Es un de tants catalans que marxa a fer les amèriques, a la recerca d'una fortuna que de Mataró estant semblava fàcil, perquè eren tants els que havien fet la ruta i explicaven tantes coses. Ell, però, sabia pels seus germans més grans que no era tot fàcil, i que calia la constància del treball quotidià, i la capacitat personal de saber-se buscar la sort. Així el comerç d'exportació i importació li va aparèixer com la oportunitat d'or que anava buscant, i comença uns anys durs d'acumulació de capitals, enmig d'un país en guerra permanent.

El temps de la seva estada a Maracaibo va viure i participar intensament dels conflictes polítics que tenen lloc en aquells territoris sota jurisdicció espanyola, i que sovint eren sotraguejats per l'ànim d'independència. El juliol de 1811 la proclamen els homes de Simon Bolivar, però Maracaibo continua addicte a Espanya, i s'organitzen tropes per lluitar contra els patriotes que dirigia el cap Miranda, que capitulen el 1812, i tornen a intentar la insurrecció l'any següent.

Biada era al costat dels que defensaven la monarquia espanyola, i participa en la lluita contra els revoltats, com a membre dels *Voluntarios Distinguidos de Fernando VII* de Maracaibo, grup al qual pertany fins 1820. Com a tal actua de capità de la goleta armada *Manuela* l'any 1810, que fa viatges duent queviures i fusells, a diverses places fortes espanyoles, i també recapta contribucions, i participa en accions de guerra. El 1812 contribueix a la derrota dels independentistes, i el 1813 va a Jamaica a recaptar diners per a mantenir l'exèrcit.

El 1814 després d'acabada la guerra del francès el govern espanyol destina més tropes a les colònies, fet que duu a la seva pacificació, però el 1818 s'enceten uns anys de continus enfrontaments amb un progressiu control del territori per part dels patriotes. Maracaibo s'aixeca contra els espanyols l'any 1820, però aviat la situació torna a decantar-se pels monàrquics, en unes accions en les quals Biada hi participa, essent nomenat comandant d'una esquadra de barcos lleugers que defensa la llacuna de la ciutat. La batalla de Carabobo de juny de 1821 decideix la guerra a favor dels patriotes, però Maracaibo resisteix fins l'any 1823.

A Biada la seva estada d'uns tretze anys a Maracaibo li va ser profitosa, ja que aconsegueix d'assentar els negocis de compra-venda, dels quals no en tenim cap notícia concreta. Fins que les contínues necessitats militars, i la pèrdua definitiva de la plaça el duen a abandonar el continent mig arruïnat, però amb prou energia per a començar nous projectes.

Cuba

Aviat s'estableix a Cuba, com tants d'altres espanyols foragitats de les colònies americanes, on reempren el seu negoci de consignatari i armador, al qual agrega diversos familiars. Els disset anys que s'està a l'illa, de 1823 a 1840, és una època crítica, a causa dels continus alçaments independentistes, per la qual cosa els militars converteixen Cuba en un gran camp de concentració, singularment quan mana el governador Miguel Tacón (1834-38). Tot i així s'aconsegueixen uns anys d'èxit econòmic al voltant al voltant de l'exportació del sucre, cafè, canya, rom, tabac, cotó i fustes nobles. Homes com en Biada es varen fer rics en aquests menesters comercials, exportant els productes de la illa, i important-ne d'altre que hi eren necessaris, com els manufacturats tèxtils, l'oli, el vi i l'aiguardent.

A Cuba consta com un membre distingit del comerç de la ciutat, i tenia gran ascendència entre les autoritats, essent un dels tres membres de la Junta que dirigeix la construcció del primer tren de la illa els anys 1834-1837. Li coneixem algunes activitats: viatge a EEUU i assisteix a sessions del Parlament dedicades a l'abolició de l'esclavitud; l'any 1836 l'Ajuntament de Mataró li encarrega una recapta per les famílies dels milicians morts en enfrontaments amb els carlins; és elegit capità de la novena companyia de *Voluntarios* de La Habana, el gener de 1837; i reb

el títol de *Cavallero de la Cruz de Isabel la Católica* l'any 1840, poc abans de deixar Cuba.

Assenyalem que a la illa de Cuba la presència d'esclaus era tan estesa que la meitat de la població patia aquesta situació. I que sovint es compraven més homes degut a les necessitats de les noves plantacions. Grups intel·lectuals de la illa comencen una campanya a favor de la emancipació, però són aturats per Tacón. El propi Biada era favorable a l'esclavitud, convençut de "ser imposible pueda cultivarse el territorio entre los trópicos por otros brazos que los africanos".

L'any 1840 Miquel Biada deixa enredera Cuba i emprèn el camí de retorn al seu país. Abans, però, segons sembla, havia liquidat el seu patrimoni a la illa per endur-se els diners. Tot i així deixa ben activa la raó comercial *Biada y Cia*, que tenia casa a La Habana i a Santiago de Cuba. Els negocis els duia ell i el seu nebot Onofre Viada i Balançó, home de confiança i director general. El seu fill gran Miquel el substituirà, i tot i que aviat es trasllade també a Barcelona, sovint fa llargues estades a Cuba per controlar l'estat de l'activitat comercial.

Mataró

El 1840 s'estableix a Barcelona, i com tants d'altres *indianos* els diners que havia acumulat a Cuba els dedica a bastir-se un patrimoni adequat a la seva posició social, i a emprendre negocis de diversa categoria. En la seva activitat inversora té la estratègia conservadora dels rendistes tradicionals, adquirint a Mataró un patrimoni format per cases, terres sembrades amb vinya, mines d'aigua, censos, i fent préstecs hipotecaris. Molts d'aquests béns els havia aconseguit comprant íntegre el patrimoni del ric hisendat mataroní i líder del Partit Progressista Josep M. de Caralt i d'Argila.

D'altres inversions són més agosarades, pròpies de la mentalitat del modern capitalista, així inverteix en la *Sociedad Iluro* dedicada a explotar mines de carbó a Múrcia; també forma una societat d'exportació i importació a Barcelona, que obté molts ingressos amb la venda de cotó en rama; obra una fàbrica de filats amb motor de vapor a Mataró, al carrer de Sant Joan, adquirint l'antic edifici de la fàbrica dels Mataró; i, finalment, és accionista i l'ànima del projecte de ferrocarril. Deixant de banda la seva inversió en accions del tren, i els seus negocis a

Barcelona, hem pogut avaluar el total desemborsat per Miquel Biada en 400.000 pts., una xifra molt elevada.

Havia arribat a Catalunya en uns anys molt agitats, el període 1840-1843, enmig del cop d'estat del general Espartero, les revoltes de moderats i progressistes, la radicalització dels proletaris i els republicans que es fan amb el control de la ciutat de Barcelona, que el Duc de la Victòria bombardeja l'any 1842. Fets que tenen la seva conclusió el 1843 amb la derrota dels radicals i la instauració de l'ordre pels moderats. L'any 1844 amb el país pacificat és el moment de grans inversions industrials, i Biada ho sabrà veure.

Tot i viure a Barcelona per necessitats comercials, passa llargues temporades a Mataró, i és aquí on realitza les seves inversions més importants. Tant és així que era públic i notori el seu interès en l'adquisició de propietats, per la qual cosa el capità retirat del port, Antonio Milán, li fa una notificació notarial per si vol comprar la seva casa del carrer de Sant Antoni, *noticioso* que “estaba comprando fincas en la presente”.

Coneixem algunes notícia de les seves activitats. Com que havia estat molt relacionat amb Antoni Puigblanch l'octubre de 1840 l'Ajuntament li demana que col·labori en l'edició de les obres d'aquest, i en l'adquisició d'un retrat per a la galeria de mataronins il·lustres. També forma part de la *Junta de Comercio*, i el juny de 1841 dirigeix a l'assemblea un discurs contra l'abolició de l'esclavitud.

Mort

Miquel Biada i Bunyol morirà a Mataró, a la casa del carrer de Sant Antoni, el 2 d'abril de 1848, després d'uns mesos de malaltia. De seguida s'obra el testament que conté les seves voluntats. Nomena albacea al nebot Onofre Viada i Balançó, amb qui l'unien llaços d'amistat i comercials, i l'encarrega d'administrar els béns dels tres fills, mentre no es fes el repartiment: Miquel i Joan, aleshores residien a Cuba, i Salvador vivia a Barcelona. A la sogre, Teresa Vilaseca, li deixa una pensió de 5 rals diaris, a la seva germana Ignàsia una de 3 rals, i a la germana Josefa la quantitat de 300 duros. A la neboda Anna Viada li deixa una casa al carrer Sant Antoni i els redits dels capitals empleats en la fàbrica de filar que tenia amb el marit d'ella, Francesc Viada i Saurí. Al fill del matrimoni, Francesc Viada i Viada, que tenia afillat, li dóna cinc accions del tren.

En el testament parla de la casa de comerç de Barcelona a nom de Salvador Biada, i de la filatura a vapor de Mataró, a punt d'iniciar la producció, i mana que quan sigui possible “se proceda a la venta de empesas e hilados”. Del tren, diu que tenia la convicció que: “a no haber sido por mi decidida constancia y extraordinarios esfuerzos, no se hubiera realizado por la actual empresa el ferro-carril de Barcelona a esta ciudad”. Parla dels “ímprobos trabajos de la actual Junta Directiva de que soy Director Tesorero, fuertemente interesados sus dignos indivíduos en dicho camino de hierro, que hará honor a Cataluña, y formará época en la historia de los grandes adelantos de mi Patria”.

L'inventari que es va fer dels seus béns també és un document de gran interès. S'hi descriuen les pertinences que tenia a la casa on va morir, que mostren una llar burgesa plena de comoditats: sofàs, cadires, vaixelles, coberts de plata, molta roba de llit i de vestir, un celler, i d'altres. Assenyalem el gran nombre de quadres que hi a totes les habitacions, molts són vistes americanes, mapes, dibuixos de vaixells, retrats dels generals León i Tacón, i alguns de religiosos.

A la biblioteca hi tenia diccionaris geogràfics, llibres sobre Cuba, de viatges, d'història, de ciències naturals, novelles, una gramàtica anglesa, diccionaris de grec i francès, el llibre del mataroní pare Rius *Opera Española*, i un manuscrit: *Particulares viajes de D.Miguel Biada*, que per dissort s'ha extraviat. D'altres curiositats: tres bastons i dues botelles amb remei per la gota, pells de tigre, una banya d'unicorn, un ou d'estruç, la medalla d'Isabel la Catòlica, arrecades amb diamants i perles, anells d'or, topazis, polseres de coral, moneder de plata, medalles d'or, i altres joies.

Els tres germans Biada i Prats duen endavant els negocis mataronins fins que l'any 1866 ho venen tot al comerciant Joaquim Asensio i Andreu. Miquel, el gran, va ser diputat a Corts pel districte de Mataró l'any 1863, dins la *Unión Liberal*.

Projecte

La companyia per a fer possible el tren es constitueix el juny de 1845, després d'haver aconseguit la concessió l'agost de 1843, i tenia un capital de cinc milions de pessetes, en deu mil accions. El propòsit de Biada va comptar amb la desconfiança inicial dels capitals barcelonins, i per a fer front a la manca de suport va a Londres a veure el seu amic Josep Maria Roca, representant de

màquines, i després de planificar l'acció, torna a Barcelona amb dos enginyers anglesos encarregats de traçar la línia.

Però aviat tot es va posar a favor, i la *Gran Compañía Española del Camino de Hierro de Barcelona a Mataró y viceversa, bajo la protección de S.M. la Reina Madre Doña Cristina de Borbón*, tira endavant, tot i la por d'alguns accionistes, que en alguna ocasió estan a punt de retirar els capitals. L'enginyer Joseph Locke va ser l'encarregat de l'obra; la casa anglesa *Jones Potts* de fer les quatre locomotores, que rebrien els noms de Catalunya, Mataró, Barcelona i Besòs; la casa *Wright* de fer 62 vagons; les estacions les fa una empresa catalana; les bigues i material de foneria la casa *Devaux i Cia*, de Londres; i les bigues en les que reposaven les vies varen venir de Rússia.

D'altres característiques: la línia costa cinc milions de pessetes i hi treballen cinc-cents obrers que construeixen 26 quilometres de via; el ferrocarril una vegada en funcionament dóna feina a 87 empleats; hi havia vuit estacions que eren connectades per servei telegràfic; també 44 ponts de fusta, que l'any 1857 es construeixen d'obra; i el preu del viatge es fixa en dotze rals els vagons de primera, nou els de segona, i sis els de tercera. A totes les estacions s'hi va posar un rellotge subministrat per la casa francesa Garçón, però no devien ser de massa qualitat perquè sovint eren parats.

Els pobles de la comarca varen veure amb bons ulls el pas del tren pels seus terrenys, però els que hi perdien propietats, tot i la indemnització, no hi varen estar massa d'acord, i en alguna ocasió treuen les vies de lloc i un escamot de l'exèrcit ha de vigilar els treballs. El dia 8 d'octubre de 1848, que és quan es va fer el primer viatge de proba, amb els vagons plens de convidats, periodistes, enginyers, i un conjunt de persones que arribaven a les 400, tots els que varen probar el meravellós enginy en varen apreciar els avantatges. Comenten la suavitat del moviment, que no podia competir amb el desballestament dels carros de cavalls.

Tren

La inauguració del tren es va produir el 28 d'octubre de 1848, quatre dies abans, però, un grup d'afectats per les expropiacions de terrenys, incendien un dels ponts. Tot i així el dia previst és va fer la solemne inauguració, i amb motiu de la mateixa els pobles

del trajecte es varen engalanar i tots els habitants varen acostar-se a la via a veure el nou enginy de ferro que treia fum.

A Barcelona hi varen ser presents el bisbe, el capità general, el governador civil, l'Ajuntament, la Diputació, magistrats de l'Audiència, jutges, diplomàtics, corporacions científiques, culturals, polítiques, industrials, i els amos de la companyia. Es va fer la benedicció a les nou del matí, i després les autoritats varen pujar al tren per fer el primer viatge, sota la mirada de milers d'espectadors que varen començar a aplaudir en arrencar la màquina.

Quan a migdia, després d'haver fet aturades a totes les estacions, el tren arriba a Mataró, de nou hi ha alegria pels reunits a l'estació. La rebuda l'efectuen les autoritats locals, i es torna a beneir el tren. Després es dirigeixen a Santa Maria on es canta un *Te-Deum*, i tornada a l'estació. Allà hi havia preparada una tenda de campanya amb les taules del dinar que la companyia pagava a les autoritats, que s'acaba amb brindis, parlaments, lectura de versos, i molta satisfacció. A la ciutat hi ha balls públics i músiques pel carrer. Després dels actes el viatge de retorn, sense aturades, es fa en 35 minuts.

El tren va ser molt celebrat, i diversos autors escriuen guies del viatge amb el ferrocarril. L'èxit comercial també va acompanyar el projecte, ja que a diari transportaven 800 persones, i en èpoques d'estiu 1.200, així com l'equivalent a 100 carros de mercaderies. Com a conseqüència l'anecdotari popular s'enriqueix amb moltes fetes que tenen el nou enginy per protagonista. El túnel de Montgat, la primera obra de les seves característiques a la península, que havia costat 312.500 pts., hom l'anomenava *paso del amor*, perquè les parelles n'esperaven la tenebror. Quan va arribar el fred els passatgers es gelaven als vagons sense vidres i havien portar mantes, les reclamacions varen fer rectificar a la companyia.

Afectats pel tren varen ser els que vivien al voltant del negoci de les diligències, l'antic sistema de transport, que varen fer una campanya de difamació del ferrocarril explicant que era un enginy diabòlic, i que era pecat mortal pujar-hi. També feien córrer que engrassaven la màquina amb greix de nens petits. I va passar que un dia que a Barcelona anava de veu en veu la desaparició de vàries criatures, es varen amotinar les dones de la Barceloneta, assaltant l'estació per acabar amb el sacrifici de nadons.

Maresme
De seguida que la línia amb Mataró funciona la Companyia comença a projectar el seu allargament, i l'abril de 1851 reben la concessió provisional per a construir el tram fins Arenys de Mar. Quan la notícia es va saber a Mataró la indignació va encendre els ànims de la gent, a causa del traçat de la via al seu pas per la ciutat, que es menjava una part important de la platja i la drassana, terrenys on s'hi menava una gran activitat en la descàrrega de vaixells, ancoratge de les barques, treballs dels calafats, etc. Els de Mataró pensaven que l'obra els perjudicaria: que haurien de tancar els hostalers, els constructors de carros, i els tartaners, a manca de viatgers, que passarien de llarg.

Llavors s'enceta una llarga confrontació al voltant del traçat en línia recta, que volia la companyia per estalviar diners, i el de la línia curva, passant per dins de la ciutat, que era la proposta mataronina, que encaria el cost. De la polèmica se'n varen fer ressò periòdics de Barcelona i de Madrid, que acullen articles sobre l'afer. Hi va haver manifestos i pamflets editats pel bàndol de la Companyia i el de la ciutat, i cartes trameses a personatges de la política, diputats, senadors, i a la Reina Isabel II. Fins i tot hi va haver la iniciativa d'un personatge molt imaginatiu que proposava que el tren a Arenys comencés a Sant Simó, sense passar per la ciutat.

L'autorització provisional de 1851 és revocada l'any 1853, èxit mataroní que va durar poc, ja que en espera de la decisió final la Companyia obté els anys 1854 i 1855, permís per posar vies, cosa a la qual s'afanyen, per aconseguir el fet consumat, iniciant la fàbrica del pont de la riera de Sant Simó. Els de Mataró indignats, tornen a protestar amb més energia, i assalta l'estació una multitud enfervorida al crit de *Morin els de la Junta*. El febrer de 1856 ambdues parts es reuneixen a l'estació, sota la presidència del governador civil, i s'acorda la solució definitiva, la del traçat per l'interior de la ciutat.

El 10 de gener de 1857 s'inaugura el tren a Arenys, les obres del qual havia dirigit l'enginyer Joaquim Carrera. En aquells moments la companyia tenia un capital de dos milions i mig de pessetes, i els accionistes guanyaven un 7%. Aviat comencen les obres per allargar la via fins a Maçanet-Massanes, un tram de 37 quilòmetres que costarà 185 milions de pessetes, i que dirigeix l'enginyer Manuel Gibert. El tren fa el primer recorregut el dia 1

d'agost de 1861, aconseguint-se aleshores la integració del transport comarcal.

Opuscle editat pel Consell Comarcal del Maresme (Maig, 1989)

Premià i Vilassar, pobles contrabandistes

I és que pagar impostos no ens ha agradat mai i cap Andorra i Suïssa amb les maletes plenes. Però això be de lluny i els de Vilassar i Premià el segle dinou feien estalvis a costa de la hisenda pública. He llegit explicacions de savis que donen voltes al fenomen del contraban a l'Espanya del segles divuit i dinou i han buscat l'origen d'aquest tràfec en l'opressió de l'Estat, però em sembla una explicació desorientada. El frau no necessita opressions de l'Estat perquè és i era una activitat laboral ben normal, de gran tradició, que tot i els riscos es mantenia perquè afavoria a moltes persones.

Un gran incentiu al negoci va ser quan l'any 1730 el rei Felip V, per tal de fer diners per les arques públiques, estableix el monopoli del tabac, que passava a ser una renda de l'Estat. I de seguida el contraban alerta, que havia trobat una nova font d'ingressos a més de la tradicional importació d'amagat de productes tèxtils, prohibits per preservar la producció nacional. El del tabac va ser de seguida un contraban a gran escala, que va proporcionar molts diners als que s'hi dedicaven. I es va convertir en una institució nacional que duraria segles, i que encara dura, tant és així 280 anys després de l'establiment del monopoli la policia va enganxar dedicant-s'hi a un conseller del govern català. Persistència notable.

El contraban va donar molta vida a les poblacions on es produïa, i a la costa del Maresme, de vella tradició marinera, molta gent en vivia. Diuen papers antics que els principals pobles contrabandistes eren els Vilassar i Premià. Hi ha tota una trama social de suport als que s'hi dedicaven, i diversos varen ser els rams afavorits per l'entrada amagada de productes de tabac i tèxtils.

Entre ells els fusters de ribera, calafats i mestres d'aixa, perquè a les drassanes els anys trenta del segle dinou hi ha una autèntica febre en la construcció d'unes barques de vela ben especials, els falutx també anomenats elàstics. De fàbrica ben fina i vela ràpida, aconseguien unes velocitats excepcionals en relació al tonatge, i servien molt be pel contraban. De fet només servien per aquesta activitat. Ho expliquen aquestes línies de l'any 1842: "Acosados por todas partes por los cruceros del resguardo, y precisados á comerciar á escondidas y hacer sus operaciones con la mayor prontitud posible, construyen para su tráfico unos buques con mucha quilla, poca manga y un puntal desproporcionado para el comercio de cabotaje, llamados elásticos, que por su mucha ligereza y gran facilidad para prestarse á toda clase de maniobras, les sirven á las mil maravillas para librarse de sus persecutores y burlar la vigilancia del mas fiel crucero. Con ellos se corre todo el mar y se toca á todos los puntos de la costa, sin miedo alguno á ser sorprendidos ni mucho menos apresados. Ya que por su poca ó ninguna capacidad no sirven para el comercio de cabotaje, y si solo para el de contrabando, debiera el gobierno espedir una orden prohibiendo su construcción, para contribuir de esta manera á la cura de ese cáncer industrial, hasta donde sus fuerzas alcancen".

Els pescadors també feien caixa. Ells eren els que coneixien el mar i dirigien les barques enmig de la nit cap a llocs segurs, lluny de la mirada dels guarda-costes.

Els comerciants i els seus clients podien comprar els productes a preus més baixos, i de més qualitat. El gran escriptor francès Stendhal passa per la costa catalana i visita Barcelona els anys trenta i comenta: "Els catalans demanen (...) que l'espanyol de Granada, de Málaga o de La Coruña no compri els productes britànics de cotó, que són excel·lents i que costen un franc la unitat, i que utilitzi els productes de cotó de Catalunya, molt inferiors, i que costen tres francs la unitat". Amb aquestes diferències de preu s'entén l'amplada del comerç clandestí, els beneficis del contrabandistes eren notables.

Però hi havia perjudicats, els fabricants de productes tèxtils i els treballadors dels seus establiments, i els pagesos de les zones de cereals. Una nota de l'any 1838 ho explica: "El contrabando ataca nuestra agricultura, perjudica nuestras fábricas, anonada el comercio de buena fe, hace improductivos nuestros estancos y

aduanas; y el contrabando, por fin, desmoraliza los hombres y les facilita el camino para ejercer otros crímenes. (...)

La impunidad produce audacia y estimula al crimen; así que, si bien en algún tiempo se limitaba el contrabando á objetos de poco volúmen, y al que ha facilitado muchas veces la corrupción de las Aduanas, en el dia se hace estensivo hasta á los efectos mas voluminosos como son los trigos y harinas estranjeros, cuyo tráfico es tan estenso, y se hace con tanta desfachatez, que, vese cubierta la carreteta de Francia de carros cargados de dichos artículos, é infinitos son los buques ocupados en este ilícito comercio. De aquí se siguen los abandonos y quebrantos de los cargamentos de trigo y harina que vienen de Castilla, Galicia, Andalucía y otros puntos del Reino; la ruina de nuestros labradores, y la falta de medios para pagar las contribuciones que reclama la desastrosa guerra que nos aflije".

L'any 1842 hi ha qui escriu que: "Si todos los españoles estuvieramos animados de aquel orgullo y espiritu nacional que caracteriza á los hombres de otros países, si todos amásemos sinceramente á nuestra patria, como ama un hijo á su familia, consumiríamos todos á la vez los géneros de nuestro país, postergando los estrangeros; poco importaría entonces el tráfico del contrabando, y casi podrían suprimirse, tocante a este objeto, los cuerpos de carabineros y empresa de guarda costas".

La costa del Maresme el contraban l’havia fet seva. Notícies constants als periòdics d'accions contra les barques carregades. Petites batalles amb escopetades dels pillastres que no volen deixar-se agafar. Una vegada intercepten: "el alijo hecho entre el pueblo de Premiá y la Riera de Tayá en un torrente llamado del Galet, consistía en 400 fardos de tabaco, 100 fardos de hojas de cigarros, 250 fardos de géneros de algodón y otros géneros de ilícito comercio".

Contrabandistes de Premià en acció el desembre del 1836: "El falucho guarda-costas nombrado el Saeta, su capitán D. Gerónimo Roíg, ha conducido dos presas cargadas de ropa y tabaco el que ha tenido ante ayer un reñido combate sobre la boca del río Ebro con un elástico llamado la Pastanaga de Premiá armado con un cañón giratorio de a 18, y 45 hombres. El combate duró tres horas habiendo tenido el corsario un hombre muerto y un herido; el casco pasado de una bala de cañón, y el velamen con mas de ciento cuarenta agujeros de bala de cañón y fusil, habiéndose escapado el contrabandista por haberle roto las

rizas de los abantes y la entena. Al contrabandista se le vieron echar al agua dos hombres y la pocra de proa llena de sangre.

El guarda-costas se está reparando a toda priza para salir á seguir su crucero en la costa del Ampurdan, á ver si consigue exterminar el contrabando que con el mayor escándalo se hace por aquellos puertos; pues solo de Cadaqués se asegura que han salido la semana pasada dos javeques y once laudes que aunque simulan su viage todos saben cual es su objeto y que no deben ignorar los que paga la Nación para celarlo. Sígase con actividad su persecución y renaciendo nuestras fábricas del abatimiento en que aquel las ha puesto, nuestra industria, á pesar de la guerra civil se vera reanimada y mil manos ocupadas con trabajo honroso vendecirán al genio patriótico que da impulso á la persecucion y destrucción del ominoso contrabando".

Una notícia del juliol de 1838: "... hemos llegado á tal punto de descaro respecto al contrabando, que hasta alarde se hace de ejercerle. Véanse sino los buques llamados elásticos que de contínuo hacen construir los de Vilasá y Premiá particularmente, los cuales cuando regresan de sus clandestinos viajes, los tienen de manifiesto en las playas de sus respectivas pueblos. Estos buques no tienen ni pueden tener otro objeto que el contrabando, mayormente después de muchos años que nos hallamos en paz con todas las potencias marítimas. Prohíbanse pues tales buques; porque solamente son útiles al contrabandista, asi como se prohiben los puñales, porque solo son útiles al asesino".

Del mes de gener del 1842 sabem que: "En Vilasar, Premiá y otras poblaciones de nuestra costa se despachan de continuo para Genova y Gibraltar buques, en lastre y con una tripulación de ocho á diez personas bastante á cubrir el servicio de artilleria que llevan sin documento ni autorización alguna. Estos buques, cuyo regreso se verifica también en lastre, son sospechosos y debería de tomarse una nota exacta de todos ellos para instruirles la correspondiente sumaria a la vuelta de su viage. Porque? ¿Qué obgeto laudable pueden tener en sus travesias esas embarcaciones, cuya cargazón de ida y vuelta es de lastre? ¿acaso salen al mar para pasos y corren de Cataluña á Genova y Gibraltar con este fin?

Ellos son los que inundan con sus alijos clandestinos hasta nuestro mismo principado, y llevan con su infame comercio la paralización á las fábricas y la falta de trabajo y miseria al seno de millares de familias. Si se les entrega á la justicia de los

tribunales y se les instruye un espediente, no solo se alcanzará su castigo, sino que por el resultado del sumario se puede venir en conocimiento de quienes sean las personas que reciben sus alijos y venden después los géneros en tierra firme. De está suerte se castigaría también á los principales motores que tan directamente atacan los ingresos del erario y el progreso de nuestras fábricas; y quizas con la actividad de la persecución y la severidad de la pena se contuviese el desarrollo de ese contagioso mal que nos amenaza con la muerte".

Ple d'informació aquesta nota de setembre del 1842, que explica detalls del tràfec i apunta a que els vigilants miraven a un altre costat quan les barques feien la feina per Vilassar i Premià.

"Después de haber leido el comunicado del comandante de carabineros, defendiendo y ensalzando a todos sus individuos, creíamos podernos echar a dormir y que no se haría ya alijo alguno; pero desgraciadamente presentíamos otra cosa, porque conocemos los elementos de este cuerpo, y estamos muy al corriente de cuantos alijos se han hecho en nuestras costas durante el mando del citado coronel, y nadie de la misma costa ignora como y de que manera se hacen.

Se dijo que cuando el Negre tomó el mando de los guarda-costas había tres barcos contrabandistas fuera. Estos eran dos de los que se llaman de pescar y un Elástico; los dos primeros cayeron en poder de los guarda-costas y el último hacía mas de un mes, que huyendo y volviendo sin poder acercarse a la costa, sufrió seis cazas o persecuciones de los guarda-costas, pudiendo salvarse por sus muchos brazos y poco viento con los remos y la mucha gente que llevaba.

En esta situación se separó de la costa muchas horas sin dejarse ver de ningún guarda-costas, para hacerles creer que se había vuelto a Oran; pero de acuerdo con los interesados de tierra, a fin de que vigilasen si se presentaba una ocasión, para avisarlo, y aprovecharse.

No por esto se desistió del continuo y esmerado servicio marítimo, porque creia el Negre que podrían ocultar las intenciones citadas; mas por desgracia el dia 31 agosto el guarda-costas Catalán que cubría los puntos de Masnou, Premiá y Vilasá, la recia ventada que todos sabemos, hizo aquella mañana trizas la vela principal llamada la mayor y tuvo derribar a Blanes, tomar mugeres y remendarla para que aguantase unos pocos días

supuesto que se estaba haciendo nueva y quizás este ya hecha ahora.

Los interesados de tierra que por la mañana del 31 agosto observaron esto, bararon unos pescadores, para que fuesen en busca del Elástico que ya sabrían a que altura hallarle, calculando que hasta el dia siguiente habría tiempo de hacerlo venir, y como al aproximarse a la costa sería ya de noche probar de alijar etc; así se vió que el Elástico estuvo en tierra ya bien avanzada la noche, prueba que estaba muchas leguas a la mar, y la mañana del 1º de setiembre se hizo el alijo entre Masnou y Premiá; gastando en él una porción de horas, puesto que duró hasta las siete de la mañana que aun atravesaban las viñas hombres y mulos cargados, conduciéndolo a Premiá y Vilasá de Dalt, pueblos que los intereses de los catalanes reclaman que hasta sean borrados del mapa español; este alijo fué protegido por 30 o 40 hombres armados de los citados pueblos de Premiá y Vilasá de Dalt, sin que en tantas horas como tuvieron los contrabandistas ocupados los puntos de Masnou y Premiá se acercase fuerza alguna a contrariar el desembarco de la que hay destinada al efecto.

Este hecho altamente escandaloso y otro que tuvo lugar en Badalona la noche del 17 al 18 con una barca pescadora, también procedente del Elástico en cuestión, reclaman la atención del Sr. Capitan G. e intendente, para que hagan castigar ejemplarmente las fuerzas de aquellos puntos, y hagan enmudecer al comandante de carabineros, al que diremos sendas verdades una vez recibamos ciertas noticias que nos han ofrecido. Al Sr. Gefe político toca averiguar que fuerza armada es la que protegió este escandaloso alijo asi como el de Badalona, y si es la que se supone tomar una providencia gubernativa para ponerse a cubierto de la responsabilidad que en su día podría exigírsele; ya que ningún resultado hemos visto del otro escandaloso hecho de la fuerza armada de 150 hombres, detrás de Monjuí en casa Tunis.

Es escandaloso oir los contrabandistas de tierra, como dicen, que se maten los guardacostas en su activa persecución, que aquí estamos para aprovechar, cuantos incidentes les ocurran, o temporales y otras cosas, porque estando la tierra franca para nosotros, la menor cosa aprovecharemos y los burlaremos; en una palabra: dígase francamente no hay resguardo terrestre, y entonces sabríamos a que atenernos.

Cuantas cosas podríamos decir hoy en contestación al comunicado del comandante de carabineros ya citado; nos contentaremos con decirle que es insignificante lo que aprehendieron sus fuerzas en los meses de su mando, y mas aun lo que aumentaron las rentas de los tabacos y para que se convenza, vea las aprehensiones hechas en un mes a cuanto ascienden, y a cuantos miles ascenderá el aumento de la venta de tabaco en esta ciudad, que es ya de 25 p.c. y el que tendrá de mas a pesar de los esfuerzos que hacen para contrariar la persecución; esfuerzos que no haran mas que redoblar la enerjía de los que de veras lo persiguen y aumentar los medios de mas rigor para conseguirlo.

Menester es, que el patriota general Iriarte, inspector recientemente nombrado de Carabineros, tenga estos hechos presentes, y activo la formación del resguardo militar escogitando nuevos elementos, para que sea us verdad que tenemos Resguardo terrestre.

Nos han dicho que el infatigable e incorruptible inspector don Pablo Par, había mandado instruir sumario acerca el alijo ya citado de Badalona la noche del 17 al 18, y que resulta probado haberse verificado, y que la playa del mismo Badalona, estuvo sin fuerza alguna durante algunas horas; y precisamente era en época que hacía una luna tan clara como el día; esperamos pues del señor Par el castigo de los culpables del alijo de Badalona; y con igual celo hará otro tanto, con respecto al escandaloso alijo de la noche del 31 al 1º, entre Masnou y Premiá, y que todo debe resultar de las diligencias que mande formar; porque nos consta que en el Masnou, (pueblo que no es contrabandista) hay muchos agraviados, unos por lo inmoral del hecho, y otros porque sufrieron perjuicios, en campos y viñas etc. por el contínuo trajin de hombres y mulos en aquella noche; que declararán la verdad de lo que vieron. Las medidas del general Zurbano es menester lleguen a esta provincia para escarmiento de tanto infame contrabandista; y sus cómplices algunos empleados".

Notes: El Guardia Nacional (27/12/1836, 3/7/1838). El Constitucional (3/1, 7/9/1842). El Eco del Comercio (11/1/1842). Henri-Marie Beyle (Stendhal). *Mémoires d'un touriste* (Paris, 1838).

Temps de política

Partits polítics a l’Ajuntament de Mataró (1875-1923)

Analitzant la societat mataronina dels anys de la Restauració, aviat ens adonem del paper rellevant que hi té l'activitat política municipal, a través dels partits que configuren el govern de la ciutat. Aquest article, primera aproximació a un estudi general de l'època, és una síntesi al voltant de les eleccions municipals i al sistema de partits que en deriva. I és centrat en el llarg període, de gairebé cinquanta anys, que comença amb el cop d'estat de Martínez Campos, quan és destituït l'Ajuntament republicà de Marià Espín el 13 de gener de 1874, i substituït per un de nomenat que encapçala Josep Garcia i Oliver. Època política que acaba amb el cop d'estat de Primo de Rivera, que a Mataró es materialitza l’1 d'octubre de 1923 quan el comandant militar de la ciutat ocupa l'Ajuntament i nomena un consistori presidit per Joaquim Boter i Martí.

L'anàlisi de la pràctica electoral i del pes polític de cada partit és feta a través de l'estadística formada a partir dels resultats de les eleccions. El quadre 1 dóna la composició de regidors que té cada partit als ajuntaments del període, i les majories de govern; el quadre 2 són els resultats de cada elecció municipal, els regidors elegits, la xifra d'electors i la de votants; el quadre 3 mostra els partits i les coalicions que participen en les eleccions; i el quadre 4 mostra la classe política municipal, els regidors amb el partit al qual pertanyen, i els anys que formen part del consistori.

El vot censatari

Les primeres actuacions legislatives sobre l'administració local son la llei del 16 de desembre de 1876, que modifica la de l'any 1870, i la posterior del 2 d'octubre de 1877, que marca la posició conservadora sobre l'estructura del poder municipal. S'estableix que els electors son els caps de família que paguen contribució

d'immobles, indústria i comerç, o agrària, els professionals i els titulats universitaris. I els elegibles són els electors situats en la franja superior dels contribuents, els qui pertanyen als dos primers terços, i els titulats universitaris. Cal assenyalar que servint-se de la lletra de la llei, i traïnt el seu esperit, els obrers socis de la Cooperativa Mataronense, proletaris que jurídicament eren empresaris, demanen l'any 1889 poder votar, en considerar que hi tenien dret per pagar contribució col.lectivament; l'Ajuntament els ho denega però la Diputació els autoritza.

La practica local del vot censatari representa la formació d'un cens molt restringit, d'uns 900/1.000 electors, que en relació al vot universal masculí suposa un 25%. El percentatge de votants oscil.la d'un 70 al 90%, que amb els seus vots reforcen els partits del sistema: dels 84 regidors del període censatari 36 (42%) són liberals, 29 (34%) conservadors, però també hi ha 19 (22%) republicans.

El vot universal

La llei de regulació del dret electoral de 26 de juny de 1890 estableix el sufragi universal per a tots els homes majors de 25 anys, fet que a Mataró suposa uns 4.700/ 5.000 electors. El reial decret del 5 de novembre de 1890, que adapta la llei electoral de juny, assenyala, però, que en les eleccions municipals i provincials continua regint l'antiga limitació censatària pel que fa a la capacitat de ser elegible, no per a votar. Aquesta situació es perllonga fins que la reial ordre del 2 d'octubre de 1903 autoritza a ser regidor tota mena de persones del gènere masculí; en la part expositiva del document s'explica que, arran de les reclamacions del PSOE i les societats obreres contra l'article 41 de la llei municipal, es concedeix la possibilitat de ser regidor a tothom “teniendo en cuenta que el caudal mayor o menor no es señal inequívoca de honradez”. D'aquesta manera aviat hi ha un increment d'obrers republicans i socialistes al consistori local. La llei electoral del 8 d'agost de 1907 aporta la novetat de l’obligatorietat de l'emissió del vot.

El procediment i les garanties

La mecànica electoral seguia els següents passos: formació de les llistes electorals, constitució de les meses, emissió del vot, escrutini local, i presentació d'actes a l'autoritat provincial. La ciutat era dividida en districtes electorals i en cada un d'ells

s'havien d'elegir un nombre determinat de regidors, que votaven els electors assenyalant en la butlleta dos noms en cas d'haver-se d'elegir tres regidors, un nom en cas de ser dos, etc. Com que els consistoris es renovaven per meitats cada dos anys, hom alternava la quantitat de regidors que elegia cada districte, així si en unes eleccions corresponia al districte primer elegir-ne tres, en l'elecció següent només n'elegia un, i amb els altres districtes es procedia de la mateixa manera, fins a contemplar els set carrecs que es renovaven. Les meses electorals, les presidien l'alcalde i els tinents d'alcalde, i a partir de 1890 hi podía haver interventors nomenats pels candidats.

La qüestió dels districtes electorals mereix una anàlisi, ja que a través d'aquesta divisió s'entenen mes bé certs fenòmens electorals. En primer lloc, assenyalar el general predomini de liberals i conservadors als districtes del centre historic de la ciutat, i el de republicans als barris obrers; de tota manera, tampoc es tracta d'un patró constant, ja que algun cop també guanyen candidats republicans en districtes del centre, i a l'inrevés. La renovació bianual alternativa entre districtes, explica, per exemple, l'èxit de les candidatures radicals el maig de 1909, ja que a l'empenta d'aquell partit hi ajuda el fet d'haver-se de votar més regidors als districtes obrers, que no als del centre de la ciutat. En el període 1877-1885 hi ha quatre districtes, l'any 1887 passen a cinc, el 1889 a sis, i els anys 1891-1922 son cinc de nou.

Alcalde de Reial Ordre

La llei municipal establia un ajuntament presidencialista, en concedir a l'alcalde competències per a suspendre acords per diversos motius, entre ells un de tan poc concret com el de “perjuicio de los intereses generales”. El control de l'executiu sobre el poder municipal era total en les capitals de província i en les ciutats cap de partit judicial, com Mataró, en establir la llei que l'elecció de l'alcalde pels regidors, en aquestes localitats, es subordinava a la potestat real de nomenar-lo imperativament de considerar-se necessari.

A Mataró gairebé sempre es va utilitzar aquesta prerrogativa, així els alcaldes de reial ordre són la práctica consetudinària d'un executiu amb l'afany de deixar ben lligat el control de poder. La imposició de l'alcalde de fidelitat governamental va dur a grans crisis institucionals quan la majoria dels regidors era d'una

orientació política contrària produint-se enfrontaments dialèctics, expulsió de regidors, etc., havent d'intervenir algun cop la justícia per a arreglar els conflictes.

Alcaldes de Mataró del període 1875-1923

1875-1877 Pelegrí Gallifa i Peris, conservador (4/4/1875-1/3/1877).
1877-1879 Josep Agustí i Vilardebò, conservador (1/3/1877-1/7/1879).
1879-1881 Jaume Recoder de Pons, conservador (1/7/1879-1/7/1881).
1881-1883 Josep Subinyà i Martí, liberal (l/7/1881-l/7/1883).
1883-1884 Marcel.lí Roca i Arenas, liberal (l/7/1883-21/11/1884).
1884-1887 Joaquim Palau Castellar, conservador (21/1/1884- l/7/1887).
1887-1889 Jaume Julià i Ferran, liberal (1/7/1887-1/9/1889).
1889-1890 Marcel.lí Roca i Arenas, liberal (l/9/1889-30/9/1890).
1890-1893 Melcior Camin i López, conservador (30/9/1890-26/1/1893).
1893-1894 Antoni Sans i Coy, liberal (26/1/1893-1/1/1894).
1894-1895 Josep Barba i Rogés, liberal (1/1/1894-l/7/1895).
1895-1902 Emili Cabanyes i Rabassa, conservador (l/7/1895-1/1/1902).
1906-1906 Antoni Sans i Coy, liberal (1/1/1902-1/1/1906).
1906-1909 Emili Aranyó i Rossell, liberal (1/1/1906- l/7/1909).
1909-1912 Ángel Fàbregas i Sabater, conservador (l/7/1909-1/1/1912).
1912-1926 Emili Aranyó i Rossell, liberal (1/1/1912-1/1/1916).
1916-1917 Rafael Carreras i Carbonés, liberal (1/1/1916-17/1/1917).
1917-1920 Josep M. Fradera i Pujol, liberal (17/1/1917-l/4/1920).
1920-1921 Joaquim Capell i Vidal, regionalista (l/4/1920- l/4/1921).
1922-1923 Enric Aranyó i Rodon, liberal (l/4/1922-l/10/1923).

Una reial ordre del 29 de novembre de 1917 mana cessar la designació d’alcaldes, però el document, al cap i a la fi, és una ratificació de la llei que venia a rectificar, ja que autoritza les designacions en cas de necessitat. Com efecte immediat, però, el gener de 1918 Mataró té alcalde elegit pels regidors, el liberal Josep M. Fradera; dos anys després ocupa el seu lloc, també elegit, el regionalista Joaquim Capell, però a l'any 1922 es torna a la designació d'alcalde, en constatar-se la falta de suport electoral dels liberals, el partit que sostenia el govern.

El sistema de partits polítics

La vida política municipal d'aquests anys té dos moments, l'època del bipartidisme imperfet, quan els conservadors i els liberals són la clau de volta d'un sistema que compta amb la força puixant

dels partits republicans, i l'època d'eclosió del catalanisme de dreta i esquerra, amb una concurrència política més diversificada.

La manca de majories electorals duu al pacte entre partits: els liberals mantenen un pacte constant amb els republicans històrics, sovint amb els altres partits republicans, i en alguna ocasió també amb conservadors i regionalistes; els conservadors mantenen un pacte permanent amb els carlins, però també pacten amb regionalistes i liberals; els diferents partits republicans ho fan entre ells, i sovint amb liberals, autonomistes i socialistes, i algun cop amb regionalistes. A vegades alguns partits pacten no fer-se competència en el mateix districte electoral; per exemple el febrer de 1922 ho acorden liberals i regionalistes.

En general el poder polític queda configurat a partir de l'eix que representen els liberals: pacte de centre esquerra quan es realitza entre aquests i els republicans, i de centre dreta quan són els conservadors els socis. De tota manera també hi ha alguns ajuntaments de majoria d'un sol partit: 3 de conservadors i 3 de liberals. Els dos consistoris d'esquerra que hi ha són el resultat de la coalició de republicans, autonomistes i socialistes. En alguna ocasió es presenten candidatures que prenen la denominació d'administratives i asseguren la seva apoliticitat, es tracta de pactes de centre dreta al voltant de personalitats conservadores, regionalistes i liberals.

Liberals

Els liberals provenen de l'antic progressisme dividit durant el Sexenni Democràtic, que s'organitzen sota el comanament de Sagasta. A Mataró s'apleguen al voltant de la figura senyera de Josep Garcia i Oliver, i el 1882 funden el Partit Constitucional Progressista. De 1877 a 1887 pateixen la petita escissió dels esquerranistes, que s'alien amb els conservadors. I el 1917 es manifesta la dissidència dels liberals-autonomistes, s'hi apunten els regidors Carreras, Palomer i Miralles. Els liberals tenen 9 alcaldes sobre un total de 17, i 203 regidors (39,5%) i son l'eix del poder municipal. Els seus periòdics són *El Clamor de la Marina* (1879-1883), *El Liberal* (1883-1923), i *La Defensa* (1918), i al Casino Liberal es reunien a fer política.

Conservadors

El partit fundat per Cánovas no arrela a Catalunya ja que els conservadors d'aquí eren inclinats al carlisme, i més tard

evolucionen cap al regionalisme. De tota manera, a Mataró tenen força presència al Consistori sempre en estreta aliança amb els carlins: 7 alcaldes i 155 regidors (22,4%), i mantenen un casino polític. En l'elecció de 1889 es presenta la candidatura conservadora de la tendència romerista (Culla, Moret, Boter). En la dècada dels anys deu el partit va llanguint i els seus membres passen a la Liga Regionalista; en les eleccions d'aleshores hi ha moments que no s'acaba d'aclarir si es tracta de candidats regionalistes o conservadors. Les seves publicacions son *El Mataronés* (1878-1887), *El Cronista* (1890-1898), i *La Comarca* (1890-1891), però la seva influencia és present en el periòdic més important de l'època, el *Diario de Mataró y la Comarca*.

Carlins

Després d'abandonar l'estrategia insurreccional participen a les eleccions sempre al costat dels conservadors, però es tracta més que d'un partit d'unes quantes personalitats influents del món catòlic, que es reuneixen a fer política al Centre Tradicionalista, que obre els anys noranta. A partir de 1904 mantenen un petit grup de joventut carlista, i arran del moviment de la Solidaritat prenen una certa presència pública, essent víctimes d'un atemptat criminal per part dels republicans. Els seus òrgans d'expressió són *El Semanario de Mataró* (1883-95), i *Ressò de l'Avior* (1908-09).

Republicans històrics

Partit republicà possibilista o històric que funda Castelar l'any 1876; el programa es fonamentava en la reivindicació del sufragi universal, i s'organitza en estreta unió amb els liberals, partit al qual s'integra Castelar el 1894, fet que suposa la fi del grup. A Mataró el partit es presenta a les eleccions municipals gairebé sempre junt amb els liberals, i es manté fins a integrar-se a la Unió Republicana de 1895. Tenen 28 regidors (5,4%) els anys 1877-1891, i el seu òrgan informatiu és *La Voz del Litoral* (1885-1888).

Republicans federals

El Partit Republicà Democràtic Federal es reorganitza l'any 1880-1881 a l'escalf del govern Sagasta. A Mataró els federals continuen l'organització del Sexenni Democrátic, i en les eleccions de gener de 1876 criden a l'abstenció, actitud que

mantenen el 1881 fonamentant-ho en la manca de sufragi universal. Tenen 34 regidors (6,6%) fins a l'any 1908, moment en què es fusionen amb els radicals de Lerroux enmig d'una aguda polèmica. Aleshores un sector de federals junt amb les joventuts del partit (fundades el 1902) no accepta la integració i funden un nou i efímer partit federal el 14 de març de 1909. Els seus òrgans informatius són *La Verdad* (1880-1881), *El Ideal Moderno* (1881-1883), *El Nuevo Ideal* (1883-1908), i mantenen un casino polític, popular lloc de trobada i confraternització, a la plaça de Santa Anna.

Republicans progressistes

Partit fundat per Ruiz Zorrilla l'abril de 1880, com a extrema esquerra del republicanisme, que té vida fins a la desaparició del seu líder el 1895. A Mataró es funda l'organització l'abril de 1885, tenen 8 regidors (1,5%), i el periòdic *El Progreso* (1888-1891). Entren a la Unió Republicana el 1895, de la qual són grans promotors

Unió Republicana

El 1893 es produeix el pacte electoral d'Unió Republicana, renovat el 1896. A l'escalf d'aquesta situació a Mataró s'estructura, el 1895, una entitat política composta pels republicans històrics i els progressistes que, cap al 1900, es denomina Fusió Republicana. La Unió és en actiu fins a integrar-se als pactes que el 1908 conformen la concentració republicana sota l'hegemonia dels radicals; en aquells moments la premsa considera que feia temps que els unitaris eren adeptes al lerrouxisme. Un sector en desacord, però, passa al nacionalisme d'esquerra. Tenen 21 regidors (4%), i el seu periòdic és *El Demócrata* (1895-1899).

Republicans radicals

El ferment lerrouxista és present a través del periòdic *La Republicà* (1903-1911) i de *La Estaca* (1907), publicació dels *jóvenes bárbaros*. En els primers anys donen suport a l'activitat dels unitaris i a l'estratègia unificadora dels nuclis republicans, fins que el 1908 es produeix la integració de federals, radicals i unitaris en el Partido Republicano Democrático Federalista Radical. A Mataró s'arriba a la unificació l'agost d'aquell any sota la presidència de Josep Abril i Argemí, i el gener de 1911 passen

a nomenar-se Partido Radical Español. El seu òrgan informatiu és *El Nuevo Ideal* (1908-1919), i en la publicació *Juventud* (1916-1920), de les joventuts del partit, es critica durament els radicals que participen a l'Ajuntament. De regidors, en tenen 35 (6,8%).

Regionalistes

La primera organització política del regionalisme a Mataró és la Lliga de Catalunya, fundada el 1895, i que l'any 1899 obre el Centre Catalanista. El regionalisme de dreta s'unifica en la Lliga Regionalista que a Mataró es funda el gener de 1902. Després d'uns anys de gran activitat llangueix i torna a revitalitzar-se el 1913, i el 1917 neix la Joventut Nacionalista. Tenen un alcalde, i 28 regidors (5,4%) els anys 1906-1923, i diversos periòdics, *La Costa de Llevant* (1894-1923), *Sol Ixent* (1903), *Diari de Mataró i la Comarca* (1919-1923), *La Nau* (1917-1923), i *Diari de Mataró* (1923).

Altres grups regionalistes amb presència a la ciutat són: la Unió Catalanista, que es funda el 1898 i continua després de la creació de la Lliga; el 1905 organitzen l'Asssemblea Catalanista, i en tenim constància fins el 1911; el Centre Catalanista després de la unificació regionalista dura uns anys més, fins cap a 1903.

Nacionalistes republicans

L'esquerra del catalanisme comença a manifestar-se a Mataró amb el Club Autonomista que obre l'any 1903; el gener de 1904 es funda el Centre Autonomista Democràtic, i el 1906 hi ha l'Associació Democràtica Nacionalista L'Avenir. El Centre Autonomista Republicà (Nacionalista el 1912), fundat el gener de 1907 en confrontació amb els republicans no *solidaris*, és l'organització més forta de l'esquerra catalanista a la ciutat, té 15 regidors (2,9%), en el període 1910-1920, i entra en decadència cap a 1917.

El 1909 es produeix l'aliança electoral Esquerra Catalana, que aglutina el CAR, i els sectors d'Unió Republicana, del Partit Federal, i de la Joventut Republicana Federal que no havien acceptat el radicalisme. Aquest conjunt dóna pas al partit Unió Federal Nacionalista Republicana, l'abril de 1910, que a Mataró s'organitza el maig de 1911 i té presència pública fins al 1913, coexistint amb el CAR. Compten amb l'adhesió de la Joventut Federal Nacionalista que, el 1915, en una operació política impossible, es presenta en solitari a les eleccions municipals,

contra el bloc unit de liberals, autonomistes i regionalistes.

El 1917 el CAR havia entrat en decadència, i joves nacionalistes i socialistes organitzen el Centre Nacionalista Radical, que va tirant fins el 1919. Els anys vint el nacionalisme d'esquerra reforça electoralment el PSOE, que s'havia decantat cap al nacionalisme, entrant al partit gent del CAR i altres col.lectius, encapçalats per la figura senyera de Serra i Moret. Aquest conglomerat ideològic més endavant passa a formar la Unió Socialista de Catalunya. La premsa nacionalista d'esquerra és *Llibertat* (1906), *Mestral* (1907-1909), *La Federació* (1908-1909), *Unió Federal* (1911-1913), i *Fortitut* (1917-1918).

Socialistes

El Partido Socialista Obrero Español de Mataró l'organitza el mateix Pablo Iglesias l'any 1886, en àlgida polèmica amb els federals. El Centre Socialista obre el 1890, i s'hi apleguen els sindicats de l'òrbita del partit, que mantenen un economat. La seva premsa és *El Grito de los Oprimidos* (1890), el *Boletín Socialista* (1894), i *La Republicà Social* (1896-1897). Tenen 11 regidors (2,15) els anys 1895-1923.

Fonts: Premsa de l'època. Arxiu Municipal de Mataró, llibres d'acords. Arxiu de la Diputació de Barcelona, lligalls 1139 i 1284

Quadre 1
COMPOSICIÓ DELS AJUNTAMENTS DELS ANYS 1875-1923

ANY	LIB	RFE	RHI	RPR	URE	RRA	CON	REG	SOC	CAR	XX
1875-77	3						*16*				2
1877-79	*12*		*2*				6				1
1879-81	*11*	2	*2*				5				1
1881-83	*13*		*2*				5				
1883-85	*7*		*6*				6				2
1885-87	4	1	5				*10*				1
1887-89	*6*	2	*3*	*1*			9				
1890-91	*9*	2	3				*4*				3
1891-93	*6*	4	3	2			*5*				*2*
1894-95	6	*6*	*2*	*5*			3				
1895-97	*6*				*6*		9		1		
1897-99	5				2		*14*		1		
1899-01	*7*	*3*			*4*		7				
1902-03	*10*	*5*			*4*		3				
1904-05	*13*	5			4						
1906-09	*12*	4			1		*2*	*2*			
1909	*8*					7	*4*	*2*			
1910-11	3					*9*	3	1	*2*	*2*	1
1912-13	*9*					2	*3*	*1*	3	3	
1914-15	*13*					2	1	1		4	
1916-17	*12*					6				*4*	
1918-20	*13*					4		2		2	1
1920-22	*8*					2		*10*	1		1
1922-23	5					2		*11*	3		1

NOTA: En cursiva regidors dels partits que conformen la majoria.

Quadre 2
ELECCIONS MUNICIPALS DELS ANYS 1877-1922

ANY	ELEC	VOTANTS		LIB	REF	RHI	RPR	URE	RRA	CON	REG	SOC	CAR	XX
1887	c1300	892	c68%	12		2				6				1
1879	1328			4	2	1				4				
1881	1180			4		1				5				
1883	1043	901	86%	3		5				3				
1885	899	603	67%		1	1				8				
1887	1113	729	65%	5	1	2	1			2				
1889	1131	c400	c35%	5	1	1								3
1891	3148	2252	71%	1	3	2	2			2				1
1893	4767	2301	48%	5	3		3			1				
1895	4785	2908	60%	2						9		1		
1897	c4700	3266	c69%	3				2		6				
1899	c4700			2	3			2		3				
1901	c4700			6	3			2						
1903	c4700	c3200	c68%	7	3			2						
1905	4972	4018	80%	6	1					2	2			
1909	c4900	3268	c66%	2					7	2				
1909	c4900	3985	c81%	3					2	2		2	2	
1911	c4900	4303	c87%	6							1	1	2	
1913	c4900	3696	c75%	7					2				2	
1915	c4900	3517	c71%	5					4				2	
1917	c4900	3149	c64%	9							1			1
1920	c4900	2049	c41%						2		8	1		
1922	5463	3103	56%	5							3	2		1

NOTES:
ELEC: electors, LIB: liberals, RFE: federals, RHI: històrics, RPR: progressistes, URE: Unió Republicana, RRA: radicals, CON: conservadors, REG: regionalistes, SOC: socialistes, CAR: Centre Autonomista Radical, XX: diversos.

Quadre 3
Regidors electes i partits polítics (1875-1922)

• L'Ajuntament de 4 de marc de **1875** és nomenat per les autoritats.

• Elecció 9-11 febrer **1877**. Candidatura de conservadors, esquerranistes, i carlins: 6 conservadors i 1 esquerranista. Candidatura de liberals i republicans històrics: 12 liberals i 2 històrics.

• Elecció 10-13 maig **1879**. Candidatura de liberals, republicans històrics i federals: 4 liberals, 2 federals i 1 històric. Candidatura de conservadors i carlins: 4.

• Elecció maig **1881**. Candidatura de conservadors i carlins: 5. Candidatura de liberals i republicans històrics: 4 liberals i 1 històric.

• Elecció maig **1883**. Candidatura de republicans històrics i liberals: 5 històrics i 3 liberals. Coalició administrativa (carlins, conservadors i esquerranistes): 3.

• Elecció 4-6 maig **1885**. Candidatura de conservadors i carlins: 8. Candidatura de republicans federals i històrics: 1 històric i 1 federal. Candidatura liberal: cap regidor.

• Elecció 1-4 maig **1887**. Candidatura de conservadors i carlins: 2. Candidatura de liberals i republicans federals, històrics, i progressistes: 5 liberals, 2 històrics, 1 federal i 1 progressista.

• Elecció 1 desembre **1889**. Candidatura de liberals i conservadors romeristes: 3 romeristes i 5 liberals. Candidatura conservadora: 2. Candidatura de republicans històrics, federals, i progressistes: 1 federal i 1 històric. Candidatura de monàrquics, carlins i independents: cap regidor.

• Elecció 10 maig **1891**. Candidatura de liberals i conservadors: 1 liberal i 2 conservadors. Candidatura de republicans històrics, federals i progressistes: 3 federals, 2 històrics, 2 progressistes. Candidatura administrativa (carlistes, independents, conservadors dissidents): 1 independent. Candidatura independent de Rabella: cap regidor.

• Elecció 19 novembre **1993**. Candidatura de republicans federals i progressistes: 3 federals i 3 progressistes. Candidatura liberal: 5. Candidatura de conservadors i carlistes: 1. Candidatura socialista: cap regidor.

• Elecció maig **1895**. Candidatura de conservadors, carlins, i liberals dissidents: 6 conservadors, 2 carlins, 1 liberal. Candidatura de liberals i Unió Republicana: 2 liberals. Candidatura socia-

lista: 1. Candidatura federal: cap regidor.

• Elecció 9 maig **1897**. Candidatura de conservadors i carlins: 6. Candidatura de liberals i Unió Republicana: 3 liberals i 2 unitaris. Candidatura federal i socialista: cap regidor.

• Elecció 14 maig **1899**. Candidatura de conservadors i carlins: 3. Candidatura de liberals, republicans federals i Unió Republicana: 3 federals, 2 unitaris i 2 liberals.

• Elecció 10 novembre **1901**. Candidatura de liberals, Unió Republicana i republicans federals: 6 liberals, 2 unitaris i 3 federals. Candidatures socialista i regionalista: cap regidor.

• Elecció 8 novembre **1903**. Candidatura liberal: 7. Candidatura d'Unió Republicana i republicans federals: 3 federals i 2 unitaris. Candidatures socialista i regionalista: cap regidor.

• Elecció 12 novembre **1905**. Candidatura administrativa (liberals, conservadors, carlins, Unió Regionalista i Centre Autonomista Republicà): 6 liberals, 2 conservadors i 2 regionalistes. Candidatura d'Unió Republicana i republicans federals: 1 federal. Candidatura socialista: cap regidor.

• Elecció 2 maig **1909**. Candidatura republicana radical: 7. Candidatura administrativa (conservadors, liberals, Unió Regionalista): 2 conservadors i 2 liberals. Candidatures a socialista: cap regidor.

• Elecció 12 desembre **1909**. Coalició monàrquica (liberals, regionalistes i conservadors): 3 liberals i 2 conservadors. Candidatura de republicans radicals, socialistes i autonomistes: 2 radicals, 2 autonomistes i 2 socialistes.

• Elecció 12 novembre **1911**. Coalició monàrquica (liberals, conservadors, regionalistes): 6 liberals i 1 regionalista. Candidatura socialista i autonomista: 2 autonomistes i 1 socialista. Candidatura republicana radical: cap regidor.

• Elecció 9 novembre **1913**. Candidatura de liberals i republicans radicals: 7 liberals i 2 radicals. Candidatura d'autonomistes i socialistes: 2 autonomistes. Es retiren regionalistes i conservadors.

• Elecció 14 novembre **1915**. Candidatura del Bloch (liberals, republicans, radicals i autonomistes): 5 liberals, 4 radicals i 2 autonomistes. Candidatura de la Joventut Federal Nacionalista: cap regidor. No es presenten els conservadors ni els regionalistes.

• Elecció 11 novembre **1917**. Candidatura liberal: 9. Candidatura regionalista: 1. Candidatura independent: 1 regidor. Candidatura republicana liberal: cap regidor. Candidatura d’autonomistes

i socialistes: cap regidor.

• Elecció febrer **1920**. Candidatura regionalista: 8. Candidatura republicana radical: 2. Candidatura socialista:1

• Elecció 5 febrer **1922**. Candidatura regionalista: 3. Candidatura liberal: 5. Candidatura socialista: 2. Candidatura radical independent: 1.

Quadre 4
Regidors de Mataró (1874-1923)

Abril i Argemí, Josep, rep.federal, 02-05, radical, 09-11, 20-23. sabater
Agell i Corominas, Salvador, rep. progressista/unitari, 94-97. barber
Agell i Sulari, Francesc, republicà historic, 85-89. fuster
Agustí i Vilardebó, Josep, conservador, 77-83, 87-91. hisendat
Anglés i Salvat, Josep, liberal, 77-83. hisendat
Aranyó i Rodon, Enric, liberal, 18-23. fabricant de vidre
Aranyó i Rossell, Emili, liberal, 94-97, 99-03, 06-09, 12-15. fabricant
Arch, Gregori, conservador, 75-77. mestre d'obres
Arenas Cabot, Jaume, conservador., 95-99, regionalista, 22-23. industrial
Astort i Doria, Ignasi, republicà federal, 94-97. carnicer
Aymar i Camps, Joan, Unió Republicana, 02-05.fabricant de punt
Baladia i Marfà, Jaume, conservador, 75-77. industrial
Barba i Rogés, Josep, liberal, 94-97. metge
Barbosa i Arnó, Julia, liberal, 90-93. pastisser
Barnet Bas, Simó, republicà federal, 91-95, 02-05, radical, 09-11.
Bassa i Lloveras, Josep, republicà federal, 94-97.
Bassas i Planchart, Josep, Unió Republicana, 04-05.
Biayna i Matas, Ramón, liberal, 91-95. fuster
Biscarri i Català, Pau, conservador, 75-77.
Blanch i Escardó, Salvador, 75-77. baster
Blanchart i Puig, Pau, liberal, 79-83. hisendat
Bofarull i de Palau, Joan de, conservador, 77-81. hisendat
Bofill i Salvat, Miquel, liberal, 06-09. comerciant
Bonany i Anglada, Simó, autonomista, 14-17.
Borras de Mata, Josep, liberal, 02-09. hisendat
Borras i Mateu, Baldomer, autonomista, 12-20.
Boter de Torres, Casimir, conservador, 75-77, 90-91. hisendat
Boter i Isern, Clorind, carlista, 91-93. advocat
Branzuela i Grifol, Josep, conservador, 95-99.
Buxó i Rovira, Enric, socialista, 10-13.
Cabanyes i Rabassa, Emili, conservador, 94-01. arquitecte
Cabot i Barba, Josep, republicà progressista, 87-91. fabricant
Cabot i Pruna, Josep, republicà radical, 14-17.
Cabot i Robís, Francesc, liberal, 81-87. ebanista

Cabot i Roset, Salvador, regionalista, 20-23.
Cambra, Antoni, conservador, 77-79.
Camin i López, Melcior, conservador, 90-93, 99-03. apotecari
Campamar, Rafael, conservador, 81-85. hisendat
Campdepadrós i Solé, Jaume, republicà federal, 09-11.
Campins i Riba, Doménec, autonomista, 10-11, 14-17. rellotger
Camprubí i Casellas, Joan, liberal, 77-81. comerciant
Camprubí i Jaumandreu, Joan, liberal, 81-85.
Cantó i Fábregas, Narcís, republicà federal, 16-23.
Capell i Estol, Joaquim, carlí, 85-89, 95-99. fabricant de terrissa
Capell i Vidal, Joaquim, cons., 09-15, regionalista, 20-23. fabricant
Carreras i Carbonés, Rafael, liberal, 95-09, 14-17.
Castany i Caballol, Felip, regionalista, 22-23. Comerciant tèxtil
Clavell i Deu, Antoni, esquerranista, 77-89, liberal 17. comerciant tèxtil
Coll i Bres, Antoni, liberal, 04-09.
Coll i Gasau, Antoni, liberal, 10-13, 18-22. fabricant de punt
Comas i Simó, Josep, socialista, 10-13.
Corredor i Ros, Josep, independent, 18-22.
Cruxent i Cuadrada, Josep, carlí, 95-99.
Cruxent, Miquel, conservador, 75-77. adroguer
Cuadrada i Bernadel, Salvador, liberal, 06-13. blanquer
Cuadrada i Petit, Miquel, liberal, 18-22.
Cuadras i Fargas, Antoni, republicà radical, 09-11, 14-17.
Culla i Serra, Eduard, conservador, 90-93, liberal, 97-05, 14-17.
Cuní i Diumaró, Joan, republicà federal, 91-95, 99-03.
Cunill i Simí, Josep, republicà radical, 09-11. cafeter
Cunillera i Peris, Pere, republicà progressista, 91-95.
Esquerra i Serra, Joaquim, conservador, 75-77, 90-93. fabricant
Esquerra i Serra, Salvador, conservador, 85-89. fabricant
Fabré i Blanch, Josep, liberal, 77-89. rellotger
Fábregas, Antoni, conservador, 85-87. comerciant de teixits
Fábregas i Sabater, Angel, conservador, 06-13. industrial
Fábregas i Sabater, Josep, conservador, 95-99. industrial
Fargas i Vila, Martí, liberal, 12-15, 18-22.
Feu i Bigas, Gregori, liberal, 22-23.
Fité i Pi, Vicenç, conservador, 10-13. industrial
Fonrodona i Nonell, Frederic, conservador, 85-89. industrial
Fonrodona i Nonell, Joaquim, conservador, 75-77, 91-95. fabricant
Font, Oleguer, liberal, 77-79.
Fontanals i Boté, Francesc, republicà federal, 85-89. ebanista
Fradera i Llanes, Josep, liberal, 02-09, 14-17. hisendat
Fradera i Poch, Narcís, liberal, 77-79. ceraller
Fradera i Pujol, Josep M., liberal, 12-20.
Furest i Roca, Domenec, rep.federal/Unió Republicana, 94-97. barber
Gallifa i Peris, Pelegrí, conservador, 75-77, 07. advocat

García i Oliver, Josep, liberal, 77-79. fabricant
Gibert i Vila, Antoni, socialista, 20-23.
González i Navas, Lucio, socialista, 22-23.
Gualba i Carbonell, Joan, republicà historie, 91-95.
Gualba i Saborit, Antoni, regionalista, 20-23.
Gualba i Subirá, Antoni, conservador, 75-77. fabricant
Guanyabens i Murgades, Julia, liberal, 99-03, 06-09. hisendat
Guanyabens i Vilardell, Manuel, rep. prog./Unió Rep., 94-05. metge
Guilá i Duixans, Epifani, Unió Republicana, 97-01.
Guinart i Tarrés, Francesc, liberal, 90-93. metge
Guinovart, Pere, liberal, 77-81. fabricant de punt
Horta i Vives, Felicia, regionalista, 20-23. impressor
Iñesta i Duran, Enric, republicà històric, 83-91. fabricant de punt
Julià i Ferran, Jaume, liberal, 75-77, 87-91. procurador
Labori i Martínez, Eduard, conservador, 91-95.
Larroca i Artigas, Antoni, liberal, 79-83, esquerranista, 83-87. fabricant
Llinás i Argimon, Miquel, liberal, 16-20.
Majó i Boba, Manuel, regionalista, 06-09. propietari agrícola
Majó i Nonell, Josep, republicà radical, 09-11, 16-20.
Marfà i Artigas, Gaietá, conservador, 97-01. fabricant
Marfà i Clivillés, Gaietá, regionalista, 06-09. fabricant
Marfà, Genís, conservador, 85-89. fabricant
Martí i Font, Esteve, carlí, 97-99. advocat
Martí i Llopart, Salvador, rep.progressista/Unió Rep., 94-97. comerciant
Masallera, Antoni, republicà federal, 87-91. fabricant de vidre
Masó i Vila, Pere, liberal, 87-89.
Massa, Josep, liberal, 77-81. comerciant
Massuet i Barnet, Josep, liberal, 94-97, 02-05. propietari
Matas i Bartomeu, Vicenç, rep.històric, 77-85, Unió Rep., 99-03. tintorer
Matas, Miquel, 75-77. industrial
Mauri i Ruiz, Feliu, liberal, 04-09.
Mauri i Serra, Ferran, 75-77. hisendat
Miralles i Roig, Ramón, autonomista, 16-20, liberal, 2-23.
Mola i Rey, Joan, autonomista, 12-15.
Monclús i Ribera, Josep, regionalista, 20-23.
Monserrat i Cuadrada, Josep, regionalista, 12-15, 20-23.
Montserrat i Corney, Antoni, autonomista, 10-13. (federal el 1905)
Mora i Fontanils, Josep, liberal, 75-77, 04-05. fabricant de farina
Mora i Lloveras, Jaume, republicà federal, 99-03.
Morante i Coll, Joan, socialista, 22-23.
Moré i Ventura, Froilà, liberal, 83-91, 02-05. comerciant
Moret i Català, Lluís, conservador, 90-93, liberal, 97-01. procurador
Mosellas i Sató, Jordi, republicà històric, 83-87. barber
Nonell i Lleonart, Jaume, republicà històric, 90-93. asserrador
Nonell i Roig, Desideri, liberal, 12-15.

Novellas i Mora, Joan, liberal, 14-17. fabricant de punt
Nunell i Blanch, Fèlix, conservador, 81-85. procurador
Palau i de Castellar, Joaquim, conservador, 83-91.
Palau i Simó, Ramon, liberal, 09.
Palomer i Bonamusa, Francesc, liberal, 09, 14-17, 22-23. fabricant
Parent i Julià, Joan, Unió Republicana, 04-09.
Pasant i Arús, Rafael, liberal, 94-97.
Pascual i Rius, Pere, regionalista, 06-09. apotecari
Peradejordi i Esteve, Eusebi, liberal, 18-23. fabricant de gènere de punt
Peradejordi, Ignasi, conservador, 75-77. sabater
Pineda de Manresa, Alfons de, liberal, 04-09.
Pla i Manent, Eduard, republicà radical, 10-11.
Pons i Casanovas, Miquel, liberal, 12-20.
Proubasta, Joan, conservador, 75-77. mestre
Pruna i Pou, Jaume, republicà progressista, 91-95.
Pruna i Pou, Joaquim, liberal, 10-17.
Puig i Comas, Ramón, conservador, 97-99.
Puig i Font, Ramón, conservador, 75-77.
Puig i Galí, Manuel, rep.històric, 83-87. fabricant de gènere de punt
Puig i Miralles, Josep, conservador, 81-85.
Ramis i Dalmau, Martí', liberal, 18-22.
Ramos i Massuet, Joan, rep.federal, 04-09, rep. indep., 22-23. fabricant
Recoder de Pons, Jaume, conservador, 77-93. procurador
Recoder i Poy, Francesc, conservador, 79-83. advocat
Regàs i Anglada, Antoni, conservador, 77-79, 83-87, 99-01. fabricant
Ribas i Clavell, Eugeni, conservador, 95-03.
Ribas i Tamarit, Miquel, liberal, 77-81. carnisser
Ribas i Vila, Joan, republicà federal, 06-09.
Riera i Brunet, Joan, liberal, 14-22.
Roca i Arenas, Marcel.lí, liberal, 79-91, conservador, 95-99. hisendat
Roca i Pineda, Josep, republicà històric, 83-87.
Rocafort i Prous, Joan, socialista, 95-99. fabricant de gènere de punt
Rodon i Mustarós, Jaume, conservador, 99-03, 09-11.
Rodríguez i Moragues, Jaume, socialista, 12-13. obrer gènere de punt
Romagosa i Noguera, Josep, republicà radical, 16-20.
Rovira i Casas, Miquel, liberal, 16-20.
Rovira i Rovira, Josep, regionalista, 20-23.
Sabater, Antoni, liberal, 77-79.
Sabé i Ribas, Ferran, republicà historie, 91-95. sabater
Sadó, Ferran, tinent 3, liberal, 77-79. fabricant
Sallés i Almirall, Joan, republicà historie, 83-87. barber
Sans i Coy, Antoni, liberal, 90-93, 97-05. fabricant de gènere de punt
Sans i Montanyà, Josep, republicà federal, 04-09, radical, 09-13.
Sans i Villaronga, Josep, republicà radical, 10-13.
Saurí, Joaquim, liberal, 90-93.

Segalés i Mayol, Agustí, conservador, 75-77, 79-83. sastre
Serra i Casademunt, Francesc, republicà federal, 79-83. adroguer
Serra i Clusella, Manuel, republicà federal, 91-95.
Sisternes i Bruguera, Emili de, liberal, 90-93. hisendat
Soler i Agustí, Bartomeu, liberal, 04-09.
Soler i Moreu, Josep, liberal, 12-20.
Soler i Sampere, Lluís, conservador, 81-85. fabricant
Subinyà i Martí, Josep, liberal, 81-83.
Subirà i Puig, Josep, liberal, 77-85, 87-91, 95-03. carnisser
Subirà i Vinyas, Bonaventura, liberal, 04-09.
Torras i Comas, Manuel, Unió Republicana, 99-03.
Torrents i Subinyà, Josep, republicà federal, 99-03.
Tria i Llibre, Francesc, liberal, 94-95.
Tria, Vicenç, conservador, 85-89.
Trias i Cuyàs, Josep M., conservador, 95-99. comerciant
Valdé i Albareda, Joan, 75-77. hisendat
Vall-llobera, Josep, liberal, 83-87. fabricant de pues
Valls i Baqués, Pere, rep.històric, 77-83, 87-91. fabricant de teixits
Valls i Comas, Joan, regionalista, 18-23.
Vergés i Baixeras, Joan B., republicà radical, 16-20.
Viada i Cabot, Joaquim, republicà federal, 79-83. comerciant
Vidal Agustí, conservador, 75-77. barber
Vilardebó, Salvador, liberal, 81-83. assaonador
Vilardell i de Traver, Josep, regionalista, 18-22. metge
Vilà, Eloi, liberal, 77-79.
Vinardell i Pujol, Josep, liberal, 18-22. blanquer
Vinardell, Francesc, conservador, 97-99.
Vinardell, Josep, liberal, 75-77.
Vinyals i Puig, Jaume, regionalista, 20-23. escrivent
Vinyas i Grau, Josep, republicà federal, 90-93.
Vives i Rossell, Josep, republicà federal, 04-09.
Xammar de Caralt, Llorenç, conservador, 97-01. advocat

Nota: L'adscripció política dels regidors la documento a través de la premsa de l'època, de tota manera hi pot haver algun error pel que fa als conservadors i carlins, que sempre es presenten junts i la premsa no acaba d'aclarir qui és qui. Cosa que també passa a inicis de segle entre conservadors, regionalistes i liberals, que formen candidatures *administratives*, i és difícil d'aclarir el partit de cada candidat.

V Sessió d’estudis Mataronins (Maig, 1988)

El poder del cacic, les eleccions a Mataró (1876-1923)

L'objecte d'aquesta comunicació es presentar els resultats complerts de les eleccions de diputats a Corts, del període històric de la Restauració, en el districte electoral de Mataró. També ens fixarem en algunes de les característiques més destacades de cada contesa, tal com reflexa la premsa de la ciutat. I acabem donant algunes dades biogràfiques de tots els candidats que varen optar a l'escó. Aquest article és la segona part de l'estudi sobre l'estructura política a la ciutat de Mataró, que varem iniciar a: *El sistema de partits polítics a l'Ajuntament de Mataró, els anys de la Restauració* (V Sessió d'Estudis Mataronins. Mataró, 1989), per la qual cosa les referències sobre la legislació i els procediments electorals, ara només són recordades en línies generals.

Els resultats electorals

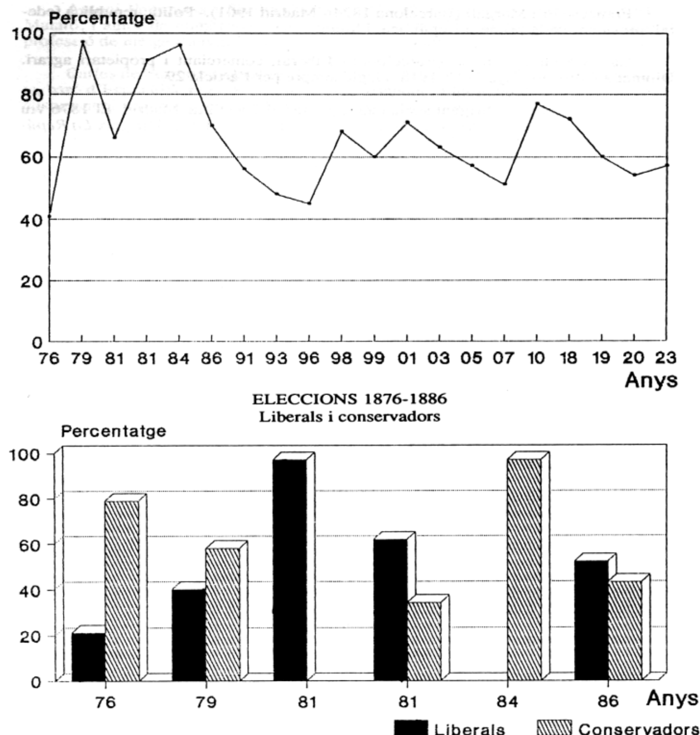
Assenyalem que les eleccions de 1876 són de sufragi universal. I que a partir d'aleshores s'enceta l'etapa censatària, en la qual només tenen dret a vot els benestants, que s'estén fins l'any 1886; i que en l'elecció de 1891 es torna al procediment electoral universal masculí. El sistema concebut per Cánovas i Sagasta acompleix a la perfecció el propòsit de repartir el govern entre liberals i conservadors, així al llarg de 22 anys, fins 1901, l'alternança és perfecte, i, en cas d'haver-hi perill de perdre en mans d'algun dels enemics del sistema els resultats es manipulaven. A partir del tombant de segle el regionalisme és un nou element d'aquesta realitat, que acabarà incorporant els conservadors i la dreta social.

El quadre de la participació electoral mostra com les eleccions censatàries, que comptaven amb pocs electors de dret, eren molt concorregudes, i com a les eleccions pel procediment universal vota al voltant d'un 60% dels cens, destacant el 77% de l'any 1910, quan hi ha un enfrontament radical entre dreta i esquerra. El quadre dels resultats entre liberals i conservadors, dels anys 1876-1886, mostra el pes de la situació política de cada moment sobre l'elecció, perquè només així es pot entendre que l'any 1881 guanyin, sense contrincants, els liberals amb el 97%, i el 1884 els conservadors amb el mateix percentatge. El quadre dels resultats

entre dreta (conservadors, liberals, regionalistes) i esquerra (republicans, nacionalistes, socialistes), que correspon als anys 1891-1923, fa evident com l'electorat del districte, treballat pel caciquisme sociològic, era decantat políticament a la dreta, que sempre té percentatges superiors al 60% dels votants, menys en els comicis de 1910 en què la batalla entre partits es fa més punyent. El quadre general dels resultats electorals que publiquem prové, parcialment, de l'obra col·lectiva *Les eleccions generals a Catalunya de 1901 a 1923* (Barcelona, 1982), que hem completat en diversos aspectes.

Les eleccions

1876.- Elecció dirigida per Cánovas, i feta amb el sistema de vot universal, amb la intenció de formar uns Corts constituents que donessin legalitat al nou règim. A Mataró els republicans, molt conscients de la manipulació total a què anaven a ser víctimes els

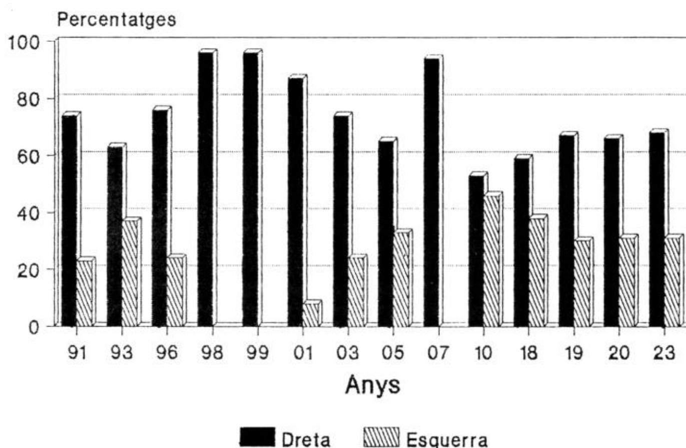

resultats, obtén per no participar-hi. Així la lluita té dos contrincants, el conservador Joaquim Valentí, i el liberal Jaume Fonrodona. Aquest es retira el tercer dia dels comicis, quan guanyava a Mataró, per deixar el pas al candidat conservador, que era l'home del Govern, i qui havia de guanyar.

1879.- Després de les reformes constitucionals aquestes són les primeres eleccions fetes amb vot censatari. Els conservadors de la ciutat, presidit per Joaquim de Palau, tornen a proposar com a candidat a Joaquim Valentí "decidido campeón de la causa proteccionista (..) y que tiene prestados a este país durante el tiempo que lo ha representado en el último Congreso numerosos, señalados y evidentes servicios", que guanya els comicis en tenir el suport del poder. Els liberals treuen el periòdic El Clamor de la Marina, per recolzar al seu candidat Francesc Taulina, "que fue vencido (..) merced a los atropellos, abusos y falsedades con que mancharon el acta del que salió triunfante en algunos pueblos rurales". A partir d'ara les acusacions de manipular els vots de les poblacions rurals seran contínues per part dels polítics derrotats, i sovint es tracta de denuncies certes. Els set vots que recull Castelar són testimonials, de fet no era un candidat legal, i els republicans com a tals no participen als comicis.

1881.- En aquests comicis els liberals, presidits per Narcís Fradera, acorden donar suport a Francesc Taulina "mayormente cuando aparece en lucha con la candidatura conservadora que

ELECCIONS 1891-1923
Dreta i esquerra

simboliza la guerra permanente en el distrito y la reacción en la Cámara de representantes", i demanen el vot com a suport al govern de Sagasta: "cuya política prudente excluye las exageraciones de todas clases y en segundo lugar es la victoria prenda segura de paz en varios pueblos del distrito, cohibidos y vejados por insolentes y microscópicas fracciones nacidas al calor de torpes concupiscencias y alimentadas por la mas desacertada conducta de un ex-diputado de sombra funesta". També afirmen la seva voluntat proteccionisme: "España libre-cambista se convertiria en una colònia". El candidat conservador Valentí, que amb un Govern liberal a Madrid sabia prou be que tocava perdre, es retira denunciant que s'havia manipulat el cens electoral per afavorir els contraris, i aquests l'acusen d'haver estat: "diputado por este distrito desde la Restauración, por obra y gracia de las bayonetas de las rondas volantes primero y de los alcaldes confeccionadores de listas y prestidigitadores electorales después". Després de la victòria sense oposició de Taulina, el 25 de novembre, al Parlament un diputat conservador assenya que, "componiéndose la sección de Masnou de 496 electores, de los cuales han fallecido 25; estan navegando hace mas de tres años 114; se encuentran ausentes hace mas de seis meses 50; y, por último, 30 han declarado que no habian firmado ninguna cédula de Interventores; componiendo entre todos 219 electores (..) han figurado en los pleigos las firmas de 489, es decir siete menos de los que componen el censo". Aquest cop l'acusació era falsa, però mostra el procediment manipulador utilitzat habitualment. Els republicans continuen sense aparèixer per les urnes.

1881.- Es procedeix a elecció complementària el mes de novembre a causa de ser incapacitat com a diputat Taulina, en la sessió de Corts de 28/9/1881, per tenir responsabilitats polítiques provincials. Els liberals ara presenten el fabricant mataroní i ex-alcalde Josep Garcia Oliver, d'ample historial: "soldado de la industria y conocedor de sus achaques, nadie mas que el podrá cooperar a su regeneración". S'enfronta en desigual batalla amb el conservador Valentí, a qui no segueix tota la gent de la seva corda, i al republicà Avel·lí Brunet, candidat testimonial. En la victòria de Garcia la premsa partidària comenta que "el distrito es liberal de abolengo, y que solo con amaños y falsedades pueden los liberales conservadores sacar a flote un candidato de su elección en tiempos que dispongan de la influencia oficial". Garcia Oliver mort mentre exercia de diputat, i a la sessió de

Corts de 5/1/1884 es dóna compte d'aquest fet.

1884.- Ja de nou dins el que en termes de l'època s'anomenava *situación canovista*, els liberals retiren la candidatura: “siendo seguro que de acudir a las urnas se emplearian por nuestros obcecados adversarios los mismos procedimientos de otras veces al objeto de desvirtuar el verdadero resultado de la elección”. Així, quan la victòria unànime del conservador Valentí és un fet, comenten: “poca concurrència, muchos votos, y grandes sorpresas de parte de infinito número de electores al contemplar su nombre incluido en la lista de los que habían ejercido el derecho al sufragio”.

1886.- La batalla es decideix, un cop més, entre el candidat liberal i el conservador, fent-se amb l'escó el sagastí Lluís Soler, representant del Govern en exercici, i Valentí ha d'esperar temps millors. Tot i que el vot censatari els era desfavorable, per tenir l'electorat entre la classe obrera, els republicans es presenten en una coalició de federals i progressistes, que recull uns mínims 35 vots.

1891.- Es torna al sufragi universal, i per aquest motiu hi ha uns comicis molt moguts, amb cinc aspirants a l'escó: el candidat conservador oficial és Delmiro de Caralt “abogado, fabricante, propietario y ex-presidente del Fomento del Trabajo Nacional”, que ha de lluitar amb Valentí, a l'oposició conservadora, que si abans era del sector romerista i ara és del canovista. Valentí per donar més ressò a la seva candidatura treu el periòdic *La Comarca*. Als liberals, als republicans col·ligats i als socialistes, els va quedar només el dret a la crítica, i després de la victòria de Caralt denuncien les coaccions, la compra de vots, les actes falsificades, com la d'Orrius, on oficialment varen votar tots els electors. També es va detectar que a algunes fàbriques els obrers anaven a votar conduïts per l'encarregat, que els donava el sobre tancat amb el vot. El municipi de Cabrera que era poc favorable a Caralt, va ser obligat a canviar els regidors, per adeptes que fessin més fàcil l'escamoteig de vots. Assenyalam la presència en les candidatures del republicà federal Antoni Franquesa i Sivilla, líder del partit a la ciutat.

1893.- Aquests comicis, com de costum, suposen una victòria del Govern en exercici, que aquest cop és liberal. Però a la ciutat es manifesta un fenomen que marcarà la vida política a partir d'aleshores, i és l'emergència amb decisió del republicanisme. Aquest fet trastocarà la pràctica local del bipartidisme, i, davant

el perill radical, els que ja saben que han de perdre es retiren per a reforçar el partit del sistema que ha de guanyar. Així els conservadors retiren la seva candidatura sense les protestes habituals, ho fan “llevados de su amor a las instituciones vigentes, y en vista de la unión republicana electoral”, i deixen pas al liberal Lluís Soler. Les tres versions del republicanisme local, la federal, la unitària, i la progressista, s'acorden sota una candidatura única per a donar suport al metge Franquesa, i tot i que perden els comicis al districte electoral, són majoritaris a la ciutat. La candidatura socialista, que es presenta per primera vegada, és marginal.

1896.- Aquest cop són els liberals que donen suport als conservadors, per impedir la victòria dels enemics del sistema. Valentí ho intenta tot per ser nomenat candidat pel seu partit, però no ho aconsegueix i es retira, i l'escó és per Bertomeu Bosch. L'any 1895 havia començat una crisi entre els republicans, quan Unió Republicana pacte amb els liberals la participació en les eleccions municipals d'aquell any, acord que es manté el 1897 i el 1899. Per aquest motiu la coalició republicana la formen només els federals i els progressistes, que pateixen una disminució en l'electorat. El vot socialista continua essent testimonial.

1898.- Les dissensions al si dels republicans cada cop eren més greus, i la manca d'energies per entrar en la lluita electoral duen a la no participació de cap candidat d'aquesta tendència, així el camí queda lliure per l'únic aspirant a l'escó, el liberal Pablo Cruz, ja que els conservadors respecten el pacte d'alternança al poder.

1899.- Continua la crisi entre els republicans, i no es presenten a les eleccions. Aquest cop els liberals abandonen la lluita ja que era el torn dels conservadors, i obté l'escó Salvador Rius.

1901.- En aquests comicis hi ha dos candidats, el *cunero* liberal Modesto Sánchez, del qual el *Diario de Mataró* diu: “confesamos que hasta ahora ni siquiera de oidas conociamos a ese buen señor”, que obté l'escó. I l'independent Pau Estapé, que reb el suport de nuclis regionalistes i conservadors. També hi ha algun vot pel socialista Pablo Iglesias.

1903.- Les d'aquest any tornen a ser unes eleccions força mogudes, en entrar en combat diverses forces polítiques. El candidat de la Lliga és el regionalista Salvador Rius que té el suport de liberals, i de la central del seu partit. Però els de la Lliga de Mataró l'acusen de ser un típic exemplar de la colla del

caciquista Moret, amb el suport del qual, i dins els rengles liberals, s'havia presentat als comicis de 1899. El regionalista Salvador Maristany reb el suport de conservadors i dels de la Lliga de Mataró. Els republicans de nou col·ligats tornen a presentar en Franquesa, i els socialistes segueixen votant Pablo Iglesias. L'escó, però, és per Rius, amb un 42% dels vots.

1905.- Aquests comicis s'enfronten els republicans i els de la Lliga. Rius té el suport de liberals, conservadors, i regionalistes, que s'uneixen contra el republicà Juli, i el socialista López Montenegro, obtenint l'escó amb un 65% de vots.

1907.- El regionalista Rius amb el suport de conservadors i dels liberals, és el candidat de Solidaritat Catalana, i no té cap contrincant en desfer-se la coalició electoral dels republicans. Aquest plantegen la paradoxa que representa Rius: “es el candidato que los conservadores y liberales dinásticos han apoyado en tres elecciones consecutivas y habiendo ostentado todas tres el cargo de diputado por este distrito. Pues bien; ahora nos lo presenta la Solidaridad Catalana como uno de los muchos 'redentors de Catalunya' que luchan para destruir el caciquismo, y también conservadores liberales dinásticos apoyan la candidatura solidaria. ¿Por que? Porque saben que la Solidaridad es caciquista y que lo que pretende es auxiliar al caciquismo. (..) Es una concentración de clericales, capitalistas, explotadores y privilegiados, que aspiran a gobernar a Cataluña para volver a los tiempos del feudalismo”.

1910.- Elecció extremament polititzada entre republicans i liberals, que varen mobilitzar a fons els seus recursos humans i la capacitat d'influència. Estapé es presenta per la Coalició Republicano-Socialista, formada pels radicals, els socialistes, i el Centre Autonomista Republicà. I el liberal Maristany, amb el suport de conservadors i regionalistes, després de la dura batalla, guanya l'escó amb un escàs 53% dels vots. A Mataró, però, guanyen les esquerres per 2534 vots contra 1732.

1912.- Elecció complementària el dia 11 de febrer per renúncia del diputat Maristany, en ésser nomenat, el gener, Compte de Lavern. Diverses personalitats republicanes demanen de presentar un candidat tot i la divisió al seus rengles, però la coalició republicana-socialista acorda no participar-hi: la estabilitat del govern actual es molt problemàtica y que per lo tant ben prompte hauríam de cansar al cos electoral amb noves eleccions. Així Maristany, sense oposició, és elegit per l'article 29

de la llei electoral, que donava l'escó, sense votació, al candidat que no tenia contrincants.

1912.- Elecció complementària el 29 de setembre amb motiu de la renúncia definitiva de Maristany. Carles Padrós és elegit per l'article 29, tenia el suport dels liberals, dels regionalistes, dels conservadors, i dels carlins. La premsa comenta: “Lluita, sembla que no n'hi haurà, per ésser elecció parcial y no volguer altres forses polítiques organisades gastar energies per fer sortir un candidat que té qu'anar a unes Corts qual vida es encara avuy una enterrogant. Si aixís te que ésser desitjem que l'avalat pel senyor Comte de Labern, ens resulti de més profit material pel districte, sobrepujant a l'avalador. Mes trevallar y menys comtats”.

1914.- Nova elecció de Padrós per l'article 29. Aquest cop hom sospita que la retirada de la candidatura dels republicans és una maniobra per deixar el terreny lliure al prohom liberal. I un sector creu que “no puede convencer a todos los republicanos de la localidad ese silencio por lo misterioso”. El fet és que els dirigents locals del partit estaven compromesos amb un pacte polític amb els liberals a l'Ajuntament, des de les eleccions municipals de l'any 1913 i fins el 1915, i renunciant a la batalla, conservaven la influència en l'administració municipal.

1916.- Tercera elecció de Padrós per l'article 29. Tampoc no es presenten els republicans per l'agreujament de la divisió al si dels partits d'esquerra, ja que molts militants, influenciats per les teories anarquistes, pensaven que amb eleccions no s'anava enlloc. Problemes afegits eren la manca de líders, i que en molts pobles no hi havia organització política. L'Ajuntament, dies abans dels comicis, fa un homenatge a Padrós per agrair-li les seves gestions per a fer possible les obres del *desvio*, i altres iniciatives ciutadanes.

1918.- Acabada l'època de l'article 29 tornen a haver-hi comicis polaritzats entre dreta i esquerra. Els republicans fan un *pacto sagrado* d'esquerres per la democràcia, la república i les reivindicacions socials, amb el propòsit d'acabar amb “esta farándula de carlistas, reaccionarios y clericales que disfrazados de 'lligueros' quieren apoderarse de Cataluña para convertir esta hermosa rica e industriosa región en feudo de la reacción y de la despótica burguesia catalana”. Padrós que comptava amb el suport dels liberals es retira, i aquests no entren a la batalla electoral. Un altre candidat és mossèn Josep Planas Vidal que dirigeix un full *Als obrers del districte de Mataró*, però l'ataquen

les dretes per suposar divisió al seu electorat i es retira. Carles de Fortuny, de la Lliga, reb el suport de tots els partits i sectors d'opinió de dreta. Als comicis, doncs, només hi ha dues candidatures, segons el dretà Diario de Mataró: “La regionalista, representante no solo del ideal renovador que vivifica a toda España, sino del sentido del orden, de una política orientada capaz de volver al país por los senderos de su prosperidad material y espiritual. La otra candidatura representa el desorden, la intranquilidad del espiritu popular, cediento de paz, la exaltación de innumerables errores y sobre todo el odio a lo que constituye el sentido tradicional del pueblo catalan: la religión”. Pels republicans el candidat de la dreta no representa más que “a los bienhallados, los panza contentas (..) todos sus meritos radican en su fortuna que la ha heredado de sus antecesores (..). Si ese señor en vez de decir a los 'rabasaires' que hará que se les rebaje el derecho del vino -que no está en su mano- les dijera a sus aparceros que en vez de cobrarles la mitad de la cosecha les cobraría de aquí en adelante de tres uno (que esto si que está en su mano) entonces si que demostraría que se interesa por los desvalidos, pero esto no lo hará, por que una cosa es predicar y otra dar trigo”. Degut al clima creat d'enfrontament a la tarda del dia de les eleccions hi ha baralles a la plaça de Cuba. Els comicis els guanyen els regionalistes per un 59% dels vots, a Mataró la dreta en té 1747 i l'esquerra 1727.

1919.- Nova batalla entre dreta i esquerra, en enfrontar-se el liberal Pere Maristany, i el socialista Manuel Serra i Moret, que es presentava per la coalició formada per federals, radicals i nacionalistes. Guanya Maristany amb el 67% dels vots, i a Mataró la dreta en té 1774 i l'esquerra 1172.

1920.- En aquests comicis es presentava pels liberals el cacic Lluís Moret, degut a la personalitat d'aquest i a l'evidència de la seva victòria, gairebé no hi ha actes de propaganda, i molt poca activitat política, només un míting del PSOE. La Unió Regionalista no té candidat, i recomana no votar tenint en compte els antecedents polítics d'ambdós. Guanya Moret amb un 66% dels vots, i a la ciutat de Mataró en té 1911, contra 1123 de Serra.

1923.- En aquests comicis hi ha molts candidats que aspiren a l'escó, però dos renuncien abans dels comicis: Vicenç Albareda i Sagristá, defensor dels llogaters, i el liberal Josep M. Fradera i Pujol. El cacic Moret es presenta pels liberals albistes, i guanya l'escó. Lluita contra el socialista Joaquim Escofet, i contra Antoni

Marfà, que tenia el suport d'Unió Regionalista, i de la Joventut Nacionalista de Mataró, que ell presidia. A Mataró Moret té 2307 vots, Marfà 867, i Escofet 284.

Elecció	Electors	Votants	%	Candidats		Vots	%
Gener 1876	10.278	4.309	41	Joaquim Valentí Fonrodona Jaume Fonrodona Vila	conservador liberal	3.416 ?	79
Abril 1879	1.328	1.295	97	Joaquim Valentí Fonrodona Francesc Taulina Garriga Emilio Castelar	conservador liberal republicà	759 529 7	58 40
Setemb. 1881	1.180	790	66	Francesc Taulina Garriga	liberal	770	97
Novembre 1881	1.180	1.080	91	Josep Garcia Oliver Joaquim Valentí Fonrodona Avel.lí Brunet Alsina	liberal conservador republicà	673 371 33	62 34 3
Abril 1884	c1.180	1.144	c96	Joaquim Valentí Fonrodona	conservador	1.120	97
Maig 1886	c1.180	833	c70	Lluís Soler Pla Joaquim Valentí Fonrodona Francesc Pi Margall	liberal conservador republicà	438 360 35	52 43 4
Febrer 1891	c10.300	5.818	56	Delmir de Caralt Matheu Joaquim Valentí Fonrodona Antoni Franquesa Sivilla Lluís Soler Pla Pablo Iglesias Posse	conservador conservador republicà liberal socialista	2.478 1.419 1.016 511 394	42 24 17 8 6
Març 1893	10.307	5.044	48	Lluís Soler Pla Antoni Franquesa Sivilla Toribio Reoyo	liberal republicà socialista	3.202	63
Abril 1896	10.768	4.919	45	Bertomeu Bosch Puig Antoni Franquesa Sivilla Pablo Iglesias Posse	conservador republicà socialista	3.780	76
Març 1898	11.158	7.597	68	Pablo Cruz Orgaz	liberal	7.321	96
Abril 1899	10.754	6.471	60	Salvador Rius Torres	conservador	6.214	96
Maig 1901	10.917	7.769	71	Modesto Sánchez Ortiz Pau Estapé Maristany Pablo Iglesias Posse	liberal independent socialista	6.785 591 144	87 7 1
Abril 1903	10.726	6.826	63	Salvador Rius Torres Salvador Maristany Sensat Antoni Franquesa Sivilla Pablo Iglesias Posse	Lliga Reg. regionalista republicà socialista	2.891 2.231 1.548 145	42 32 22 2
Setembre 1905	11.162	6.400	57	Salvador Rius Torres Lluís Juli Casals José López Montenegro	Lliga Reg. republicà socialista	4.203 2.034 133	65 31 2
Abril 1907	11.610	5.970	51	Salvador Rius Torres	Lliga Reg.	5.651	94
Maig 1910	12.061	9.310	77	Pere Maristany Oliver Santiago Estapé Pagès	liberal republicà	4.964 4.340	53 46
Febrer 1912				Pere Maristany Oliver	liberal	Art. 29	
Setemb. 1912				Carles Padrós Rubió	liberal	Art. 29	
Març 1914				Carles Padrós Rubió	liberal	Art. 29	
Abril 1916				Carles Padrós Rubió	liberal	Art. 29	
Febrer 1918	11.456	8.325	72	Carles de Fortuny Miralles Manuel Serra Moret	Lliga Reg. esquerres	4.971 3.228	59 38
Juny 1919	11.559	6.974	60	Pere Maristany Oliver Manuel Serra Moret	liberal esquerres	4.692 2.135	67 30
Desembre 1920	11.879	6.507	54	Lluís Moret Català Manuel Serra Moret	liberal socialista	4.299 2.048	66 31
Abril 1923	12.536	7.232	57	Lluís Moret Català Antoni Marfà Serra Joaquim Escofet Cuscó	liberal nacionalista republicà	4.959 1.840 459	68 25 6

Els diputats

Joaquim Valentí Fonrodona (1876-1881, 1884-1886)
Francesc Taulina Garriga (1881)
Josep Garcia Oliver (1881-188)
Lluís Soler Pla (1886-1891, 1893-1896)
Delmir de Caralt Matheu (1891-1893)
Bertomeu Bosch Puig (1896-1898)
Pablo Cruz Orgaz (1898-1899)
Salvador Rius Torres (1899-01, 1903-1910)
Modesto Sánchez Ortiz (1901-1903)
Pere Maristany Oliver (1910-1912, 1919-1920)
Carles Padrós Rubió (1912-1918)
Carles de Fortuny Miralles (1918-1919)
Lluís Moret Català (1920-1923)

Els candidats

Avel.lí Brunet i Alsina (Mataró).- Republicà, enginyer industrial, abanderat de la causa proteccionista. L'any 1875 era conseller de la cooperativa tèxtil *Obrera Mataronesa*.

Bertomeu Bosch i Puig.- Conservador, advocat, diputat provincial, i diputat a Corts els anys 1896-1898, als comicis de 1903 es retira a darrera hora.

Emilio Castelar Ripoll (Cadiz,1832-Murcia,1899). Polític republicà, president de la Primera República.

Delmir de Caralt i Matheu (Mataró,1835).- Conservador, advocat, i fabricant proteccionista. Diputat a Corts els anys 1891-1893.

Pablo Cruz Orgaz.- Liberal, secretari particular del president del consell de ministres en el moment d'optar al càrrec de diputat a Corts, ho és els anys 1898-1899.

Joaquim Escofet i Cuscó.- Republicà.

Santiago Estapé i Pagés (Masnou,1842-1904).- Republicà, autor de nombroses obres de l'escena catalana de caràcter festiu. De jove va ser mariner, i després tenor d'òpera i fabricant.

Pau Estapé i Maristany (Masnou).- Regionalista, acabalat fabricant, que es presenta a les eleccions de 1901 amb el suport de la Lliga.

Jaume Fonrodona i Vila (Mataró,1814-1890).- Conservador, membre de nombroses societats econòmiques, president del Sindicat Geremial del Partit de Mataró, vise-president del Foment de la Producció, en possessió de condecoracions per mèrits de

guerra a la illa de Cuba els anys 1850-1860, i del títol de *Comendador de la Orden de Carlos III*. Professionalment es dedicava al comerç, i havia estat gerent de la primera refineria de sucre de la península. Biografia als periòdics *El Cronista*, 3 de gener de 1891, i el *Semanario de Mataró* del mateix dia.

Antoni Franquesa i Sivilla (1862-Mataró,1906).- Republicà, cap del partit a Mataró, i autor de nombrosos articles polítics i socials a la premsa local. La seva professió de metge l'havia fet molt conegut a la ciutat.

Carles de Fortuny i Miralles (Barcelona,1872-1931).- De la Lliga Regionalista, Baró d'Esponellà, regidor de Barcelona, hisendat i literat, autor de novel·les de to costumista i assaigs. Diputat a Corts els anys 1918-1919.

Josep Garcia i Oliver (Mataró,1834-1883).- Liberal, fabricant tèxtil, alcalde de Mataró, promotor cultural i fundador de l'Ateneu Mataronès i la Caixa d'Estalvis de Mataró. Diputat a Corts els anys 1881-1883, mort en l'exercici del càrrec.

Pablo Iglesias Posse (El Ferrol,1850-Madrid,1925).- Dirigent socialista, fundador del Partido Socialista Obrero Español, i de la Unión General de Trabajadores. No és un candidat formal, i té vots testimonials.

Lluís Juli i Casals (Masnou,+1907). -Republicà, advocat, diputat provincial, i candidat de la conjuncció de federals i Unió Republicana.

José López Montenegro.- Dirigent obrer radical que es movia en cercles socialistes i anarquistes. El 1871-1872 és el principal organitzador de la Federació Regional Espanyola de l'AIT. Es un dels caps de la insurrecció cantonal de Cartagena el 1873, i després de l'exili a París viu a Sabadell i a Sallent, on fa de mestre. Dirigeix el periòdic *Los Desheredados*, a Sabadell, i publica diverses obres. A començaments del segle vint emigra a Amèrica.

Lluís Moret i Català (Mataró,1859-1926).- Liberal, governador de Lleida, Badajoz, i diputat a Corts els anys 1920-1923. Era de la fracció d'en Romanones, i a Mataró era conegut com el principal cacic de la ciutat, ja que el seu poder en les instàncies de govern li permetia fer i desfer al seu gust.

Antoni Marfà i Serra (Mataró).- President de la Joventut Nacionalista de Mataró l'any 1923.

Pere Grau Maristany i Oliver (Masnou,1863-Barcelona,1927).- Liberal, que comptava amb el suport de la Lliga Regionalista, és

diputat a Corts els anys 1910-1912, i 1919-1920, i també senador. Exportador que obra mercats als vins catalans a Sud Amèrica; president de la Cambra de Comerç, del Foment del Treball Nacional, i de la Federació Agrícola Catalano-Balear; doctor en Ciències Exactes, físiques i químiques. Nomenat Compte de Lavern l'any 1911, renuncia reglamentàriament al càrrec de diputat el gener de 1812, i torna a guanyar les eleccions. Patrocina com a mecenes nombroses activitats culturals: llibres, monuments, càtedres universitàries, etc., i al seu poble nadiu, Masnou, és promotor de les escoles i el casino.

Salvador Maristany i Sensat (Masnou).- De la Unió Catalanista, candidat independent.

Francesc Pi i Margall (Barcelona,1824-Madrid,1901).- Polític republicà federal, president de la Primera República, i literat.

Carles Padrós i Rubió (Barcelona).- Liberal, comerciant i propietari agrari. Diputat a Corts els anys 1912-1918, elegit sempre per l'article 29.

Toribio Reoyo.- Dirigent socialista, tipògraf, del nucli de Madrid. El 1876 viu a Barcelona, dirigeix *El Obrero*, i és un dels fundadors de l'UGT. Dirigeix *La República Social*.

Salvador Rius i Torres.- Conservador, amb el suport de monàrquics i carlins. Hisendat, comerciant, i president de la Lliga de Defensa Industrial i Comercial. Diputat a Corts pels conservadors els anys 1899-1901, i per la Lliga Regionalista els anys 1903-1907.

Manuel Serra i Moret (Vic,1884-Prepinyà,1963).- Socialista, candidat per la coalició d'esquerres que unia a federals, radicals, socialistes i nacionalistes d'esquerra. Alcalde de Pineda (1914-1923), l'any 1916 evoluciona d'Unió Catalanista al PSOE, i el 1923 funda la Unió Socialista de Catalunya. Escriu assaig polític en nombroses publicacions polítiques.

Lluís Soler i Pla.- Liberal, diputat a Corts els anys 1886-1891, i 1893-1896.

Modesto Sánchez Ortiz.- Liberal, director de *La Vanguardia*, i diputat a Corts els anys 1901-1903.

Francesc Taulina i Garriga.- Liberal, comerciant navilier, i abrandat proteccionista. El 28 de setembre de 1881 és declarat incapacitat reglamentàriament per exercir el càrrec, i torna a guanyar les eleccions. Diputat a Corts els anys 1881-1884.

Joaquim Valentí i Fonrodona (Barcelona,1837-Agell,1900).- Conservador, i diputat a Corts els anys 1876-1881, i 1884-1886.

Polèmic dins el partit, passa per diverses tendències, de la canovista a la de Romero Robledo, etc., i als comicis de 1891 es presenta contra el candidat conservador oficial. Advocat, comissari d'agricultura, industrial, comerciant i hisendat. Es casa a Mataró l'any 1877 amb Francesca Sisternes i Bruguera (Mataró,1856), i va a viure a Gràcia, on neixen els seus fills Josefina (1880), Josep (1883), i Joaquim (1888). L'any 1893 es trasllade al carrer Argentona 29 de Mataró. I es suïcida a la seva casa d'estiueig a Agell.

VII Sessió d'estudis del Museu-Arxiu de Santa Maria (Maig, 1990)